

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYKSEN AIKAKAUSKIRJA
FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS TIDSKRIFT

64

JÄKÄRLÄ-GRUPPEN

EN VÄSTFINSK KULTURGRUPP
UNDER YNGRE STENÅLDER

AV
TORSTEN EDGREN

HELSINGFORS 1966

TOIMITTAJA—REDAKTÖR
LARS PETTERSSON

FÖRORD

Det fyndmaterial som behandlas i föreliggande avhandling, har framgrävts under en tidsrymd som omspanner i det närmaste sex decennier, och de flesta av Finlands arkeologer har bidragit till dess tillväxt. Huvudparten av de senaste årens grävningar, framförallt i Kolmhaara och Aisti, har utförts av förf. åren 1959—65. Emedan de nya fynden erbjuder en säkrare grund för en objektiv bedömning av Jäkärälä-gruppens kulturhistoriska och kronologiska ställning inom den kamkeramiska kulturen än de tidigare, utgör de avhandlingens kärna. De senaste årens grävningar på de ovannämnda boplatserna har dessutom klarlagt en för den tidigare forskningen i det närmaste okänd företeelse, den kamkeramiska kulturens gravskick.

Det är med stor glädje och vördnad jag här riktar ett djupt känt tack till mina akademiska lärare, professor Ella Kivikoski och docent C. F. Meinander, vilka av Historisk-filologiska sektionen utsågs att granska avhandlingen i manuskript. De har bägge bistått mig med många värdefulla synpunkter och ur deras rika kunskapsförråd, har mycket kommit mig till del.

Mitt tack riktar sig även till Arkeologiska kommissionens chef, statsarkeologen Nils Cleve och föreståndaren för kommissionens Förhistoriska avdelning, fil.dr Helmer Salmo, för deras välvilliga inställning till mitt arbete. För givande diskussioner tackar jag docent Ville Luho och fil.mag. Aarne Kopisto samt för stort tillmötesgående under en studieresa i Östbaltikum dr L. V. Vankina och mag. F. Zagorskis (Riga) samt dr L. Jaanits (Tallinn).

Ett varmt tack frambär jag också till Finska fornminnesföreningen, som upptagit arbetet till tryckning i sin tidskrift, samt till tidskriftens redaktör, professor Lars Pettersson.

En del av förf:s grävningar har utförts inom ramen för Arkeologiska kommissionens fältprogram, de övriga med finansiellt understöd av Nordenskiöld-Samfundet i Finland r. f., Oskar Öflunds stiftelse, Statens humanistiska kommission, Svenska Klubben i Helsingfors och Svenska vetenskapliga centralrådet, till vilka institutioner härmed framföres ett värdsamt tack.

Avhandlingens kartor har renritats av hum.kand. Ari Siiriäinen och planscherne har sammanställts i samråd med fil.mag. Toini Erkola. Min tacksamhet riktar sig även till fil.lic. Pentti Alhonen vid Helsingfors universitets geologiska och paleontologiska institution, som utfört de diatomée-analyser vilka behandlas i kapitel V.

Till sist vill jag tacka min hustru för hennes ständiga uppmuntran och intresse för mitt arbete samt för hennes bistånd under flere av mina grävningsresor.

Helsingfors i maj 1966.

T. E.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kapitel I	FORSKNINGSHISTORIK	9
Kapitel II	BOPLATSER MED JÄKÄRLÄ-KERAMIK	15
<i>Satakunta:</i>		
1.	Kolmhaara	17
2.	Lammila	52
3.	Kauttuan kansakoulu	54
4.	Parkkila	55
5.	Eskonkallio	56
6.	Ehtamo	56
<i>Egentliga Finland:</i>		
7.	Aisti	57
8.	Oromaannokka	64
9.	Rynkkiö	65
10.	Tastonranta	65
11.	Jäkärä	65
12.	Kukkarkoski II	76
13.	Kesäläinen	77
14.	Merolanmaa	77
15.	Valassalvo	77
16.	Nummenharju	78
<i>Åland:</i>		
17.	Södra Rödmyra	80
18.	Tisdal	82
<i>Nyland:</i>		
19.	Gålibacka	82
20.	Mynt	83
<i>Österbotten:</i>		
21.	Komsinkangas	85
22.	Pappilankangas	86
Kapitel III	BOPLATSVÄRDE OCH BOSTÄDER	87
Kapitel IV	GRAVARNA	90

Kapitel V	JÄKÄRLÄ-KERAMIKEN	107
	Föremål av bränd lera	113
Kapitel VI	JÄKÄRLÄ-GRUPPENS FÖREMÅLSFORMER	
	Yxor	115
	Håleggade mejslar av Jäkärlä-typ	120
	Flatmejslar	123
	Dubbeleggade skafthålsvapen	124
	Hålstentar	126
	Slagna redskap av eruptiva bergarter	127
	Bultstentar	129
	Borrar	131
	Knivar med vinkelböjt skaft	134
	Hängbrynen	137
	Slipstentar och brynstentar	139
	Övriga föremål	141
Kapitel VII	JÄKÄRLÄ-GRUPPENS DATERING OCH RELATION TILL ÖVRIGA KULTURGRUPPER	142
	Förkortningar	151
	Litteraturförteckning	152
	Bilagor	156
	Planscher 1—46	

FORSKNINGSHISTORIK

Den stora och välundersökta bopplatsen vid Jäkärälä (s. 65) är en av Finlands klassiska stenåldersboplatser och allt sedan Aarne Äyräpääs (*Europaeus*) grävningar i Jäkärälä år 1915 har Jäkärälä-keramikens särart betonats. Redan år 1916 hänförde Äyräpää Jäkärälä-keramiken till den "västfinska kamkeramiken" (ÄYRÄPÄÄ 1916 s. 48) och något senare urskilde han, inom den sistnämnda, Jäkärälägruppen som en egen kulturgrupp (ÄYRÄPÄÄ 1917 s. 41). Någon detaljerad beskrivning av denna grupp som helhet har emellertid icke tidigare publicerats trots att därmed sammanhängande problem berörts i ett flertal mindre undersökningar.

Åsikterna om Jäkärälä-gruppen som ett särfenomen är icke särdeles divergerande. Behandlingen av fyndmaterialet har dock såtillvida varit ensidig, att endast keramiken varit föremål för ett mera detaljerat studium, medan gruppens övriga fornsaker blott sporadiskt analyserats eller antytts.

ÄYRÄPÄÄ (*EUROPAEUS*) 1916.

I en översikt över "Förvärv till Statens Historiska Museum" i *FM 1916* presenterade Äyräpää det av A. M. Tallgren år 1914 framgrävda fyndmaterialet från bopplatsen på Komsinkangas och poängterade likheterna mellan detta och inventariet från Jäkärälä och Lammila. Jämförelsen gällde, förutom keramiken, i första hand bultstenarna vilka på Komsinkangas är av kvarts, på Lammila av eruptiva bergarter. Angående keramiken skrev Äyräpää: "De kamkeramiska lerkärleksbitarna, som giva åt bopplatsen dess prägel, äro i avseende såväl å lerans sköra beskaffenhet som ock å ornamenten och kärlets form (särskilt anmärkningsvärd är kärlets jämntjocka eller svagt förtunnade rand) fullkomligt överensstämmande med ett antal krukbiter från S. Marie-Jäkärälä och Hinnerjoki-Lammila." Av gemensamma orneringselement nämner Äyräpää korta ovala kamintryck samt att dragna streck ofta ersätter kamintrycken. Orneringen domineras av vertikalt i sicksack ställda kamintryck, ofta åstadkomna så, att vartannat intryckts med hela stämpeln, vartannat blott med stämpeln ena hörn. Likaså poängteras avsaknaden av gropar i keramiken.

I denna artikel dateras Komsinkangas liksom Jäkärälä och Lammila till båtyskulturens tid.

ÄYRÄPÄÄ (*EUROPAEUS*) 1917.

I sin artikel i *FM 1917* redogör Äyräpää för sina utgrävningar i Jäkärälä år 1915 (ÄYRÄPÄÄ 1917 s. 41) och jämför liksom i föregående skrift keramikfynden med motsvarande fyndmaterial från Komsinkangas och Lammila samt betonar ånyo dessa tre boplatser kulturella samhörighet med stöd av flere fullständiga analogier i lerkärlets ornering och det enhetliga redskapsinventariet som består av "de oregelbundet fyrsidiga rätyxorna, de med en ränna för fastbindandet av skaftet försedda mejslarna, hålstensarna med tandad kant, de klotformiga slagstensarna, de mångkantiga slipstensarna m.m.". I samma uppsats framkastar Äyräpää även för första gången tanken, att man måhända i Jäkärälä

kunde fastställa bosättningszoner av olika åldrar och antyder därför en tudelning av Jäkärälä-keramiken. Under grävningen konstaterades nämligen att man i grävningssområdets högre belägna del hittade lerkärlsbitar vilkas ornering påminner om bandkeramiska och zonbägaremotiv (en likhet som Äyräpää dock ansåg vara en tillfällighet) medan kruksbitarna i utgrävningens mellersta del till största del var prydda med grova, vertikalt i sicksack ställda kamintryck av vilka vanligen vartannat intryckts med hela stämpeln, vartannat blott med stämpeln ena hörn (ÄYRÄPÄÄ 1917 s. 42).

ÄYRÄPÄÄ (EUROPAEUS) 1922.

I en avhandling från år 1922 indelar Äyräpää den västfinska kamkeramiken i tre grupper, där Jäkärälä-keramiken kronologiskt placeras mellan Urjala- och Uskela-keramiken. I samband med keramiken från bopplatsen vid Sperrings omtalas vidare, att spetsovala gropar använts även inom Jäkärälä-keramiken, i synnerhet vid dekoreringsdelen av kärlens nedre del (ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 94 ff.).

I detta arbete behandlar Äyräpää även yxan av Jäkärälä-typ. Den karakteriseras på följande sätt: ”Typen har synbarligen uppstått ur den primitiva och den österbottniska yxan under påverkan av de fyrsidiga rätyxorna av sydvästfinsk typ. Bultning har sällan använts, slipningen täcker inte på långt när spåren efter tillslagningen. Tvärsnittet varierar vanligen mellan elliptiskt och rektangulärt men är ofta också sexkantigt; strävan till fyrsidigt tvärsnitt är likväl påtaglig och man har sökt målet med tillhjälp av slipning. Den ena bredsiden är ofta märkbart mera välvd än den andra, eggen ligger sällan alldeles i yxans mittplan. Typen förekommer i ett flertal exemplar å St Marie Jäkärälä, Hinnerjoki Lammila och Lapua Hatunluoma och är jämförelsevis vanlig också i lösfynd i västra Finland. Den kan på basen av de två förstnämnda boplatssfunden dateras till båtystiden. Denna typ tycks sammanhänga med den s. k. Jäkärälä-keramiken”. Som typexemplar avbildas en yxa från Lammila (här avbildad i pl. 18:a) och från Esbo och Kyrkslätt socknar förtecknas åtta yxor av Jäkärälä-typ.

ÄYRÄPÄÄ (EUROPAEUS) 1925.

I sin artikel i *SM* 1925 gav Äyräpää en preliminär rapport över de omfattande grävningarna i Jäkärälä år 1922. Han nämner här, att av stenredskapen var yxorna och mejslarna vanligast. De förra var tämligen välslipade med oregelbundet ovalt eller fyrsidigt tvärsnitt och tillhörde Jäkärälä-typen. De jämfördes med såväl de spetsigt brednackiga som de tunnackiga skandinaviska flintyxorna. Vidare påpekas att flintan uppträdde sparsamt och att den delvis var av rysk, delvis kanske av skandinavisk härkomst. Bland keramiken kunde man urskilja flere klara stilar av olika ålder. Den äldsta keramiken saknade gropar och var ornerad med breda kamintryck medan keramiken på närmast nedanom belägna nivå var ornerad med långa fina kamstämplar i geometriska mönster omväxlande med gropornering. Lergodset på de bägge nivåerna hade dock samma konsistens vilket av Äyräpää tolkades som ett bevis för bosättningskontinuitet.

ÄYRÄPÄÄ (EUROPAEUS) 1926.

En mera ingående behandling ägnade Äyräpää Jäkärälä-keramiken i ett föredrag inför det Nordiska arkeologmötet i Helsingfors år 1925 (ÄYRÄPÄÄ 1926 s. 45 ff.), ett föredrag i vilket grunderna för den finska stenålderskronologin första gången uppskisserades och där även materialet från de omfattande grävningarna i Jäkärälä år 1922 till fullo kunde utnyttjas.

Äyräpää visade i detta föredrag att man på bopplatsen vid Jäkärälä kunde konstatera flere fyndzoner med keramiska stilar som utan svårighet kunde skiljas från varandra.

Den äldsta stilen företräddes av de krukbitar som här avbildas i pl. 29, 33:f, 34:b. Överallt där utgrävningsområdena nådde en nivå på 38,5—39 m.ö.h. hittades nästan uteslutande dylika krukbitar, medan de saknades lägre ned. Ornamenten är intryckta med en bred kamstämpel och stilen härleddes ur snoddkeramiken. Kärbiten i pl. 35:f jämfördes med vissa bitar från den äldre boplatsen vid Sperrings med deras mönster i taglad tråd men Äyräpää betonar, att ornamenten i Jäkärälä alltid är utförda med en bred tandstämpel, någon gång även i ”Tiefstichfurchen-teknik”, men aldrig med äkta taglad tråd (tvär-snodd). Gropornamenten saknas helt och hållet hos denna keramik. Äyräpää fastslog vidare, att denna keramik, vars fyndområde omfattade bältet mellan 41 och 39 m, ytterligare torde kunna indelas i två undergrupper, av vilka den högre upp funna keramiken karakteriseras av mera sammansatta motiv, den nedre av en enklare komposition.

På typologiska grunder konstaterades, att Jäkärälä-keramiken måste vara något yngre än de äldsta krukbitalarna med tvärnoddssornering från Sperrings och att likheterna med den övriga keramiken från övre Sperrings var små, men att ett visst samband — trots olikheterna — förefanns med det yngre porösa lergodset från nedre Sperrings. Ett viktigt gemensamt drag var frånvaron av gropar. Å andra sidan påpekade Äyräpää, att den äldsta Jäkärälä-keramiken genom sina kraftiga breda kamintryck även påminde om den äldre karelska kamkeramiken och hans slutuppfattning blev, att den sistnämnda stilen och Jäkärälä-keramiken var samtidiga.

ÄYRÄPÄÄ (EUROPAEUS) 1930.

Sin slutgiltiga uppfattning om Jäkärälä-keramiken formulerade Äyräpää år 1930. Den skiljer sig något från den tidigare (ÄYRÄPÄÄ 1930 s. 178). I detta arbete uppfattas Jäkärälä-keramiken som en västfinsk lokalgrupp inom den yngre tidiga kamkeramiken (stil I:2) med ett utbredningsområde som omfattar Egentliga Finland, Satakunta och Södra Österbotten. Jäkärälä-keramikens ornament är nästan uteslutande utförda med en bred kamstämpel som starkt påminner om tvärnodd, äkta tvärnodd har dock icke konstaterats. Den karakteriseras vidare av en enkel gördelornamentik (Umlauf-) medan gropar fullständigt saknas. Några mera komplicerade motiv liknar dels de från Sperrings bekanta tvärnoddsmotiven eller de skrafferade figurerna i stil I:1, dels sannolikt den rikare zonornamentiken i stil II:1. Äyräpää nämner vidare, att Jäkärälä-keramik i Lammila påträffats tillsammans med stil II:1 och att den i Jäkärälä omedelbart följes av stil II:2 och han uppfattar därför Jäkärälä-keramiken som en med stil II:1 samtidig försenad variant av stil I:2.

RISKA 1945.

I en uppsats i *FM* 1945 har T. Riska, som även skrivit en gradualavhandling över temat ”Stenåldersboplatsen vid Jäkärälä och de därmed sammanhängande problemen”, publicerat boplatssfunden från Parkkila i Köyliö (Kjulo) (RISKA 1945 s. 15 ff.). Riska skriver i samband med presentationen av keramiken från Parkkila, att man känner Jäkärälä-keramik från flere boplatser i sydvästra och västra Finland och att den på dessa fyndplatser synes föregå stil II:2, att den i västra Finland är en efterklang av stil I samt att den där ersätter stil II:1, som i västra Finland aldrig synes ha nått full blomstring. Enligt Riska ger boplatsen vid Parkkila återigen ett belägg för denna teori, i det att ett antal skärvor i Jäkärälä-stil förekommer tillsammans med keramik ornerad i stil II:2 i boplatsens övre del, medan den senare keramiken blivit allena rådande på den lägre nivån (jfr s. 55).

I samband med en mångsidig brynsten med sliprännor, hittad nära folkskolan i Tuiskula

by i Köyliö socken (fig. 63) framkastar Riska tanken, att dessa brynstenar, som även är kända från Lammila, eventuellt kunde ställas i samband med ett skandinaviskt inflytande under "Jäkäräläkulturens" tid (RISKA 1945 s. 22).

LUHO 1948.

I "Suomen kivikauden pääpiirteet" (LUHO 1948) behandlas Jäkärälä-keramiken av V. Luho i samband med den typiska kamkeramiken. Luho anser att Jäkärälä-keramiken stilistiskt ansluter sig till den tidiga kamkeramiken, men är samtidig med den äldre typiska kamkeramiken, som är sällsynt i sydvästra Finland. Emedan Jäkärälä-keramiken genom sitt fornsaksbestånd och sin regionala utbredning klart skiljer sig från den samtida sydöstfinska kulturen anser Luho att gruppen efter sin keramik egentligen kunde kallas den Jäkärälä-keramiska kulturen.

Jäkärälä-yxan karakteriseras av Luho som en rätyxa med strävan till fyrsidighet. På yxans bågge välvda bredsidor finns fasetter, som ger yxan ett mer eller mindre elliptiskt tvärsnitt. Luho anser att typen har utvecklats ur den förkeramiska yxa med elliptiskt tvärsnitt som hör till Suomensjärvikulturens Kisko-skede. Enl. Luho uppträder den alltså redan under Kiskoskedets tid och blir sedan allmänare i sydvästra Finland under kamkeramisk tid. Typiska exemplar har påträffats på den tidiga kamkeramikens boplatser och den används under hela den kamkeramiska kulturens tid (LUHO 1948 s. 96).

Även hålmejseln av Jäkärälä-typ behandlas av Luho och beskrivs som den krumryggiga hålmejseln motsats (LUHO 1948 s. 97). Enligt Luho ligger håleggen i mejseln välvda framsida, medan ryggsidan är plan och rak. Mejseln är ofta förfärdigad av porfyrit och försedd med skaftningsfåra.

LUHO 1952.

"På boplatserna med Jäkäräläkeramik förekommer även särskilda typer av stenverktyg — rättegade, tväreggade och håleggade yxor av Jäkärälä-typ, samt flata hålsténar med ornering längs kanten. Man kan därför tala om en särskild sydvästfinsk kulturgrupp inom den kamkeramiska kulturkretsen. Den börjar framträda redan under stilskede I:2 och försvinner med stilskede II:1. Lerkärlsornamentiken kan möjligen tyda på kontakt med den skandinaviska snörkeramiken" (LUHO 1952 s. 16).

MEINANDER 1964.

I samband med en presentation av fyndmaterialet från Oromaannokka förtecknar C. F. Meinander 13 boplatser med Jäkärälä-keramik och skriver, att Jäkärälä-keramiken genom frånvaron av gropar är klart definierad gentemot den typiska kamkeramiken men att han inte funnit någon lika enkel formel för gränsgången mellan Jäkärälä-keramiken och den tidiga kamkeramikens yngre fas (ÄYRÄPÄÄS stil I:2). Meinander anför Äyräpääs uppfattning om Jäkärälä-keramiken som en lokalgrupp inom stil I:2, en grupp som delvis är samtidig med den följande stilen II:1. Meinander skriver vidare: "Av Kolmhaara liksom av fynden från Kukkarkoski i Lieto framgår det tydligt att de båda keramikstilarna har hört till var sin befolkningsgrupp, som åtminstone inte vid det första sammanträffandet har blandat sig med varandra. Skillnaden består inte bara i keramiken utan också däri, att den typiska kamkeramikens bärare har gjort småverktyg av flinta och sina yxor av blöta stenarter, medan Jäkärälä-folket har yxor och mejslar av tät diabas och småverktyg av kvarts eller hårda mörka stenarter" (MEINANDER 1964 s. 8). I samma uppsats visar Meinander, att även knivar med vinkelböjt skaft ingår i Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium.

SAMMANFATTNING

Av det ovan refererade torde tydligt framgå, att den tidigare forskningen ägnat Jäkär-lä-ke-ra-mi-ke-n sitt huvudsakliga intresse och uppfattat denna keramik som en västfinsk lokalstil inom stil I:2. Kronologiskt har Jäkär-lä-keramiken placerats vid övergången mellan stilarna I och II, stilistiskt åter har den ansetts ansluta sig närmare till stil I än till stil II. Ett eventuellt samband med den rikare zonornamentiken i den senare stilen har dock antytts av Äyräpää medan Luho och Meinander (MEINANDER 1957 s. 206) därtill pekat på en eventuell kontakt med den skandinaviska snörkeramiken. Ett viktigt kännetecken för Jäkär-lä-keramiken har man ansett vara frånvaron av gropar, ett drag som skiljer stilen från stil II:1 men inte förmår avgränsa den gentemot stil I:2. Jäkär-lä-keramikens kamstämpel har karakteriserats som bred och påminnande om tvärsnodd och i fråga om dekoren har man framhåvt den enkla gördelornamentiken. Av mera komplicerade motiv har däremot blott nämnts "de skrafferade figurerna" och de som efterliknar "de från Sperrings bekanta tvärsnoddsmotiven". Denna knapphändiga karakteristik ger dock en fattig och orättvis bild av Jäkär-lä-keramiken. I själva verket visar ett noggrant studium, att Jäkär-lä-keramikens dekor, både vad komposition och ornamentala detaljer beträffar, är mera skiftande än man tidigare trott. Även genom sitt gods skiljer sig Jäkär-lä-keramiken från stilarna I:1, I:2 och II:1.

Den tidigare forskningen har vidare gjort gällande, att Jäkär-lä-keramiken beledsagas av yxan av Jäkär-lä-typ, som antingen a) uppstått ur den primitiva yxan och den österbottniska yxan under påverkan av de fyrsidiga yxorna av sydvästfinsk typ (ÄYRÄPÄÄ 1922) eller b) ur den förkeramiska yxa med elliptiskt tvärsnitt som tillhör Kisko-skedet (LUHO 1948). Typen har karakteriserats både som räteggad och tväreggad vilket typologiskt sett icke borde få gälla yxor hörande till samma typ. Den karakteristiska slagtekniken har lika litet som hela typen, varit föremål för någon ingående undersökning.

Följande föremålsformer har vidare ansetts vara typiska för Jäkär-lä-gruppen: hålmejseln av Jäkär-lä-typ (ÄYRÄPÄÄ, LUHO), hålstenarna med tandad kant (ÄYRÄPÄÄ, LUHO), de klotformiga bultstenarna (ÄYRÄPÄÄ), de mångkantiga brynstenarna (ÄYRÄPÄÄ, RISKA) som av den senare ansetts kunna tyda på ett skandinaviskt inflytande, samt knivar med vinkelböjt skaft (MEINANDER).

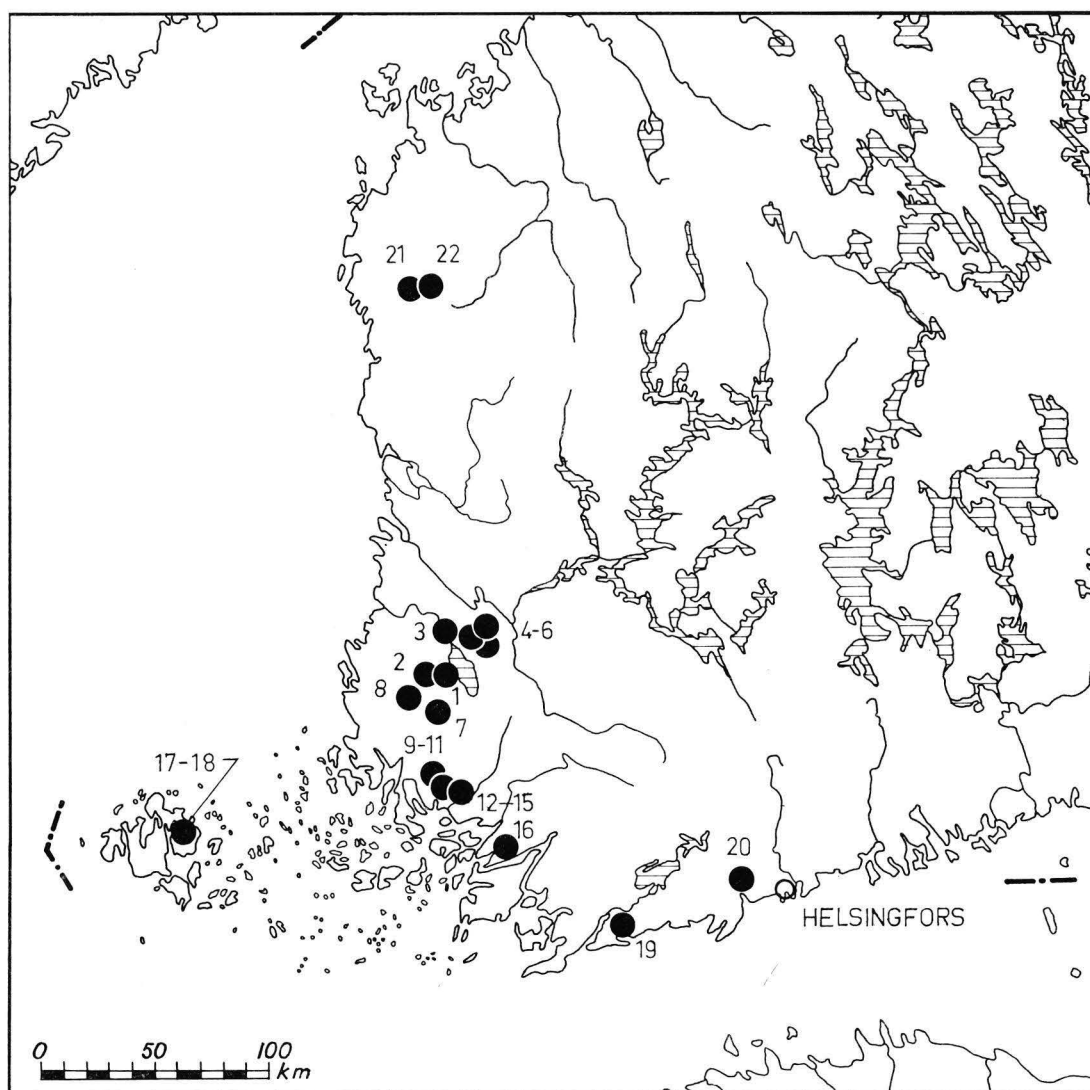

Fig. 1 Jäkärä-gruppens boplatser.

Satakunta:

1. Kolmhaara
2. Lammila
3. Kauttuan kansakoulu
- 4–6. Parkkila, Eskonkallio, Ehtamo

Egentliga Finland:

7. Aisti
8. Oromaannokka
- 9–11. Rynkkiö, Tastonranta Jäkärä
- 12–15. Kukkarkoski II, Kesäläinen, Mero-
lanmaa, Valassalvo
16. Nummenharju

Åland:

- 17–18. Södra Rödmyra, Tisdal

Nyland:

19. Gålibacka
20. Mynt

Österbotten:

21. Komsinkangas
22. Pappilankangas

BOPLATSER MED JÄKÄRLÄ-KERAMIK

Av de tjugotvå boplatser på vilka man funnit Jäkärälä-keramik (fig. 1), är flere kända sedan länge, men endast fyra (Oromaannokka, Parkkila, Södra Rödmäsa och Tisdal) kan sägas vara tillfredsställande publicerade. Nyast är boplatserna vid Nummenharju där de första grävningarna utfördes sommaren 1965. Från åtta av boplatserna består inventariet enbart av upplockat material. Samtliga boplatser utom två (Oromaannokka och Nummenharju) har ett blandat material; utom Jäkärälä-keramik har på dem hittats tidig kamkeramik, typisk kamkeramik, Uskela-keramik och båtyxkeramik, i ett fall (Kolmhaara) dessutom epineolitisk keramik. Denna omständighet är naturligtvis till förfång då det gäller att bestämma vilket redskapsinventarium som åtföljer de olika keramikstilarna, isynnerhet som man trots boplatsernas blandade karaktär icke har kunnat göra säkra stratigrafiska iakttagelser. En antydning till en vertikalstratigrafi ger dock område II i Kolmhaara (s. 25). Å andra sidan kan, paradoxalt nog, boplatsernas blandade fynd även tillmätas både daterande och kulturhistoriskt värde, genom den klara horisontalstratigrafi som kan fastställas på boplatserna Kolmhaara och Aisti.

Särskilt belysande i detta avseende är boplatserna vid Kolmhaara där fynden i huvudsak är anknutna till bostadslämningar och gravar. Dessa rena fyndgrupper är också av största betydelse då det gäller att försöka tolka Jäkärälä-gruppens förhållande till andra kulturgrupper. Förf. har därför valt att i boplatserbeskrivningen begynna med Kolmhaara, ehuru det på grund av den hävdvunna nomenklaturen (Jäkärälä-keramik, yxor av Jäkärälä-typ m.m.) kanske hade varit mera motiverat att utgå från eponymboplatserna Jäkärälä. En genomgång av fyndmaterialet visar dock, att man på Jäkärälä-boplatserna ej kan konstatera en enda ren fyndmiljö.

Förf. har ansett det vara en nödvändighet att ge en så fullständig förteckning som möjligt över boplatsernas hela fyndmaterial i stället för att enbart utplocka de föremålstyper som tillskrivs Jäkärälä-gruppen. Endast en helhetsbild av boplatsernas fasta fornlämningar och fyndinventarium förmår skänka den rätta kontrasten mellan de på dem representerade kulturgrupperna.

Boplatser med för Jäkärälä-gruppen typiska stenföremål men utan Jäkärälä-keramik har ej upptagits i förteckningen.

Kolmhaara, Sydkullen. Foto J. Leppäaho 1940.

¹ I den arkeologiska litteraturen har boplatsen tidigare stundom gått under namnet Honkilahti Pere eller Honkilahti Löytty (t. ex. LUHO 1948).

² Med ströfynd avses i det följande ett på en boplats utanför grävningen tillvarataget fynd. Med lösfynd avses fynd, som icke bevisligen härstammar från en boplats.

(1) KOLMHAARA, HONKILAHTI SN, SATAKUNTA

Det stora boplatsskomplexet vid Kolmhaara (fig. 2) ligger i sydvästra delen av Honkilahti socken, fågelvägen omkring 3 km sydväst om sockenkyrkan. Boplatsens västligaste del ligger ett femtiotal meter öster om gränsen mellan Honkilahti och Hinnerjoki socknar. Avståndet till Hinnerjoki kyrka är fågelvägen c:a 7 km. Nedanför boplatsen flyter Hinnerjoki å, som får sin början från Koskeljärvi sjö, därifrån den via backkrönet vid Honkilahti kyrka rinner mot sydväst till den lilla uppgrundade sjön Pitkäjärvi. Vid Kolmhaara svänger ån mot norr och nordväst. Avståndet från Pitkäjärvi till Kolmhaara är c:a 700 m. Vid boplatsens sydligaste del, Sydkullen, får ån ett tillflöde genom Vaaljoki å, som från Vaaljärvi sjö i socknens sydligaste hörn rinner mot norr. Efter denna föreningspunkt, där ån sålunda har tre grenar (fi. kolme = tre, haara = gren), har boplatsen uppkallats.¹

Boplatsen är belägen på den sydöstligaste utlöparen av ett vidsträckt höjdområde och består av två kullar som är omgivna av flacka lermarker. Dessa är numera uppodlade, men läggs varje år vid vårflödet under vatten.

Till dessa två kullar, Nordkullen resp. Sydkullen ansluter sig ännu en tredje, av ortsbefolkningen kallad Munasaari, där stenåldersfynd gjordes år 1962. Munasaari ligger på Pere hemmans mark, c:a 150 m sydöst om Sydkullens fot och på den motsatta sidan av Hinnerjoki å. Terrängen mellan Munasaari och Sydkullen är helt flack.

Sydkullen (fig. 3) är något över 100 m lång, bredden uppgår till c:a 90 à 100 m. Vägen från Honkilahti kyrkby till Lammila hemman i Hinnerjoki gick ursprungligen över kullens krön, men är numera till följd av att sandsläpningen sedan 1957 koncentrerats till Sydkullen, dragen genom en av sandgroparna på dess sydsluttning. Gränsen mellan Pere och Löytty (eg. Mantere) hemman delar kullen på längden i två ungefär lika stora hälften, av vilka den östra tillhör Pere, den västra Löytty. Kullens krön ligger c:a 2 m över fixpunkten vid Nordkullens fot.

Norr om Sydkullen sänker sig terrängen till en c:a 100 m bred svacka, i vars norra del står en grupp mäktiga flyttblock, de största stora som små hus. Vid Nordkullens fot, där bl. a. en grupp hyddbottnar framgrävt (omr. III, VII och VIII, fig. 5) består marken av mycket fin stenfri sand som väsentligen skiljer sig från det grova, hårt

packade grus varav Sydkullen är uppbyggd. Området mellan Sydkullen och flyttblocken är bevuxet med en frodig aspvegetation och har icke givit några fynd.

Från flyttblocken höjer sig terrängen långsamt mot Nordkullen's topp som ligger c:a 14 m över Hinnerjoki å (fig. 4). På Nordkullen befinner sig ett av staten inlöst stort sandtag och råstenen mellan Pere och Löytty står vid ingången till sandgropen. Gränsen svänger här mot nordväst varigenom mer än 3/4 av Nordkullen tillhör Pere hemman.

Munasaari (fig. 2) består av en c:a 90 × 60 m stor tallbevuxen sandkulle som är omgiven av torv- eller lermarker. Kullen har jämnt slutande sidor och större flyttblock saknas. Jordmånen består av tämligen fin stenfri sand.

Boplatsen vid Kolmhaara upptäcktes år 1938 av slaktaren V. Lintovaara-Lindén från Honkilahti som i juni samma år inrapporterade sin upptäckt till Arkeologiska kommissionen. De första utgrävningarna företogs år 1940 av J. Leppäaho. Boplatsens höjd över havet avvägdes första gången av J. Leppäaho och K. Virkkala år 1941. Nivelleringen, som gjordes från Pyhäjärvi i Eura, resulterade i, att omr. II befanns ligga på c:a 45 m höjd över NN. Vid grävningarna år 1955 gjordes en ny avvägning av C. F. Meinander, denna gång från Hinnerjoki å. Hans fixpunkt, d.v.s. råstenen mellan Peres och Löyttys marker vid Nordkullens fot, ligger 4,96 m över Hinnerjoki ås yta, som i dessa trakter vid normalvattenstånd ligger 40,50 m ö. NN. Höjden över havet är alltså 45,46 m. Det lägsta uppmätta kulturlagret 43,27 m har noterats på omr. VII, men detta värde representerar sannolikt ej boplatsens nedre gräns; denna har icke kunnat fixeras.

I Kolmhaara har under åren 1940—63 i olika repriser utgrävts en areal av c:a 1 564 m² fördelad på tio områden (s. 18 och fig. 5)

I det följande används förkortningarna Omr. I—IX samt Munasaari för att beteckna respektive grävningsområden.

Förutom ovannämnda grävningsfynd härstammar från Kolmhaara en mängd ströfynd,² som bär följande inventarienummer: 10837:1—9; 11290:67—71; 11857; 12330; 12827:1—6; 13122:1—4; 13636; 13637:1—2; 13638:1—3; 13643; 13852:188—193; 14670:1—42; 14694; 14741:1—3; 14742; 14743; 14947; 15116; 15218:254—271;

Fig. 2 Kolmhaara-trakten. A = Munasaari, B = Sydkullen, C = Nordkullen, D = Lammila. Flygfotografi, publicerat med tillstånd av Lantmäteristyrelsen.

Kolmhaara, grävningar och fynd:

Område I	110 m ²	C. F. MEINANDER 1955	fynd 13852:1–118, 194, 195, 197–199.
Område II	160 m ²	J. LEPPÄAHO 1940	fynd 11196:1–868.
Område III	108 m ²	MEINANDER 1955; T. EDGREN 1956	fynd 13852:119–187, 196, 200; 13943:1–47.
Område IV	170 m ²	LEPPÄAHO 1948	fynd 11872:1–210.
Område V	300 m ²	MEINANDER 1948	fynd 11872:211–212; 11873: 1–75.
Område VI	500 m ²	EDGREN 1959–63	fynd 14717:1–48; 14898:1–82; 15218:247–253; 15512:1–108, 195; 16077:226–269, 271–288.
Område VII	84 m ²	EDGREN 1961	fynd 15218:1–246.
Område VIII	76 m ²	EDGREN 1963	fynd 16077:1–205.
Område IX	4 m ²	EDGREN 1963	fynd 16077:206–225.
Munasaari	52 m ²	EDGREN 1962	fynd 15512:109–188, 194.

Fig. 3 Kolmhaara. Sydkullen år 1962.

16077:289—307; 16525 och 16887. För de flesta av ströfynden har som fyndplats uppgivits blott "Löyttys" eller "Peres" sandgrop i Kolmhaara eller enbart Kolmhaara varför en närmare precisering av resp. fyndställen är s. g. s. omöjlig. För följande föremål kan dock fyndplatsen bestämmas med relativ säkerhet: 10837:1—9 Nordkullen invid omr. II; 11857 Sydkullen invid omr. V; 13643 Nordkullen nära omr. I; 13852:192 i en liten sandgrop vid Sydkullens norra fot; 14694 Nordkullen nära omr. IX; 14741:1—3 Nordkullen, omedelbart väster om den norra ändan av omr. I; 14743 Nordkullen vid omr. IX; 15116 Nordkullen vid omr. I; 15218:254 Nordkullen söder om omr. I; 15218:255—260 Nordkullen vid omr. IX; 16077:297—299 Nordkullen norr om omr. I; 16077:289—293 Sydkullen, NW om grav XXI på omr. VI; 16077:302—306 Sydkullen nedanför omr. IV och V.

På grund av de i inledningen antydda rena fyndmiljöernas betydelse, har fyndmaterialet från Kolmhaara beskrivits per grävningsområde och

en sammanfattande tabell givits först i avsnittets slut (s. 50). Grävningsområdenas fasta fornlämningar och inventarium visar, att till hyddbottnar och bostadsgropar anknutna fynd med större säkerhet kan anses vara inbördes samtida än sådana fynd, som tillvaratagits på boplatser utan sådana fornlämningar. Vid beskrivningen har de fynd, som hänförs till Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium, förtecknats och beskrivits detaljerat, medan de övriga fynden endast förtecknats eller kommenterats i största korthet. Normgivande har varit de rena fyndmiljöerna (Omr. I, V, VI, VII och VIII) vilka var för sig gett en enhetlig keramik och i vilka även de övriga artefakterna kan anses vara samtida. Skillnaderna mellan de olika kulturgruppernas fyndinventarium framträder även då man betraktar valet av råmaterial (bergarter, kvarts och flinta). Däremot säger det sig självt, att avslagen av bergarter och kvarts icke på blandade områden kan anknytas till någon bestämd kulturgrupp.

Fig. 4 Kolmhaara. Nordkullen år 1961. I förgrunden omr. VII under utgrävning.

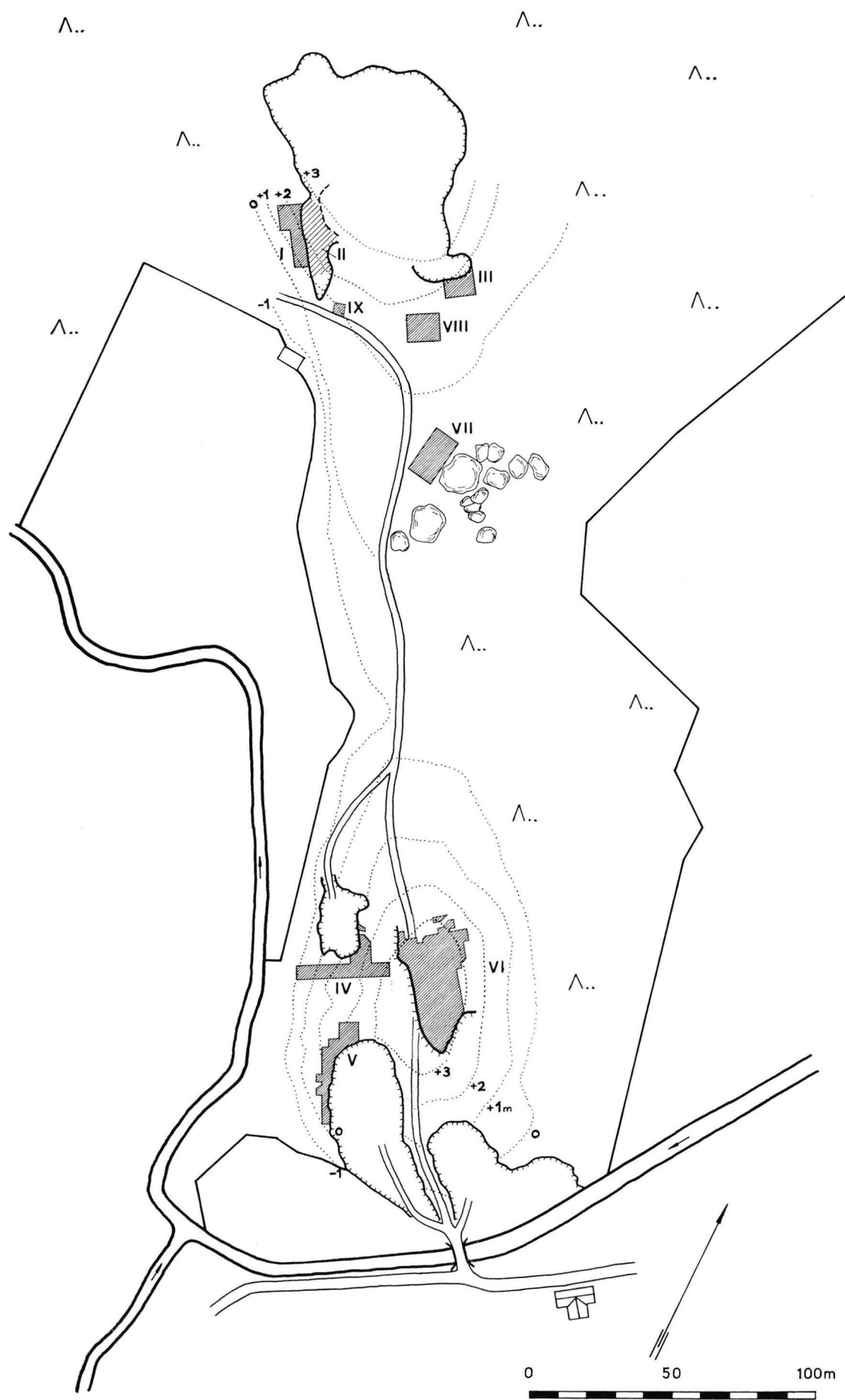

Fig. 5 Kolmhaara. Översiktskarta med utsatta grävningsområden (I–IX).

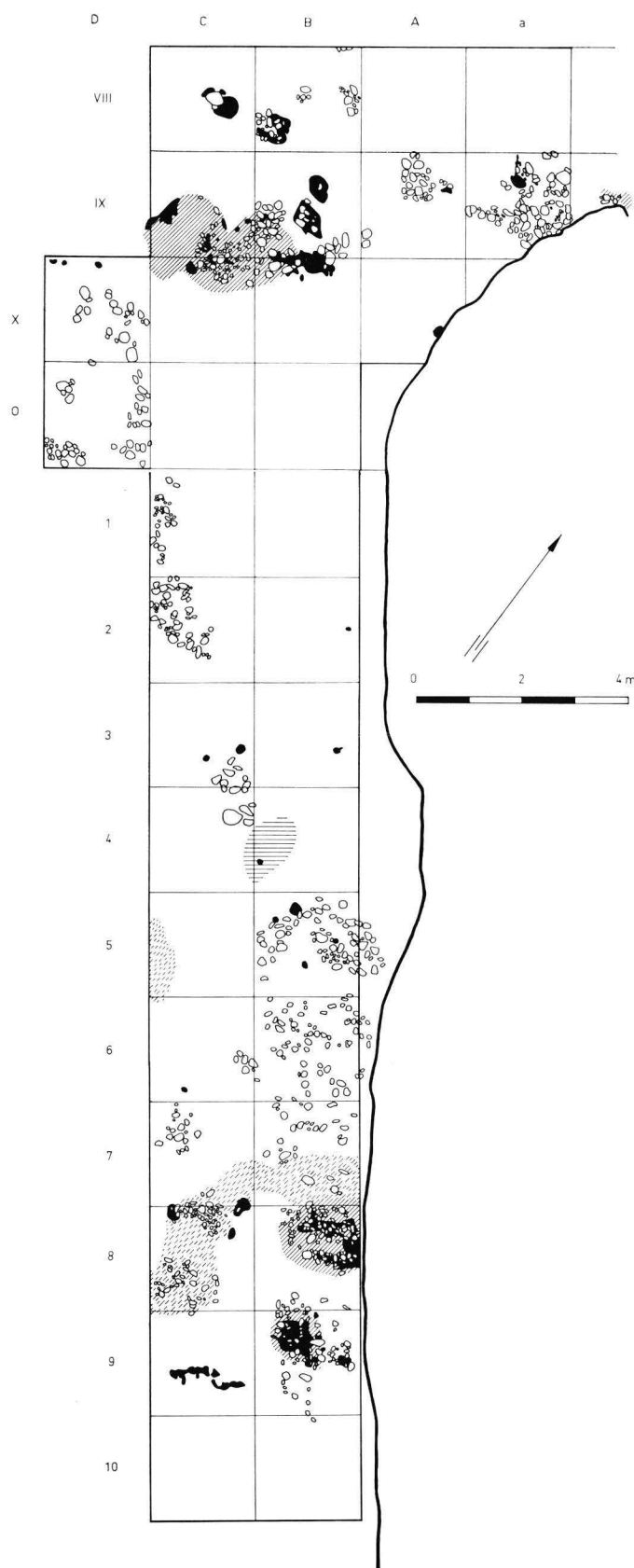

Fig. 6 Kolmhaara. Plankarta över område I. Svart = kol, sned skraffering = sot, sned streckning = rödbränd sand, vågrät linjering = lera.

Område I

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Omr. I — (fig. 6) var beläget i sydvästra hörnet av statens stora sandgrop på Nordkullen och låg dels på Löyttys, dels på Peres mark. Det var 28 m långt och i medeltal 4–6 m brett. I den nedersta grävningsrutan C10 var markytans höjd över havet 44 m, i den översta aVIII 46,93 m. Bosättningsens övre gräns har legat här. Från rutan aVIII, där fyndtätheten redan märkbart avtog, stiger terrängen ännu brantare mot Nordkullens topp. Endast några lerkärlsbitar hittades högre upp i närheten av grav XXI (s. 25). Flere fasta fornlämningar påträffades. I ruta B9 låg en eldstad tämligen nära markytan. Dess stenar var spridda och förekom i endast två glesa lager, som inte sträckte sig djupare än det omgivande kulturlagret. I den bredvidliggande rutan B8 framgrävdes en stor till hälften förstörd eldstad, som delvis sträckte sig in i ruta B7 (fig. 7). Det översta stenlagret var glest och bestod av starkt skörbrända stenar. Under dessa låg ett tätlagt stensikt bestående av 15–20 cm stora stenar och under detta innehöll härden stenar av varierande storlek ända ned till den kittelformiga botten som låg c:a 50 cm under det omgivande kulturlagret. Eldstadens botten var starkt sotfärgad (fig. 8).

Intill härden låg ett område med bränd sand och spridda stenar i rutorna B–C8 och B–C7 med en speciellt kraftig koncentration på gränsen mellan rutorna C7 och C8. Nordligare, i rutorna B5–7, fanns en c:a 4,5 m lång oval stenläggning med spridda kol- och sotfläckar i den norra ändan. Sannolikt representerar stenläggningen, eventuellt tillsammans med härden i B8 och det bredvidliggande sotfärgade området, en bostadslämning, vars ursprungliga utseende dock icke kan rekonstrueras.

En liknande oval stenläggning framgrävdes i rutorna DO–DX och en tredje dylik kan ha legat i rutorna C1–3. Den sistnämnda utgrävdes dock icke i sin helhet.

I rutorna B och CIX–X låg en stenläggning med sot- och smutsfärgad sand, sannolikt en härd, och i ruta B1 en liten, vackert rund eldstad som mätte 75 × 60 cm.

Fynden låg jämnt fördelade över hela området, keramiken dock i två koncentrationer i rutorna B–C7–9 resp. B–CX, B–CO, B–C1, B–C2 och B3.

Lerkärlsbitarna från omr. I tillhör i sin helhet Jäkärlä-keramiken och på grund härav samt av fyndmaterialets enhetliga karaktär har även stenföremålen, på ett undantag när, hänförs

Fig. 7 Kolmhaara, område I. Härd i ruta B8.

till Jäkärle-gruppen. Bland de 278 kärlfragmenten finns bitar av åtminstone tio kärl (pl. 1:a–g). Kärlytan har en varmt gulbrun färg medan kärnan är grå. Avmagring med stenkross förekommer endast i några bitar från ruta CX (pl. 1:c). Detta kärl har rakt avskuren oornerad rand och dess vägg har upptill ornerats med gördlar av kamstämplat i fiskbensmönster, lägre ned med spetsovala fördjupningar enligt samma schema (pl. 1:c). Ett annat kärl uppvisar yttäckande dekor av små sneda fördjupningar, ett ornament som applicerats även uppe på kärlranden (pl. 1:d). Ett kärl från ruta B2 är ornerat med zoner av omväxlande vertikala och horisontala kamstämplat. Det största antalet skärivor härstammar från kärlet i pl. 1:a. Randen är avrundad och dekoren består överst av långa kamintryck i korgflättningsmönster, lägre ned har anbragts gördlar av korta och långa kamintryck i fiskbensmönster. Botten är ornerad med ett gytter av korta kamintryck.

Bland de talrika stenföremålen fästes uppmärksamheten främst vid två eleganta hålmejslar av Jäkärle-typ (pl. 3:b–c), bägge med en skaftningsfåra på den undre bredsida. En halvfärdig flatmejsel (pl. 2:h) är förfärdigad genom dubbel-

sidig kanttillslagning och dess smalsidor har utjämnats genom bultning. Även en annan flatmejsel har bultade smalsidor (pl. 2:j). Ett slipat fragment härstammar från en tväryxa med rund eggkontur. Ett nackfragment av en yxa med ovalt tvärsnitt och rundad nacke har bultspår över hela yxkroppen (pl. 2:o). Bland bultstenarna förekommer både diskoida, klotformade och långsträckta exemplar (pl. 2:a–b, 3:d–e). Kärnborrarna av bergart har triangulärt eller rombiskt tvärsnitt (pl. 2:c–g). Knutornas diameter överstiger sällan 5 cm. Av yxämnen (pl. 3:a) är tvenne tillslagna genom dubbelsidig tillslagning, det ena ämnets smalsidor därtill utjämnade genom bultning. Bland skivskraporna av bergart förekommer både grovtandade (pl. 2:n) och fintandade exemplar. Hålstenen är av s.k. gnejstyp och avbruten vid det halvfärdiga skafthållet. Av de nio brynstenarna är tre av den allmänna flata typen med rektangulärt tvärsnitt medan de övriga har en eller flere konkava slipytor, en av dem fyra rundbottnade fåror (pl. 4:b). En lång rundbottnad fåra har även slipstenen i pl. 7:a.

Antalet slagskärivor av bergart uppgår till 2160 st vilket utgör c:a 20 st per m², kvartsavslagen är 214 st. eller knappa 2 st. per m².

Flintspetsen från ruta C 10 härstammar från grävningsområdets periferi och torde tillhöra den typiska kamkeramikens redskapsinventarium.

Område II

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Grävningsområde II (fig. 9) låg vid randen av det först öppnade sandtaget på Nordkullen. Avståndet till den ovan omtalade råstenen mellan Pere och Löytty hemman uppgick till c:a 13 m.

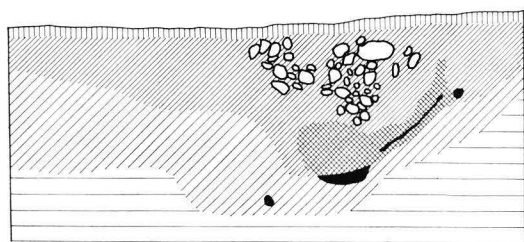

Fig. 8 Kolmhaara, område I. Profilsnitt genom härd i fig. 7.

Sandgropsprofilen uppvisade här ett synnerligen starkt färgat kulturskikt och av allt att döma har en stor och viktig del av boplatsoområdet gått förlorad under sandsläpningen; grävningarna påbörjades i sandgrops nordvästra kant. Leppäahos grävningsrapport om undersökningarna 1940, liksom om grävningarna 1948, är nedskriven så sent som år 1950.

I grävningsområdets nordvästra del påträffades två stenfält med runda kullerstenar och mellan dem ett två meter brett stenglöst parti. Kulturlagret ligger söder om stenarna. Fynden var obetydliga (11196:1–52, 98–99, 179–190, 228–231 och (?)332). Höjddifferensen mellan Leppäahos rutlinje 1 och den fyndförande rutlinjen 7 uppgick enligt grävningskartan till 1,5 m på en sträcka av 12 m. Söder om rutlinje 6 bestod marken av fin, tättpackad sand, som sträckte sig ända ned till de sydligaste rutorna.

Vid undersökningarna påträffades ett stort antal fasta fornlämningar, nämligen bostadsgropar, hyddbottnar och härdar.

Vid rutlinje 10 kunde före undersökningarnas början iakttas kol på stort djup i sandgropsprofilen. I rutorna VI och VII:10 framkom resterna av en i det närmaste 3 m lång och 2–2,5 m bred kolmila från historisk tid, som hade förstört en till hälften nedgrävd bostadsgrop från stenåldern. Man kan antaga, att orsaken till att milan placerats på detta ställe, varit den, att bostadsgropen efterlämnat en svacka i markytan.

Bostadsgropen har synbarligen haft formen av ett brett I. och dess ingång har legat mot norr, uppåt mot slutningen (fig. 9). Ingången som förde ned mot själva bostadsdelen, gick i trappstegsformiga avsatser. Gången, vars bredd varierade mellan 1 och 1,5 m, hade ovanför den första avsatsen ett djup av 30 cm under markytan. Nedanför denna avsats var djupet omkring 50 cm för att omedelbart före följande avsats minska till 43 cm. Efter detta sjönk djupet till 50 à 60 cm. Denna nivå skulle alltså utgöra bostadens botten. Inne i bostadsgropen tillvaratogs en stor samling lerkärlsbitar, av vilka man kunde sammanfoga ett nästan helt lerkärl (kärlet i pl. 46) samt därtill en mängd andra fynd, vilket kan stöda teorin om att den ovanbeskrivna fornlämningen är en bostadsgrop. Några uppgifter om stolphål anföres ej. Bostadsgropen saknade eldstad, men söder om den låg tre härdar, som eventuellt kan höra ihop med bostadslämningen.

En annan fornlämning, som kunde tolkas som en bostadsgrop, och vars utseende avviker från den nyssnämnda, framgrävdes i rutorna III:12–V:12. Fornlämningen sträckte sig emellertid längre söderut in på det område, som förblev

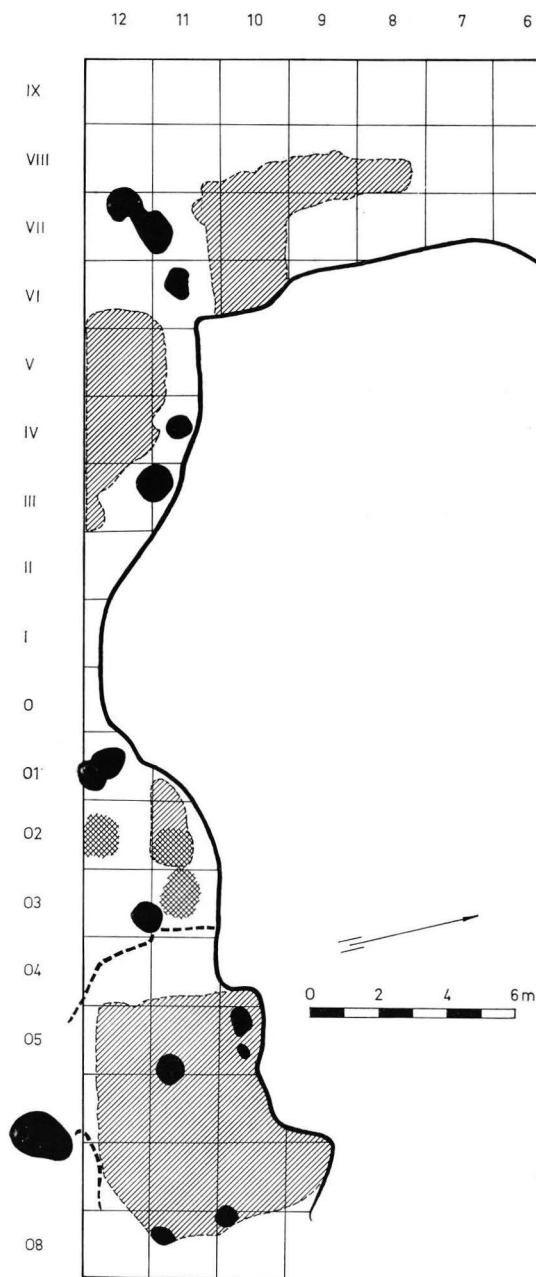

Fig. 9 Kolmhaara. Plankarta över område II.

undersökt. I grävningsruta V:12 fanns ett 100 × 125 cm stort och 40 cm djupt parti. Vid dess nordöstra kant fanns ytterligare en mindre c:a 20 cm djup fördjupning. I ruta IV:12 konstaterades ännu en fördjupning som mätte 100 × 75 cm. Någon eldstad fanns ej här, de närmaste ligger i rutorna III och IV:11.

Öster om ruta 04 fanns rester av en stor hyddbotten, vilken syntes som en svacka i markytan. Åtminstone hälften var förstörd och en del förblev undersökt, men följande iakttagelser gjordes.

Vid grävningsrutorna 03 och 04 utgick mot söder och sydväst en omkring 10–20 cm hög vall på vars östra sida bottenjorden var jämn och mörkt färgad (fig. 9). Leppäaho ansåg, att vallen markerade hyddbottens vägg. I sydöst

fanns en eldstad som bröt vallen och som är sekundär i förhållande till hyddbotten. Vallen fortsatte härifrån mot öster men var lägre och svårare att urskilja. I ruta 08:11 bröts den av en annan sekundär eldstad liksom i ruta 08:10. Däremot ansåg Leppäaho, att en regelbundet rund eldstad i rutorna 05 och 06:11 utgjort centraleldstad i denna åtminstone 8,5 m breda hyddbotten. Två avlånga fördjupningar i öst-västlig riktning i rutorna 05:12—07:12 och söder om centraleldstaden ansågs också höra till hyddbotten. Likaså ansåg Leppäaho en i det närmaste 2 m lång fördjupning i sandgropskanten vid ruta 05:10 samt två däri belägna små härdar vara sekundära. Denna fördjupnings botten låg 20 cm djupare än hyddbotten.

Härdar framgrävdes i stort antal. I rutorna VII:12, VII:11 och VIII:12 framkom en c:a 2 m lång eldstad som innehöll en samling brända ben. Härden var "insnörd" på mitten och dess kontur påminde om siffran 8 (fig. 9). I ruta VI:11 fanns en liten eldstad med en diameter av 70 cm och ett djup av 25 cm.

I grävningsruta 01:12 påträffades en oval, c:a 20 cm djup hård med ett till två stenlager och till hälften under denna, en annan hård, som sträckte sig djupare ned än det omgivande kulturlagret. Den undre eldstaden saknade stenar. Att dessa två härdar delvis täckte varandra, tyder på, att man bott i denna del av boplatsten i åtminstone två repriser. I rutorna 03:11 och 03:12 låg en regelbundet rund eldstad, c:a en meter i diameter och 15—20 cm djup, och i ruta 05:10 som nämnts två små, närmast ovala härdar, av vilka den större var c:a 60 cm i diameter. I samband med hyddbotten nämdes redan tvenne små härdar i rutorna 08:10 och 08:11.

En speciellt välbevarad eldstad framgrävdes på gränsen mellan rutorna III:11—12. Härden var cirkelrund och hade en diameter av 110 cm, formen påminde enligt utgrävaren om en gryta med relativt branta väggar. Djupet uppgick till 40 cm. På botten och längs kanterna fanns ett par cm tjockt och hårt sotlager, kanhända ett isoleringsmaterial av något slag som skyddat härden mot fukt. Då eldstaden tömdes på stenar och omgivningen kring densamma grävdes till botten, framkom invid eldstaden en trattformig c:a 20 cm djup grop. Leppäaho framför i sin grävningsberättelse den tanken, att gropen tjänat som underlag för ett stort lerkärl vars rand nått fram till eldstaden.

Även tre sotfläckar med en diameter av 200 cm och ett djup av 10 cm i var och en av rutorna 02:12, 02:11 och 03:11, markerar platser där eld har hållits.

Jäkärlä-keramiken från omr. II härstammar från uppskattningsvis 30 lerkärl. Kärlfragmenten är genomgående små och den ornerade ytan har i många fall flagat av. Två små kärl har nödtorftigt kunnat rekonstrueras. Det ena är ornerat med en yttäckande dekor av små rörstämplor, det andra med kamintryck i fiskbensmönster (pl. 12:c—d). Kärlens höjd och diameter mäter 53 och 60 resp. 85 och 105 mm. Rörstämplor uppträder även på några andra kärl (pl. 5:h). Det stora kärlet i pl. 46 har under den tunna oornrade randen ornerats med liggande kamintryck i sicksack-motiv, lägre ned med gördlar av lodräta kamintryck och mellan dem med i motsatt riktning lutande kamstämpeländar. Ett kärl är ornerat med vågräta skarvade kamstämpellinjer och gördlar av lodräta kamintryck (pl. 4:g). Även på andra kärl återfinnes denna ornering. På ett kärlfragment har den släta randen naggats både på inre och yttre sidan (pl. 4:i). Ett allmänt drag i dekoren är de spetsovala fördjupningarna, som företrädesvis applicerats på kärlens bottendel (pl. 4:h, 5:f) men som även prytt partiet närmast under randen (pl. 4:e). Det oftast återkommande ornerings-schemat består emellertid av gördlar av lutande kamintryck i fiskbensmönster, eller intryck av kamstämpeln ena ända (pl. 4:c). Ett sådant kärl har 5 cm under randen en vågrät fåra (pl. 5:a).

Jäkärlä-keramikens gods saknar avmagring och har en gråbrun färg. Den typiska kamkeramikens från omr. II är dåligt bevarad och härstammar från ett fåtal kärl.

Bland stenredskapen saknas större eggredskap. Ett fragment av en yxa (?) har på den ena bredsidan en skaftningsfåra, och ett eggfragment kommer från en yxa med rund eggkontur (pl. 5:j). Ett annat eggfragment kommer från en fyrsidig yxa (pl. 5:k) som dock inte närmare kan typbestämmas. Ett spetsigt egg- eller nackfragment med ovalt tvärsnitt har förfärdigats genom dubbelsidig kanttillslagning, smalsidorna har utjämnats genom bultning och slipningen är knappt påbörjad (pl. 5:i). Dubbelsidig kanttillslagning uppvisar även de flesta yx- och mejselämnena. Bland småmejslarna förekommer två typiska tvärmejslar av Kolmhaara-typ (pl. 5:l), de övriga har en tillfällig karaktär. Bland bultstenarna förekommer både klotrunda och diskoida exemplar (pl. 5:p). Av de 38 borredskapen kan tre rubriceras som kärnborrar (pl. 6:a, c) de övriga är tillverkade av små spån eller skivor (pl. 6:b, d—l). Två av borrarerna (pl. 6:g, l) har en skrapegg vid basen. Skivskraporna är fintandade. Bland de talrika brynstenarna förekommer ett flertal med en eller flere konkava slipyor och rundbottnade

sliprännor (pl. 6:m) men även den flata typen med rektangulärt tvärsnitt är känd. Ett hängbryne av sandsten avbildas i pl. 5:m.

Bland avslagen av bergarter dominerar de små skivorna men spån är inte heller okända. Även knutorna utmärker sig genom små dimensioner. De linsformiga ser ut att vara i majoritet. Ett stort antal slagskärvor uppvisar tydliga nötnings-spår, vilket antyder att de använts som redskap. Några typer utgör de dock inte.

Den i pl. 5:g avbildade skivan av bränd lera är av gulbrunt omagrat gods. Dess diameter uppgår till 24 mm, tjockleken i centrum till 8 mm och vid randen till 5 mm. Knappens ena sida är svagt välvd, den andra konkav. Den senare sidan förefaller att vara blanksliten samt verkar att ha spår av rödmålning.

Om man betraktar keramikens spridning på omr. II, kan man observera följande intressanta fakta. Jäkärä-keramiken uppträder i samtliga keramikförande rutor alltifrån linje IX till linje 08 (fig. 9). En obetydlig inblandning av epineolitisk keramik förekommer i rutorna VI:11—12 och VII:11 men i samtliga fall har därvid nämnts, att krukskärvorna härstammar från rutornas ytskikt och följaktligen bör vara yngre än Jäkärä-keramiken. I områdets östra del, rutlinjerna 04—08, kan man konstatera en inblandning av typisk kamkeramik, begränsad till det område på vilket den ovan beskrivna hyddbotten låg. Av fynduppgifterna framgår, att Jäkärä-keramiken här i nio fall är funnen på grävningsrutornas botten mot fyra fall för den typiska kamkeramiken. I två av rutorna förekommer de jämsides (r. 04:12 och 05:12). Det förefaller därför alldeles uppenbart, att hyddan tillhört den typiska kamkeramiken och att Jäkärä-keramiken i detta fall säkert är äldre. Samhörigheten mellan hyddbotten och den typiska kamkeramiken vinner ytterligare stöd av de analoga förhållandena på omr. III, VII och VIII vilka beskrivs längre fram (s. 25, 49). Av de 11 föremål och avslag av flinta som hittats på omr. II, härstammar 8 från hyddbotten, ett från r. III:12 skikt I och två från provgroparna II och XXI. Liksom på omr. III, VII och VIII kan man här konstatera flintans samband med den typiska kamkeramiken.

Ett ytterligare belägg för att man på omr. II kan fastställa både en horisontal och en vertikal stratigrafi ges av följande. Av de 34 säkra borrararna kommer 14 från rutor med enbart Jäkärä-keramik, resten 20 st från boplatsens östra del. Av de sistnämnda hittades 15 på kulturlagrets botten, 1 i skikt I, 2 i skikt I—II och 2 i skikt II. Av hela antalet 34 st, ansluter sig alltså 29 st, eller 85 % till områdets Jäkärä-keramik. Det

faktum, att sådana borrar ej förekommer på områden med enbart typisk kamkeramik, torde berättiga att anse även de resterande 15 % ha samband med områdets keramik i Jäkärä-stil.

Grav XXI

Grav XXI, typ C, (se Kap. IV), hällkista under flat mark belägen uppe på Nordkullen, och endast till c:a 1/4 bevarad. Bland den längs sandgropskanten nedrasade sanden hittades flere hällar som hört till kistan samt en lerkärlsbit (:189). I den bevarade delen av kistan fanns två lager av horisontalt liggande röda sandstenshällar. Ovanför det övre hällagret, som låg på 40 cm djup, fanns flere huvudstora stenar. Det undre lagret hällar låg på 70 cm djup och jorden mellan detta och det övre lagret var mjuk och en aning brunfärgad. Under det övre lagrets hällar hittades två små lerkärlsbitar och en slagskärva (:190—191). På gravens botten fanns ett 10 cm tjockt ockerskikt.

Det övre vågräta hällagret torde ha utgjort kistans lock, det undre troligen den ena instörtade långsidan. Kistans orientering föreföll att vara N—S men på grund av gravens skadade tillstånd är detta dock icke säkert.

Fynd: 15512:189—193.

:189 liten lerkärlsbit av porös lera.

:190 slagskärva av bergart

:191 två lerkärlsbitar, den ena ornerad med små kamintryck

:192 tre små lerbitar eller lerkärlsbitar från gravens ockerskikt

:193 stor slagskärva, f. bland hällarna.

Inget av ovannämnda föremål kan uppfattas som gravgåva.

Område III

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Område III (fig. 5) låg öster om omr. II och undersöktes i två repriser åren 1955—56. Före grävningarna 1955 kunde man i sandgropsprofilen se resterna av en stor, till hälften förstörd gropeldstad. På markytan iaktogs en c:a 40 cm djup svacka med en diameter av 8—10 meter, av samma slag som hyddbottnarna på omr. VII och VIII. I mitten av svackan framgrävdes en stor välbevarad eldstad med en diameter av 200 × 170 cm. Överst låg ett glest lager av knytnävsstora stenar med en rand av litet större stenar. Under detta lager framkom ett tätlagt stenlager och härifrån nedåt var eldstaden fylld av sot, kol och starkt skörbrända stenar ända ned till den spetsiga botten, som låg på 100 cm djup

under markytan och 82 cm djupare än det omgivande kulturlagrets botten. I härdens ena kant framgrävdes en lodrätt stående 50 cm lång förkolnad trädstam av vilken dock endast ett 30 cm långt fragmentariskt stycke kunde tillvaratagas.

I grävningsruta N6 framkom en andra eldstad med en diameter av 100–120 cm. Den var uppbyggd av två stenlager av vilka det övre låg genast under humusskiktet, det undre 50 cm djupare. Mellan de två stenlagren var eldstaden fylld av kolbemängd sand.

En tredje härd påträffades i ruta N7. Den hade en diameter av endast 60 cm och var uppbyggd av ett lager släta rullstenar. Kol och sot förekom ej utanför härdens periferi.

Genom parallellerna på omr. VII och VIII, kan man anse även omr. III utgöra en hyddbotten i vilken den stora gropeldstaden i fördjupningens mitt utgjort centraleldstad.

Lerkärlsbitarna ornerade i Jäkärslä-stil torde härstamma från åtminstone sex olika kärl. Ett lågt kärl med nästan plan botten har yttäckande dekor av gördlar av lutande kamintryck, som även applicerats uppe på randen (pl. 12:b). Godset är ljusbrunt och kärlets höjd 7 cm. Mynningsdiametern uppgår till 13,3 cm. Ett fragment av ett annat kärl har rakt avskuren oornerad rand och en dekor av gördlar av lutande kamintryck. Ornering med spetsovala fördjupningar förekommer på ett kärl medan ett annat har gördlar av lutande kamintryck åtskilda av i motsatt riktning lutande kamstämpeländrar. På kärlet i pl. 6:n består orneringen av bälten med omväxlande horisontala skarvade kamintryck och vertikala kamintryck.

Av de övriga föremålen har endast en bultsten och en brynsten med konkav slipyta hänförs till Jäkärslä-gruppens inventarium.

Den avgjort övervägande delen av keramiken tillhör den typiska kamkeramiken, stil II, och bostadsbottnen anses därför höra till detta keramikskede.

Område IV

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Grävningsområde IV låg vid randen av den norra av de två små sandgroparna på Sydkullens västsluttning (fig. 5) och vinkelrätt mot kullens höjdkurvor så, att de lägst belägna rutorna g—h1 låg c:a 3 m lägre ned än de högstbelägna rutorna g—h18. Det undersökta området var 35 m långt och i medeltal 4 m brett förutom vid linjen 10—12 där det utvidgades till tio meters bredd. Jordmånen var i stort sett av samma beskaffenhet som på omr. II med undantag av några ställen

där den bestod av tämligen grovt grus. Kulturlagret var i medeltal 30—40 cm djupt, fynden dock förhållandevis fåtaliga.

Härdarnas antal uppges till 17, av vilka några var firsidiga, de övriga av mera obestämbara typer och utgrävaren nämner att ingen var av den regelbundet runda härdtyp, som dominerade på omr. II. I rutorna g och h11 fanns en firsidig härd, den ena 120×60 cm stor, den andra 40×40 cm. Under dessa härdar framträdde en 300×300 cm stor stenplan som var uppbyggd av knytnävsstora eller mindre stenar i ett lager. Härdarna låg delvis direkt på stenplanen, delvis åtskilda från denna av ett tunt kulturlager. En 120×90 cm stor firsidig eldstad, låg omedelbart under stenplanen i ruta g11. I grävningsberättelsen tolkas stenplanen som ett golv i en firsidig byggnad, som vore äldre än de två ovanliggande härdarna men yngre än den underliggande. Den sistnämnda härdens föreföll att ha legat i en bostadslämning av samma slag som bostadsgroparna på omr. II. Ungefär längs linjen g12—13 och h12—13 iakttogs en 10—20 cm hög vall som av Leppäaho antogs ha stått i samband med den supponerade bostadsgropen. Ett speciellt omnämmande förtjänar en härd i ruta h15. Dess södra rand bestod av tvenne stora, på kant ställda sandstensskivor.

Keramikfynden ornerade i Jäkärslä-stil härrör från fyra olika kärl: a. Tunnväggigt kärl ornerat med yttäckande dekor av små rörstämplor. b. Tunnväggigt kärl med rakt avskuren oornerad rand, ytan ornerad med sex vågräta rader av skarvade kamintryck (pl. 8:b). c. Kärl ornerat med gördlar av rektangulära stämpelavtryck (pl. 8:c) och d. Kärl ornerat med gördlar av lutande kamintryck (pl. 8:a).

Bland yx- och mejselämnena dominerar exemplaren med dubbelsidig kanttillslagning. Av flatmejslarna av Kolmhaara-typ är en halvfärdig (pl. 8:e), en långsträckt och av mjuk stenart (pl. 8:f) medan den tredje, som är 37 mm lång, är ofullständigt slipad med undantag av eggen (pl. 8:d). Bultstenen är klotformig med en diameter av 79×71 mm. Borrarna av bergart är sex till antalet. En av dem har en långt utdragen udd, en annan med triangulärt tvärsnitt uppvisar tydliga slitspår (pl. 8:h). Bland knutorna förekommer både linsformiga, diskoida och pyramidformiga exemplar av vilka de sistnämnda är mycket små ($31 \times 23 \times 19$ resp. $30 \times 23 \times 7$ mm). Den i pl. 8:g avbildade korseggade mejseln saknar motsvarigheter bland de övriga fyndmaterialet från Kolmhaara. Bägge eggarna har användningsspår och de har formats genom slag i redskapets längdriktning. Brynstenarna från

omr. IV tillhör samtliga den flata rektangulära typen medan den ena slipstenen har en svagt konkav slipyta. Den stora slipstenen i pl. 7:b, har en smalsida med tre inslipade rundbottnade fåror av vilka en är djupare och bredare än de två övriga. Slipspår förekommer även på stenens yta i övrigt.

Bland kvartsföremålen finns tre pilspetsar, av vilka två är tvåreggade (pl. 8:i) samt ett mikrospån.

Område V

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Område V öppnades vid kanten av den sydligare av de två små sandgropar, som år 1948 påbörjades på Sydkullens västra sluttning (fig. 5). Det låg liksom omr. IV vinkelrätt mot höjdkurvorna. I några grävningrutor (O IX, R XII, V XII–XIII, V XIV och P X) framgrävdes enkla runda hårdar och i två rutor (M och L IX) gropar fyllda med kulturjord. Flere stenläggningar framtoogs i rutorna V XIV, V–X XIII, T–U XIII, S XII och R XII–XIII men deras syfte blev oklart. I ruta N X anträffades litet rödockra i närheten av en stenläggning.

Grav M. I grävningruta Å XII påträffades fastsittande i sandgropsprofilen en grovt tillslagen flintspets som låg på botten av en kulturjordsgrop. På gropens botten, som låg 80 cm under markytan, iakttogs även rödockra. Vid utgrävningen av gropen hittades icke några andra fynd som kunde tyda på en grav men förekomsten av ockra på så stort djup och analoga fyndförhållanden bland gravarna på omr. VI torde betyda att flintspetsen härstammar från en ockergrav.

Fynd 11873:71, grovt retuscherad pilspets av flinta (fig. 10).

Fynden från omr. V är tämligen sparsamma med beaktande av områdets förhållandevis stora utsträckning.

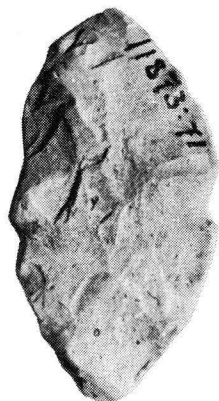

Fig. 10 Kolmhaara, grav M. 11873:71. Skala 1:1.

Bland keramiken kan urskiljas skärvor av fyra kärl ornerade med: a) gördlar av lodräta kamintryck åtskilda av ett vinkelband av spetsovala avtryck (pl. 8:l); b) små korta ovala kamintryck; c) gördlar av lutande långa kamintryck åtskilda av en zon ornerad med vågräta (i ett fall skarvade) kamintryck (pl. 8:k) och d) med gördlar av lodräta kamintryck åtskilda av en rad lutande kamstämpeländar. Samtliga kärl är förfärdigade av omagrat gods och färgen är gulbrun. Ett av kärlen är tjockväggigt (16 mm).

Bland fragmenten av slipade stenföremål finner man ett eggfragment av en hålmejsel samt ett ämne till en mejsel som antagligen avsetts att förses med skaftningsfåra. Ett av de slipade fragmenten är av strålstensskiffer. Bultstenen är klotformad och uppvisar slagspår över hela ytan. Dess diameter uppgår till 86 mm. Av borrarne av bergart har två triangulärt tvärsnitt och deras uddar är blanknötta. Ett av yxämnena har tillhuggits genom dubbelsidig kanttillslagning (pl. 8:o).

Den i pl. 8:p avbildade kniven med vinkelböjt skaft är 86 mm lång. Skaftdelen har formats genom dubbelsidig kanttillslagning medan bladet har tillhuggits genom slag i skaftets längdriktning. Knivsudden är avbruten och slipspår saknas.

Brynstenarna från omr. V tillhör dels den mångsidiga typen med ett flertal konkava slipytor, dels den flata typen med rektangulärt tvärsnitt. Den säregna i pl. 8:n avbildade kalottformade brynstenen härstammar från ruta O IX. Den påträffades under en eldstad. Stenen är kalottformad med en planslipad och en välvd bredsida. Den är av finkornig sandsten och till följd av sitt läge under eldstaden nedsotad. Längden uppgår till 65, bredden till 51 och höjden till 27 mm. På den plana sidan finns en 13 mm bred fasett. På toppen av den välvda bredsidan har inristats en enkel korsfigur med 19 resp. 15 mm långa armar medan ristningen på den plana sidan är mera komplicerad (pl. 8:n). Den sistnämnda ristningen påminner om en släde med medar och styrstång men likheten är sannolikt blott tillfällig. Fårorna bör väl snarare uppfattas som små slipfåror i vilka man vässat t. ex. nålar eller fiskkrokar av ben.

Det fragmentariska hängbrynet har rektangulärt tvärsnitt och en inslipad fåra i den ena smalsidan (pl. 8:m).

Område VI

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Boplatsens viktigaste del, område VI, låg på Sydkullens krön (fig. 11). Sandsläpningen från de två små groparna i Sydkullens västra sluttning vid vilkas kanter omr. IV och V låg, hade år

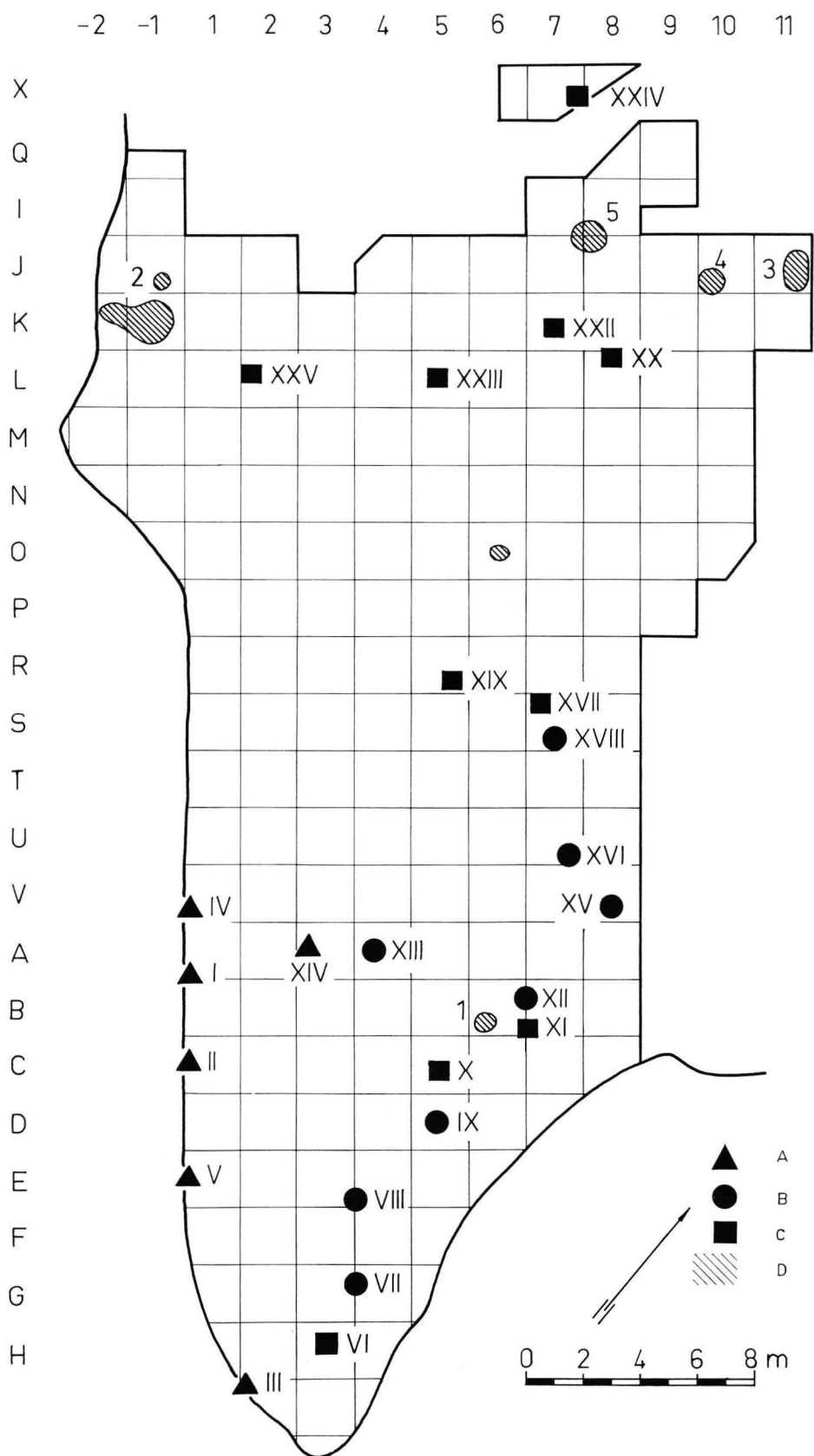

Fig. 11 Kolmhaara. Plankarta över gravfältet på område VI. A = gravar av typ A, B = typ B, C = typ C, D = härdarna 1–5.

1959 fortskridit så långt att groparna förenats. Den lilla byvägen från Kolmhaara till Hinnerjoki, som tidigare gått över Sydkullens krön hade omdirigerats till det ställe där groparna legat. Sandtäkten hade därefter fortsatt mot öster fram mot den gamla väglinjen som i stort sett sammanföll med gränslinjen mellan Pere och Löytty hemman. En ny sandgrop hade dessutom öppnats i kullens östra sluttning.

I slutet av september månad 1959 inrapporterades, att tvenne ockerstrimmar var synliga i den västra sandgropens kant. Rödockra hade runnit ned längs gropkanten och bland ockran hittades ett bärnstensmycke (fig. 15:h). Detta fynd kom att ge upphov till grävningarna åren 1959–63 (EDGREN 1960 s. 5; EDGREN 1961 s. 3).

Vid den första lilla grävningen i oktober 1959 – den omfattade blott 28 m² – påträffades fyra delvis skadade ockergravar (I–IV, s. 30, 36), de första säkra i sitt slag från Finland. Något kulturlager iaktogs icke, gravarna låg i orörd sand. Det blev även klart att den bortkörda sanden mellan gravarna I–IV och de år 1948 utgrävda omr. IV och V innehållit flere ockergravar, ty arbetarna som var sysselsatta med sandsläpningen berättade, att de vid flere tillfällen iakttagit ockerstrimmar i den vikande sandgropskanten, men icke varit medvetna om deras betydelse och icke förstått att inrapportera saken.

I juni 1960 fortsattes grävningarna på Sydkullens krön varvid 120 m² undersöktes. Sandsläpningen hade icke fortsatt under vinterns lopp men till följd av väder och vind hade små partier av den höga sandgropskanten rasat och blottat en ockerstrimma omedelbart söder om grav II (grav V). Under grävningens lopp påträffades tio ockergravar (V–XIV), de flesta av tidigare helt okända typer (s. Kap. IV). Något egentligt kulturlager kunde icke heller denna gång iakttagas, en sotfläck i ruta B6 undantagen. Sotfläcken som låg på 60 cm djup, eller på samma djup som huvudparten av gravarna, torde utgöra en härd utan stensättning (härd 1, fig. 11). Utom gravfynden, påträffades endast nio föremål, samtliga omedelbart under humuslagret.

I juni 1961 fortsattes grävningen norrut. Härvid framgrävdes fem ockergravar (XV–XIX) men något kulturlager iaktogs icke heller nu. Fynden var obetydliga och omfattade blott en kniv av bergkristall och åtta avslag av bergart.

I juni 1962 utgrävdes ett 152 m² stort område i anslutning till föregående års grävningsblock. I ruta L8 påträffades en ockergrav (grav XX). Vidare framgrävdes tre härdar av vilka härd 4 låg norr om grav XX. Den var cirkelrund med en diameter av 120 cm och uppbyggd av två

lager stenar av vilka det övre låg 80 cm, bottnen 100 cm under markytan. Vid härdens rand uppsamlades några lerkärlsbitar (pl. 9:b). I ruta J11 framtogs härd 3, som bestod av en sotfläck på samma nivå som härd 4. Ytterligare en sotfläck låg i ruta N10. Härd 2 innehöll 5–6 lager skörbrända stenar samt rikligt med kol och sot samt stod i förbindelse med en kulturjordsgrop. Fynden från 1962-års grävningsområde var främst koncentrerade till härdarna 2–4. Ett färgat kulturlager kunde dock ses endast omkring härd 2 medan de övriga fynden låg i ofärgad sand.

Gravarna XXII–XXV undersöktes i olika repriser sommaren 1963.

Bland keramiken kan man urskilja skärvor av åtminstone fyra olika kärl, samtliga Jäkärläkeramik. Tre av kärlen är ornerade med gördlar av svagt lutande korta breda kamintryck (pl. 9:b), medan det fjärde har rakt avskuren kamornerad rand och en ytdekor av två gördlar av liggande breda korta kamintryck och under dem gördlar av lutande kamintryck (pl. 9:a).

Bland stenföremålen från omr. VI är det stora antalet yx- och mejselämnen särskilt iögonfallande. Flertalet är förfärdigade genom dubbelsidig kanttillslagning. På två stora ämnen har yxkroppen bultats efter tillslagningen och delvis slipats (pl. 10:e). Hålmejseln består av ett skadat eggfragment. Flatmejslarna av Kolmhaara-typ (pl. 9:f, g) är tre till antalet. Två av dem är förfärdigade av spån. Av bultstenarna är en diskoid. Av borrararna av bergart har en tydligt blanknött udd (pl. 9:c), en kunde snarast rubriceras som en pryl. Bland knutorna är en pyramidformig (pl. 9:k) och en diskoid (pl. 9:l) medan de övriga ej utmärker sig genom någon speciell form.

Fig. 12 Kolmhaara. Härd 4 på område VI.

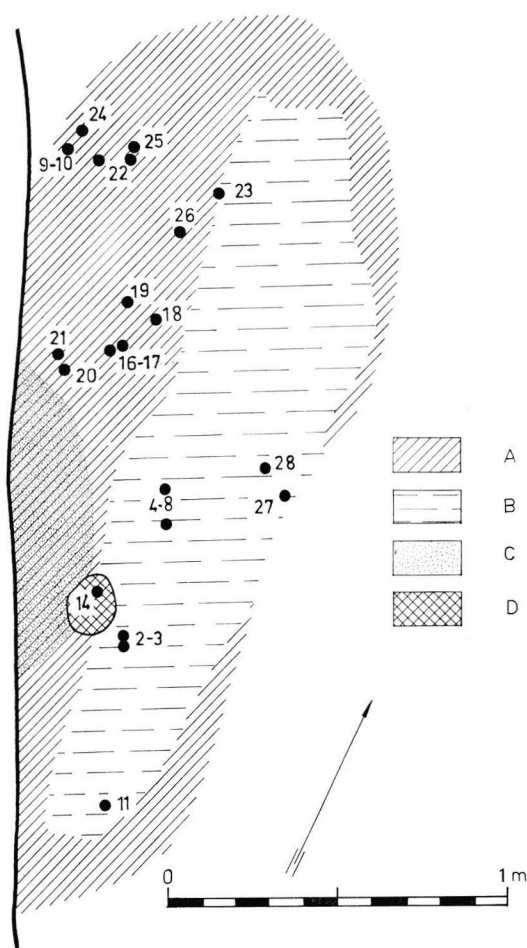

Fig. 13 Kolmhaara, grav I. A = ockra, B = näver, C = benfragment, D = svart jord.

Den spetsovala hålstenen har förhållandevis stort skafthål och är av förvittrad gnejs (pl. 10:a), medan två av hålstenarna av gnejstyp är gjorda av sandsten (pl. 10:d). Samtliga fyra brynstenar har en eller flere konkava slipytor (pl. 9:h, i). Pilspetsen av flinta är fragmentarisk och halvfärdig. Bland kvartsföremålen kan man urskilja fyra kärnor och tre mikrospon av bergkristall.

Gravarna

Grävningsområdets intressantaste fornlämnningar är otvivelaktigt de 24 ockergravarna på Syd-kullens krön (fig. 11). Av gravarna var sexton (VI–XX, XXII) helt intakta, medan de övriga (I–V, XXIII–XXV) skadats vid sandsläpning.

Gravarna är följande (ang. typbeteckningen se Kap. IV, gravgodsets sammansättning för de olika gravarna framgår ur tabell 3):

Grav I, typ A, (fig. 13), på 60 cm djup vid sandgropskanten i rutorna A–B1. Gravens bevarade del uppmättes till 280 cm, bredden uppgick till 75 cm, orienteringen var N–S. Uppskattningsvis 1/5 av graven var förstörd och med största sannolikhet härstammar några

föremål som tillvaratogs vid sandgropskanten från gravens förstörda del. På 60 cm djup framträdde ett vågrätt skikt av näver som täckte en stor del av graven. Bäst bevarad var nävern i gravens NE, E och SE del. På sina ställen låg den i ett femdubbelt skikt och dess fibrer gick utan undantag i gravens längdriktning. Under näverskiktet vidtog ett lager rödockra, vars tjocklek i centrum var 10–12 cm, vid randen 5–10 cm. På några ställen hade nävern pressats ned i ockran och här fanns de bäst bevarade näverstyckena. Gravens föremål låg i ockerskiktet och i huvudsak i dess NW-del. På ett undantag när låg de därtill på samma nivå (fig. 16:b). Ungefär i centrum påträffades en 10 × 10 cm stor och 3 cm tjock fläck av svartgrå seg jord och mitt i denna en välgjord pilspets av flinta (fig. 16:a). Tätt intill sandgropskanten i gravens södra del tillvaratogs en del benfragment av vilka det största var 11 cm långt och låg i gravens längdriktning och med den tjockare ändan mot norr.

Fynd 14717:1–36, 43, 46, 49–50 (fig. 14–18). Föremålens inbördes läge framgår av fig. 13.

:1 Bärnstenssmycke (fig. 15:h), sköldformat, med ena breddsidan svagt välvd, den andra konkav. Vid den övre kanten finns spår av två upphängningshål och i framsidans övre vänstra hörn en rund fördjupning. Upphittat före grävningen bland sand som rullat ned från sandgropskanten vid gravens södra del. (Jfr Rovaniemi Kolpene, PALONIEMI 1955 fig. 1).

:2 Bärnstenssmycke (fig. 14:b), fragmentariskt. Den yttre konturen påminner om en 8. :3 Bärnstenssmycke (fig. 15:g), äggrunt och med en naturlig vulst på en sida och en djup skåra på den motsatta sidan. Upphängningshålet cylindriskt.

:4 Bärnstensskiva (fig. 14:d), diskusformad och med linsformigt tvärsnitt. Centrumhålet dubbelkoniskt. Diameter 28, tjocklek 6 mm. (Jfr Maaria Jäkärä K IV, ÄYRÄPÄÄ 1945 fig. 8; Kokemäki Pispä, LUHO 1961 fig. 12 e).

:5 Bärnstenssmycke (fig. 15:j) gjort av ett stycke obearbetad (?) bärnsten. Upphängningshålet är borrarat genom en kant från vardera sidan och sålunda v-format.

:6 Bärnstenssmycke (fig. 14:e), tunt och fragmentariskt. Smyckets ena breddside svagt välvd, den andra konkav. Upphängningshålet snarast dubbelkoniskt.

:7 Bärnstensring fragmentarisk, tvärsnittet snarast triangulärt. Ringen ligger i två bitar

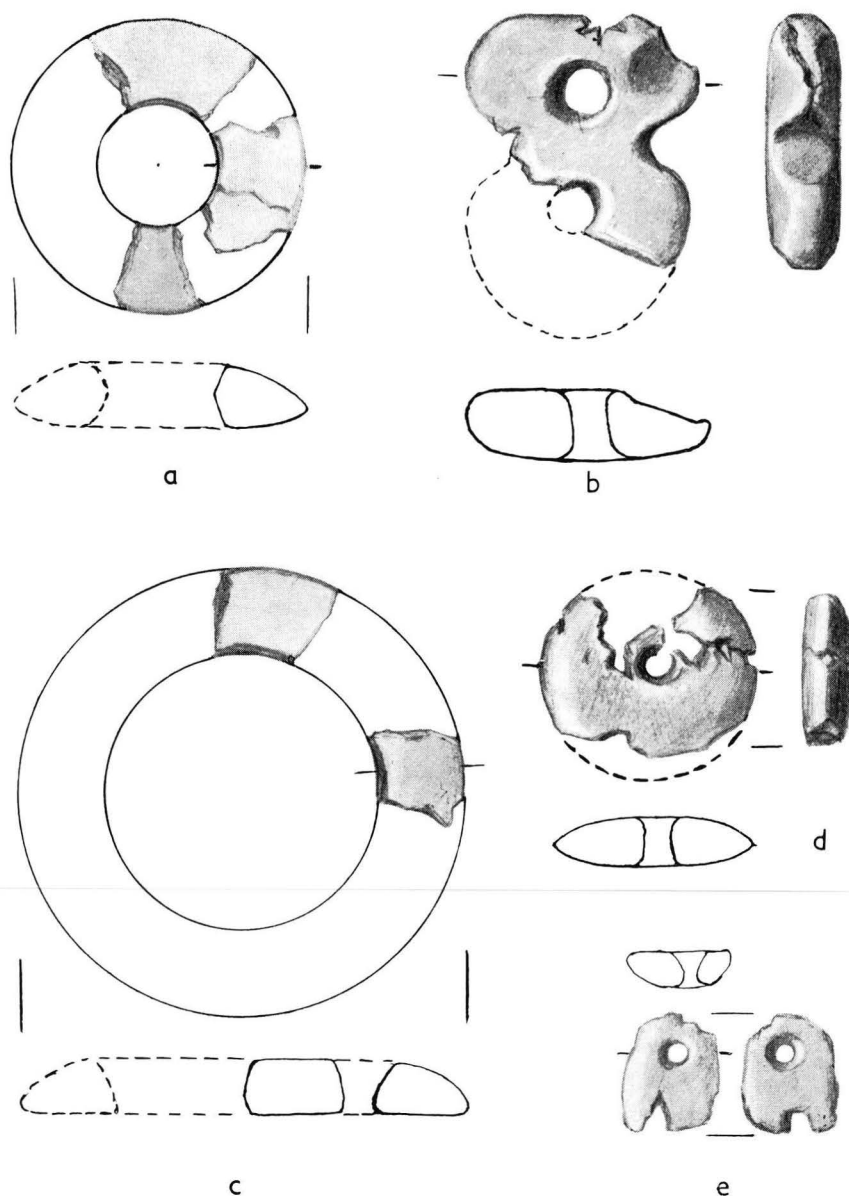

Fig. 14 Kolmhaara, grav I. Bärnsten. a-14717: 8; b-14717: 2; c-14717: 10; d-14717: 4; e-14717: 6. Skala 1:1.

bränd lera. Bredd 9, tjocklek 6,5 mm. (Jfr Räisälä Pitkäjärvi, ÄYRÄPÄÄ 1945 fig. 4; Kokemäki Pispä, LUHO 1961 fig. 12b—c; Lapua Hatunluoma, ÄYRÄPÄÄ 1945 fig. 10 och Suomussalmi Kalmosärkka, HUURRE 1958 fig. 4a).

8: Bärnstensring (fig. 14:a), fragmentarisk, tvärsnittet droppformigt med lätt avrundad ytterrand. Bredd 11,5, tjocklek 7 och diameter 39 mm.

9: Bärnstenssmykke (fig. 15:i), försett med tre dubbelkoniska upphängningshål, asymmetriskt och uppåt avtunnat.

10: Bärnstensring (fig. 14:c), av vilken 7 bitar bevarade, tvärsnittet triangulärt, ytterranden lätt avrundad. Bredd 10,5, tjocklek 7 och uppskattad diameter 58 mm.

11: Bärnstenssmykke (fig. 15:f) fragmentarisk och utan upphängningshål, en välvd och en konkav bredsida.

12: Pilspets av mörk flinta (fig. 16:g), gjord av ett spån och med avbruten udd, fin retuschering, den ena bredsidan plan. F. som nr 1.

13: Flintredskap (fig. 17:i), asymmetriskt, mörk flinta, grov retuschering. F. som föreg. nr.

14: Pilspets av flinta (fig. 16:a), linsformigt tvärsnitt. F. i en mörk jordfläck i gravens centrum.

15: Pilspets av flinta (fig. 16:b), bredbladig och med linsformigt tvärsnitt, den ena bredsidan delvis obearbetad. F. 7 cm ovanför föreg. nr.

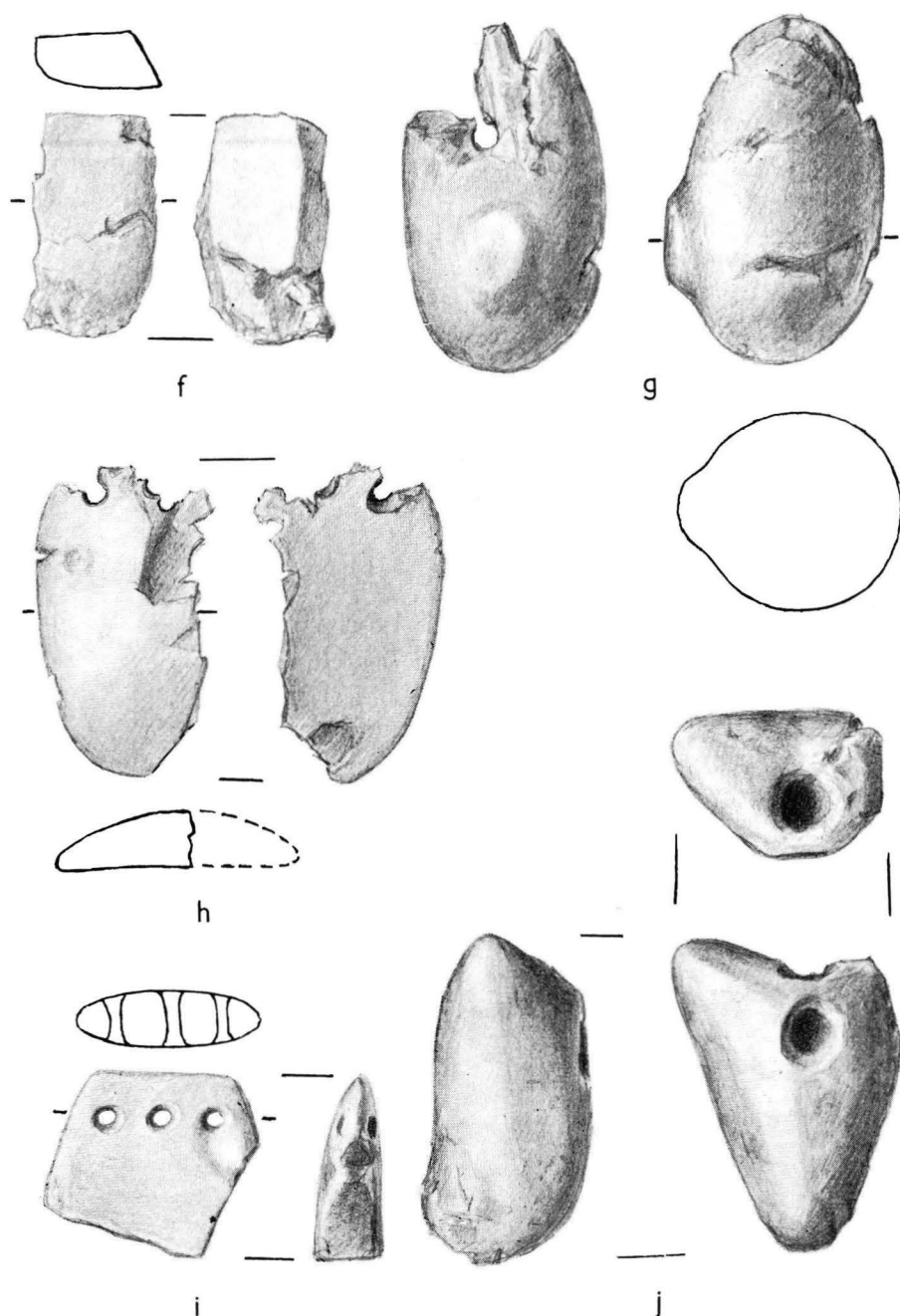

Fig. 15 Kolmhaara, grav I. Bärnsten. f-14717:11; g-14717:3; h-14717:1; i-14717:9; j-14717:5. Skala 1:1.

:16 Pilspets av flinta (fig. 17:k), ej helt symmetrisk, tvärsnittet linsformigt.
 :17 Flintredskap (fig. 17:l), kniv eller halv-färdig pilspets, linsformigt tvärsnitt.
 :18 Skivskrapa av rosa flinta (fig. 17:m) med konkav undersida.
 :19 Pilspets av ljus flinta (fig. 16:e) med linsformigt tvärsnitt.
 :20 Pilspets av ljus flinta (fig. 16:c), bred-bladig, linsformigt tvärsnitt.
 :21 Avslag av ljus flinta.
 :22 Knivformat redskap av ljus flinta (fig.

17:j), asymmetriskt, tvärsnittet linsformigt.
 :23 Fragment av pilspets av flinta (fig. 16:h), linsformigt tvärsnitt. F. i gravens norra del.
 :24 Tjugotvå flintavslag, f. tillsammans i en liten hög i gravens nordvästra hörn.
 :25 Pilspets av flinta (fig. 16:f), såväl bas som udd avbrutna, linsformigt tvärsnitt.
 :26 Avslag av ljus flinta.
 :27 Pilspets av flinta (fig. 16:d), videbladsformad, den ena bredsida kraftigare välvd än den andra.

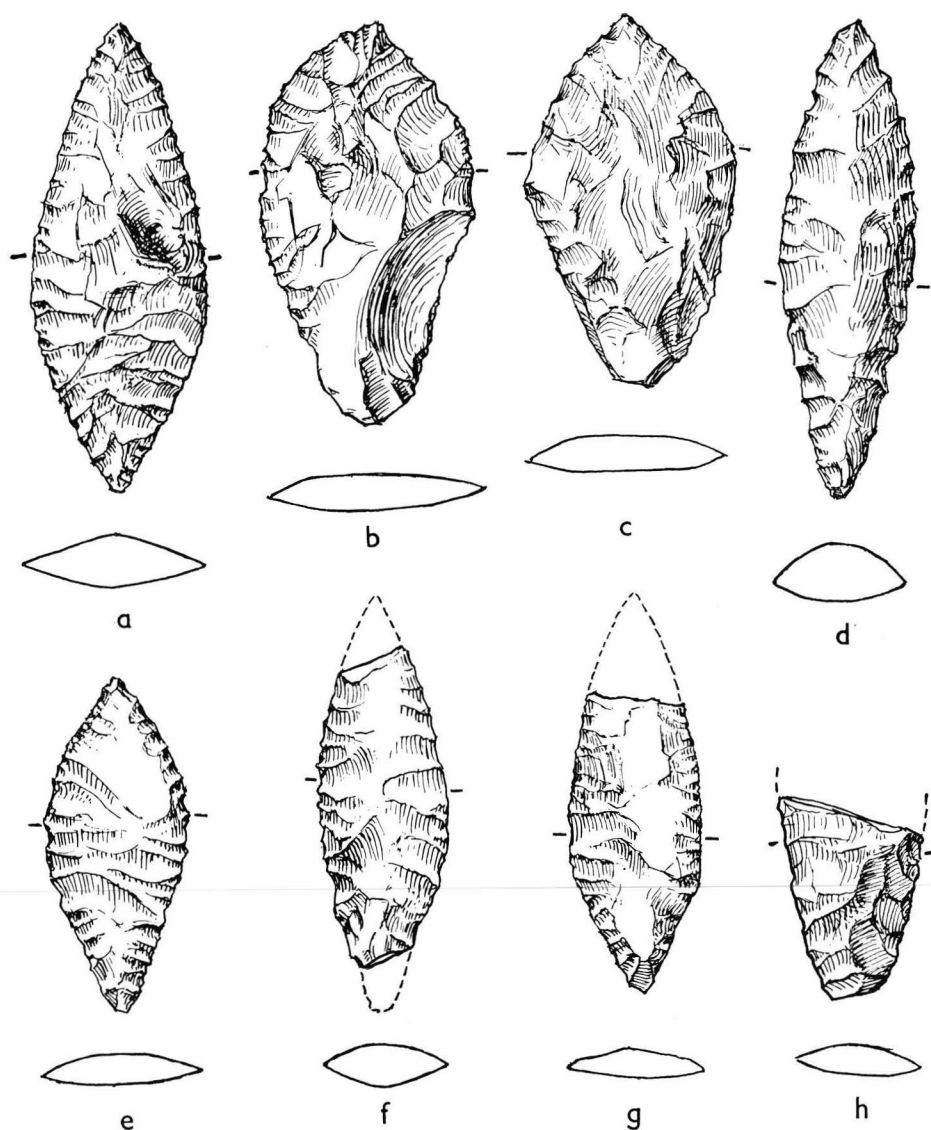

Fig. 16 Kolmhaara, grav I. Flinta. a-14717:14; b-14717:15; c-14717:20; d-14717:27; e-14717:19; f-14717:25; g-14717:12; h-14717:23. Skala 1:1.

:28 Flintavslag, ljus flinta.
 :29 Flintavslag.
 :30 Slagskärva av kvarts.
 :31 Sju flintavslag. F. tillsammans i en liten hög utanför gravens kant NW om nr 24.
 :32 Udd av flintspets. F. bland flintavslagen på föreg. nr.
 :33 Skivskrapa av ljus och eldskadad (?) flinta (fig. 17:n). Tre av dess fyra si-

dor är retuscherade. F. som föreg. nr.
 :34 Två flintavslag. F. som nr 1.
 :43 En bit bränd lera (fig. 18) med tydliga spår av rödockra och fingeravtryck samt ett avtryck av en ben-, skiffer- eller bärnstensring.
 :46 Näverstycken från gravens näverskikt.
 :49 Svart jord från fläcken i gravens centrum.
 :50 Rödockra från gravens ockerskikt.

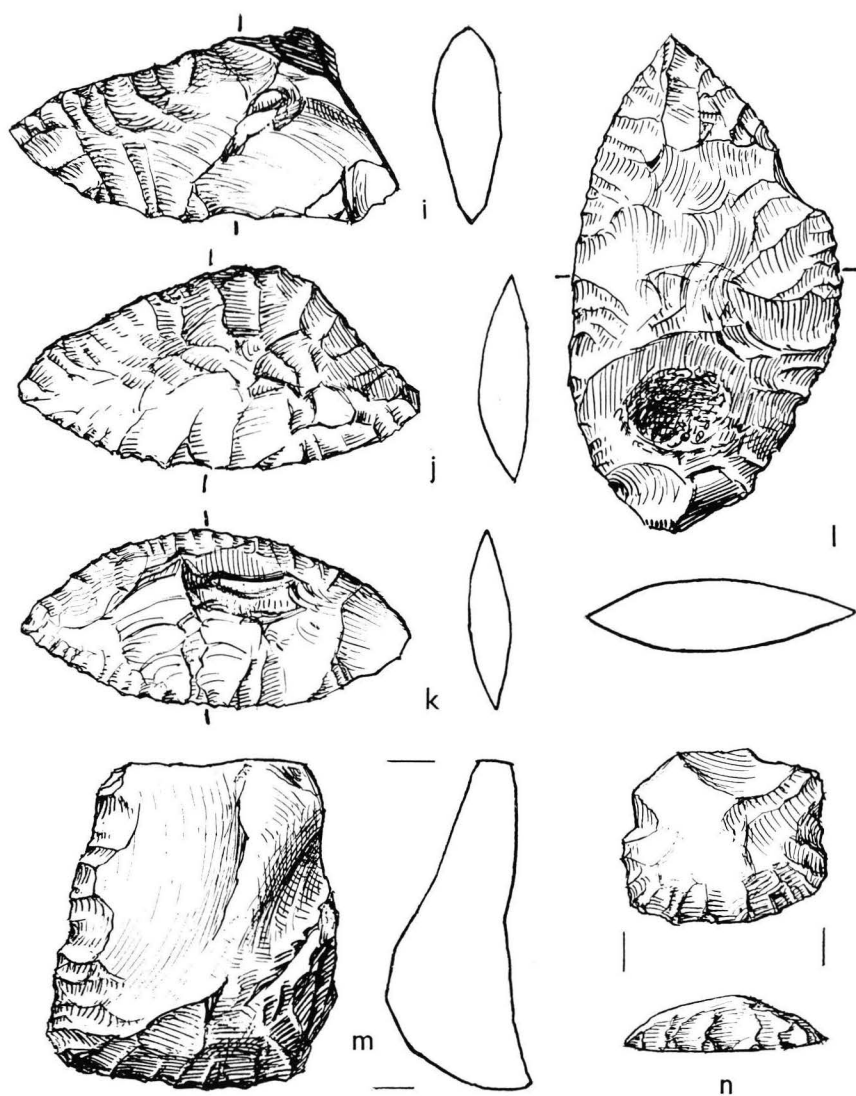

Fig. 17 Kolmhaara, grav I. Flinta. i-14717:13; j-14717:22; k-14717:16; l-14717:17; m-14717:18; n-14717:33. Skala 1:1.

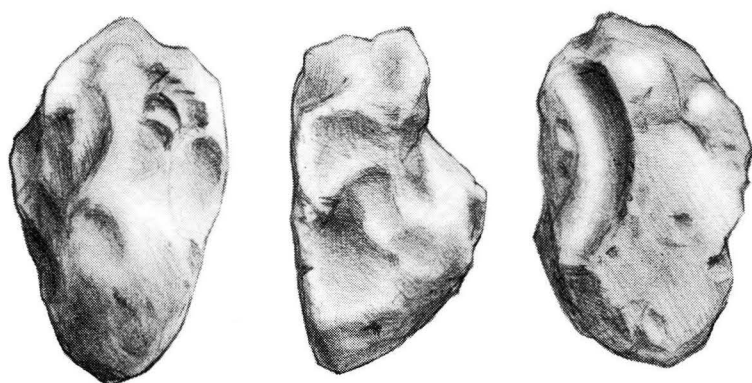

Fig. 18 Kolmhaara, grav I. Lera. 14717:43. Skala 1:1.

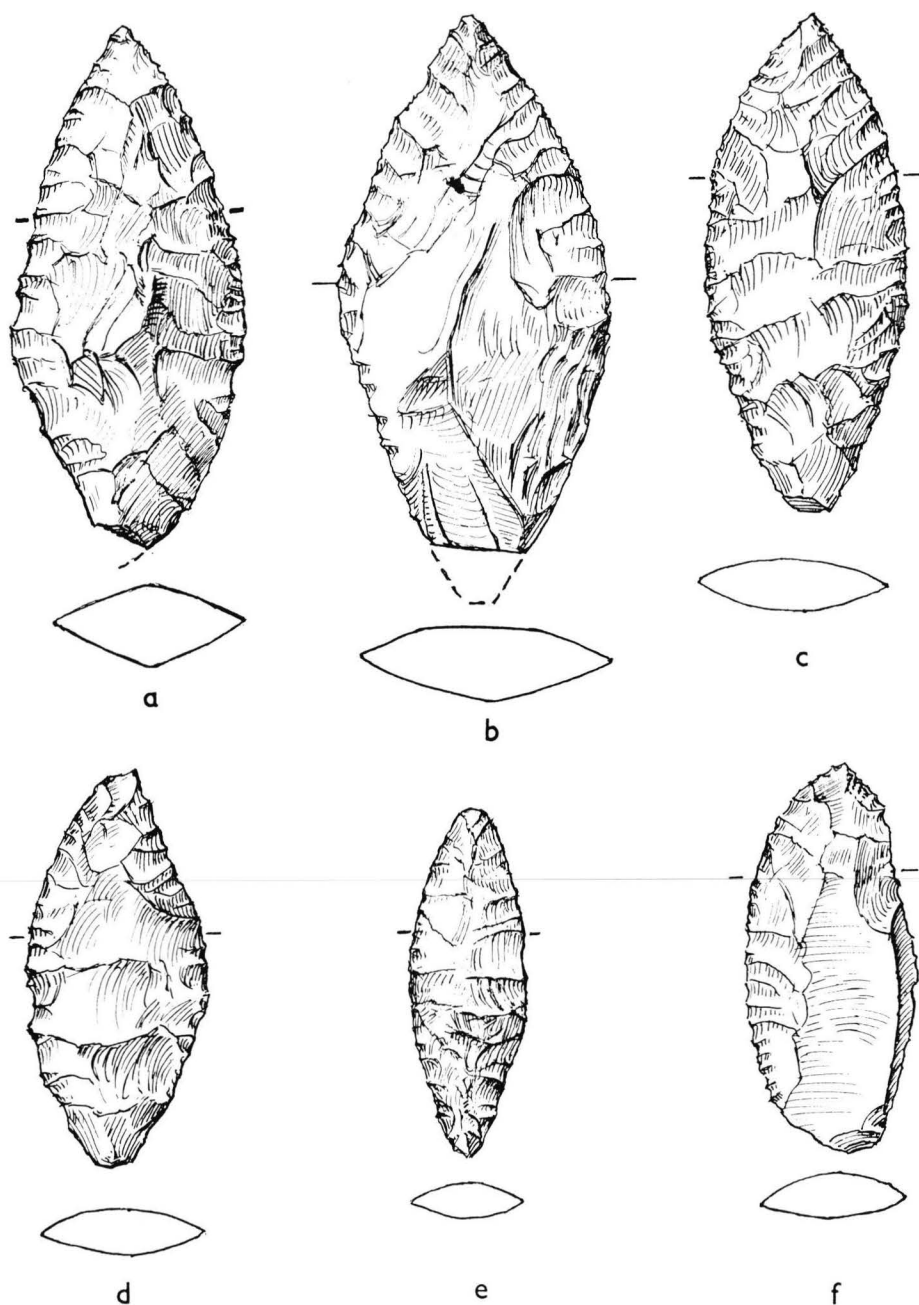

Fig. 19 Kolmhaara, grav II. Flinta. a-14717:39; b-14717:41; c-14717:38; d-14717:40; e-14717:37; f-14717:42. Skala 1:1.

Grav II, typ A, på 75 cm djup vid sandgropskanten en meter söder om grav I. Graven var blott delvis bevarad. Det av rödockra färgade området, som sträckte sig fram till sandgropskanten, var 140×60 cm stort och utgjorde kanske blott hälften av gravens ursprungliga yta. Gränserna för gravgropens utsträckning kunde klart skönjas i marken där den mjukare fyllningsjorden skarpt kontrasterade mot den hårt packade orörda sanden. Närmast sandgropskanten var ockran klarare röd än i graven för övrigt. Här låg sex pilspetsar av flinta, alla på samma nivå och nära varandra (EDGREN 1959 fig. 7).

Fynd 14717:37—42, 47 (fig. 19).

:37 Pilspets av flinta (fig. 19:e), udd och bas slitna, tvärsnittet linsformigt.

:38 Pilspets av flinta (fig. 19:c), tvärsnittet linsformigt.

:39 Pilspets av flinta (fig. 19:a), tvärsnittet snarast rombiskt, en del av basen saknas.

:40 Pilspets av flinta (fig. 19:d), avbruten i bäge ändar, linsformigt tvärsnitt.

:41 Pilspets av flinta (fig. 19:b), basen avbruten, linsformigt tvärsnitt.

:42 Pilspets av flinta (fig. 19:f), endast udden och den ena långsidan retuscherade.

:47 Rödockra från gravens centrum.

Grav III, typ A ?, belägen vid sandgropskanten på 115 cm djup och omkring 15 m SE om grav II. Den bestod av en 20 × 10 cm stor fläck rödockra som av allt att döma representerar resterna av en i grund förstörd grav. Fyndtom.

Grav IV, typ A, belägen på 60 cm djup vid sandgropskanten och c:a en meter NE om grav I. I graven fanns en 30 × 20 cm stor ockerfläck med tydligt gul skiftning. I centrum av denna fläck låg ett metkroksskaft av skiffer och 10 cm högre upp ett flintavslag.

Fynd 14717:44, 45, 48.

:44 Metkroksskaft av skiffer (fig. 20), välslipat. I den ena ändan finns en inslipad fåra som tjänat som fäste för reven, i den andra ett inslipat hack för hullingen. 32 × 8 × 6 mm.

:45 Avslag av ljus flinta.

:48 Gulaktig ockra från grav IV.

Grav V, typ A, flatmarksgrav belägen på en meters djup i ruta E1. Graven som delvis var förstörd kunde ses i sandgropsprofilen. På markytan syntes en 30 × 40 cm stor sten som stack upp ur humuslagret, men som icke låg ovanför gravens ockerskikt. Under stenen påträffades några mindre stenar som likaså låg på sidan om ockerskiktet. Mellan de sistnämnda stenarna tillvaratogs ett kvartsavslag. På en meters djup framträdde sedan det 10–15 cm tjocka ockerskiktet, som var 140 cm långt och 45 cm brett. I ockerfläcken, där den var mäktigast, påträffades en stor mängd bärnstenssmycken, ett skifferhänge och en mandelformad pilspets av flinta. Gravens bärnstenssmycken och skifferhänget låg på ett 20 × 20 cm stort område. De hålförsedda ändarna låg mot SE, och om den döde burit smyckena kring halsen eller på bröstet, har han vilat i riktning SE–NW med huvudet i SE. Pilspetsen låg 1 cm SE om bärnstenssmyckenas hålförsedda ändar.

Fynd 14898:1–65 (fig. 21–24).

:1 Pilspets av flinta (fig. 24:p), linsformigt tvärsnitt.

:2 Hängsmycke av skiffer (fig. 21:a) med upphängningshål. Ovanför hålet ses en inbuktning som eventuellt är orsakad av ett tidigare hål. På bägge sidor om hålet finns tydliga slitspår av bärremmen. Bredsidorna har vertikala rispor. Ovalt tvärsnitt. (Jfr LUHO 1961 fig. 20 b).

:3 Tandformad pärla av bärnsten (fig. 21:b; Jfr Kolmhaara, omr. VII, 15218:146).

:4 D:o (fig. 21:c).

:5 D:o (fig. 21:d), smalsidorna lätt inbuktade.

Fig. 20 Kolmhaara, grav IV. Skiffer. 14717:44. Skala 1:1.

:6 D:o (fig. 21:e), fragmentarisk.

:7 Bärnstenssmycke (fig. 21:f), en bredsida plan, den andra svagt välvd, cylindriskt upphängningshål.

:8 D:o (fig. 21:g), uppåt avsmalnande, plan bas och stort dubbelkoniskt upphängningshål.

:9 D:o (fig. 21:h), jämnt välvda bredsidor och stort dubbelkoniskt upphängningshål.

:10 D:o (fig. 21:i), fragmentariskt, nedre delen saknas, spår av ett gammalt upphängningshål ovanför det nuvarande, den ena bredsida plan, den andra svagt välvd.

:11 D:o (fig. 21:j), långsträckt, från bredsida sett ovalt, hålet dubbelkoniskt, tvärsnittet ovalt.

:12 Bärnstensknap (fig. 21:k), cirkelrund, tvärsnittet ovalt, upphängningshålet nära centrum. (Jfr Räisälä Pitkäljärvi, ÄYRÄ-PÄÄ 1945 fig. 3; Kokemäki Pispä, LUHO 1961 fig. 12 d, f).

:13 D:o (fig. 21:l), den ena bredsida plan, den andra svagt välvd, hålet tämligen rakt.

:14 Bärnstenssmycke (fig. 21:m) med plana bredsidor, gjort av ett stycke obearbetad bärnsten, hålet dubbelkoniskt.

:15 D:o (fig. 21:n), från bredsida sett triangulärt, den ena bredsida betydligt mera välvd än den andra, hålet förhållandevis stort och dubbelkoniskt.

:16 D:o (fig. 21:o), försedd med två dubbelkoniska hål, kanten ovanför hålen facetterad, tvärsnittet snarast spetsovalt.

:17 D:o (fig. 21:p) med stort dubbelkoniskt hål, tvärsnittet droppformigt.

:18 D:o (fig. 21:q) med stort och nött hål, den ena bredsida förvittrad.

:19 D:o (fig. 21:r) bredsida oval, tvärsnittet spetsovalt, hålet litet och dubbelkoniskt.

:20 D:o (fig. 22:a), bredsida oval, den ena bredsida plan, den andra välvd, litet dubbelkoniskt hål.

:21 D:o (fig. 22:b), den ena bredsida plan, den andra svagt välvd, litet dubbelkoniskt hål.

:22 D:o (fig. 22:c) bredsida oval, svagt böjd i längdriktningen, cylindriskt hål.

:23 D:o (fig. 22:d) från bredsida sett droppformigt, den ena bredsida plan, den andra

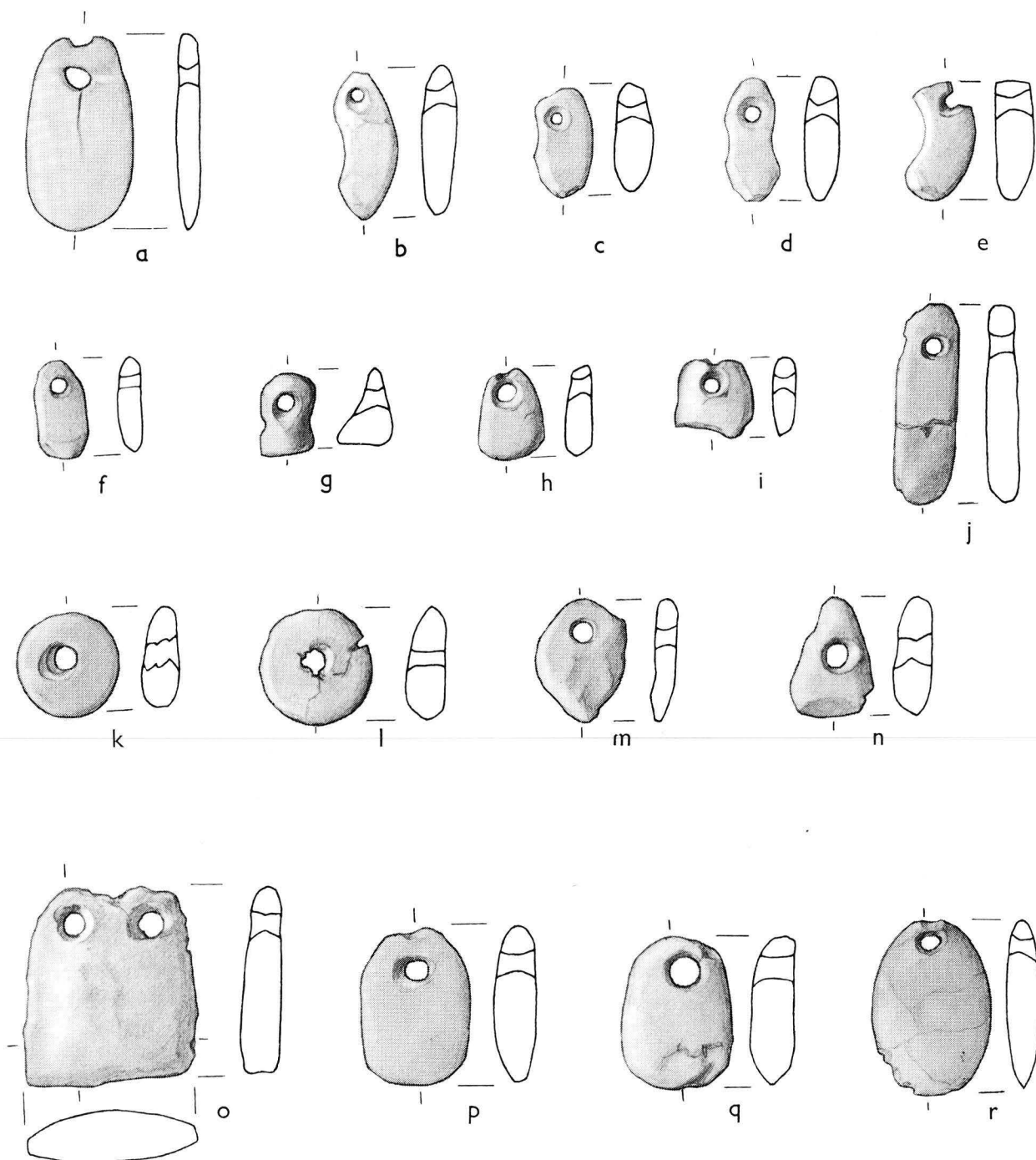

Fig. 21 Kolmhaara, grav V. Skiffer a-14898:2. Bärnsten b-r 14898:3-19. Skala 1:1.

svagt välvd, på den plana sidan en liten vertikal rispa.

:24 D:o (fig. 22:e) den ena smalsidan betydligt tjockare än den andra, tvärsnittet därför droppformigt, hålet förhållandevis stort och dubbelkoniskt.

:25 D:o (fig. 22:f), relativt tjockt med en plan och en välvd bredsida, hålet dubbelkoniskt.

:26 D:o (fig. 22:g), den ena bredsidan plan, den andra svagt välvd, stort dubbelkoniskt hål.

:27 D:o (fig. 22:h), bredsidan oval, den ena bredsidan plan, den andra svagt välvd, dubbelkoniskt hål.

:28 D:o (fig. 22:i), bredsidan avrundat triangulär, den ena bredsidan plan, den andra svagt välvd.

:29 D:o (fig. 23:a), droppformigt, den ena bredsidan plan, den andra välvd.

:30 D:o (fig. 23:b), snarast droppformigt, bredsidorna mycket svagt välvda, tvärsnittet ovalt, uppe spår av ett tidigare upphängningshål, det nuvarande dubbelkoniskt.

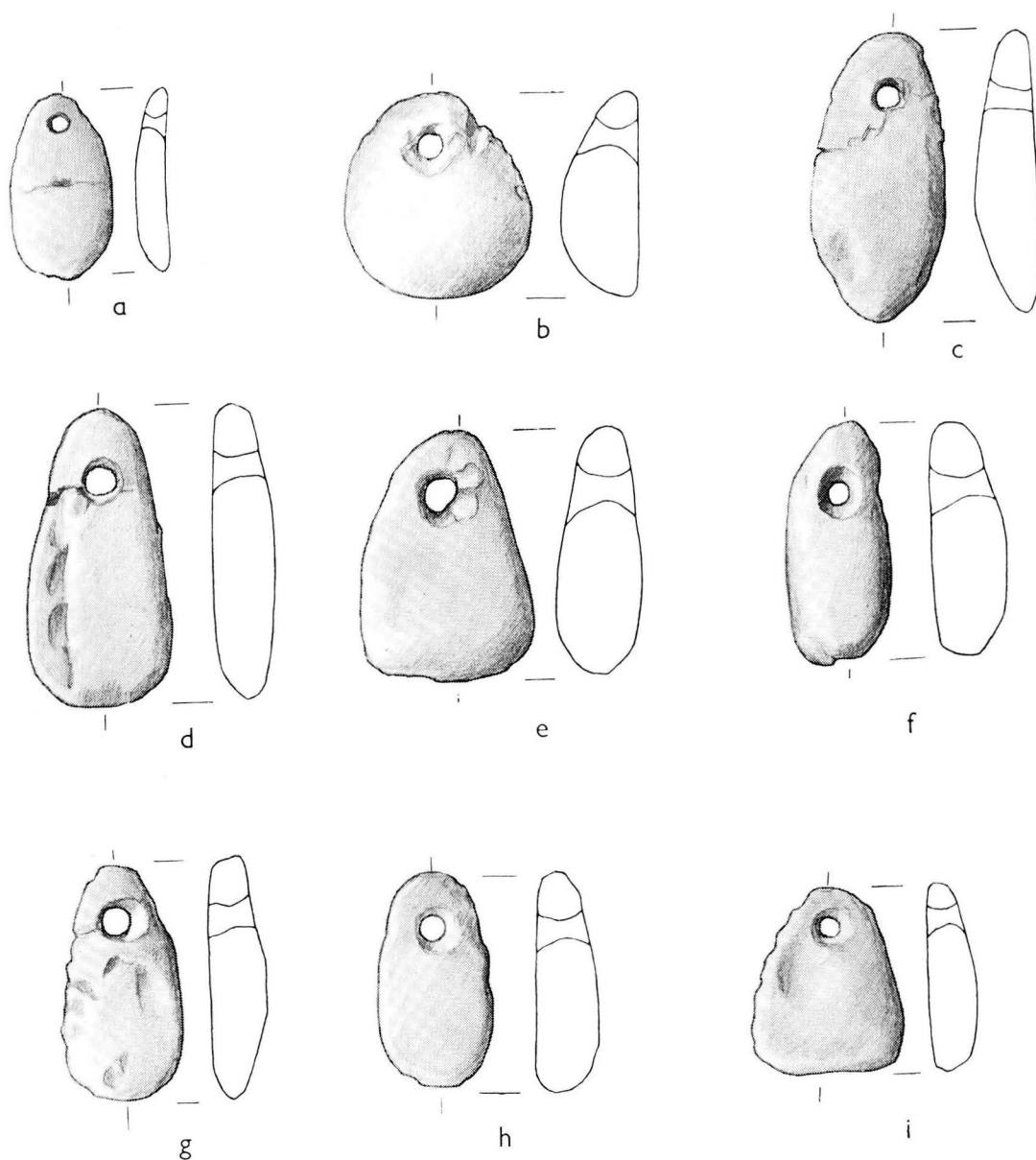

Fig. 22 Kolmhaara, grav V. Bärnsten. a-i 14898:20–28. Skala 1:1.

:31 D:o (fig. 23:c), den ena bredsidan plan, den andra något välvd, dubbelkoniskt hål.

:32 D:o (fig. 23:d), droppformigt, den ena bredsidan svagt välvd, den andra en aning konkav.

:33 D:o (fig. 23:e), den ena bredsidan plan, den andra välvd, tvärsnittet segmentformigt.

:34 D:o (fig. 23:f), asymmetriskt, den ena bredsidan plan, den andra välvd, tvärsnittet segmentformigt, cylindriskt hål.

:35 D:o (fig. 23:g), den ena sidan välvd, den

andra plan, tvärsnittet segmentformigt dubbelkoniskt hål.

36: D:o (fig. 23:h), droppformigt, smalsidorna skarpa och tvärsnittet spetsovalt.

:37 D:o (fig. 23:i), bredsidan oval, den ena bredsidan plan, den andra välvd, tvärsnittet segmentformigt, dubbelkoniskt hål.

:38 D:o (fig. 23:j), asymmetriskt, den ena bredsidan plan, den andra välvd, tvärsnittet segmentformigt, dubbelkoniskt hål.

:39 D:o (fig. 23:k), fragmentariskt + fem bitar från samma smycke, tunt, den ena

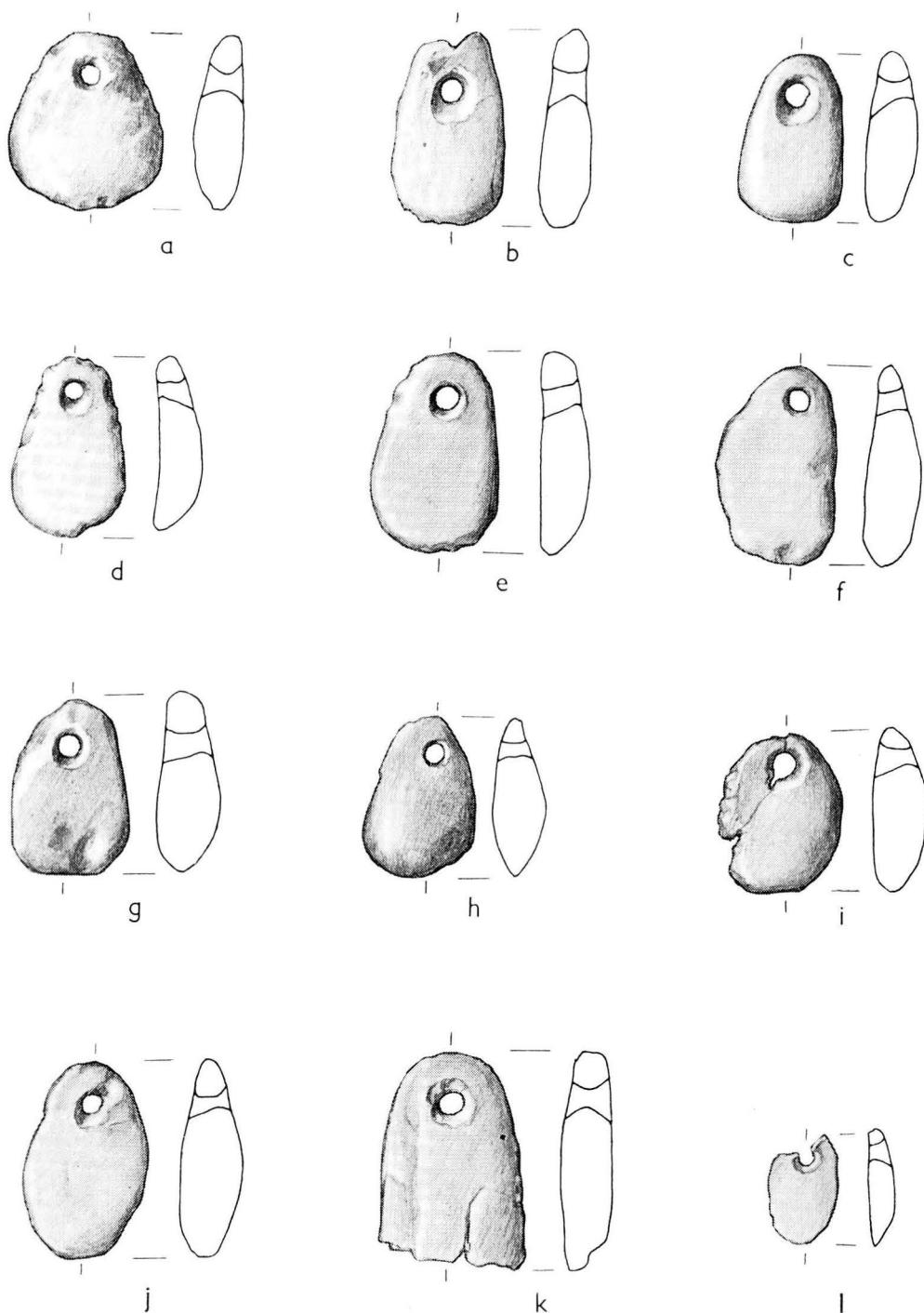

Fig. 23 Kolmhaara, grav V. Bärnsten. a-l 14898:29–40. Skala 1:1.

bredsidan något mera välvd än den andra.
:40 D:o (fig. 23:l), fragmentariskt, den ena bredsidan plan, den andra välvd, koniskt hål.

:41 D:o (fig. 24:a), fragmentariskt, den övre ändan saknas, bredsidorna välvda, den ena litet mer än den andra.

:42 D:o (fig. 24:b), litet och tunt, dubbelkoniskt hål.

:43, :59 D:o (fig. 24:c), droppformigt, dubbelkoniskt hål.

:44 D:o (fig. 24:d), fragmentariskt, den övre

ändan avbruten, den ena bredsidan plan, den andra välvd + en bit från samma smycke.

:45 D:o (fig. 24:e), fragmentariskt, droppformigt, den ena bredsidan plan, den andra välvd.

:46 D:o, fragmentariskt.

:47 D:o (fig. 24:f).

:48 D:o (fig. 24:g), bredsidan oval, fragmentariskt.

:49 D:o (fig. 24:h), fragmentariskt, långsträckt, avbrutet i bågformiga ändar.

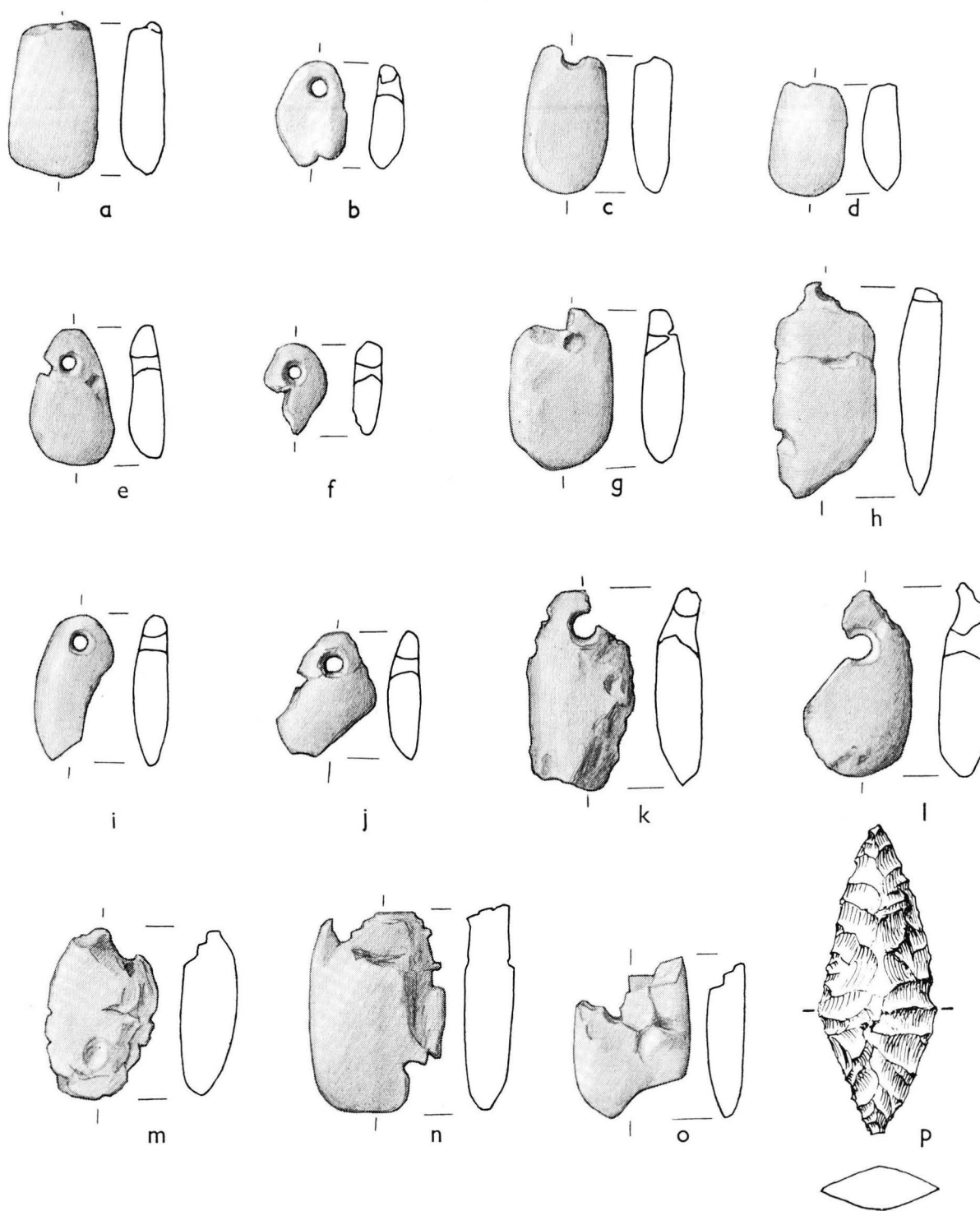

Fig. 24 Kolmhaara, grav V. Bärnsten a-o 14898: 41–45, 47–56. Flinta p-14898:1. Skala 1:1.

:50 D:o (fig. 24:i), fragmentariskt, bredsidan oval.
 :51 D:o (fig. 24:j), ursprungligen droppformigt, avbrutet nedtill.
 :52 D:o (fig. 24:k), långsträckt, avbrutet i bägge ändar.
 :53 D:o (fig. 24:l), den ena bredsidan plan, den andra välvd.
 :54 D:o (fig. 24:m).
 :55 D:o (fig. 24:n).

:56 D:o (fig. 24:o), avbrutet i bägge ändar.
 :57 D:o, mycket fragmentariskt.
 :58 D:o, mycket fragmentariskt.
 :60 Fragment av bärnstenssmycken, sammanlagt 11 bitar.
 :61 Mycket fragmentariskt bärnstenssmycke, l. 27 mm.
 :62 Fem bärnstensbitar.
 :63 Fjorton bärnstensbitar.
 :65 Rödockra från grav V.

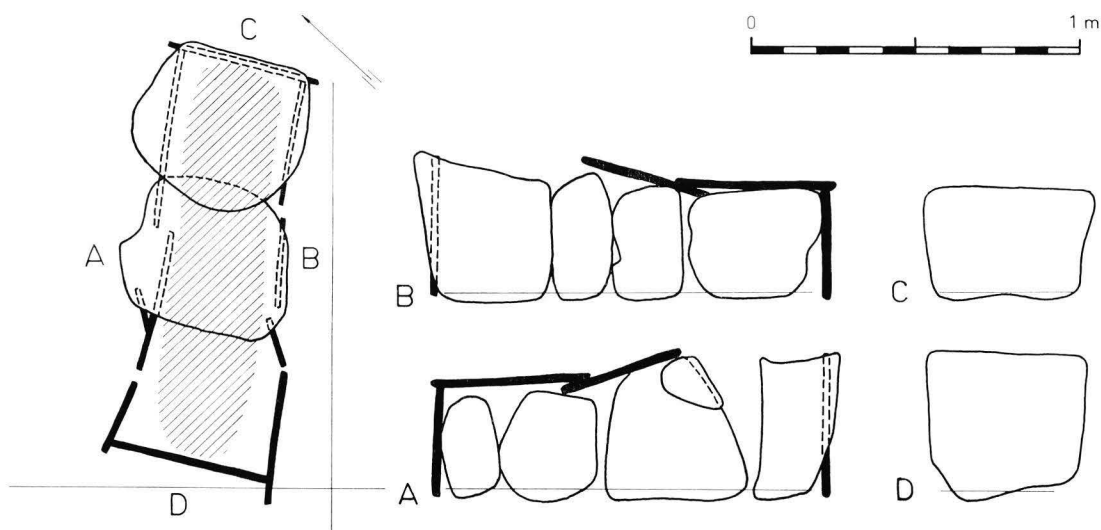

Fig. 25 Kolmhaara, grav VI.

Grav VI, typ C, (fig. 25) välbevarad hållkista av röda sandstensskivor, belägen i ruta H3. Kistans längd från ändsten till ändsten var 120 cm och orienteringen NE—SW. Kistans SW ända var 53 cm, den NE 40 cm bred. Den var försedd med ett vågrätt lock av två hållar som lämnade 1/3 av graven öppen. Lockstenarna var 54 cm breda. Kistans största höjd var 54 cm, botten låg på 65 cm djup och täckstenarna alltså blott 20 cm under markytan. Kistrummet var fyllt av fin sand. På 61 cm djup iaktogs inne i kistan ett ockerlager vars tjocklek mätte 2—4 cm. Djupast var det i gravens SW ända. Ockerskiktet var ovalt till sin utsträckning och uppfyllde ej hela kistbotten. Några skelettspår kunde icke ses. (Se även EDGREN 1961 fig. 5a—b).

Fyndtom.

Grav VII, typ B, (fig. 26) belägen i rutorna G3—G4. Den döde var begravd i utsträckt läge mellan tre resta stenar av vilka två stod i huvudändan och en i fotändan. De två förstnämnda var 47 resp. 23 cm höga, den tredje 32 cm hög. Graven var orienterad i riktning NE—SW och 210 cm lång. Botten låg på 90 cm djup och var täckt med rödockra vars mäktighet varierade mellan 5 och 7 cm. I gravens SW del var ockerskiktet en aning tjockare. Den dödes nedre extremiteter kunde klart urskiljas som en gulröd plastisk massa. I synnerhet den högra höftleden var välbevarad. Av överkroppen syntes ej ett spår och man kan därför inte säga om den döde varit lika lång som graven. Fötterna låg vid NE ändstenen och de nedre extremiteternas längd uppmättes till 80 cm.

Fyndtom.

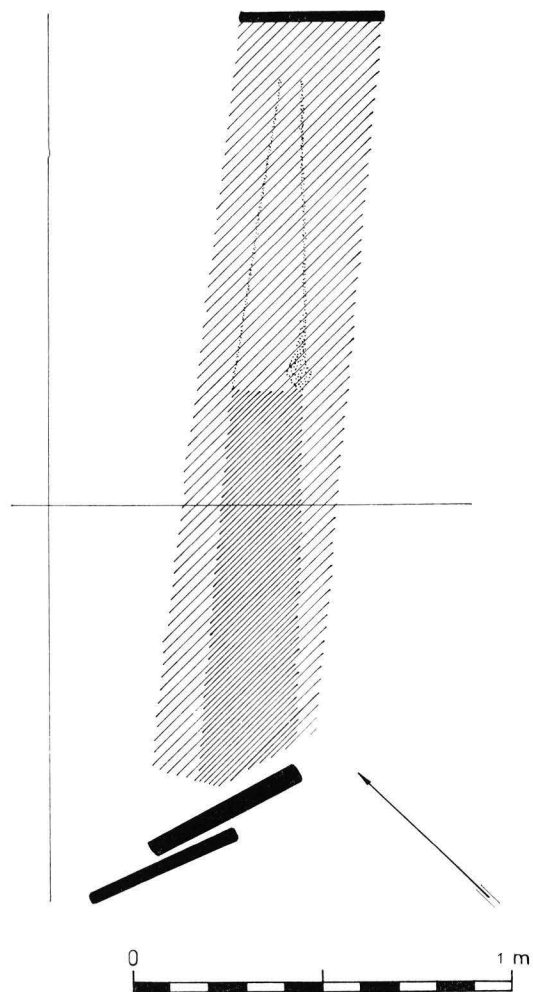

Fig. 26 Kolmhaara, grav VII. (Beteckningarna i fig. 28).

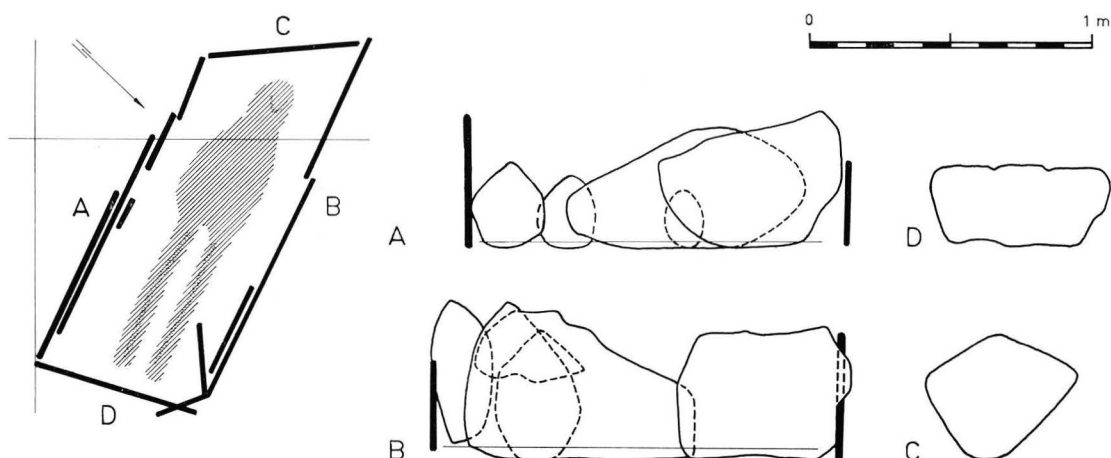

Fig. 27 Kolmhaara, grav XI. (Beteckningarna i fig. 28).

Grav VIII, typ B, belägen på 60 cm djup i rutorna E 4–5 och F 4–5. Graven bestod av fem resta stenar som stod i en 60 × 50 cm stor ockerfläck. Några av stenarna stod i vinkel mot varandra.

Fyndtom.

Grav IX, typ B, belägen på 60 cm djup i ruta D 5. Graven bestod av en 110 cm lång och 50–80 cm bred ockerfläck med en mäktighet av 3–5 cm och var orienterad i NE–SW. I SW fanns en 28 cm hög rest sten.

Fyndtom.

Grav X, typ C (?), belägen på 40 cm djup i ruta C 5. Graven bestod av en i det närmaste 200 cm lång och 60 cm bred ockerfläck som var orienterad i riktning WNW–ESE. Både i och bredvid ockerfläcken påträffades ett stort antal lutande sandstenshällar som av allt att döma tillhört en rasad hällkista.

Fyndtom.

Grav XI, typ C, (fig. 27), belägen på 90–100 cm djup i grävningruta B 6 och orienterad i WSW–ENE riktning. Kistan var 156 cm lång och 68 cm bred. Ändstenen i dess NE ända var av granit, kistan i övrigt av röda sandstenshällar, som stod lutade mot varandra. På den ena långsidan fanns dubbla vägghällar av vilka det ena hällagret kunde tolkas som ett nedrasat lock. Rödockran på kistans botten var 7–10 cm tjock och täckte blott skelettet. I kistans SW ända tillvaratogs rikligt med tandemalj och delar av den dödes nedre käke. Övre käkbenet och tänderna var endast delvis bevarade medan de undre var väl bibehållna. Den dödes nedre extremiteter uppmättes till 65 cm.

Fynd 14898:81–82. (pl. 9:j). Tandemalj och benfragment.

Grav XII, typ B, (fig. 28), belägen på 90–100 cm djup i rutorna B 6–7 och A 6–7 samt vinkelrätt emot grav XI. I gravens NW ända

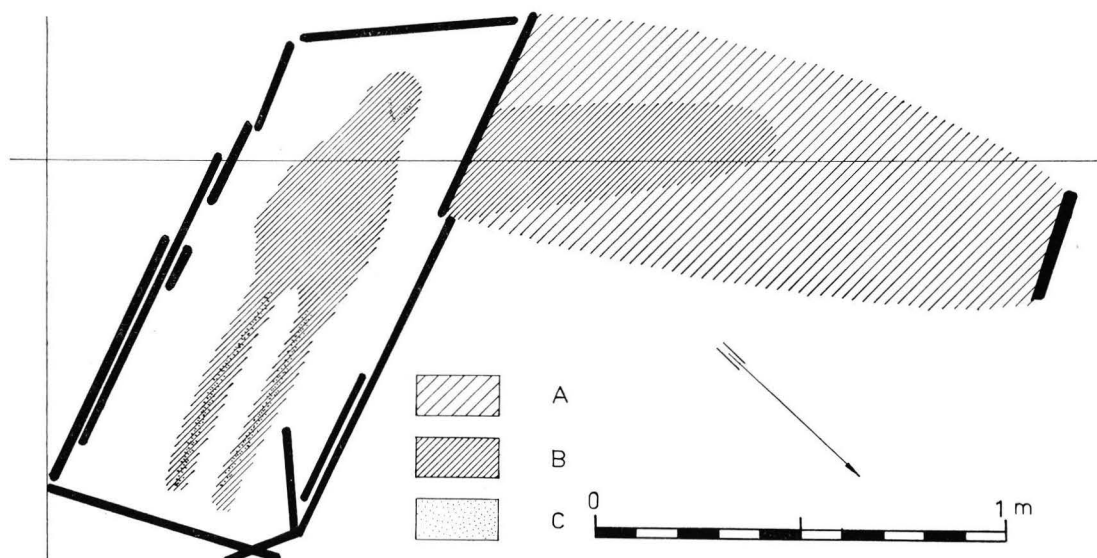

Fig. 28 Kolmhaara, gravarna XI och XII. A = ockra, B = intensivt rödfärgad ockra, C = benfragment.

fanns en rest sten av granit. I den motsatta ändan gick graven fram till den norra sidan av grav XI. Graven var 140 cm lång och 60 cm bred, ockerskiktet 2–7 cm tjockt.

Fyndtom.

Grav XIII, typ B, belägen på 60 cm djup i ruta A4. Den utmärktes av en rest sten kring vilken det fanns en liten ockerfläck. I ockerfläcken låg ett kvartsavslag.

Fynd 14898:70. Kvartsavslag, l. 18,5 mm.

Grav XIV, typ A, belägen på 60 cm djup i rutorna A2–A3. Den bestod av en rund ockerfläck med en diameter av 80 cm. Tio cm ovanför ockerfläcken fanns några knytnävsstora stenar och mellan dem tillvaratogs ett flintavslag. I ockerskiktet, som delvis var täckt av näverbitar, påträffades en kniv av flinta som stod lodrätt med spetsen nedåt.

Fynd 14898:66–68.

:66 Avslag av ljus flinta. $21 \times 12 \times 5$ mm.

:67 Flintkniv av mörk flinta (fig. 29) $50,5 \times 22 \times 7$ mm.

:68 Näverstycken från gravens ockerskikt.

Grav XV, typ B, belägen i ruta V8. Djupet har inte avvägts, men uppskattas till 110–120 cm. Graven var orienterad i riktning W–E och hade en rest sten i den östra ändan. Den resta stenen stöttades på var sida av en rund sten. På stenens västra sida fanns ett 115 cm långt, 50 cm brett och 2 cm tjockt samt till formen ovalt ockerskikt. Även gravgroppen var tydligt oval.

Fyndtom.

Grav XVI, typ B, belägen i rutorna U 7–8 och V 7–8. Den bestod av en ockerfläck kring en rest sten. Ockran var plastisk till sin konsistens men några benspår kunde icke konstateras.

Fyndtom.

Grav XVII, typ C, (fig. 30–31), hällkista i grävningsruta S 7. Kistan var orienterad i riktning NE–SW och uppbyggd av stora granithällar. Den SW ändstenen och SE långsidans största häll stod lodrätt. Den sistnämnda var betydligt högre än kistans övriga hällar och toppen låg blott tio cm under markytan varför det är troligt att den ursprungligen varit synlig ovan den samma. På den NW långsidan fanns två stora och 8–10 cm tjocka hällar lutade mot den höga hällen på den SE långsidan. Kistan var fylld av fin sand och på dess botten fanns ett 1–2 cm tjockt lager rödockra, som var en aning mäktigare på de ställen där det hade bevarats ben. Den dödes överarmsben och nyckelben kunde väl iakttagas och på huvudets plats fanns en rund ockerfläck vilken dock ej innehöll tandemalj.

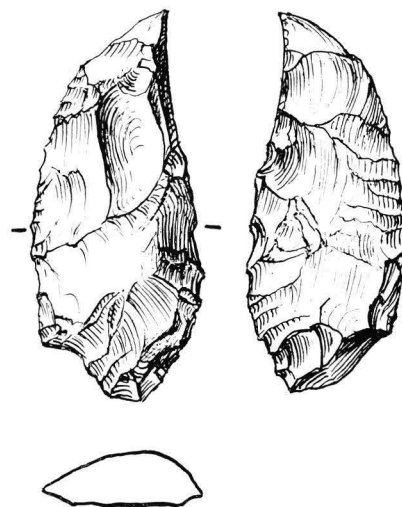

Fig. 29 Kolmhaara, grav XIV. Flinta. 14898:67. Skala 1:1.

Under ockerskiktet och åtskilt från detta av ett tunt sandskikt, påträffades några kolstycken.

Fynd 15218:251, 253

:251 Två benbitar från gravens botten.

:253 Kolstycken f. under ockerskiktet.

Grav XVIII, typ B, (fig. 31), belägen i grävningsruta S7. Graven bestod av en ockerfläck mellan tvenne resta stenar och var orienterad i riktning E–W. Avståndet från ändsten till ändsten var blott 60 cm. Den västra stenen stöttades av två små runda stenar. Ockerfläcken var 35 cm lång, 20 cm bred och 2 cm tjock och låg 60 cm under markytan. (EDGREN 1961 fig. 4).

Fyndtom.

Grav XIX, typ C, (fig. 32–33), belägen på 60 cm djup i rutorna R5 och S5 och orienterad i riktning E–W. Den bestod av en hällkista i vars östra ända stod en ändsten medan den västra ändan

Fig. 30 Kolmhaara, grav XVII.

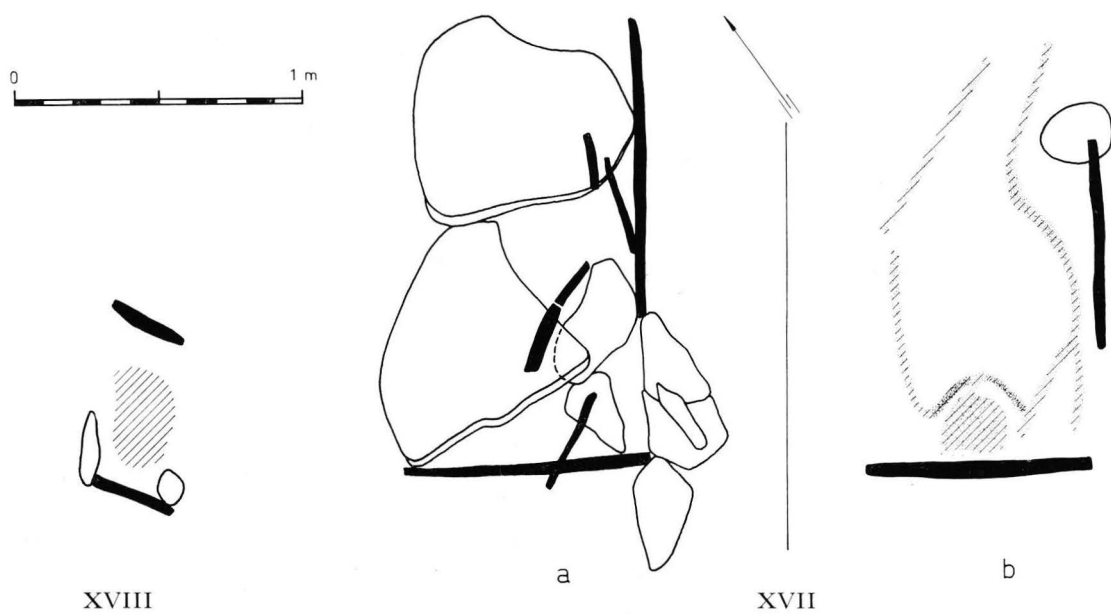

Fig. 31 Kolmhaara, gravarna XVIII och XVII. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

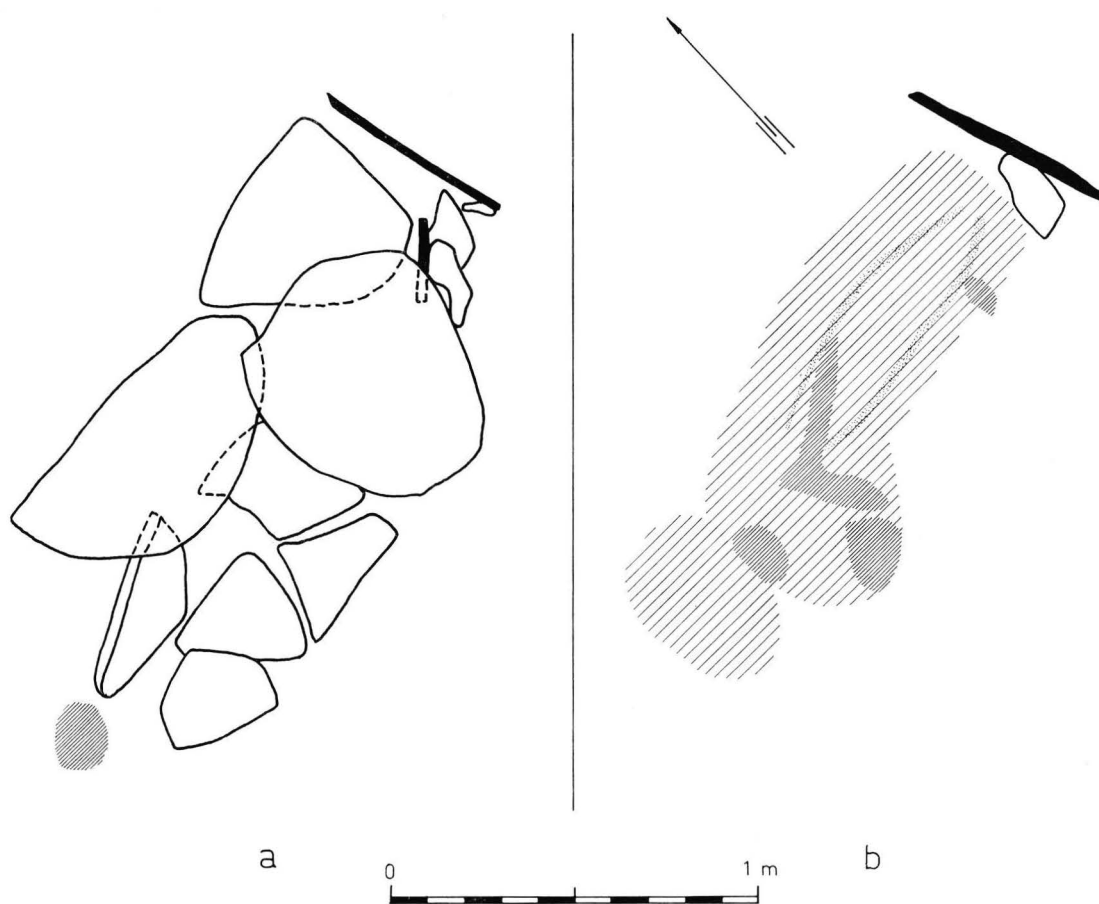

Fig. 32 Kolmhaara, grav XIX. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

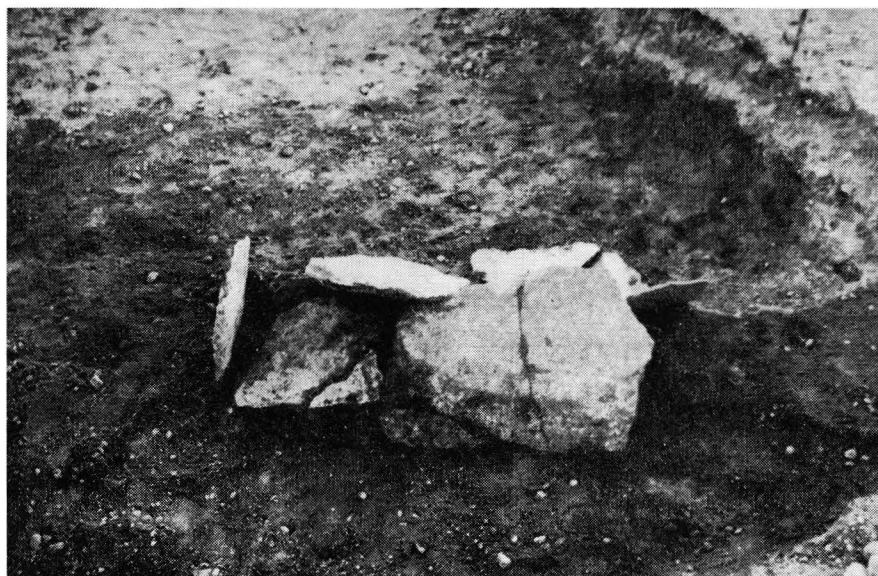

Fig. 33 Kolmhaara, grav XIX.

var öppen. Längsidorna var uppbyggda av stora 2–7 cm tjocka hällar som stod lutade mot varandra. Lutningsvinkeln var stor och några hällar låg därför i nästan vågrätt läge. Gravens ockerskikt sträckte sig västerut från gavelstenen i den östra ändan. Omkring 145 cm från ändstenen var ockerskiktet mäktigare och hade en mörkrödare färg än i gravens övriga delar. I den mörkröda fläcken påträffades tandemalj. Ungefär 20 cm SW om denna plats fanns en annan mörkare röd fläck som innehöll benfragment. Den dödes nedre extremiteter kunde väl iakttas.

Fynd 15218:249, 250, 252.

:249 Tandemalj.

:250 Benfragment.

:252 Rödockra från gravens botten.

Grav XX, typ C (fig. 34–35) hällkista på 190 cm djup i rutorna E9, D9, E10, D10 och E11. Graven var orienterad i riktning WSW–ENE. På 40 cm djup påträffades ovanför kistan några små hällar i vågrätt läge och bredvid dem några runda knytnävsstora stenar. Jorden var här svagt rödfärgad. En av de små hällarna låg rakt ovanför kistans huvudända i ruthörnet ED9–ED10. Kistan var uppbyggd av stora tjocka mot varandra lutande hällar och dess inre längd var 190 cm. Ovanför huvudändan låg ett antal kullerstenar, som bildade ett litet röse. Kistans gavelhällar var betydligt tjockare än hällarna på längsidorna. Botten var uppfylld av ett 15 cm tjockt ockerskikt som i huvudändan delvis hade en mörkgrå färgton. Den döde låg med huvudet i kistans SW ända och stora delar av skallen och tänderna var bevarade. Skallen var täckt av en förvittrad röd sandstenshäll, vilken dock ursprungligen stått upprätt. Graven innehöll mera ockra än någon

annan av gravarna i Kolmhaara. Den begravda individen torde ha varit 140 cm lång.

Fynd 15512:195.

:195 Tänder och fragment av kraniet.

Grav XXII, typ C, (fig. 36), hällkista på 80 cm djup i grävningsruta G10 och orienterad i riktning E–W. I kistans västra ända fanns tre tunna hällar av vilka en, som lutade starkt mot väster, utgjorde kistans gavelsten. Den nordligaste påträffades liggande. Ungefär i mitten av den södra långväggen stod en 60 cm lång utåtlutande häll som saknade motsvarighet på den norra långsidan. I kistans östra ända stod en 8 cm tjock och 47 cm lång gavelsten och på dess västra sida ett antal lutande hällar av mindre format. Nära ändstenen fanns två runda kullerstenar, vilkas uppgift sannolikt varit, att stötta hällarna kring den östra gaveln.

Rödockra iakttogs blott under den vågräta hällen i den västra ändan, där den bestod av en 30 × 10 cm stor och 7 cm tjock fläck, vidare under den långa hällen på den södra långsidan samt vid ändstenen i den östra ändan, där den dödes nedre extremiteter kunde iakttas som en gulröd massa. Den döde har alltså legat med huvudet i kistans västra ända och i utsträckt läge. Gravens inre mått var 170 cm och den döde torde ha varit nästan lika lång. Tandemalj påträffades ej.

Fynd 16077:268 Rödockra och benfragment.

Grav XXIII, typ C, hällkista, belägen på 140 cm djup nära gravarna XXII och XXIV samt orienterad i öst–västlig riktning. Kistan var skadad före undersökningen. Bl. a. saknades hela den östra ändan och hällarna hittades nere på sandgropens botten. En av dessa påstods ha legat

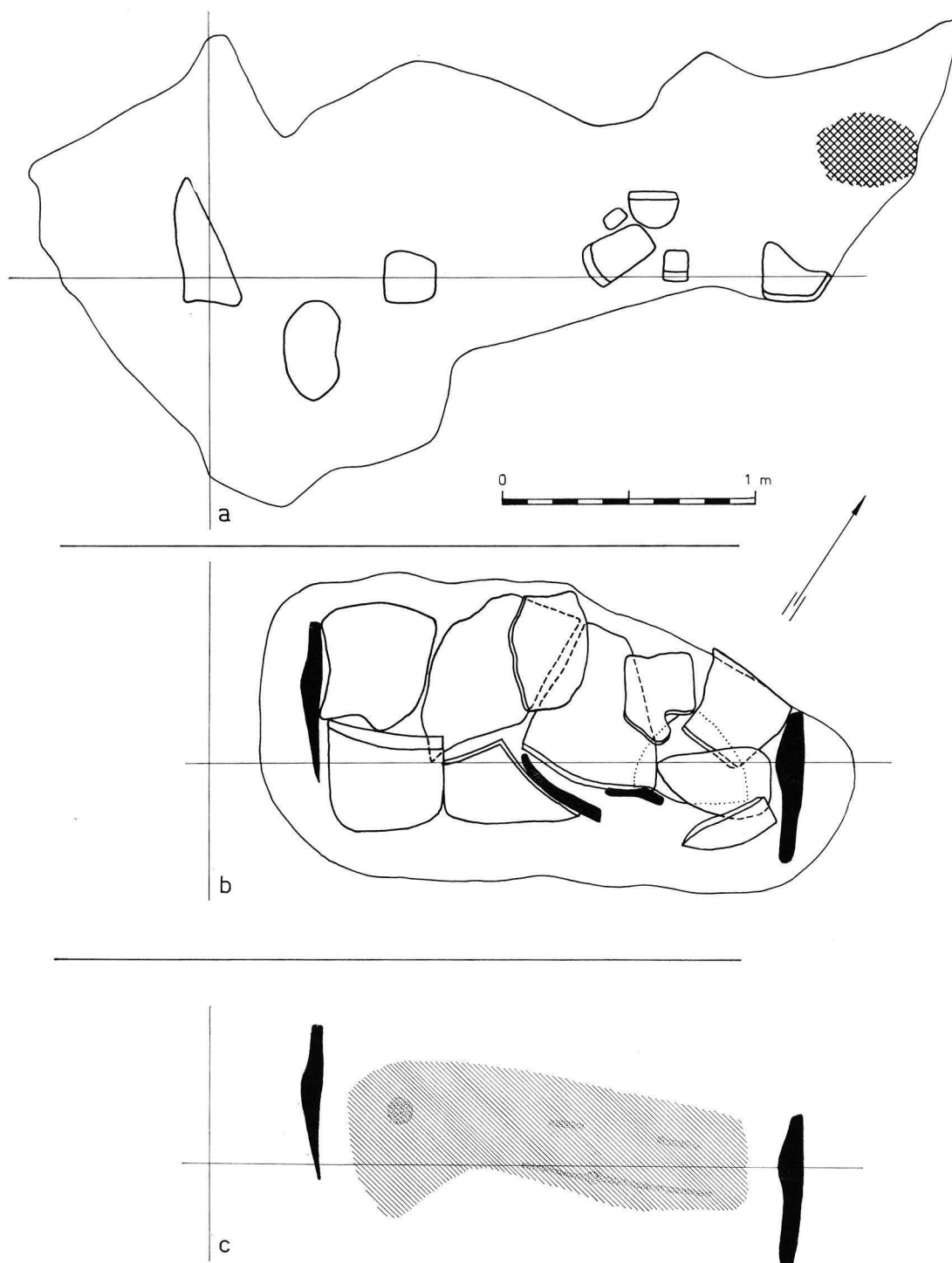

Fig. 34 Kolmhaara, grav XX. a = område med mjuk, svagt rödfärgad sand och en sotfläck i NE ändan, b = kistan framgrävd, c = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

vågrätt på kistans botten. Dess ena sida var starkt rödfärgad av ockra, som innehöll små bensmolor, varför det är möjligt att den verkligen utgjort botten i kistan. Kistan var uppbyggd av upp till 10 cm tjocka granithällar. I den västra oskadade ändan låg en vågrät röd sandstenshäll och under denna framträdde en 15×15 cm stor ockerfläck som innehöll tandemalj och ben-

smulor från skallens bakre del. Öster om denna fläck fortsatte det rödfärgade området ända fram till sandgropskanten. Ockerlagrets mäktighet var 8–10 cm.

Fynd 16077:271–274, 288.

:271–272 Tandemalj.

:273–274 Benfragment från kraniet.

:288 Rödockra från gravens botten.

Fig. 35 Kolmhaara, grav XX.

Grav XXIV, typ C, (fig. 37—38), hällkista av röda sandstenshällar på 55 cm djup och orienterad i riktning SSW—NNE. Före grävningen hade en del av kistans botten och dess östra långsida fallit ned för sandgropskanten. Kistans högsta häll, en av hällarna i den SW ändan, låg blott 5 cm under markytan, varför det är sannolikt

att den ursprungligen stuckit upp över densamma. I kistans NE ända stod en 60 cm lång gavelsten vars högsta punkt låg 17—20 cm under jordytan. Någon ändsten fanns icke i den motsatta kortändan. Både gavelstenen i NE ändan och hällarna på den bevarade långsidan var stöttade av två runda stenar. Gravens botten var 140 cm lång

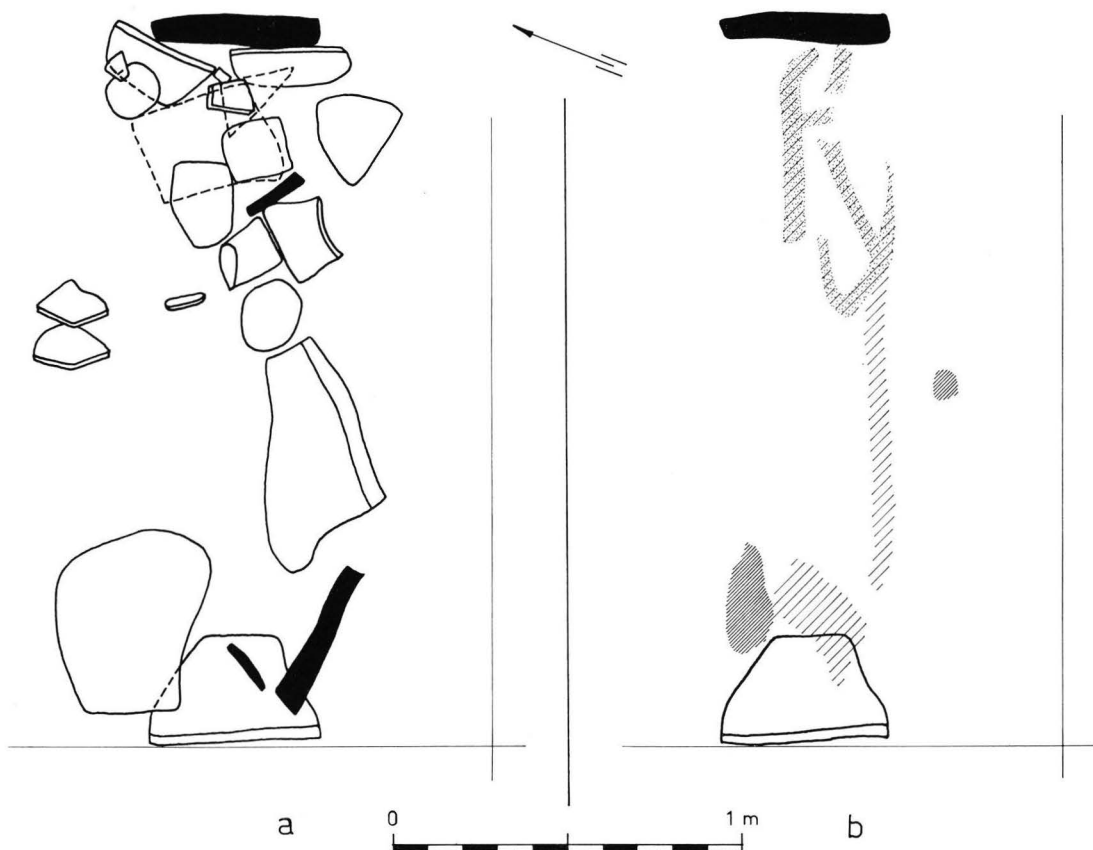

Fig. 36 Kolmhaara, grav XXII. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

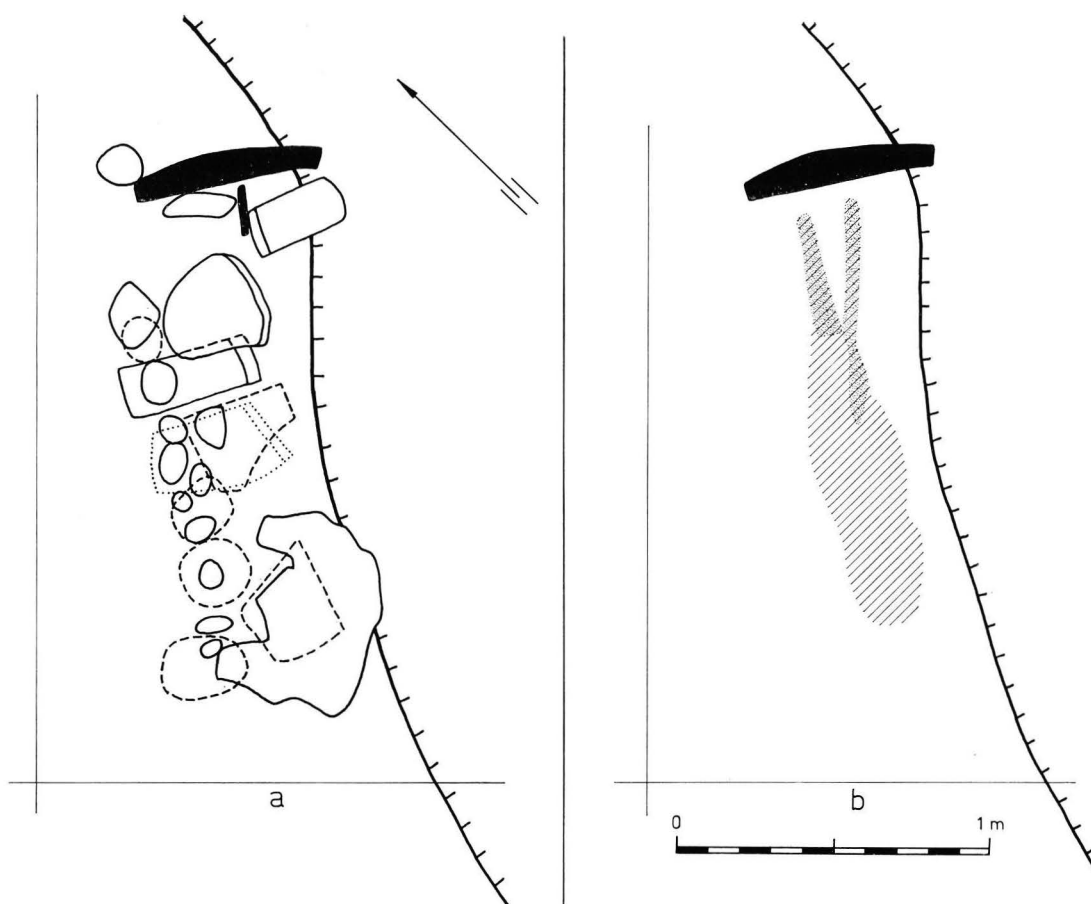

Fig. 37 Kolmhaara, grav XXIV. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

och ockerskiktet i medeltal 3 cm tjockt. Gravens mitt låg 5 cm djupare än de bågiga ändarna. En del av den dödes ben kunde ses som en gulröd massa och av de nedre extremiteternas läge att döma, förefaller det sannolikt, att den döde legat på rygg. Tandemalj påträffades icke men

huvudet har säkert legat i kistans SW ända.

Mellan två av hållarna i SW ändan hittades ett avslag av porfyr medan ett annat låg ovanför de kullerstenar som stöttade den bevarade långsidan.

Fynd 16077:283–284. Tvenne slagskärvor av bergart.

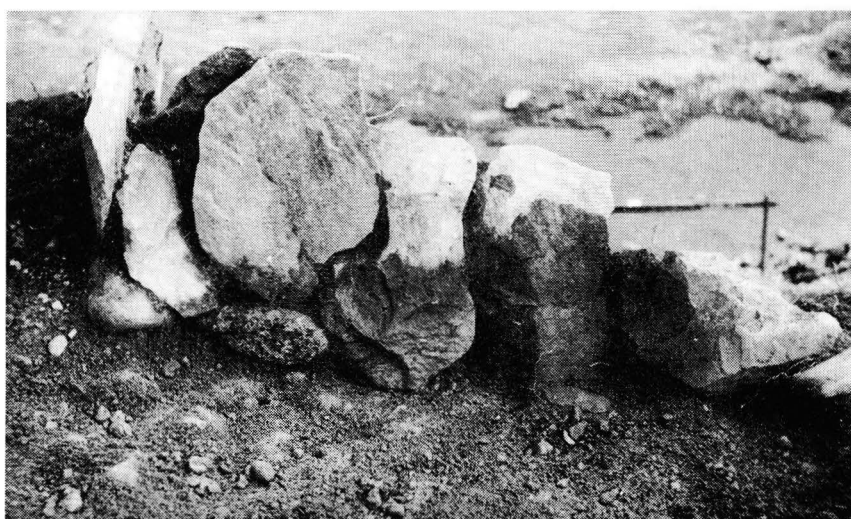

Fig. 38 Kolmhaara, grav XXIV.

Grav XXV, typ C, hällkista på 40 cm djup i grävningsrutorna G5–6 och orienterad i östvästlig riktning. I gravens östra ända fanns tre sandstenshällar lutade mot varandra, den högsta hällen blott 5 cm under markytan. Till kistan har ytterligare hört åtminstone en häll, som påträffades nere i sandgropen och som efterlämnat ett klart avtryck i sandgropsprofilen. Omkring 40 cm väster om hällarna fanns en 10 × 10 cm stor ockerfläck med gulröd rand; den hade skålförmig botten och innehöll tandemalj och markerar alltså huvudets plats. Det med rödockra färgade området sträckte sig från denna fläck österut ända fram till hällarna, men upphörde ett stycke från sandgropskanten. Det är därför sannolikt, att blott den dödes huvud och överkropp täckts med ockra, medan den nedre delen av kroppen i stället som skydd haft de ovan beskrivna lutande hällarna. På ockerfläckens västra sida fanns ett 150 × 100 cm stort område med smutsgrå sand. I vilket förhållande detta står till graven är omöjligt att säga.

Fynd 16077:287. Liten lerkärlsbit, funnen bland benfragmenten öster om kraniet.

Område VII

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Område VII, nedanför Nordkullen, låg tätt intill det största av de stora flyttblocken vid kullens fot (fig. 4–5). Före grävningen kunde en hyddbotten iakttagas som en svag men tydlig svacka i markytan och den såg ut att vara omgiven av en vallartad upphöjning. Jordmånen bestod av mycket fin, stenfri sand.

I hyddbottens längdriktning var höjdskillnaden mellan svackans botten och den omgivande vallen 75 cm. Kulturlagrets mäktighet varierade; dess djupaste punkt låg 43,27 m. ö. h. Allmänt kan man säga, att kulturlagret var betydligt tunnare i hyddbottens centrum än vid dess rand. — I rutorna C och B5 fanns två små 70 cm djupa gropar som innehöll sotfärgad kulturjord. I rutorna D2 och CD3 låg två små eldstäder, vardera med en diameter av c:a 1,3 m. Hårdarna var blott 20 cm djupa och hade endast ett lager knytävsstora stenar. I ruta C7 iakttogs en 90 × 80 cm stor sotfläck, som innehöll rikligt med keramik. Kulturlagret fortsatte i denna del av hyddbotten ända fram till det stora flyttblocket.

I rutorna B5 fanns två 10 × 10 cm stora ockerfläckar och i D6 en. Ockerfläckarna låg i kulturlagrets undre del, men något som kunde tyda på att de representerade gravar, iakttogs ej.

Omkring 7 meter söder om hyddbotten öppnades en 2 × 2 m stor provgrop (A), där jordmånen var betydligt grövre än i hyddbotten.

I provgropen påträffades några enstaka fynd (bl.a. ett fossil; 15218:241), men det föreföll som om fynden därefter hastigt tunnats av, emedan följande provgrop (B), som låg 4 meter söder om grop A, innehöll blott någon enstaka slagskärva genast under humuslagret.

Område VIII

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Område VIII låg mellan omr. III och VII (fig. 5). Här fanns en svacka liknande de hyddbottnar som konstaterades på områdena III och VII. Någon vallartad upphöjning kring svackan, såsom fallet var på omr. VII, kunde inte iakttagas. Hyddbotten var cirkelrund och mätte 8,5 × 8,0 m. Kulturlagret, som icke var speciellt starkt färgat, kunde följas i trappstegsformiga avsatser ned mot hyddbottens centrum. Nere i centrum fanns en liten kulturjordsgrop som sträckte sig ned till 32 cm djup under kulturlagret. Det sistnämnda var mäktigast i hyddbottens mitt. Eldstäder påträffades ej. Skillnaden mellan den översta avsatsen på gränsen mellan rutorna I–J10 och I–J11 och hyddbottens botten i rutorna I–K8, uppmättes till 45–56 cm, mellan avsatsen och kulturjordsgropen till 77 cm.

Fynden låg jämnt fördelade över hela det utgrävda området, med undantag av keramiken, som huvudsakligen framgrävdes i rutorna J7 och J8.

Område IX

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Grävningsområde IX låg vid ingången till statens stora sandtag på nordkullen och c:a 3 m väster om råstenen mellan Peres och Löyttys mark. Det hade snarast karaktären av en provgrävning och omfattade blott 4 m². Något egentligt, färgat kulturlager, kunde ej iakttagas.

Munasaari

Fynd: tablån s. 18, tab. 1 s. 50.

Grävningen på Munasaari var av rekognoscerande karaktär. Området låg på kullens sydsluttning. Markytan var bevuxen med en tät vegetation av *Calluna* och *Vaccinium*-arter. Humuslagret var tunt. Under detta påträffades ett 3–5 cm tjockt lager ljusgrå blysand och under detta ett starkt rödbrunt, färgat, kulturlager med enstaka insprängda sotfläckar. Kulturlagret gick i vågor och var djupast i rutorna G11–12 och G15–16 (60–70 cm) men ytterst tunt i de mellanliggande rutorna G13 och G14 (5–10 cm) samt i SE delen av G13 och den NW delen av G15. I södra delen av ruta G15 fanns en liten kulturjordsgrop. En eldstad med enstaka stenar låg i NE delen av G16 och H16.

Tabell 1. Kolmhaara, fyndtabell.

Område	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Muna- saari	Gra- varna	Strö- fynd	Σ
Jäkrlä-keramik	278	500	30	285	88	64	—	—	—	121	—	309	1675
Typisk kamkeramik och epineolitisk keramik	—	100	1500	50	—	—	1990	1450	57	25	—	105	5277
Föremål av bränd lera	—	1	—	—	—	—	3	—	—	1	2	1	8
Hålmejslar	4	—	2	—	—	1	—	1	—	1	—	2	11
Flatmejslar	7	6	1	3	—	3	—	1	—	1	—	1	23
Miniatyrflatmejslar ..	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Yxfragment och ämnen	7	16	5	8	3	12	1	1	—	4	—	19	76
Fragment av slipade stenföremål	10	26	8	2	5	3	8	—	—	1	—	—	63
Dubbeleggade skaft- hålsvapen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
Hålstentar	1	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5	11
Bultstenar, bergart ..	11	9	1	1	1	3	—	1	—	3	—	2	32
Borrar, bergart	17	38	—	6	4	5	—	—	1	2	—	—	73
Knivar med vinkel- böjt skaft.....	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	3
Skiv- och spånknivar, bergart	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5
Skivskrapor, bergart	16	43	7	11	3	3	—	5	—	6	—	7	101
Knutor, bergart	38	50	6	9	10	12	—	3	—	29	—	4	161
Övriga föremål av bergart	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Hängbrynen	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3
Brynstenar	9	32	3	6	7	4	9	2	1	6	—	4	83
Slipstenar	1	—	—	3	—	—	2	—	—	—	—	—	6
Bärnstensföremål ..	—	—	—	—	—	—	8	1	—	—	70	—	79
Pilspetsar, flinta	1	—	—	—	—	1	19	2	1	—	21	1	46
Knivar, flinta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Skivskrapor, flinta ..	—	4	7	—	—	—	32	17	1	—	2	1	64
Spån och spånskrapor, flinta	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	8
Flintavslag	—	7	37	1	—	—	805	91	8	2	35	1	987
Skifferringar	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Hängsmycken, skiffer	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Metkroksskaft, skiffer	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	3
Övriga föremål av skiffer	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	3
Simpla skafthålsyxor	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	+1	1
Sydvästfinska rätyxor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Gnejshackor	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Sågar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Kvartsföremål	9	15	5	11	3	7	16	7	1	4	—	—	78
Kvartsavslag, kvart- sit och bergkristall	214	~ 400	70	84	66	169	147	139	54	150	2	19	1514
Slagskärvor, bergart	2160	~ 3500	802	440	590	635	82	245	57	~ 500	—	57	9068

Norr om linje G öppnades två rutor, K och L11 samt mellan dem och linje G, ruta S. I den sistnämnda framkom en 50 × 60 cm stor eldstad med flera lager stenar. På 50 cm avstånd från härden och på 40 cm djup fanns en 10 × 20 cm stor ockerfläck och vid dess kant låg en fragmentarisk leridol (pl. 11:a). I ruta G16 påträffades två liknande ockerfläckar i kulturlagret.

Sju meter söder om ruta G16 öppnades en 2,5 × 1 m stor provgrop. Kulturlagret var i denna blott 10–20 cm djupt och fynden mycket sparsamma. Grävningens sydligaste provgrop låg 7 m söder om den föregående. Fynden bestod här av några enstaka slagskärvor och något färgat kulturlager kunde ej iakttas.

Grävningarnas fixpunkt låg 73 cm över fixpunkten vid Nordkullen och övre delen av Munasaari ligger på i stort sett samma nivå som omr. I.

Bland keramiken ornerad i Jäkrlä-stil kan man finna fragment av sju kärl. Dessa är: a. Kärl av poröst gods och med delvis bortfallen dekor, spår av vågräta skarvade kamintryck. b. Kärl ornerat med gördlar av lutande korta breda kamstämplar. c. Kärl ornerat med gördlar av korta kamintryck i fiskbensmönster. d. Kärl ornerat med gördlar av vertikala kamintryck. e. Kärl med jämbred avrundad, på yttre kanten kamstämpelnaggad rand, ytan ornerad överst med fyra gördlar av kamstämpeländar, därunder med två gördlar lutande kamintryck. f. Kärl ornerat med korta kamintryck med rektangulär kontur i fiskbensmönster. g. Kärl med jämbred rakt avskuren kamstämpelornerad rand, ytan ornerad med korgflättningsmönster (?).

Ströfynd

Fynd: tab. 1 s. 50.

Bland den som ströfynd tillvaratagna keramiken i Jäkrlä-stil fästes uppmärksamheten främst vid

de i pl. 14, 16:c avbildade kärlen. Kärlet i pl. 16:c är till 2/3 ornerat med yttäckande dekor av rörstämplar, nedre delen med gördlar av små lodräta kamintryck. Det stora kärlet i pl. 14 har en mera komplicerad dekor. Lergodset är ljusbrunt och kärlets vägg tjock. Bland övriga kärlfragment finns bitar med spetsovala fördjupningar (pl. 13:a, d), vågräta skarvade kamintryck under randen (pl. 13:b) samt framförallt kärl med enkel dekor av gördlar av lutande kamintryck (pl. 13:h). Kärlet i pl. 13:c har försetts med ett stort reparationshål. Ett exempel på dubbeldekor avbildas i pl. 13:d, (andra biten uppiifrån i högra stapeln).

Störst av yxfragmenten är ett exemplar med tunn nacke, ovalt tvärsnitt och helt och hållet bultad kropp (pl. 15:c) samt ett eggfragment av en tväryxa med ovalt tvärsnitt och rund eggkontur utan egghörn (pl. 15:i). På den ena bredsida ses märken av en skaftningsfåra. En liknande fåra återfinns även på ett annat fragment med ovalt tvärsnitt och asymmetrisk, sannolikt omslipad, tväregg (pl. 15:a). Även här har bultning kommit till användning. Ett tredje fragment uppvisar likaså bultning och ett ovalt tvärsnitt (pl. 15:h). Bland de talrika yx- och mejslämnena dominerar den dubbelsidiga kanttillslagningen och det ovala tvärsnittet (pl. 15:d, e). Hålstena är av gnejstyp, en av dem (pl. 16:d), med naggad rand. De två knivarna med vinkelböjt skaft (pl. 13:i, j) är fragmentariska. Bultstenen är klotrund (pl. 15:f). Bland brynstenarna förekommer flere med konkava slipytor. En är närmast kalottformad. Det välslipade dubbeleggade skafthålsvapnet har ovalt skafthål (pl. 16:a) som inkackats från två sidor. Av hålmejslarna har den ena skaftningsfåra (pl. 16:b), den andra, som är starkt skadad, kan föras till den krumryggiga typen (pl. 15:b).

Boplatsen vid Lammila (fig. 2) blev bekant för forskningen genom den resa A. Äyräpää (Europaeus) gjorde i södra Satakunta år 1910 (ÄYRÄPÄÄ 1911). Ett år senare företog J. Ailio en mindre utgrävning på platsen men sedan dess har undersökningar icke företagits.

Boplatsen är belägen ett litet stycke väster om gränsen mellan Hinnerjoki och Honkilahti socknar, på norra sidan av Hinnerjoki å och på Lammila hemmans mark. Avståndet till Kolmhaara är c:a 800 m. Boplatsens höjd uppgår enligt topografkartan till c:a 43 m. Fynden härstammar från området mellan hemmanets gårdstun och ån, en svagt mot söder sluttande åker med en areal av c:a 200×170 m, och indelad i de mindre enheterna Kotovainio, Keskitahuma och Takatahtuma. Hinnerjoki å, eller som den i dessa trakter även kallas Lamminjoki, utvidgade sig ännu för c:a 90 år sedan nedanför boplatsen till en liten damm, Vasikkalampi, som efter tvenne sänkningar förbytts till ängsmark (ÄYRÄPÄÄ 1911). På åns norra sida kan man ännu se de gamla åbranterna på 6 resp. 20 m avstånd från den nuvarande stranden. I åkerns övre och mellersta del består jordmånen av fin, s. g. s. stenfri sand men övergår på 20–50 m avstånd från åstranden till lerblandad sand. Närmast ån finner man gytta.

På boplatområdet fann Äyräpää rikligt med avslag av kvarts och porfyritiska stenarter. Ymnigast förekom de i översta och mellersta delen av Kotovainio samt i angränsande delar av Keskitahuma medan de var betydligt sällsyntare på Takatahtuma.

Ailios grävningar företogs på Kotovainio och omfattade sammanlagt 92 m² uppdelat på tre olika områden. På område I (32 m²) påträffades under den 10–15 cm tjocka matjorden, ett sotfärgat område som hade en utsträckning av 4×2 –3 m. Området innehöll en stenlagd härd, som mätte 2×1 m och som var 30 cm djup. Vid sidan av härden påträffades krukbiter, två fragment av hålstelar och ett yxämne. En aning söder om sotfläcken framgrävdes en 1 m² stor eldstad med tätligt stenlager. Även kring denna eldstad upphittades krukbiter.

Grävningsområde II (50 m²) låg 30 m öster om område I. Även här framgrävdes ett sotområde och i anslutning till detta, en stenlagd härd som låg på dess WNW sida. I ytlagret var sotfläckens storlek $5 \times 2,5$ m men förminskades

kontinuerligt ju närmare botten man grävde för att till slut på 60 cm djup under matjorden vara 1 m² stor. Runt sotfläcken var sanden ren för att åter längre bort anta en mörkare skiftning. Djupare framträdde den rena sanden ännu tydligare. Ailio förmodade, att bältet av ren sand uppstått vid väggen av ett stängtält i vilket härden varit belägen. De flesta fynden från området påträffades i kulturlagrets övre del. Omkring eldstaden bestod de främst av brynstenar, kring sotfläcken däremot av krukskärvor. En flintskärva hittades nära härdens botten.

Grävningsområde III (10 m²) låg c:a 50 m söderut från omr. II. Kulturlagret bestod här av sotfärgad ursprungligen gulbrun sand. En sotfläck utan stenar i områdets norra del hade en diameter av 50 cm. Djupleken uppgick till blott 10 cm. Söder om sotfläcken hittades i ren sand en hop krukskärvor.

Fynd: 5958:1–22; 6128:2–50; 6134:1–18; 6422:1–6; 10072; 11197:8–9; 11873:76; 15812; 16152:1–2; 16426; RM. 1597:30–39; RM. 1720:2–3; RM. 1751:3–7; RM. 1770–1772; RM. 2815, 2817, 2818; SatakM. 9835–9845; 4 föremål i Hinnerjoki museum.

Fynden består till övervägande del av ströfynd hopsamlade av hemmansägaren och hans barn, de egentliga grävningsfynden omfattar blott nr 6128:30–50.

lerkärlsbitar	c:a 500 st
föremål av bränd lera	1 st
yxor och yxfragment	21 st
yxämnen	12 st
fragment av slipade stenföremål ..	7 st
småmejslar	20 st
hålmjslar	4 st
hålstelar av gnejstyp	12 st
bultstenar, bergart	14 st
borrar, bergart	2 st
brynstenar	68 st
slipstenar	4 st
skifferringar	1 st
klubbor med skafträdda	1 st
flintknivar	1 st
mikrospån av flinta	6 st
skivskrapor av flinta	3 st
flintkärnor	1 st
pilspetsar av flinta	1 st
avslag av bergarter	80 st
kvartsskärvor	24 st

Bland keramiken från Lammila finner man skär-
vor av uppskattningsvis 14 olika kärl represe-
terande både Jäkärä-keramik och äldre typisk
kamkeramik, både vad gods och ornering be-
träffar, klart åtskiljbara från varandra. Av Jäkärä-
keramik föreligger fragment av c:a 7 kärl (pl. 17:
a—i), av typisk kamkeramik två eller tre. Av två
små bågare torde den ena, (pl. 17:a), med våg-
rät kamornering kunna räknas till Jäkärä-
keramiken, medan den andras ornering är för
obestämd för att kärlet skall kunna räknas till
någon speciell keramikart.

Jäkärä-keramiken från bopplatsen är tämligen
porös och i många fall, har kärbitarnas ytskikt
flagat av. Godset är brunt eller grått och skiljer
sig från det svarta grova gods, som karakteriserar
den typiska kamkeramiken på denna bopplats.
Intet kärl har kunnat rekonstrueras. Fullständi-
gast är kärlet i pl. 17:c som förefaller att ha haft
en förhållandevis vid mynning. Dekoren består av
korta breda kamintryck i fiskbensmönster som
även återfinnes uppe på den jämbreda kär-
randen. På kärlväggens inre sida har man in-
stämplat tvenne gördlar av spetsovala lodräta
fördjupningar. Några andra kärl har ornerats med
gördlar av lodräta kamintryck eller kamintryck
i fiskbensmönster t.ex. (pl. 17:d) medan ett brott-
stycke från bottenpartiet av ett kärl är försett
med vågräta kamstämpellinjer (pl. 17:e). På en
randbit består orneringen av tätt invid varandra
applicerade lodräta kamintryck och ett stycke
under randens inre sida ses lutande kamintryck i
en gördel (pl. 17:f). Ett unikt ornament på en
kärbit av omagrat gods avbildas i pl. 17:i.

De kärl från Lammila som tillhör den typiska
kamkeramiken, är förfärdigade av grovt med
stenkross uppblandat svartbrunt gods. Mynnings-
randen är snett inåt avskuren, inåt förtjockad
och kamornerad. Dekoren består av groprader
i fritt fält och gördlar av kamintryck.

Den i pl. 17:j avbildade skivan av bränd lera
har en diameter av 28—29 mm, tjockleken är i
centrum 10 mm och vid randen 6 mm. Skivans
tvärsnitt är ovalt. Den är förfärdigad av fin omag-
rad lera med en grå färgton och oornrad. Vad
godset beträffar, ansluter den sig närmare till
boplatsens Jäkärä-keramik än till den typiska
kamkeramiken.

Boplatsens eggredskap är förvånansvärt talrika
om man jämför deras antal med motsvarande
föremål från Jäkärä-gruppens boplatser i gemen.
Av yxorna skall främst nämnas den, som alltsedan
år 1922 fått tjäna som typexemplar för yxor av
Jäkärä-typ (pl. 18:a; ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 94, av-
bildad redan hos ÄYRÄPÄÄ 1915 s. 8 fig. 9) ehuru
den på grund av sitt skadade eggparti egentligen

icke lämpar sig som typexemplar. Yxan är 93 mm
lång och bredden vid nacken 29 mm, vid eggen
47 mm. Materialet är grå porfyrt med ljusa
insprängningar. Egentliga spår av tillslagningen
syns icke, ty ytan har utjämnats genom bultning.
Såväl smal- som bredsidor samt nacken är slipade,
eggpartiet dock bättre än yxans övriga delar.
Eggen är som nämnt skadad, men dess kontur
har dock varit nästan rak med markerade hörn.
Eggen ligger ej helt i smalsidornas mittplan,
ty den ena bredsida är något mera kullrig än den
andra. En annan yxa (pl. 18:c) är av ljus stenart.
Tvärsnittet är ovalt, den ena bredsida mera
kullrig än den andra och slagmärkena på nacken
utjämnade genom bultning. Eggen är rundad
och asymmetriskt sliten samt saknar hörn. Några
grunda fåror nära eggen på den kullrigare bred-
sida kan tyda på att yxan också använts som
brynsten. En tredje yxa, som är fragmentarisk,
har liksom de två tidigare beskrivna, en bred-
sida som är mera välvd än den andra (pl. 18:f).
Smalsidorna är plana och slagmärkena har ut-
jämnats genom bultning. På den välvda bred-
sida har man påbörjat inslipningen av en skaft-
ningsfåra.

Av yxorna från Lammila skall ytterligare
nämnas en rätyxa (pl. 18:d) med rundad egg-
kontur och tjock nacke. Ungefär vid yxans mitt
har i smalsidorna inbultats tvenne grunda för-
djupningar för att underlätta skaftningen. Det
mjuka dåliga stenmaterialet tyder på, att yxan
kan räknas till den typiska kamkeramikens före-
målsinventarium.

Flere av yxfragmenten och yxmennena har till-
verkats genom dubbelsidig kanttillslagning (pl. 18:
e, g).

Talrikast bland eggverktygen är småmejslarna.
Två av dessa har en långsträckt jämbred form.
Den ena (pl. 19:f) är tillverkad genom dubbelsidig
kanttillslagning, är njuggt slipad och tväreggad.
Tvärsnittet är spetsovalt och eggen svagt rundad.
Den andra mejseln (pl. 19:g), även den tväreggad,
har lika bred nacke som egg. Slipningen täcker
inte slagspåren och nacken är skadad. Den ena
bredsida är facettslipad, men föremålet gör ett
halvfärdigt intryck och kan ha varit avsett att
bli en dubbeleggad mejsel. En liten dubbel-
eggad mejsel som uppbevaras i Raumo museum
har två sneda egg (pl. 19:e).

Två breda tvärmejslar är försedda med skaft-
ningsfåra. I det ena fallet löper fåran över hela
bredsida (pl. 19:c) i det andra har den ersatts
med två små hack i vinkeln mellan den ena smal-
sida och bredsida. Av två ytterligare fragment
karakteriseras det ena av skarpa egghörn, det
andra av sina bultade smalsidor. Tvenne lång-

sträckta smala mejslar är njuggt slipade. Den ena (pl. 19:d) är böjd i längdriktningen och tillverkad av ett spån. Eggen är lätt skadad. Den andra har spetsig egg. Nacken är obetydligt slipad och retuscherad, som hade man ämnat utforma en borrhåls i mejslens nacke.

I fyndmaterialet ingår fyra hålmejslar av vilka två är fragmentariska (pl. 19:a, b, l). Den ena av de sistnämnda är tekniskt sett intressant: eggen har påbörjats genom insågning av tre fåror i mejslens längdriktning (pl. 19:l). Utrymmet mellan fåror har man synbarligen avsett att spjälka bort före den slutgiltiga slipningen. På smalsidorna har man påbörjat två urtag för att underlätta skaftningen. Nackpartiet är skadat. De två hela hålmejslarna har en skaftningsfåra på den undre bredsida (pl. 19:a—b).

Den i pl. 19:k avbildade kärnborren är bredast vid nacken. Tvärsnittet är rektangulärt och smalsidorna har bearbetats genom tillslagning. Udden, som har insvängda sidor och är blanknött till ett avstånd av 27 mm från spetsen, är avbruten. Bland de talrika bultstenarna (pl. 17:n) förekommer både klotrunda, diskoida och lång-

sträckta exemplar. De har slagmärken över hela ytan.

De tolv hålstena eller fragmenten av sådana tillhör på några undantag när gnejstypen. De är jämförelsevis platta och har förhållandevis stort skafthål; formen är rund, rektangulär (pl. 19:j) eller rombisk, oftast dock oregelbunden. På några exemplar är kanterna tillslagna, i en del fall tandade, en typ som Lammila har gemensam med flere av Jäkärlä-gruppens boplatser.

I direkt proportion till den stora mängden slipade föremål står de talrika brynstenarna. De är förfärdigade av röd eller gulbrun sandsten. Några karakteriseras av konkava slipytor (pl. 17:l), andra, av en eller flere sliprännor (pl. 17:k). De flata brynena med firsidigt tvärsnitt har blott sparsamt använd slipyta.

Av slipstenarna är en kretsnött medan den tunna slipstenen av grå sandsten i pl. 20:a har en bredsida försedd med sex djupa rundbottnade sliprännor. Dess motsatta sida är obearbetad. Sliprännor och konkava ytor har även den stora slipsten som avbildats från två sidor i pl. 20:b.

(3) KAUTTUA KANSAKOULU, EURA SN, SATAKUNTA

Från folkskolans tomt i Kauttua by av Eura socken, föreligger ett antal ströfynd, som hop-samlats på 1950 och -60 talen. Folkskolan, som stod färdig år 1950, ligger på en tallmo, c:a 400 m öster om Eura å. I samband med byggnadsarbetena observerades ett tiotal härdar och ett mörkfärgat kulturlager. Några fynd härstammar också från den bredvidliggande tomten. Med undantag av en liten provgröp, har boplatser ej varit föremål för systematiska undersökningar. Höjden över havet uppgår enligt topografikartan till 45 à 50 m.

Fynd: (12924; 13038; 13780:1—10; 14168:1—2; 14810:1—5; 14882:1—10; 14976; 15695:1—8; 16157; 16257; 16813 samt ett föremål i Eura museum)

lerkärlsbitar, Jäkärlä-keramik ..	26 st
yxfragment	1 st
brynstenar	1 st
hålmajsar	1 st
Övriga fynd:	
lerkärlsbitar, typisk kamkeramik ..	73 st
hålstena av gnejstyp	8 st
fragmentarisk rätyxa?	1 st
flatmejslar	1 st

brynstenar, flata	1 st
mandelformade pilspetsar av flinta	2 st
skivskrapor av flinta	5 st
flintavslag och kärnor	18 st
skivskrapor, bergart	2 st
kvartsföremål	7 st
tväreggade pilspetsar av kvarts ..	2 st
kvartsavslag	30 st
slagskärvar av bergarter	45 st
brända ben	10 st

Lerkärlsbitarna ornerade i Jäkärlä-stil härstammar från ett enda kärl, som ornerats med gördlar av vänsterlutande kamintryck åtskilda av i motsatt riktning lutande kamstämpeländar (pl. 23:g). Godset är ljusbrunt och saknar avmagring. Kärlväggen är tjock. Yxfragmentet i pl. 23:e härstammar från en relativt stor yxa med tunn nacke, ovalt tvärsnitt och bultad yxkropp. Nacken är skadad och eggen saknas. Den lilla hålmajseln är ofullbordad och svår att typbestämma. På eggens motsatta bredsida har den emellertid en påbörjad skaftningsfåra (pl. 23:f). En brynsten uppvisar, förutom några svagt konkava slipytor, två rundbottnade sliprännor. Materialet är finkornig gul sandsten.

Boplatsen ligger på Parkkila hemmans gårdstun norr om Köyliönjoki å i Tuiskula by av Köyliö (Kjulo) socken och de första stenåldersfynden gjordes vid grundgrävningsarbeten för gårdens nya ladugård. I samband med detta företog S. Pälä en mindre utgrävning år 1935 varvid det undersökta området omfattade ett totalt m² och innehöll två eldstäder. Den ena hade en diameter av 150 cm och ett djup av 70 cm, den andra mätte 185 resp. 40 cm. Härdarna var täckta av ett jordlager som enligt Pälä eroderats från den bakom boplatsen belägna höjden Hela-valukallio. I förhållande till den undersökta arealens ringa omfång var fynden talrika (10153: 1—66).

År 1937 revs en gammal svinstia, som låg i omedelbar närhet av Päläs grävningsområde, och följande år grävde J. Leppäaho ut området under denna, område I, samt därtill en remsa (område II), belägen c:a 30 m (ej 100 m som uppgivits hos Riska 1945 s. 16) sydväst om område I. På det sistnämnda påträffades en tät stenläggning som hade ett medeldjup av 50 cm, men vars ändamål icke kunde fastslås. Fynd tillvaratogs i stensättningsens samtliga skikt. I utkanten av den låg tre härdar. Område II omfattade blott 10 m² och innehöll en kallmurad uteugn från sen tid samt en obestämbar stenläggning. Mellan områdena I och II iaktogs en till hälften förstörd härd och det förefaller därför som om boplatsen skulle ha omfattat även hela den mellanliggande arealen.

Förutom grävningsfynden föreligger från Parkkila en del ströfynd som hittats mellan gårdsbyggnaden och landsvägen och som otvivelaktigt hör samman med stenåldersbosättningen.

Fynden från Parkkila bär följande inventarier-nummer: 10114:1—19; 10153:1—66; 10798:1—7; 10867:1—102; 11290:65; 12150:60; 12727; 12752: 1—13; 13019:1—26; 13324:1—9; SatakM. 9665—67.

Av de 782 lerkärlsbitar som tillvaratagits på boplatsen är 580 grävningsfynd, resten, 202 ströfynd. Bland kruksbitarna ornerade i Jäkärlästil, kan man urskilja skärvor av tre olika kärl. a. Kantbit av poröst gods, gråfärgad och med sliten yta; mynningsranden är lika bred som kärlväggen och ornerad med tvärställda böjda nagel-intryck; kärlväggens ornering består av fyra vågräta linjer av skarvade kamintryck och under

dem av två gördlar med kamintryck i fiskbensmönster. (Riska 1945 fig. 2). b. Kantbit av tämligen fast gulbrunt gods; kärlranden är lika bred som kärlväggen och ornerad, medan ytan ornerats med två vågräta linjer av skarvade kamintryck och nedanför dem med en gördel av lodräta kamintryck (Riska 1945 fig. 1:e). c. Bitar av kärl ornerat med gördlar av korta breda kamintryck (Riska 1945 fig. 1:f). Bland de övriga krukskärvorna förekommer både äldre och yngre typisk kamkeramik (Riska 1945 fig. 1:a—d). Några skärvor är prydda med geometriska ornament i kamstil av hög kvalitet. Kvantitativt sett är Jäkärlä-keramiken de övriga keramikstilarna underlägsen.

Kruksbitarna ornerade i Jäkärlästil saknas på Leppäahos grävningsområde II, som uppgivits ligga på en meter lägre nivå (Riska 1946 s. 17). Riska har poängterat denna höjdskillnad och tillmätt den daterande betydelse. Av grävningskartorna framgår dock, att höjdskillnaden knappast är märkbar. Den kronologiska betydelse man givit denna höjdskillnad är därför utan värde.

Icke heller i fråga om stenföremålen kan man finna någon skillnad mellan de tre grävningsområdena och att anknyta de olika föremålen till respektive keramikstilar är vanskligt. Till Jäkärlä-gruppens föremålsinventarium kunde man kanske på grund av slagtekniken hänföra två yxfragment tillverkade genom dubbelsidig kanttillslagning, en kalottformad brynsten samt ett litet slaget redskap av bergart, en borrh, vars nackända använts som skrapa.

Bland de övriga stenredskapen märks sex hålstelar av gnejstyp av vilka några har tillslagen rand, ett stort antal flata rektangulära brynstenar, ett platt hängbryne, två stora hålutvidgare eller borrar med rektangulärt tvärsnitt (Riska 1945 fig. 3:b), en bultsten av kvarts, en långsträckt bultsten av granit med knackspår i kortändarna, ett totalt skivskrapor av bergarter, lika många knutor, några skrapor av kvarts och flinta samt ett stort antal halvfabrikat och färdiga föremål av skiffer. De sistnämnda består bl.a. av skifferringar, trissor, hängprydnader och 3 st knivar med vinkelböjt skaft (Riska 1945 fig. 4, 5, 6 och 7). Slutligen kan nämnas en simpel skafthåls- yxa och ett fragment av ett halvfärdigt skafthåls- vapen (Riska 1945 fig. 3:a).

(5) ESKONKALLIO, KÖYLIÖ SN, SATAKUNTA

Boplatsen Eskonkallio ligger, liksom Parkkila, i Tuiskula by av Köyliö (Kjulo) socken men på västra sidan av Köyliönjoki å och på ett avstånd av 200—300 m från Parkkila boplat. Fynden härstammar från en mot NE sluttande åker. Norr om sluttningen ligger ett berg som kallas Eskonkallio. Fyndplatsen inspekterades år 1949 av J. Leppäaho men med undantag av några små provgropar har grävningar inte företagits. Enligt Leppäahos nivelleringar ligger Eskonkallio boplat på c:a 44 m höjd men i U. Salos inventeringsberättelse av år 1953 anges, att man dessutom kan konstatera en högre upp belägen bosättningszon.

Fynd (12150:1—57; 12203:1—4; 12461:1—15; 12728:1—4; 13019:48—60; 13325:1—7 och 13326:1—23).

Bland de fåtaliga lerkärlsbitarna förekommer fragment av tre lerkärl ornerade i Jäkärä-stil. a. Litet kärl med tunn kärlvägg och jämbred, avrundad och oörnerad mynningsrand; dekoren består av zoner av omväxlande horisontala och svagt lutande ovala fördjupningar (pl. 25:f). b. Kärl med till största del bortfallen dekor och av poröst gods; mynningsranden är jämbred och rakt avskuren och närmast under denna ses en zon av vertikala kamintryck. c. Kärl med jämbred mynningsrand som från bägge sidor naggats med en kamstämpel. Bland ornamenten, som utförts med en bred kamstämpel, finner man dels gördlar av lodräta eller svagt lutande kamintryck förbundna med varandra genom av i motsatt riktning lutande kamstämpeländar (pl. 25:g),

dels zoner av horisontala skarvade kamintryck, fördjupningar åstadkomna med kamstämpelns ena hörn samt triangelmotiv. Hos det sistnämnda kärlet kan man även iakttaga dubbelornering (pl. 25:g). Godset är mycket poröst och kärlväggen 17 mm tjock.

Av de återstående kruksbitarna är en del ornerade med en smal lång kamstämpel samt gropar. De tillhör den typiska kamkeramikens yngre skede.

Bland stenföremålen förekommer ett flertal typer, men att sammanbinda dem med de olika keramikslagen är ytterst svårt. Två yxfragment har ovalt tvärsnitt och av två fragment av flatmejslar har det ena firsidigt tvärsnitt. Ett eggfragment av en hålmejsel är av skiffer. Fyra brottstycken av slipade föremål kan icke närmare typbestämmas. Fragmentariska är även en flat hålsten, en tillslagen skifferskiva med påbörjat hål, en platt skifferring och udden av ett skifferföremål med tvenne fastbindningshack. Bland brynstenarna förekommer både flata skivor, långsträckta brynen med kvadratisk tvärsnitt och sådana med mångkantigt tvärsnitt. Några av de till ett tiotal uppgående linsformiga eller diskoida knutorna har knackspår längs periferin och torde alltså ha använts som bultstenar. Boplatsens enda egentliga bultsten är klotformig. Skivskrapornas antal stiger till ett tiotal. De talrika slagskärvarna består uteslutande av skivor.

Till de föremål som med tämligen stor säkerhet icke tillhör Jäkärä-gruppen hör en flintborr med retuscherad udd, en flathuggen pilspets av flinta och två små pilspetsar tillverkade av spån.

(6) EHTAMO, KÖYLIÖ SN, SATAKUNTA

På Nummi hemmans mark i Ehtamo by av Köyliö socken har hittats följande föremål, vilka kan rubriceras som ett boplatfynd: (14955:1—10, ströfynd och 15265:1—7, grävningsfynd).

lerkärlsbitar, Jäkärä-keramik		2 st
fragmentariska yxor		1 st
fragmentariska hålmejslar		1 st
tväreggade yxor		1 st
skifferknivar med vinkelböjt skaft	..	1 st

fragment av skifferföremål		1 st
fragment av slipade eggredskap		2 st
flintskärvar		7 st
avslag av kvartsit och kvarts		2 st
avslag av bergarter		3 st
sandstensstycken		7 st

Lerkärlsbitarna, två små fragment, härstammar från två olika kärl av vilka det ena (pl. 26:d) ornerats med en gördel av svagt lutande kamin-

tryck och en gördel av vågräta kamintryck, det andra (pl. 26:e) med gördlar av lutande små rektangulära kamintryck eller fördjupningar.

Den fragmentariska yxan i pl. 26:a är av ljus förvittrad stenart (sandsten?). Nacken är spetsig och tvärsnittet ovalt. Eggpartiet är skadat. På den ena bredsida har inslipats en bred skaftningsfåra. Den i pl. 26:f avbildade skadade hålmejseln av diabas är gjord med dubbelsidig kanttillslagning. Smalsidorna har accentuerats genom slipning, varför tvärsnittet närmar sig det fyrsidiga. Nacken är oslipad och slipspåren i övrigt täcker inte märkena efter tillslagningen. En svag avsats på den undre bredsida kan kanske

uppfattas som en ansats till skaftningsfåra. Det ena slipade fragmentet torde vara av strålstensskiffer.

Kniven med vinkelböjt skaft är dubbeleggad (pl. 26:b) och skarpslipad. Udden är 2 mm tjock, bladet vid basen 6 mm. Avståndet från udden till nacken är 86 mm och nacken 7 mm tjock. Slipningen är i huvudsak koncentrerad till bladet och den inre smalsida, medan skaftdelen blott är tillhuggen. Vid skaftets nedre del på den inre smalsida finns ett inslipat grunt hack. Materialet är skiffer.

Flintfragmenten är av ljus flinta. Några har nötningspå, sannolikt rör det sig om eldslagningsskiffer av senare datum.

(7) AISTI, MYNÄMÄKI SN, EGENTLIGA FINLAND

Boplatsen Aisti ligger i en enklav av Mynämäki (Virmo) socken (Kyrkoby, Sillanpää hemman) belägen i norra delen av Karjala (T. I.) socken. Trakten kallas Aistin kulma och närmaste hemman är Aisti eller Aistila, som ligger c:a 150 m SW om boplatsen. Avståndet till Karjala kyrka är fågelvägen c:a 7,5 km, till Kolmhaara i Honkilahti c:a 10 km och till Oromaannokka i Laitila ungefär detsamma. Laajoki å, som i dessa trakter rinner mot sydväst, ligger på omkring en kilometers avstånd. Boplatsen ligger i norra kanten av en sandmark (fig. 39), på gränsen till en stor mosse, som når fram till Vaaljoki by i Hinnerjoki. Bosättningen har varit koncentrerad till södra sidan av en liten kulle som av ortsborna kallas Polvimäki. Upphöjningen är flack och höjer sig på en sträcka av 34 m blott 2 m över den omkringliggande mossen. I det undersökta områdets västra del finns en grupp flyttblock, av vilka några blott obetydligt sticker upp ur markytan. Själva boplatområdet är tydligen endast 50 × 50 m stort. Boplatsens nedre gräns ligger c:a 41 m ö. h. (avvägt med stöd av topografkartan). Grävningar har företagits av C. F. Meinander 1960 och av förf. 1962—64. Den undersökta arealen uppgår till 220 m².

Kulturlagret var mäktigast i boplatsens centrala del och uttunnades mot periferin. I söder grävdes ett antal provgropar i avsikt att utröna om boplatsen eventuellt fortsatte åt detta håll men senare överlagrats av mossen. Jordmånen var här starkt lerblandad och något kulturlager kunde inte iakttagas. Likaså saknades fynd med undan-

tag av några få avslag av bergart. I väster avgränsades bosättningen av den starkt stenbundna marken. Endast i det stenfyllda områdets östra kant kunde man iakttaga ett färgat kulturskikt, som i några fall, överraskande nog, fortsatte in under stenar som svårigen kunde rubbas.

I områdets sydvästra del framgrävdes en i det närmaste rektangulär härd med ett stenfritt fält i väster och med mycket gles stendläggning. Flere sotfläckar och spridda stendläggningar norr och öster om eldstaden, torde härröra från förstörda härdar. I det undersökta områdets centrum framkom en stor fornlämning som kanske kan tolkas som en bostadsgrop (fig. 39). Dess diameter var c:a 5 m och från dess centrum utgick mot nordöst en 2,5 m bred och över 5 m lång "korridor". Lagerföljden i bostadsgropen var följande: 1) ett 5—7 cm tjockt humuslager, 2) ett 10—12 cm mäktigt lager gråbrun sand innehållande avslag av bergart, keramik och enstaka skärvor av brända ben, 3) ett 10—12 cm tjockt sotblandat skikt med enstaka skörbrända stenar, sannolikt utgörande resterna av en härd, 4) rödfärgad, starkt bränd sand med insprängningar av små kolstycken. Detta skikt, vars mäktighet varierade mellan 40 och 50 cm, sträckte sig ända ned till steril sand. Skiktföljden var densamma i "korridoren", men blev kontinuerligt tunnare ju längre bort från centrum man kom. På gångens östra sida framgrävdes en liten rund härd och i områdets sydöstra kant ett ovalt, sotfärgat område i vars mitt påträffades en rund härd.

I grävningsområdets sydvästligaste hörn fram-

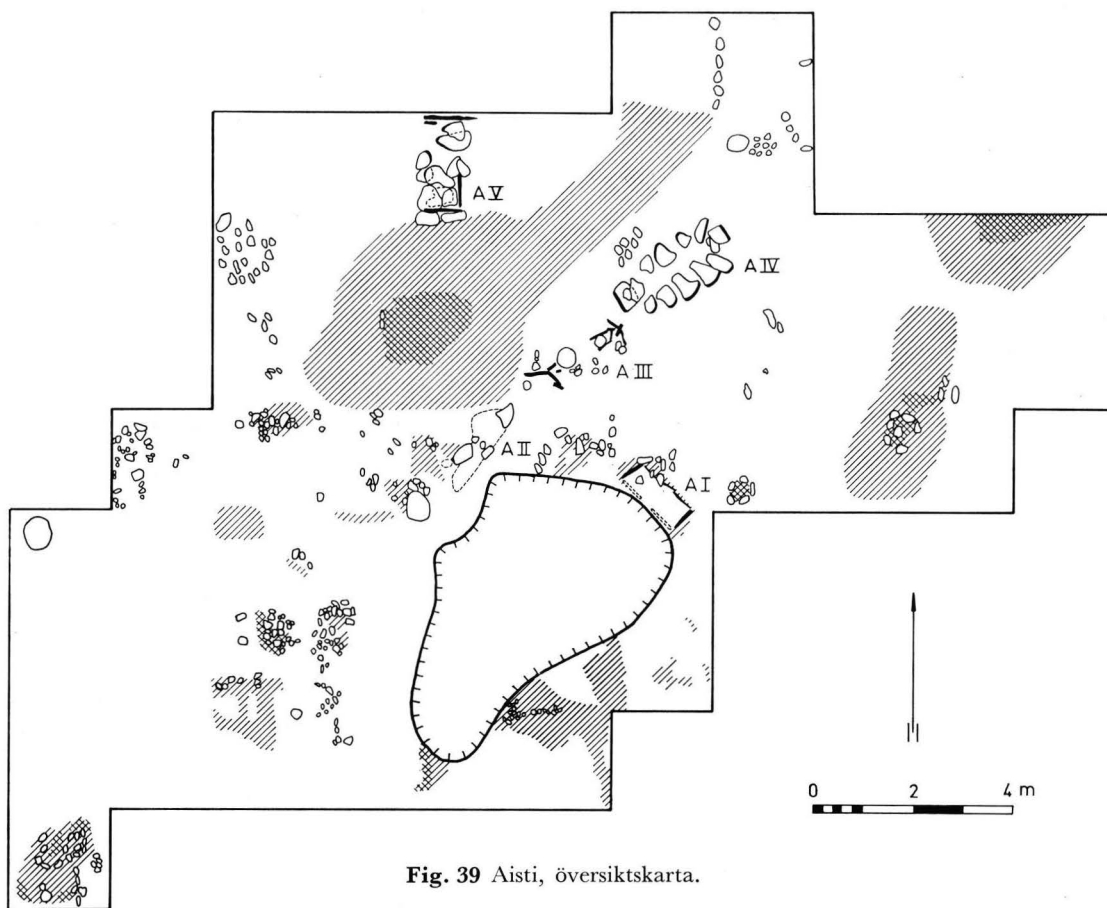

Fig. 39 Aisti, översiktskarta.

kom en regelbundet rund eldstad med en diameter av 75 cm. Härden låg på 110 cm djup och invid densamma hittades såväl Jäkärälä- som båtyskeramik.

Boplatsens viktigaste fornlämningar är de fyra,

eventuellt fem, gravanläggningar, som undersöktes i dess centrala del. Gravarna har, för undvikande av sammanblandning med Kolmhaara-gravarna, numrerats AI—AV.

Fig. 40 Aisti, grav AI.

Grav AI (fig. 40) hällkista SE om bostadsgro-
pen. Gravens botten låg på 90 cm djup och
orienteringen var NW—SE. I vardera ändan av
den av tunna hällar uppbyggda kistan, stod en
gavelsten, den nordvästra av gnejs, den sydöstra
av gul sandsten. På kistans vardera långsida
stod tre hällar, medan locket, som täckte hela
kistan, bestod av fyra hällar i vågrätt läge. Täck-
stenarna låg på 40 cm djup och kistans inre höjd
var alltså 50 cm. Gravens inre mått var $130 \times$
 50 cm. På 82 cm djup framträdde ett 8 cm
tjockt ockerskikt som täckte kistans botten med
undantag av en 10 cm bred rand längs kanterna.
Några i kistans fyllningsjord påträffade lerkärls-
bitar hör otvivelaktigt till boplatsens kulturlager.
Graven var fyndtom.

Grav AII (fig. 39), grav (?) i form av en i
NE—SW riktning orienterad långsträckt ocker-
fläck, som mätte 200×50 cm och som låg på
35—40 cm djup under markytan. Fläcken var
bredast i NE ändan. Några stenar fanns vid
fläckens periferi. Ockerfläcken gav ej några
fynd. I samma ruta hittades bl.a. tio slagskärvor
av bergart och en bit Jäkärlä-keramik samt
den i pl. 22:d avbildade kärnborren.

Grav AIII (fig. 41) bestod av en hällkista av
något mera oregelbunden form än AI. Den låg
en meter NE om grav AII och var liksom denna
orienterad i riktning NE—SW. Här framträdde
först en 50×60 cm stor och 40 cm hög sten strax

under det 5 cm tjocka humuslagret. Både på
stenens nordöstra och sydvästra sida påträffades
snedställda eller liggande hällar av mörkröd
sandsten. Kistans hela längd uppgick till 170 cm.
Den nordöstra gavelhällen hade sprängts sönder
i tre delar medan den i SW var hel. Mellan NE
gaveln och stenen i centrum fanns ett antal mot
varandra lutande hällar. Kistans största bredd
var här 50 cm. På den södra långsidan var några
av hällarna dubbla, av de inre låg några t.o.m. i
vågrätt läge och det förefaller som om de sist-
nämnda kunde härstamma från ett nedstörtat
lock. Mellan SW gaveln och stenbumlingen var
hällarnas antal betydligt färre och två av dem
hade förskjutits utanför gavelhällen medan två
andra hade fallit ned i vågrätt läge.

Under de två sistnämnda hällarna framkom
ett 5—10 cm tjockt ockerskikt. En rund fläck
med en hård kant, som innehöll spår av enstaka
benfibrer, markerade kraniet och att huvudet
med säkerhet legat här, framgår av den tandemalj
som tillvaratogs i fläckens utkant. Längs kistans
norra långsida utgick från huvudets plats mot
NE en 3 cm bred ockerstrimma med benfragment,
som sannolikt markerade platsen för den dödes
vänstra arm, i mitten, en liknande strimma, som
längre mot NE förgrenades till två strimmor vilka
av allt att döma utmärkte bäckenets och rygg-
radens plats. Ytterligare två ockerstrimor
fortsatte fram till NE gaveln. De två ocker-

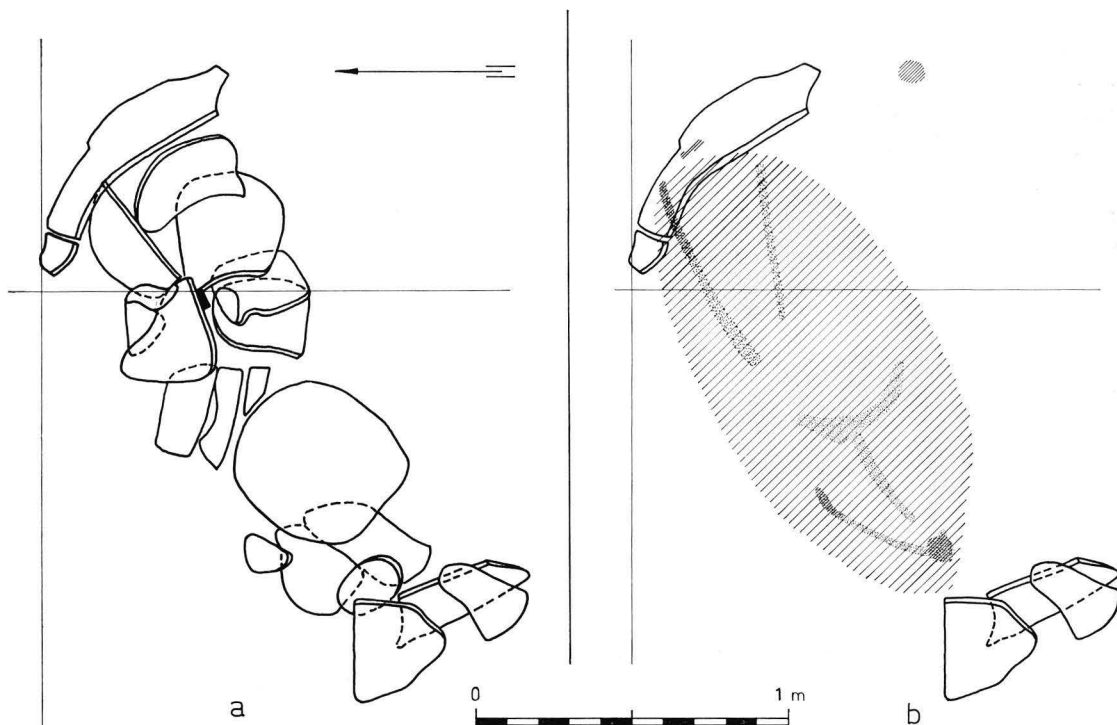

Fig. 41 Aisti, grav AIII. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

strimmor, som tolkats som ryggrad och bäcken, låg bägge under den stora stenen i gravens centrum.

Några fynd påträffades ej. Graven låg ej särskilt djupt, benfragmenten och ockerstrimmorna blott 50 cm under markytan. Ovanför hållarna i kistans SW ända iakttogs enstaka små sotfläckar liksom i dess NE del och utanför den södra långsidan. Ovanför den SW ändan tillvaratogs ett avslag av bergart och under huvudet en liten kolbit. Ett stycke söder om NE gaveln påträffades på 50 cm djup en 10×10 cm stor ockerfläck. Vilket samband denna har med graven kan icke avgöras.

Grav A IV (fig. 42), hällkista belägen omedelbart NE om grav AIII och liksom denna orienterad i riktning NE—SW. I vardera ändan fanns en gavelsten och kistans inre mått var 175 cm. Den sydvästra gavelhällen lutade utåt från kistan och var 60 cm lång, den motsatta gavelstenen stöttades av två andra stenar, av vilka den ena låg blott 10 cm under markytan. På vardera långsidan låg i liggande ställning fem hållar av röd sandsten av vilka en hade runda kanter. Den ända av hållarna, som var vänd inåt mot graven, låg på den norra långsidan i medeltal 9 cm lägre än den yttre ändan, på den södra långsidan var skillnaden ännu större, eller 14 cm (fig. 43).

I kistans SW ända framträdde på 57 cm djup en 20×20 cm stor ockerfläck. Från denna utgick

två 2 cm breda ockerstrimmor, som svagt utåtbuktande löpte under långsidornas hållar och förenades i gravens NE ända i en 10×10 cm stor fläck. Under den mittersta hållen på den norra långsidan framträdde en skild förgrenad ockerstrimma. Omkring 30 cm mot öster från den runda ockerfläcken i gravens SW ända, fanns en tjock röd strimma, som i en halvcirkelbåge förenade de två i gravens längdriktning gående strimmorna. I gravens centrum iakttogs en 10×10 cm rund ockerfläck som genom en strimma var förenad med den långa strimman längs den södra långväggen. Mitt i kistans längdaxel löpte från ändsten till ändsten en 5—7 cm bred mörk svartgrå strimma, som klart avtecknade sig mot bottensanden. Samtliga ockerstrimmor hade en orange färgton och innehöll små fragment av obrända ben i motsats till den mörka strimman i gravens mitt. Den röda ockerkoncentrationen i gravens SW ända låg 10 cm högre än den motsvarande fläcken i NE ändan. Gravens botten låg i kistans SW ända på 67 cm djup, i NE på 57 cm djup under markytan.

Grav IV var nedgrävd till orörd sand. Ovan om densamma fanns ett svagt färgat kulturlager som utanför graven sträckte sig djupare ned än dess botten.

Fynd 16078:119—120

:119 liten lerkärlsbit med bortspjälkt ytskikt

:120 två avslag av bergart.

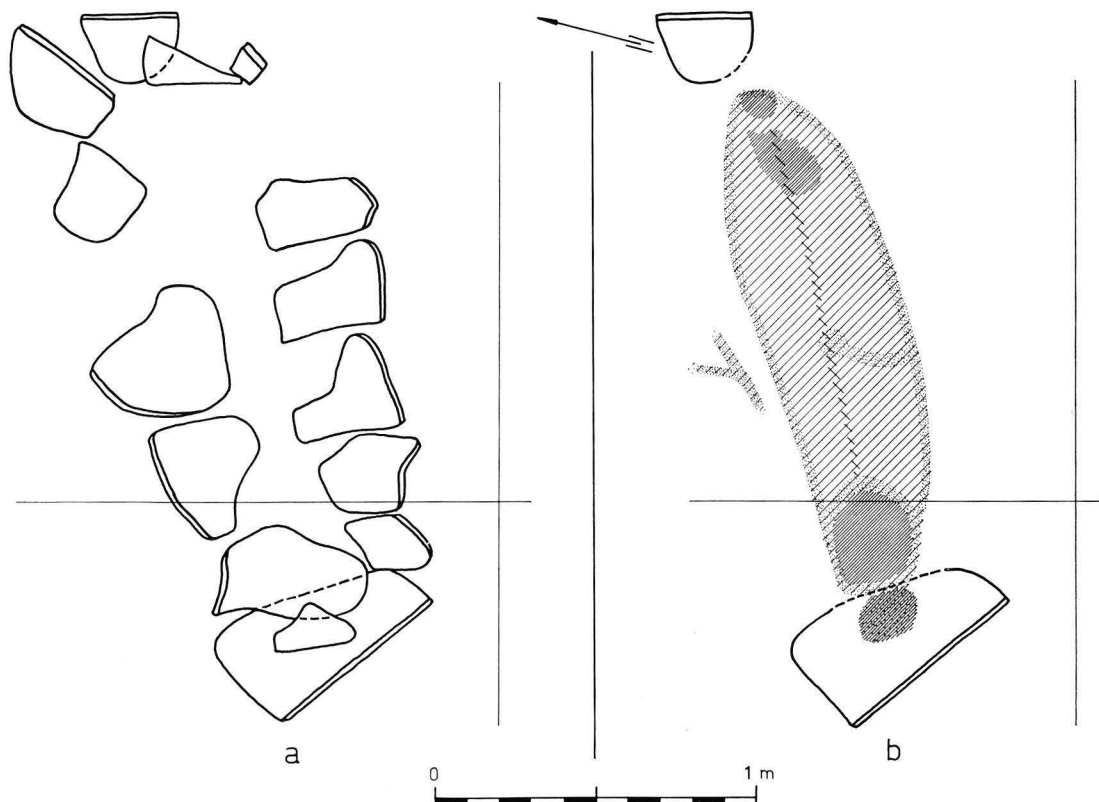

Fig. 42 Aisti, grav AIV. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

Grav AV (fig. 44), hållkista belägen NW om gravarna A III och A IV samt N om den stora bostadsgropen. Graven var orienterad i riktning N—S och mätte 170 cm. Gavelstenarna var osedvanligt stora, den södra 55 cm, den norra hela 65 cm lång. De var bägge spjälkta från större block. På den östra långsidan stod närmast den södra gaveln, en 70 cm lång, mycket tunn håll. Härifrån mot norr följde två mindre och starkt inåt mot kistan lutande hållar samt mellan dem och den norra gaveln, två något större. Mellan de två förstnämnda och de två sistnämnda fanns ett tomrum. I gravens södra ända låg utanför gavelhällen en 45×40 cm stor tjock flat sten i vågrätt läge. Mot vinkeln mellan den södra gaveln och den långa hällen på den östra långsidan, låg fyra sandstenshällar på varandra. Den västra långsidans byggnad var i övrigt diffus. Lutad mot den norra ändan av den långa hällen på den östra långsidan stod en avlång håll. En mindre håll låg under den sistnämnda och en annan på dess norra sida. Utrymmet mellan den sistnämnda och den norra gaveln var i övrigt tomt.

Den dödes extremiteter var klart skönjbara. Han har legat med huvudet i kistans södra ända och av allt att döma i svagt böjd sovställning på höger sida. Huvudet kunde ses som en 2 cm bred och 5 cm tjock ring med en diameter av 20 cm. I ringens nordöstra del fanns några tandfragment.

Fig. 43 Aisti, grav AIV.

De nedre extremiteterna var svagt böjda och gick nästan ända fram till den norra gaveln. Kring huvudet och kroppens övre del iaktogs rödockra icke blott på skelettet utan även kring detsamma. Huvudet låg en aning högre än bålen, armarnas ställning kunde icke bestämmas.

Omkring graven fanns, förutom i den södra ändan, ett 50 cm brett bälte av ren sand, utanför detta sträckte sig kulturlagret ned till samma nivå som gravens botten.

Fynd 16078:118 tand- och benfragment.

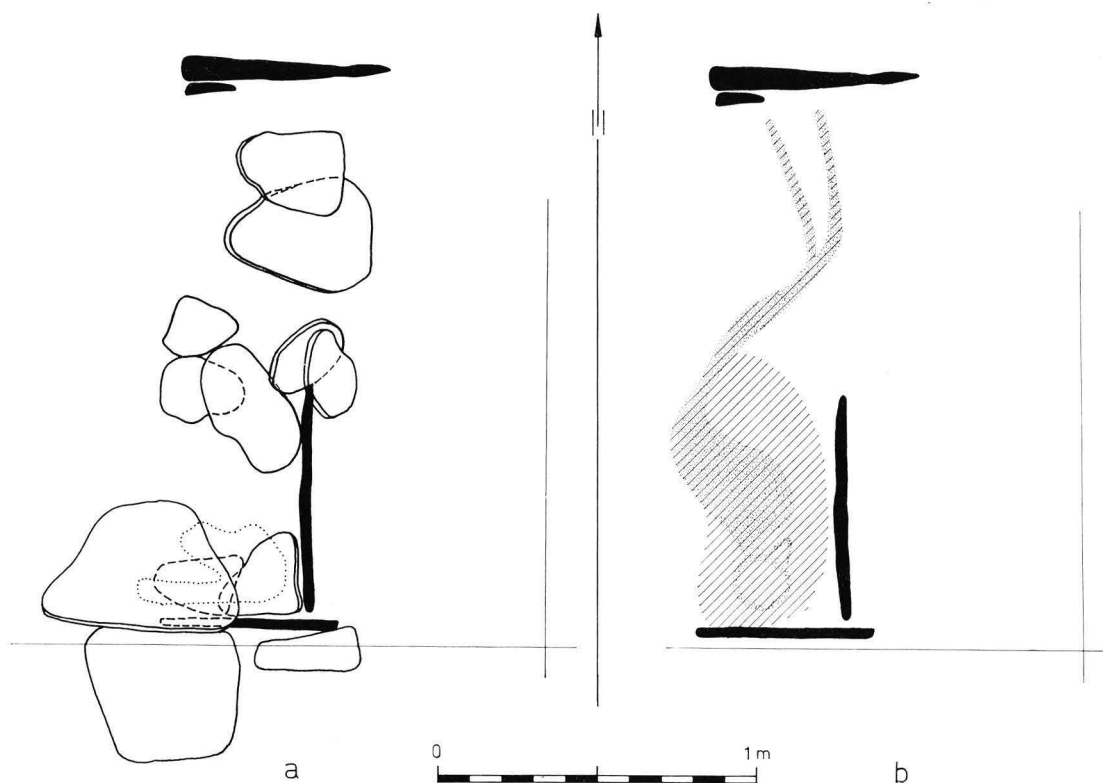

Fig. 44 Aisti, grav A V. a = kistan framgrävd, b = gravens botten. (Beteckningarna i fig. 28).

Vid grävningarna tillvaratogs c:a 1 400 lerbärlsbitar från åtminstone 29 kärl, därav 14 Jäkärlä-keramik, 2 typisk kamkeramik och 13 båt-yxkeramik. Jäkärlä-keramiken har en gråbrun eller gråsvart, mera sällan gulbrun, färgton och är tämligen porös. Avmagring med stenkross saknas i regel. Orneringen är omsorgsfullt applicerad på kärlytan. Inget av kärlen är fullständigt, det bäst bevarade avbildas i pl. 21. Dess oornerade mynningsrand är lika tjock som kärlväggen och rundad. Kärlväggens övre parti är ornerat med en bred zon av tio skarvade kamstämpellinjer, vilka nedanför följs av gördlar av vertikala och horisontala korta och breda kamintryck medan kärlets nedre del pryts med gördlar av vertikala kamintryck. Närmast botten har endast kamstämpeln ena ända intryckts. En liknande zonal ornering uppvisar kärlet i pl. 22a som har två bälten av skarvade kamstämpellinjer åtskilda av en zon bestående av fyra ovanför varandra stående spetsovala fördjupningar. Kärlet i pl. 22:g påminner likaså om de två ovannämnda genom sin jämnt tjocka oornerade rand och sin ornering, som består av två rader lutande korta kamintryck, en gördel av vertikala kamintryck och två rader horisontala kamintryck, varefter detta skema med omväxlande horisontala och vertikala kamintryck upprepas. Ett omnämnande förtjänar ytterligare ett kärl (pl. 22:b) med zoner av lutande kamintryck, kamintryck i vinkelband och rörstämplat. Två små koppar är ornerade med spetsovala fördjupningar (pl. 22:c). På de övriga kärlen i Jäkärlä-stil, dominerar den enkla runtloppande gördelornamentiken med vertikala eller lutande korta breda kamintryck. Även kärl med dubbelornering förekommer (pl. 22:a, se Kap.V).

De enda större eggverktygen är nio yxfragment. Två bultade yxfragment med lågovalt tvärsnitt härstammar från boplatsens centrum (pl. 23:d), det ena har ansats till en skaftningsfåra på baksidan. En liten mejsel av Kolmhaara-typ är 52 mm lång och förfärdigad av en skiva (pl. 22:l). Den är tväreggad och starkt böjd i längdriktningen. Slipspåren täcker icke slagmärkena. Ett annat yxfragment har på den ena bredsida en mot längdaxeln vinkelrätt inslipad skaftningsfåra. En nackhalva av en yxa har fyrsidigt tvärsnitt, slipad nacke men i övrigt bultad yxkropp. En hålsten av gnejs-typ är fragmentarisk och har slipad ytterrand. Boplatsens bultstenar av eruptiva bergarter är fem till antalet, två av dem är vackert klotformade (pl. 23:b, c).

Borredskapen är tretton, däribland både kärn- och skivborrar. Av de förstnämnda utmärker sig två genom säker formgivning (pl. 22:d, e). Den ena är 80 mm lång och har skarpt triangulärt tvärsnitt.

I triangelns tre hörn har inhuggits grunda fördjupningar för att underlätta skaftningen. Nackändan är plan och udden konformig och blanknött. Den andra kärnborren (pl. 22:e) är litet kortare, 71 mm lång. Tvärsnittet är närmast triangulärt och nacken är avrundad genom bultning. Udden är blanknött och har tydliga nötningsspår efter användning i hårt material. Den yttersta spetsen är avbruten. De övriga borrarerna kan snarast kallas skivborrar (pl. 22:h) även om råstycket i några fall har varit mera än dubbelt så långt som brett (pl. 22:k). Det övervägande flertalet har retuscherad udd och triangulärt tvärsnitt och udden är icke sällan blanknött med i borrens tvärriktning gående slitspår. En av borrarerna är en utpräglad skivborr, gjord av en flat skiva.

Bland skivskraporna av eruptiva bergarter förekommer både fin- och grovtandade exemplar (pl. 22:i, j) samt skrapor med konkav egg. Spånknivarna är gjorda av långa spån och saknar eggretusch, slitspår vid eggen visar dock att de använts som knivar, eller kanske snarare som sågar (pl. 22:m). Boplatsens brynstenar tillhör den flata typen med rektangulärt tvärsnitt. Bland knutorna av eruptiva bergarter dominerar de linsformiga (pl. 23:a) medan de diskoida uppträder sparsamt. Den pyramidformiga typen är icke känd från Aisti. Slagskärvarnas antal uppgår till 1 487 st, vilket i medeltal gör 67 st per m².

Bland kvartsföremålen förekommer två borrarliknande redskap vilka dock saknar slitspår, några skivskrapor samt ett mejselliknande redskap med rund egg. Kvartsavslagen är blott 80 till antalet, alltså icke ens 1 per m².

Övriga fynd:

Båt-yxkeramiken från Aisti representerar minst 13 olika kärl och bland dem förekommer både snörornerade kärl och kärl med vulst medan keramik med fiskbensdekor är okänd. Till båt-yxkeramiken har därtill förts all oornerad keramik av samma slags gods som de ornerade skärvarna. Den karakteriseras av skrapad kärlyta. Till båt-yxkulturen har vidare räknats en fragmentarisk rättegad yxa med utpräglat fyrsidigt tvärsnitt och bultade smalsidor.

Endast två kärl kan tillskrivas den typiska kamkeramiken, och till den har också förts en skivskrapa av flinta med halvrund egg, udden av en flathuggen pilspets av flinta samt 11 flintavslag, alla i likhet med keramiken härstammande från boplatsens östra periferi.

Fig. 45 Aisti. Fossil innehållande landsnäckor. 16078:126. Skala 1:1.

Ett omnämmande förtjänar även ett unikt föremål (fig. 45), som vid grävningarna år 1963 påträffades i en liten ockerfläck under kulturlagret. Det är en fossilartad förstening, som bestämts av prof. Nils Odhner vid Riksmuseets paleontologiska avdelning i Stockholm. I ett brev yttrar han om fyndet följande: "Endast det större stycket innehåller någorlunda bestämbara landsnäckor tillhörande släktena *Cathaica* eller *Aegista* från Centralasien. Den skarpa spiralkölen på sista vindningen utesluter alla europeiska former. . .". Fossilet kan ha ett samband med flintimporten från öster och såsom varande en kuriositet i det fossilfattiga Finland, gömts i jorden tillsammans med en klump rödockra.¹

Trots boplatsens ringa omfång är fyndmaterialet talrikt och mångsidigt. Ehuru Aisti är en blandad boplatz med keramikfynd av tre olika slag och någon vertikalstratigrafi ej kunde konstateras, ger dock fyndens spridning över boplatsen en antydning om de olika redskapstypernas samhörighet med respektive keramikslag. Av de olika keramikarterna är den typiska kamkeramiken svagast företrädd, och den var noga begränsad till ett mycket litet område i boplatsens östra del. Jäkärälä-keramiken dominerar i boplatsens centrum och dess västra del, medan båt-yxkeramiken påträffades i dess sydvästra och nordvästra delar. Flintföremålen och avslagen härstammar åter från boplatsens östra del, liksom den typiska kamkeramiken, och det är därför helt berättigat att anse dem vara samtida. Borrarna, bult-

stenarna, yxfragmenten och flatmejseln av Kolmhaara-typ, kommer åter från det av Jäkärälä-keramik dominerade området, medan den sydvästfinska rätyxan hittades tillsammans med båt-yxkeramik. Avslag av bergarter förekommer över hela boplatsen. De ytterst fåtaliga brända benen är ett drag som Aisti har gemensamt med det största flertalet av Jäkärälä-gruppens boplatser.

¹ Ett liknande fossil härstammar från Omr. VII i Kolmhaara (s. 49).

Olika slag av fossiler förekommer redan i gravar eller på boplatser från paleolitisk tid dit de hämtats från ofta mycket långt borta belägna orter. Ännu under romersk järnålder har fossil t. ex. burits som hängprydnader. De har måhända genom sin säregna form ansetts besitta någon magisk egenskap. En översikt över användningen av fossiler under förhistorisk tid har getts av OAKLEY 1965.

Boplatsen ligger i östra delen av Laitila (Letala) socken i Leinmäki by, på en av hållmark bestående udde kallad Oromaannokka, som skjuter ut i kärret Varakorvensuo. Avståndet till Kolmhaara är fågelvägen knappa 10 km. Till boplatsen vid Aisti är distansen ungefär densamma. Vid en liten utgrävning, företagen av C. F. Meinander år 1962, kunde konstateras, att boplatsen var i det närmaste totalförstörd och att dess ursprungliga omfång utgjort blott c:a 100 m². Endast några få fynd hittades vid grävningen. Keramiken låg kring en starkt förstörd eldstad medan en del av stenredskapen hittades längs den väg, till vilken sanden från det ursprungliga fyndstället hade körts. Också den i pl. 25:a avbildade djurhuvudkniven hade legat vid härden. Meinander anser, att bosättningen varit kortvarig och att fynden i stort sett är samtidiga (MEINANDER 1964 s. 5 ff.). Boplatsens höjd över havet är enl. topografkartan omkring 47 m, men boplatsen har troligen inte legat vid den dåtida stranden.

Fynden är följande: (15269; 16258:1—39 och SatakM. 16622) c:a 110 lerkärlsbitar, en skifferkniv med djurhuvudskaft, 8 st grovt tillslagna yx- eller mejselämnen, delvis slipat mejselämne, flatmejsel av Kolmhaara-typ, fragmentarisk grovtandad skivskrapa, halvfärdig kärnborr, spetsigt tillslaget redskap av bergart, två knutor av bergart av vilka den ena är diskoid och eventuellt använd som bultsten och den andra linsformig, kvartskärna, 10 avslag av bergarter, 9 kvartsavslag, råmaterialstycke av kvarts, d:o av bergart och 4 brynstenar av sandsten.

Bland lerkärlsbitarna kan man urskilja skärvor av åtminstone fyra olika kärl, samtliga Jäkrläkeramik och ornerade med: a. Gördlar av kamintryck i fiskbensmönster (pl. 25:d). b. Horisontala rader av små ovala fördjupningar. c. Gördlar av glest applicerade dragna streck (pl. 25:e). d. Tre gördlar av kamintryck i fiskbensmönster och under dem ett vinkelband (pl. 25:b). Det sistnämnda kärlet har rak kamornerad rand som på insidan förstärkts med en pålagd list; kamstämpeln är kort och bred och dess kontur till formen rektangulär, dess ena ända har intryckts djupare än den andra. Kärlfragmentet i pl. 25:e saknar dock motsvarigheter bland keramiken från Jäkrlägruppens övriga boplatser. Godset är hårt och påminner om den tidiga kamkeramikens kraftigt avmagrade gods. Fragmentet kan därför kanske vara äldre än Jäkrläkeramiken. De dragna

strecken återfinns allmänt inom en del av stil I:2 (t.ex. fig. 65).

Skifferkniven med djurhuvud (pl. 25:a) har publicerats av Meinander vars beskrivning av föremålet här citeras: "Kniven från Oromaannokka mäter 12,9 cm från nospetsen till det avbrutna egghörnet och är 5—6 mm tjock. Mulen är skadad och kan tänkas ha varit jämnt avrundad utan markerad mun. De på bilden framträdande "morrhåren" är ärr efter tillslagningen. Också fränsidan visar rester av slagytan, som inte har slipats bort. Öronen har åtskiljts genom en kort inslipning, som visar att skepnaden är avsiktlig och inte bara har en tillfällig likhet med ett djurhuvud. Strax under öronen finns en konkavitet, som tyder på att knivskaftet har varit ombundet, förmodligen med en bärrem. Skaftet har avrundade kanter och står i 80° vinkel mot bladet (vinkeln mellan skaftets mittlinje och förbindelse-linjen mellan eggens yttersta punkter, i detta fall den avbrutna uddens tänkta spets). Bladets rygg är tvärslipad, eggen är dubbelsidigt skarpslipad utan facetter. Brottytan vid udden visar nötning". (MEINANDER 1964 s. 9)

Fyndmaterialet domineras av de tillslagna yx-ämnena vilka belyser den rådande slagtekniken (pl. 24). Några ämnena har formats genom dubbelsidig kanttillslagning och deras tvärsnitt är ovalt, på andra är kanttillslagningen ensidig och tvärsnittet närmast triangulärt. Den tilltänkta nacken har lämnats obearbetad eller knackats lätt och eggen har formats genom slag i redskapets längdriktning. Alla ämnena med bevarat eggparti har varit ämnade att bli tväryxor. Ett slipat yxfragment har en skaftningsfåra på den ena bredsida.

Den lilla mejseln av Kolmhaara-typ (pl. 25:c) är tväreggad och 41 mm lång samt svagt böjd i längdriktningen. Nacken är tjock och oslipad, i övrigt täcker slipningen slagspåren. En halvfärdig kärnborr (?) har triangulärt tvärsnitt och spetsen har formats genom ett slag i redskapets längdriktning, medan små retuscherade urtag vid uddens bas måhända anbragts för att underlätta skaftningen. Spetsen är inte blanknött. Även ett annat spetsigt tillslaget redskap, kan ha varit avsett att bli en borr.

Av brynstenarna är en flat och har slipade bred- och smalsidor. En liten sandstensbit med rektangulärt tvärsnitt kunde vara ett fragment av en lårbensformad brynsten.

(9) RYNKKIÖ, RUSKO SN, EGENTLIGA FINLAND

I samband med en fornminnesinventering år 1963 påträffades en stenåldersboplatz i nordvästra delen av Rusko socken. Fynden härstammar från kanterna av en sandgrop vid Rynkkiö i Merttilä by. Fyndplatsen ligger enligt topografkartan c:a 40 m ö. h.

Fynden (15588:1—5) kommer från olika delar

av sandgropen och består av sju lerkärlsbitar, sju kvartsavslag och åtta slagskärvor av bergart. En av krukbitarna är av grått gods och ornerad med fyra gördlar av lodrätt applicerade kamintryck (pl. 43:h), en annan bit med två gördlar av lodräta kamintryck, medan de övriga bitarna består av små fragment.

(10) TASTONRANTA, MAARIA SN, EGENTLIGA FINLAND

Boplatzen vid Tastonranta upptäcktes i samband med en fornminnesinventering år 1961. Den ligger på en västerslutning mot Vähäjoki å, c:a 170 m söder om Halinen by i Maaria (St Marie) socken. Avståndet till boplatzen vid Jäkärälä är fågelvägen omkring 700 m. Jordmånen på platsen består av fin mosand. I kanten av tre små sandgropar påträffades spår av åtminstone fem härदार och omkring dem tillvaratogs bl. a. 13 lerkärlsbitar samt diverse föremål och avslag av bergart och kvarts. Boplatzens höjd över havet uppgår enligt topografkartan till 36—38 m.

Fynd: (15297:1—4), 13 lerkärlsbitar, Jäkärälä-

keramik, representerande tre olika kärl. Ett är överst ornerat med en horisontal kamstämpellinje, därunder med en zon av lutande breda kamintryck (pl. 43:e). Det andra kärlet har två gördlar av vertikala smala tretandade kamintryck, på vardera sidan inramade av en gördel lutande kamintryck (pl. 43:f). Det tredje kärlet har bortspjälkt ytskikt och är gjort av hårdare gods än de två förstnämnda kärlen. Vidare fynd är en rundeggad skivskrapa av kvarts, en d:o med konkav egg, tre kvartsavslag, en tjock skivskrapa av bergart, ett spån av bergart med användnings-spår i vardera ändan samt 14 avslag av bergart.

(11) JÄKÄRLÄ, MAARIA SN, EGENTLIGA FINLAND

Den stora boplatzen vid Jäkärälä, Jäkärälägruppens eponymboplatz, ligger på en mäktig grusås, vars västra del gränsar till ån Vähäjoki (fig. 46). Åsens östra sluttning sänker sig långsamt mot Aura ådal, den västra är däremot tämligen brant. Dess högsta punkt ligger 51 m ö. h., vid sluttningens fot är höjden 33 m, vilket ger en höjddifferens av 18 m på en sträcka av 180 m (fig. 47). Jordmånen består av grus med insprängda lerådror. En bibana leder från bansträckan Åbo-Toijala till åsens västra sluttning där ett stort område avskilts för sandsläpning för Statsjärnvägarnas behov (fig. 47). Sydöst om denna statens sandgrop ligger f. d. Metsämäki hemmans sandtag vilket liksom statens sandgrop givit rika stenåldersfynd.

Sedan de första fynden insändes till Nationalmuseum år 1907, har boplatzen varit föremål för undersökningar ett flertal gånger, senast år 1922, och den utgrävda arealen uppgår till c:a 3 000 m², varigenom Jäkärälä torde vara en av de

vidlyftigast undersökta boplatserna på det finska fastlandet. De första grävningarna företogs år 1907 av B. Cederhvarf och de fortsattes år 1908 av A. M. Tallgren, 1910 och 1911 av Cederhvarf samt 1912 och 1913 av Tallgren. År 1915 undersökte A. Äyräpää ett område vid den östra kanten av Metsämäki sandtag. De sista stora grävningarna år 1922 leddes av S. Pälsi, M. Kampmann (Kenttämää), H. Varén (Waris), C. A. Nordman och Europaeus (Äyräpää). Grävningarna under åren 1907—1913 företogs samtliga vid randen av statens stora sandgrop, högre och högre upp längs den branta slutningen allteftersom sandsläpningen fortskred, och det undersökta området kom till slut att ha en bredd av 10—20 m och en längd av 200—400 m (TALLGREN 1915 s. 13). De stora grävningarna år 1922 omfattade sammanlagt 19 olika områden, samtliga belägna på sluttningen mellan de bägge sandgroparna (fig. 50).

De olika grävningsområdena i Jäkärälä har betecknats på följande sätt:

Tabell 2. Jäkärälä, grävningar och fynd.

Grävning	Signum	Fynd	Höjd över havet
B. CEDERHVARF 1907	C 1907	Fynd 4964:1–202; Metsämäki 4964: 203–204, 207–234	
A. M. TALLGREN 1908	T 1908	Fynd 5105:17–37	c:a 41 m
B. CEDERHVARF 1910–11	C 1910, C 1911	Fynd 1910: 5583:1–149; 1911: 5910: 1–69	40–41 m
A. M. TALLGREN 1912–13	T 1912, T 1913	Fynd 1912: 6124:1–15; 1913: 6365:1–19	41–42 m
A. EUROPÆUS (ÄYRÄPÄÄ) 1915	E 1915	Fynd 6943:1–122; Metsämäki 6943: 123–133	38,6–41 m
S. PÄLSI 1922	P I	Fynd 8060:1–4	40,6–41,5 m
	P II	Fynd 8060:5–27	39–40 m
	P III	Fynd 8060:28–79	37,5–38,5 m
H. KAMPMANN (KENTTÄMAA) 1922	K I	Fynd 8061:1–19	36,5 m
	K II	Fynd 8061:20–39	36–37 m
	K III	Fynd 8061:40–80	36,5–37 m
	K IV	Fynd 8061:81–94	38–38,5 m
H. VARÉN (WARIS) 1922	V I	Fynd 8062:1–14	34,5 m
	V II	Fynd 8062:15–19	35 m
	V III	Fynd 8062:20–104	36,8–37,9 m
	V IV	Fynd 8062:105–112	35,7–36,1 m
	V V	Fynd 8062:113–135	37–38 m
	V VI	Fynd 8062: 136–137, 152	36,9–37,2 m
	V VII	Fynd 8062: 138–150	37,5–39 m
	V VIII	Fynd —	37,7–38,6 m
C. A. NORDMAN 1922	N	Fynd 8064:1–54	37–38 m
A. EUROPÆUS (ÄYRÄPÄÄ) 1922	E I	Fynd 8063:1–51	37,5–39,1 m
	E II	Fynd 8063:52–56	37,5–37,9 m
	E III:1a	Fynd 8063:57–179	38,2–39,6 m
	E III:1b	Fynd 8063:180–207	37,7–38,4 m
	E III:2	Fynd 8063:211–340	36,6–37,6 m
	E III:3	Fynd 8063:343–399	34,8–36,1 m
	E III:4	Fynd 8063:400–435	33,5–34,6 m

Fig. 46 Jäkärälä från WNW. Fotografi A. Europæus (Äyräpää) 1922.

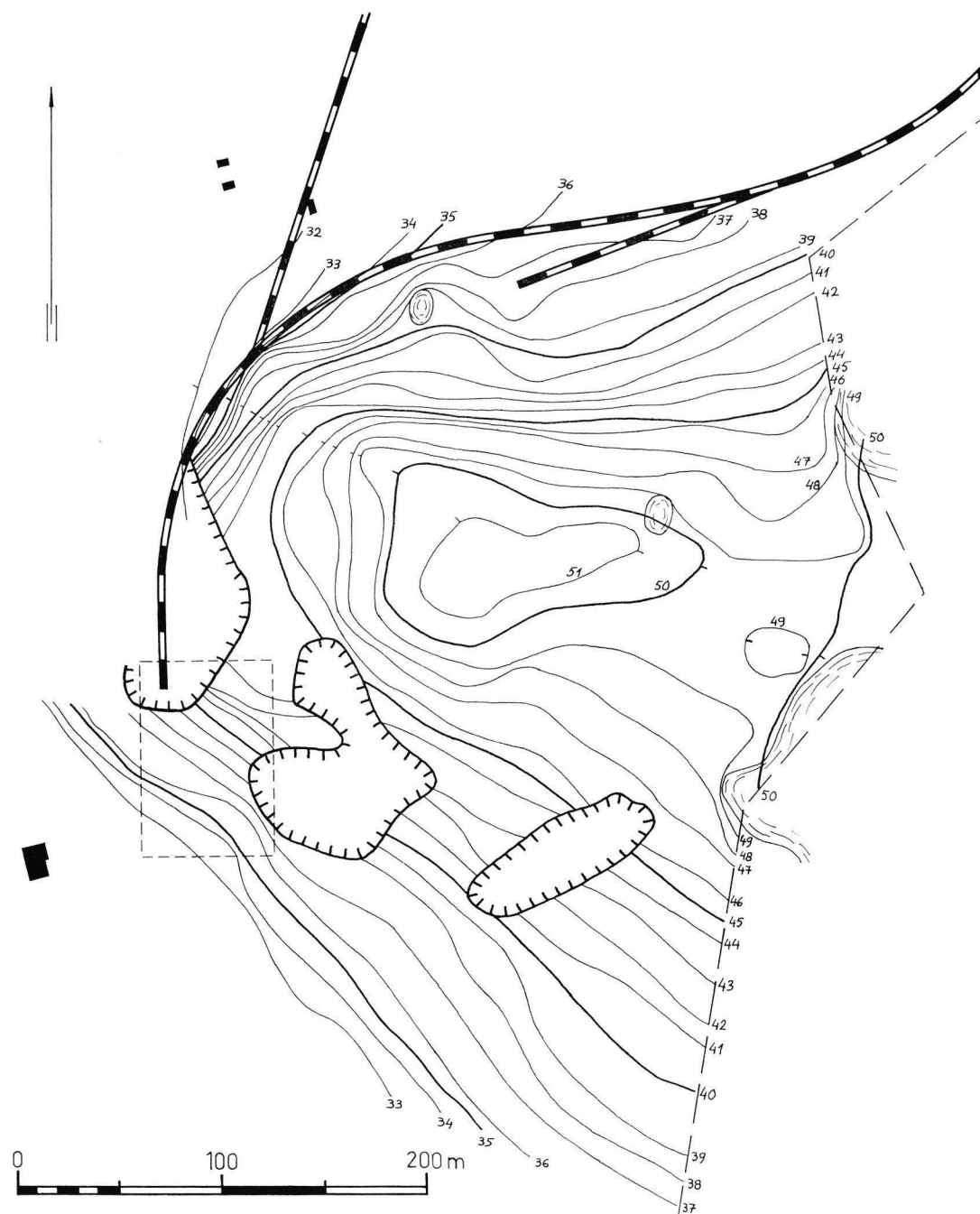

Fig. 47 Jäkärlä, översiktskarta med utritade höjdkurvor. Det inrutade området mellan statens och Metsämäki sandgropar återgivet i detalj i fig. 50.

På boplatsen har utförts noggranna höjdmätningar. För de flesta av grävningarna 1907–13 saknas dock grävningsrapporter och det är endast med stöd av en år 1922 av Äyräpää upprättad översiktskarta med inlagda höjdkurvor, man kan fastslå, att områdena 1907–13, med undantag av den norra delen av omr. C 1907, låg över 38 m kurvan. Högst av områdena låg T 1913, de övriga områdenas höjd framgår av tabell 2.

Fyndens nedre gräns låg vid 33,5 m höjd på omr. E III:4, de högstbelägna påträffades på omr. T 1913 på 44 m höjd. På den västra sluttningen där omr. C 1907–T 1913 var belägna,

förekom kulturlagret bara fläckvis i den rätt grova sanden och det var relativt tunt; 50 cm mäktighet synes ha varit maximum. Trots det stora antalet hårdar på dessa områden, c:a 60 st, var fyndtätheten dock här betydligt mindre än på de år 1922 utgrävda områdena. Ett litet område som Cederhvarf år 1908 undersökte vid den östra randen av Metsämäki sandgrop innehöll resterna av en eldstad, men inga fynd. Områdets höjd över havet var c:a 43 m. På omr. E 1915, som var 27 m långt i sluttningens riktning, kunde man urskilja tvenne fyndkoncentrationer, den övre på 40,4–41 m höjd,

den lägre på 39–39,5 m höjd (fig. 49). Den bästa översikten över bosättningens förhållande till höjdkurvorna, gav emellertid omr. E III som bestod av fyra större block sammanbundna av ett 1 m brett provdike och bilden kompletteras av de övriga grävningarna år 1922. Avsikten med det inalles 63 m långa sammanhängande området var att erhålla en så fullständig profil som möjligt av åsens sydsluttning samt att utvidga området på sådana ställen där fyndkoncentrationer syntes föreligga. Det är naturligtvis möjligt, att provdiket missat någon fyndkoncentration och att profilen som sådan inte gäller för hela sluttningen, bl.a. påträffades både fasta fornlämningar och fynd på 36,5 m höjd på omr. K I och K III, medan motsvarande höjd på omr. E III var relativt fyndtom, tämligen representativ torde den dock vara. I norra delen av område E III, ända ned till 39 m höjd, var kulturlagret starkt sot- och kolblandat samt i medeltal 70 cm djupt. Härifrån nedåt blir spåren av bosättning svagare för att åter tilltaga på 38 m höjd. Efter ett tomt bälte följer så nästa koncentration vid 37–37,5 m höjd, följande koncentration vid 35 m, medan den sista koncentrationen låg mellan 33,5 och 34,5 m höjd. Av profilen kan man iakttaga det intressanta faktum, att bosättningen varit koncentrerad till sluttningarna och undvikit de däremellan liggande terrasserna. Vid tiden för bosättningen i Jäkärlä har havsytan antagligen vid normalvattenstånd legat vid foten av en sådan sluttning, den samtidiga bosättningen på närmast ovanför liggande sluttning, medan den däremellan liggande terrassen, där den av havsvattnets höjdfluktuationer förorsakade faran för överspolning varit störst, icke haft någon bosättning.

Av fasta fornlämningar föreligger eldstäder, bostadslämningar och en grav. Blott ett litet fåtal av dem kan närmare beskrivas emedan grävningsrapporterna för omr. C 1907–T 1913 är ytterst knapphändiga eller helt saknas. Beskrivningen stöder sig i en del fall enbart på bevarade kartskeer.

Den vanligaste typen bland de till ett 90-tal uppgående härdarna är den runda eller ovala stenlagda eldstaden med ett eller flere stenlager och sot- och kolbemängd jord. De runda eldstädernas diameter varierar mellan 0,5 och 2,5 m, djupet överstiger sällan 50 cm. Deras jämförelsevis ringa djup kan antyda, att de varit i tämligen kort bruk. I Jäkärlä uppträder dock även eldstäder som sammanvuxit till stora sot- och stenområden (t.ex. T 1912, P III och E III:1), härdar som flere gånger utvidgats (E III:1) och härdar som delvis täcker varandra och som så-

lunda bär direkt vittnesbörd om att platsen varit bebodd i olika repriser (t.ex. T 1908, K IV och E III:1). De runda eldstäderna uppträder på samtliga grävningsområden. Runda härdar utan stenlager är icke heller okända (t.ex. E 1915).

En annan typ utgör de fyrsidiga eldstäderna, i vilka den svarta sot- och kolblandade jorden är noga begränsad till eldstadens krets. Sådana framkom t.ex. på omr. P I, V V, K IV, E II och E III, samt på flere av de äldre grävningsområdena. En av dessa eldstäder, som kom till synes på 30 cm djup, var oval och av ordinär typ. På 50 cm djup var dess mot den ljusa bottensanden klart avgränsade kontur, rektangulär. Detta kan innebära, att härden ursprungligen anlagts i en nergrävd med en träram stöttad grop men sedan vid påbyggnad förlorat sin rektangulära form. Tydligt fyrsidiga är däremot t.ex. härdarna från omr. K IV. Deras form är rektangulär ända från bottnen till det översta stenlagret.

Släktskap med de rektangulära härdarna visar två eldstäder med endast ett rätvinkligt hörn från omr. E 1915 och E I.

En markant härdtyp bildar även de stenlagda eldstäderna med ett stenlöst intag i kanten. De tydligaste exemplen kommer från omr. E 1915 (2 st), K III–IV och T 1908. De två förstnämnda (β , γ , fig. 49) låg bredvid varandra i grävningsområdets södra del; bägge var stenlagda och hade den stenlösa sektorn vänd mot SW. Den större härden var 90 cm i diameter, den mindre, som låg närmare markytan, blott 65 cm. De stora härdarna av denna typ på omr. T 1908 och K IV, den förra med en diameter av 1,40 m, visar genom sin rektangulära grundplan släktskap med de fyrsidiga härdarna. Det stenlösa partiet var i den förstnämnda härden vänt mot norr, i den senare däremot mot öster; placeringen är alltså icke betingad av väderstrecken.

På omr. E III framgrävdes en stenläggning som bestod av fem stora stenar, av vilka en var en flat upprättstående sandstenshäll. Stenarnas övre kant kom till synes genast under humuslagret. I mitten låg ett antal småstenar och mellan dem några slagskärvor och lerkärlssmulor. Kulturlagret fortsatte in under stenläggningen och stenarna har alltså med avsikt placerats här. Emedan några sotspår inte kunde iakttagas torde det icke röra sig om en eldstad, även om grävningsskarta antyder att det mellan stenarna skulle ha funnits smutsig jord. Anläggningens karaktär förblir alltså obekant.

Flere av de ovan omtalade härdarna har sannolikt legat i bostäder av något slag. Emedan exakta iakttagelser över sådana lämningar är

mycket sällsynta i grävningsrapporterna, omtalas här blott de klarast verifierade fallen.

En bostadsgrop, som mätte $2,5 \times 2,15$ m och som hade en härd vid den ena väggen, omtalas av Pälä (PÄLSI 1915 s. 105). Fornlämningen låg på omr. C 1907.

I östra delen av omr. P I framgrävdes en $1,2 \times 1,0$ m stor rektangulär eldstad med ett stenlager av tämligen stora stenar (fig. 56). Runt härden iakttogs på 13–20 cm djup under humuslagrets nedre gräns och på samma nivå som härdens stenlager, åtta runda fläckar med en diameter av 20 cm. En del av fläckarna utgjordes av mörk sotblandad jord, några var fyllda av lös ljus sand. De sträckte sig ned genom kulturlagret och ytterligare 15–30 cm djupare ned i den orörda bottensanden. Av allt att döma utgör dessa gropar stolphål, som då stolparna murknat, fyllts med olikfärgad sand från det ovanliggande kulturlagret. Om man bortser från de tre längst från eldstaden belägna stolphålen och antar att de hört till andra bostadslämningar, finner man att de återstående fem grupperar sig cirkelrunt kring den rektangulära härden, men att kransen är ofullständig. Stolpkretsens diameter har uppgått till 3 à 3,5 m.

En annan bostadslämning finner man på omr. K III. På området framgrävdes tre härdar, av vilka två låg högre upp i kulturlagret än den tredje. Den sistnämnda, som är äldst av de tre, hade en diameter av 75 cm och rektangulär form samt täcktes delvis av den ena av de två övriga härdarna. På eldstädernas sydöstra sida upptäcktes fyra stolphål av vilka tre låg i linje. Längs denna linje iakttogs en fem meter lång sotrand som var klart avgränsad mot den rena sanden. Fornlämningen kan antyda förekomsten av en vindskärm som skyddat eldstaden eller utgöra resterna av en hydda.

I norra delen av omr. E 1915 (fig. 49) påträffades en halvcirkelrund sotstrimma som avgränsade det färgade kulturlagret från den omgivande rena sanden. Innanför halvcirkeln framgrävdes en härd utan stenläggning.

På omr. K I framgrävdes i anslutning till en rund härd, två 2,5 resp. 2 m långa sotstrimor som låg på härdens NW sida och som möttes i en rät vinkel. På sotstrimmornas motsatta sida påträffades ytterligare två härdar på samma nivå som strimmorna. Även i detta fall ligger den förklaringen närmast till hands, att strimmorna indicerar förekomsten av en av elden förstörd vindskärm, eller slobod.

Av bostadslämningar kan ytterligare nämnas en stenläggning och en härd på omr. E III:1 och i anslutning till dem tre mörka stolphål.

Gravar

På 25 cm djup på omr. E III:2 hittades i grävningsruta 0:25 en flintspets (8063:224) som låg på norra sidan av, och invid en 100 cm lång, i öst-västlig riktning orienterad segmentformad ockerfläck, med en mäktighet av 5 cm. Fornlämningen torde vara en grav.

En linsformig bärnstensskiva från omr. K IV (s. 74) uppges vara funnen i närheten av en ockerfläck (ÄYRÄPÄÄ 1940 s. 14), men denna uppgift har inte kunnat verifieras genom grävningsberättelsen.

Fynd. Emedan man i Jäkärä kan iakttaga en tydlig förändring i fornsaksbeståndets sammansättning på 38,5–39 m höjd, under vilken Jäkärä-gruppens bosättning icke sträckt sig, behandlas i det följande enbart de fynd som gjorts ovanför denna höjd. Fynden från lägre nivåer omnämnas blott i största korthet.

Område C 1907 omfattade 117 rutor à 1 m² samt därtill ett mindre område vid Metsämäki sandgrop norr om E 1915. Med undantag av den norra deien, låg området över 38 m ö.h.; områdets centrala del skars på längden av 41 m kurvan.

Bland lerkärlsbitarna finns fragment av c:a 10 kärl ornerade i Jäkärä-stil, därtill föreligger yngre typisk kamkeramik. De bäst bevarade fragmenten härstammar från ett kärl med avrundad oornerad rand under vilken ytan ornerats med tre rader skarvade kamintryck och fyra gördlar av lutande kamintryck (pl. 27:a). Ett stort fragment från ett annat kärl har en dekor av täta gördlar av lutande små kamintryck. Några bottenbitar är ornerade med breda skarvade kamintryck (pl. 27:g) och sådana uppträder även på några randstycken (pl. 27:b, j). På några kärl består orneringen av korgflättningsmotiv (pl. 27:c). Ett litet kärl har haft en flat botten som liksom ytan ornerats med spetsovala avtryck (pl. 27:e). Kärlväggen är tunn och slammad. På ett som ströfynd tillvarataget kärstykke från Metsämäki består orneringen av spetsovala avtryck och avtryck av tvärsnoddstämplor (pl. 36:h). Ett annat kärlfragment från Metsämäki har rakt avskuren oornerad rand. Dess yta har ornerats med gördlar av smala kamintryck. Ornering med små korta lutande kamintryck förekommer också (pl. 27:i). Lodräta långa kamintryck, på ett kärlfragment av ljusbrun lera, avbildas i pl. 36:e.

Bland stenredskapen från huvudschaktet märks fyra yxfragment, av vilka ett har ovalt tvärsnitt och skaftningsfåra, ett annat är av mjuk stenart, tväreggat och med en slipning som inte

Fig. 48 Från grävningarna i Jäkrlä. Fotografi B. Cederhvarf 1908.

täcker slagspåren. Smalsidorna är fasetterade och nacken spetsig (pl. 27 m). Mejslarnas antal uppgår till fem, samtliga ofullbordade. Av bordskap föreligger tre, av vilka ett är ett ämne med retuscherade smalsidor och avbruten udd, ett annat en liten skivborr. Knutorna är talrika, 15 st, och både linsformiga och oregelbundna avlånga exemplar förekommer. Av hålstentar föreligger ett fragment. Brynstenarna tillhör den mångsidiga typen. En av dem har en rundbottnad slipränna (pl. 27:l). I fynden från Metsämäki (till största del ströfynd) ingår fyra yxfragment av vilka ett h.o.h. bultat nackstycke har oval genomskärning (pl. 36:f), ett annat bultade smalsidor och spår av en skaftningsfåra (pl. 36:d). Ett som gjorts genom dubbelsidig kanttillslagning har ett planovalt tvärsnitt och bultade smalsidor, medan ett annat kommer från spetsen av en vaggmedformig hacka (pl. 36:a). En liten flatmejsel är njuggt slipad (pl. 36:g). Ett dubbeleggat redskap av bergart med tvenne retuscherade eggar har sina närmaste paralleller på omr. T 1908.

Område T 1908 låg österut från och i anslutning till C 1907 samt omfattade c:a 120 m². Höjden uppgick till c:a 41 m ö.h. Fynden består till en del av ströfynd som upplockades i sandgropskanten före grävningarna, (5105:1–16) resten (5105:17–37) är grävningsfynd.

Bland keramiken förekommer både Jäkrlä-keramik, typisk kamkeramik (II:1 och II:2) och Uskela-keramik. Jäkrlä-keramiken, som är förhärskande, härstammar från uppskattningsvis fem

olika kärl av vilka ett pryts med tre gördlar av spetsovala avtryck nedanför den rakt avskurna oornerade randen. Några kärlfragment är dekorerade med gördlar av lutande kamintryck eller gördlar av långa breda lutande kamintryck (pl. 28:c). På ett kärl, (ett fragment av samma kärl är funnet på C 1907), består dekoren av långa djupt intryckta lodräta kamintryck. Kärlet i pl. 28:a–b har tvenne skarvade kamlinjer under den oornerade randen och korgflättningsmönster nedanför dem. Två långsträckta, i bågge ändarna avbrutna föremål av välbränt glansigt lergods kan härstamma från leridoler. Vad godset beträffar ansluter de sig till områdets keramik i stil II:1. Även ett keramikfragment av porösare konsistens kan vara från en idol.

Bland stenföremålen finns en yxa och ett yxfragment, tre mejslar samt slagna redskap av bergart. Den hela yxan av förvittrad diabas (?) är rättegad (pl. 28:e), nacken är tjock och genomskärningen oval, eggens kontur tämligen rak. Yxfragmentet är tillverkat genom dubbelsidig kanttillslagning, smalsidorna har utjämnats genom bultning och tvärsnittet är planovalt (pl. 28:f). Slipningen är blott påbörjad. En långsträckt platt flatmejsel av ådrig skiffer (pl. 28:d) har tunn nacke och närmast firsidigt tvärsnitt. En som ströfynd tillvaratagen smalmejsel med kort egg är av strålstensskiffer (pl. 35:b). Nacken är tjock och oformad och blott eggen är omsorgsfullt slipad. En liten jämbred dubbeleggad flatmejsel är gjord genom dubbelsidig kanttillslagning och har spetsovalt tvärsnitt (pl. 28:g).

Den ena eggen är räteggad, den motsatta däremot tväreggad.

Bland de talrika tillvaratagna slagskärvorna av bergart förekommer ett flertal föremål. En dubbeleggad skrapa har tvenne retuscherade eggar i rät vinkel mot varandra (pl. 28:h). Av de fåtaliga skivskraporna är en tjock. Bultstenarna inskränker sig till ett enda klotformat exemplar. Av de nio knutorna är en närmast pyramidformig. En spånkärna utgör ett sällsynt inslag. Brynstenarna tillhör den mångsidiga typen. En av dem har en rundbottnad slipfåra.

Tre retuscherade flintstycken har använts som skrapor. Flintan förefaller att vara av östlig härkomst och dess samhörighet med områdets äldre typiska kamkeramik är sannolik. En båt-*yx*a (5105:1) hör till de fynd som tillvaratogs före grävningens början. Fyndplatsen låg c:a 37 m ö.h.

Område C 1910 låg ovanför 40 m ö.h. Fynden var obetydliga. Bland keramiken märks fragment av några kärl som pryts med gördlar av lutande breda kamintryck samt några bitar Uskela-keramik. Bland stenredskapen finns fyra fragment av slipade verktyg samt en hålstén av gnejstyp med rundovalt frontalplan. Slagskärvor av eruptiva bergarter uppträder på området i förhållandevis stort antal, kvarts saknas nästan helt.

Område C 1911 upptogs i nord-sydlig riktning öster om omr. 1907—1908. Det låg ovanför 41 m kurvan.

Fynden var ej särskilt talrika. Bland Jäkälä-keramiken förekommer några små fragment från kärl ornerade med gördlar av lutande eller lodräta kamintryck. Ett av kärlen har ornerats med breda tretandade kamstämplar. På ett litet kärlfragment består dekoren av tre vågräta skarvade kamlinjer och nedanför dem av gördlar av lutande kamintryck. En kärlbit som ornerats enbart med groprader, utgör ett främmande inslag. Godset i det sistnämnda kärlet är fastare än den mycket porösa Jäkälä-keramiken. Bland de fåtaliga stenföremålen förekommer ett ämne (?) av gnejs, ett yxfragment samt en hålmejsel. Den sistnämnda har en plan baksida medan framsidan, i vilken eggen är inslipad, är kullrig (pl. 28:j). Håleggen har åstadkommits genom sågning på två ställen i mejselns längdaxel. Ett tillslaget platt stenstycke kan vara ett ämne till en hålstén med naggad rand. Bland de tillslagna redskapen förekommer en 71 mm lång borr vars bäge smalsidor retuscherats från motsatta sidor. Spetsen uppvisar tydliga blanknötningsspår (pl. 28:i). Av områdets två klotformiga bultstenar har den ena senare använts som knuta.

Av de c:a 10 knutorna är en av kvarts. En liten brynsten har fyra konkava slipytor. Några skivskrapor av bergart kan ej närmare typbestämmas.

Område T 1912 låg ovanför 41 m kurvan. Bland de fåtaliga fynden finns, förutom avslag av bergarter, ett kärlfragment ornerat med en vågrät kamlinje under den rakt avskurna randen, trenne yxfragment av vilka ett är gjort genom dubbelsidig kanttillslagning och har oval genomskärning (pl. 28:k), ett har bultad nacke och ovalt tvärsnitt, medan det tredje ej kan typbestämmas. I fyndmaterialet ingår vidare en skivskrapa av bergart och sju knutor, av vilka en är av kvarts.

Område T 1913 låg över 42 m höjd. Fynden var fåtaliga och består av en liten lerkärlsbit ornerad med gördlar av kamintryck, ett fragment av en liten yxa med ovalt tvärsnitt, tvenne brynstenar, tvenne knutor, en skivborr (pl. 35:i) och en bultsten av diskoid form och med bultspår längs kanten. En fragmentarisk pilspets av flinta med linsformigt tvärsnitt upphittades i mitten av en eldstad. Några bitar av poröst gods torde kunna hänföras till Uskela-keramiken.

Område E 1915 omfattade två grävningsområden av vilka det ena låg vid östra randen av Metsämäki sandgrop, det andra på ett litet orört ställe inne i gropen. Huvudområdet var 27 m långt, 10 m brett i den södra ändan och 5 m i den norra. Det omfattade 75 m² (fig. 49). Den översta grävningsrutan (Q XXVI) låg på 41 m höjd, de nedersta (K—T:1) c:a 38,6 m ö.h., vilket ger en höjdskillnad av 2,4 m på en sträcka av 27 m. Kulturlagret var svagt färgat och fynden få i rutlinjerna I:1,I och II, men tilltog norrut från linje VI. Fyndens antal stod i direkt proportion till kulturlagrets mäktighet. Keramiken låg i tre fyndkoncentrationer, nämligen i rutorna M—Q XVIII—XXVI, Q, R och S VIII—XII och L och M III—VI (fig. 49). Av dessa låg den första på 40—41 m höjd, den andra c:a 39,5 m högt och den tredje 38,6—39 m ö.h.

Fynd från huvudschaktet:

lerkärlsbitar	c:a 800 st
yxfragment	1 st
mejslar	1 st
fragment av slipade stenföremål	2 st
yxämnen	1 st
hålsténar	1 st
bultstenar av bergart	1 st
borrar av bergart	2 st
knutor av bergart	11 st
skivskrapor av bergart	3 st

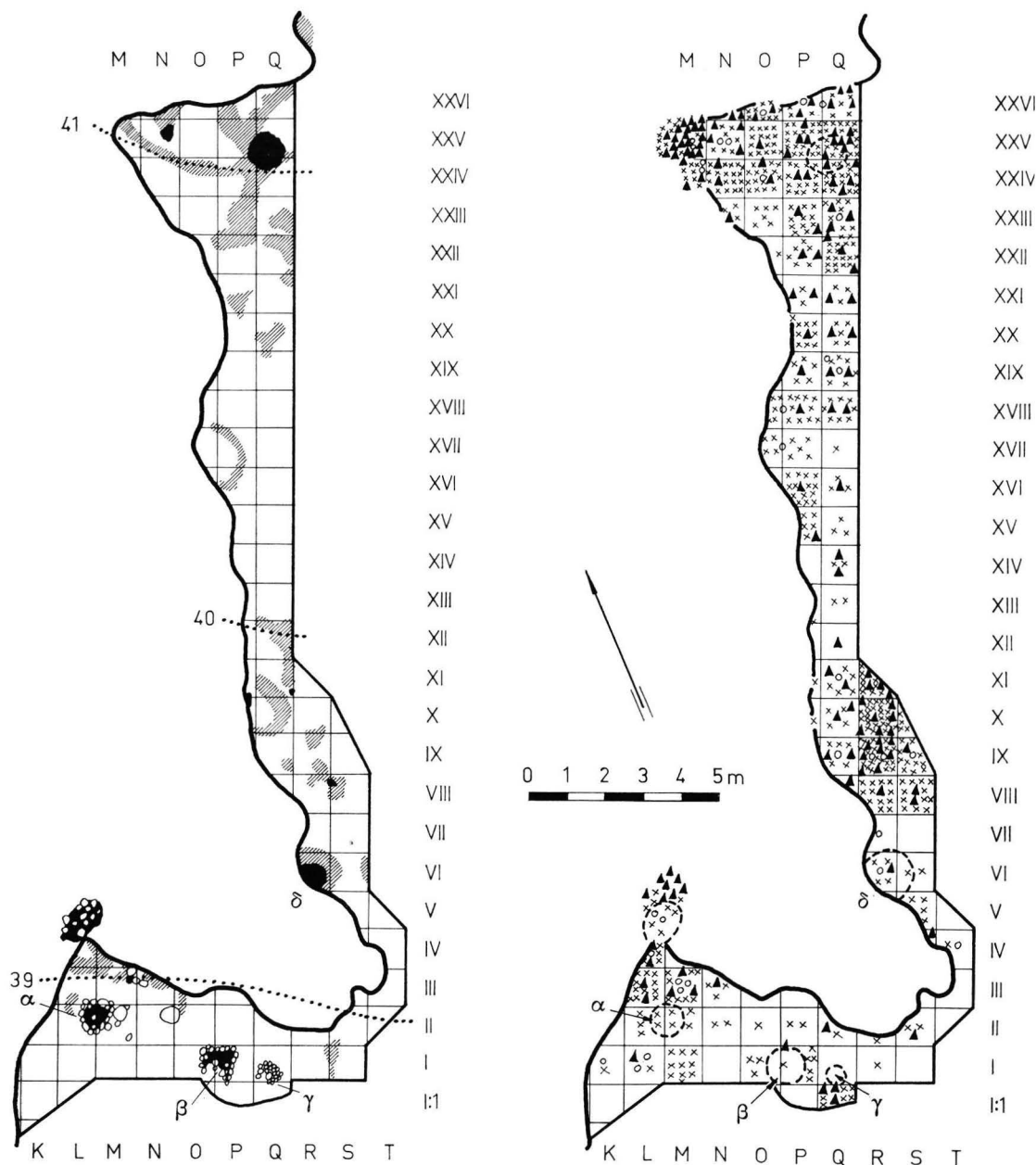

Fig. 49 Jäkärälä, område E 1915. $\alpha - \delta$ = härdar; trianglar = keramik; cirklar = stenföremål; kors = avslag av bergart och kvarts.

brynstenar av sandsten 12 st
runda stensivor 1 st
avslag av bergart c:a 560 st
avslag av kvarts
brända ben, några smulor

Jäkärälä-keramiken härstammar från uppskattningsvis 15–20 olika kärl. Keramiken från rutorna under 40 m har företrädesvis gördlar av lodräta eller lutande kamintryck eller vågräta kamintryck under randen. På en kärlbit med rakt avskuren rand, är kanten rödmålad. På några kärlbitar, som kommer från små kärl, består orneringen under randen eller vid botten av skarvade, stundom snörliknande kamintryck (pl. 31:g, i, k–m). En liten kärlbit är prydd med en vinkelfigur av mycket små kamintryck, på

en annan består orneringen av två skarvade kamlinjer inramade av gördlar av lutande kamintryck (pl. 31:f). Två bitar typisk kamkeramik med gropornering är funna nedanför 40 m kurvan.

En mera komplicerad ornering uppvisar kärlet i pl. 29 som hittades ovanför 40 m kurvan; orneringen består av gördlar av kamintryck och sneda kamstämpelkors åtskilda av vågräta skarvade kamintryck som i ett fall ersatts med två dragna streck. Ett annat kärl har pryts med en oregelbunden kamstämpel i gördlar alternerande med gördlar av kamstämpeländar (pl. 31:b–c). En liten bottenbit av glansigt gods är ornerad med röstämplar. Några stora kärlfragment har under den oornrade randen pryts med två vågräta skarvade kamlinjer och nedanför dem med lik-

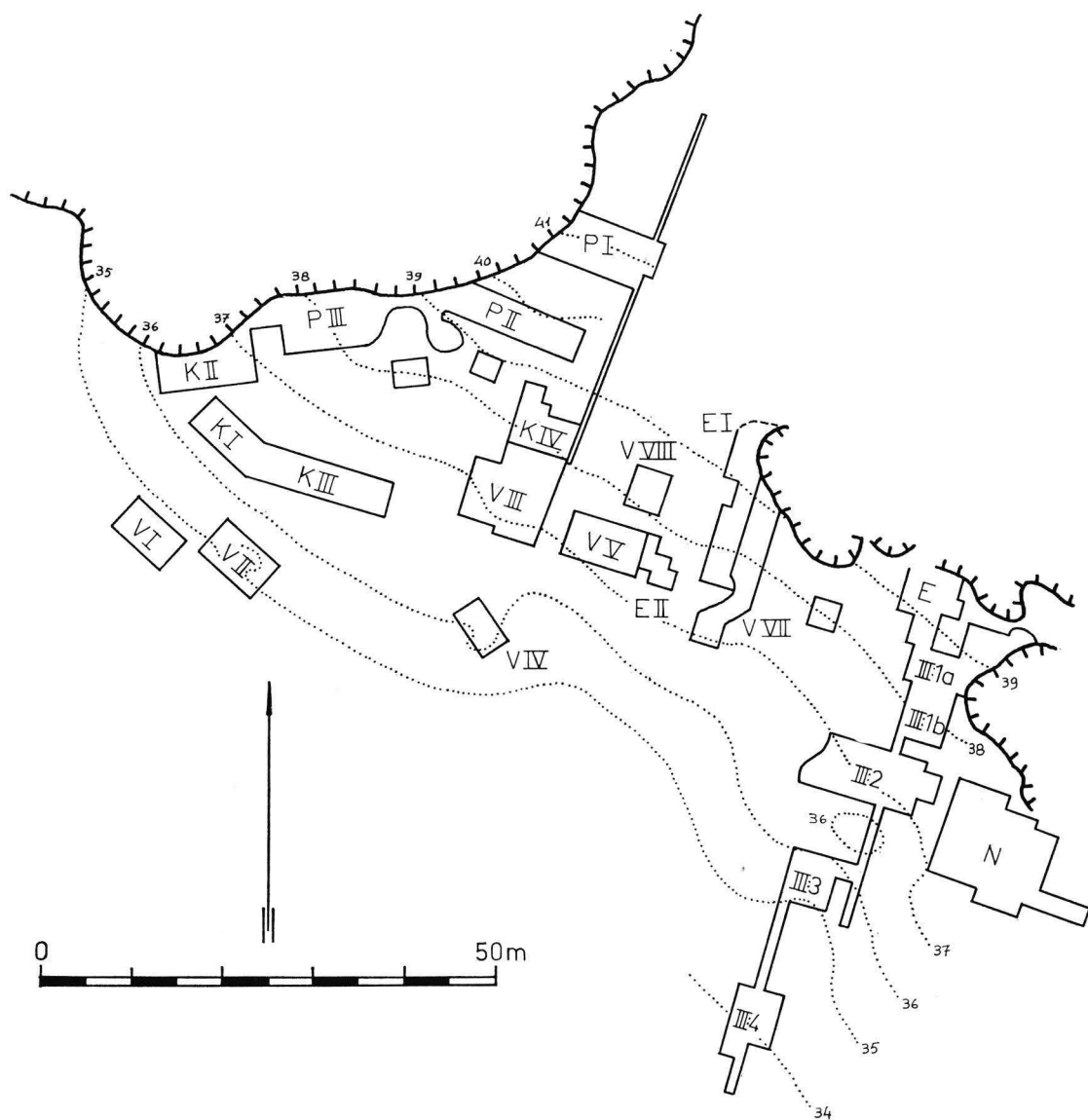

Fig. 50 Jäkärlä, grävningsområdena 1922.

nande skarvade, men lutande kamlinjer, som sträcker sig ett långt stycke nedåt kärlets buk (pl. 30:c). En liten kärlbit är dekorerad med ett rombmönster av korta breda kamintryck och på en bottenbit består orneringen av gördlar av korta breda horisontala kamintryck (pl. 30:a).

Bland stenföremålen finns ett fragment av en rättegad yxa, en liten halvfärdig mejsel med skaftningsfåra på bredsidan, en skivborr och ett fragment av en hålstén med naggad rand (pl. 31:o). Flertalet av brynstenarna är mångsidiga och har flere slipyor.

Bland keramiken från det lilla området i Metsämäki sandgrop finns en stor bottenbit som ornerats med gördlar av vågräta små korta kamintryck, samt en skärva typisk kamkeramik.

Område P I (fig. 50) omfattade 58 m². Fynden var mycket obetydliga och bestod av ett fragmentariskt yxämne, en knuta av kvarts, en skivskrapa av bergart, en sandstensskiva med ett

litet genomborrat (modernt?) hål, fem slagskärvor och två lerkärlsbitar. Godset hos de sistnämnda är avmagrat med stenkross.

Område P II (fig. 50) omfattade 74 m² och låg på 39–40 m höjd. Fynden var något rikligare än på föregående område. Bland keramiken märks ett kärl ornerat med gördlar av breda lodräta kamintryck och en bottenbit med breda zoner av skarvade kamlinjer växlande med zoner av avtryck med kamstämpeln ena ända (pl. 35:f). Kärlets bukparti har ornerats enbart med skarvade kamintryck. Ett litet kärl har rak jämbred rand och under randen tre gördlar av halvmåneformade stämplar samt gördlar av vågräta kamintryck. Ett annat kärl har en något inåtböjd rakt avskuren mynningsrand och nedanför den tre gördlar lutande och två gördlar stående kamintryck. Några bitar med kamintryck i geometriskt mönster och gropornering tillhör den typiska kamkeramiken, medan skärvorna

från ett poröst kärl, ornerat enbart med gropar, utgör ett yngre inslag (8060:17,20). Bland stenredskapen förekommer en borr eller kniv (pl. 35:g). Dess längd mäter 58 mm och spetsen liksom den ena långsidan är slipade. Två fragment av slipade föremål, en knuta av bergart, ett yxämne, några flata brynstenar samt ett fåtal avslag av kvarts och bergart utgör det övriga fyndmaterialet.

Område P III (fig. 50) omfattade 81 m² och låg på 37,5–38,5 m höjd. Bland keramiken förekommer blott ett kärl ornerat i Jäkrlä-stil. Det har ornerats med avtryck av kamstämpeln ena ända och har naggad mynningsrand. Den övriga keramiken består av typisk kamkeramik och Uskela-keramik. Bland stenredskapen märks en tväryxa med bred egg, markerade egghörn och ovalt tvärsnitt (pl. 35:h), en fragmentarisk yxa med segmentformat tvärsnitt, ett eggfragment av en yxa med rund eggkontur, två små tväreggade flatmejslar, den ena med förnyad eggslipning, två fragment av skifferringar, en stor mandelformad pilspets av kvartsit, en pilspets av flinta med tvenne utsprång ett stycke ovanför basen, ett fragment av en pilspets (?) av skiffer och ett flertal flata brynstenar, av vilka en har ansats till en slipfåra. Av stenföremålen härstammar yxan i Pl. 35:h, en av tvärmejslarna och pilspetsen av flinta från områdets östra del, som låg genast över 38 m kurvan, medan bl.a. skifferringfragmenten och den fragmentariska yxan är funna nedanför 38 m.

Område KI (fig. 50) låg 15 m sydväst om P III och omfattade 32 m². Höjden över havet uppgick till 36,5 m. Fynden består av yngre typisk kamkeramik och Uskela-keramik, och bland stenföremålen förekommer ett eggfragment av en rundeggad tväryxa, ett obestämbar yxfragment, en liten halvfärdig tvärmejsel av bergart, en diskoid knuta, några flata brynstenar och fragmentet av en kretsformigt nött slipsten.

Område K II (fig. 50) låg omedelbart norr om KI och omfattade 50 m². Fynden var liksom på föregående område fåtaliga. Keramiken består av gropornerad Uskela-keramik och några bitar är ornerade med vårdslöst applicerade smala kamintryck. Stenföremålen omfattar tvenne mejselfragment av mjuk stenart och med fyrsidigt tvärsnitt, en bultsten av kvarts och fragmenten av en kretsformigt nött slipsten.

Område K III (fig. 50) gränsade till KI, omfattade 75 m². Keramiken är av samma slag som på KI och K II. Stenredskapen består av en fragmentarisk liten tväreggad yxa med oval genomskärning, några brottstycken av slipade yxor, av vilka ett har en kort egg med rund

eggkontur samt en halvfärdig hålmejsel med utsvängd egg och planovalt, nästan fyrsidigt tvärsnitt. Ett fragment av ett slipat föremål är gjort av strålstensskiffer och har facettslipad bas. En liten bredeggad tvärmejsel med fyrsidigt tvärsnitt har sina närmaste motsvarigheter på omr. P III. En bultsten av kvarts och fragment av kretsformigt nött slipstenar kompletterar bilden. Även en halvfärdig tillslagen spjuspets (?) av bergart ingår i fyndmaterialet.

Område K IV (fig. 50) låg NE om V III och omfattade 80 m². Fynden var sparsamma. Keramiken består främst av yngre typisk kamkeramik som ornerats med kamstämpelromber, gropar och röstämplar. En linsformig bärnstensskiva (ÄYRÄPÄÄ 1945 fig. 8) är det enda bärnstensföremålet från Jäkrlä. Av två yxfragment har det ena senare använts som knuta. En halvfärdig yxa är böjd i längdaxeln. Tvärsnittet är ovalt och smalsidorna har utjämnats genom bultning.

Område V I (fig. 50) omfattade 28 m². Fynden bestod av några små lerkärlsbitar med gropornering, några flata brynen, en kretsnött slipsten, en stor skiva av bergart samt nackdelen av en yxa med ovalt tvärsnitt och bultade smalsidor. En diskus av sandsten har hittats i en provgrop nedanför området.

Område V II (fig. 50) omfattade 40 m². Fynden bestod av litet Uskela-keramik och nackdelen av en yxa med plana smalsidor och fyrsidigt tvärsnitt.

Område V III (fig. 50) var 68 m² stort och låg i anslutning till K IV. Fynden var talrika. Keramiken består av yngre typisk kamkeramik och Uskela-keramik. En blandstil mellan dessa två är företrädd av kärl ornerade med romber av kamintryck, stora gropar och den för Uskela-keramiken kännetecknande fåran ett stycke nedanför randen. Eggredskapen består av 5 hela yxor (fig. 57), 16 fragment av större slipade eggredskap, 4 mejslar och eggdelen av en håleggad mejsel. Två av de hela yxorna är långsträckta exemplar med ovalt, i det ena fallet nästan runt tvärsnitt och asymmetriskt slitna egg. Deras bredaste ställe ligger vid egghörnen och eggen ligger ej i yxornas mittplan. Typologiskt är de alltså tväreggade men funktionellt rättegade, ty den asymmetriskt slitna eggen antyder att de varit skaftade som rätyxor. Till samma typ hör en kortare yxa med ovalt tvärsnitt. Den är tydligt tväreggad. Till typen kan ytterligare räknas ett halvfärdigt långsträckt stycke, som har nästan runt tvärsnitt och som bultats före den knappt påbörjade slipningen samt en symmetrisk yxa av mjuk stenart. Av de små flatmejslarna är en förfärdigad

av strålstensskiffer liksom även ett basfragment av en pilspets (?). Brynstenarna tillhör den flata rektangulära typen och slipstenarna är kretsnotta. Ett kvartsföremål kan vara en pilspets.

Område V I V (fig. 50) omfattade blott 18 m². Fynden består främst av Uskela-keramik.

Område V V (fig. 50) omfattade 45 m². Fynden består av yngre typisk kamkeramik och Uskela-keramik, ett yxfragment och delar av en kretsnott slipsten.

Område V V I (fig. 50) omfattade endast 15 m².

Område V V I I (fig. 50) omfattade 36 m². Det låg norr om föreg. område. Bland fynden märks en stor rätyxa med ovalt tvärsnitt och bred nacke (fig. 57:d), en rätyxa med oval genomskärning och brant eggutning (fig. 57:c), ett eggfragment av en hålmejsel samt en dolk av mjuk stenart. De två förstnämnda yxorna hittades bredvid varandra på 38–39 m höjd.

Område V V I I I (fig. 50) låg på 37,7–38,6 m höjd och var fyndtomt.

Område N (fig. 50) omfattade 59 m². Det var beläget öster om omr. E III. Fynden består av yngre typisk kamkeramik och Uskela-keramik, tvenne yxfragment av vilka det ena med skaftningsfåra, en linsformig knuta och ett spån av bergart, en bultsten av kvarts samt en flintskiva och en skivskrapa av skandinavisk (?) flinta.

Område E I (fig. 50) omfattade 41 m². Bland keramiken förekommer blott ett fragment ornerat i Jäkrlä-stil, dekorerat med skarvade kamlinjer. Den övriga keramiken består av yngre typisk kamkeramik. Bland stenföremålen finns en halvfärdig långsträckt smal tvärmejsel, ett eggfragment av en rätyxa med firsidigt tvärsnitt, två fragment av slipade stenföremål, ett yxämne, fyra knutor av vilka en är avlång, ett fragment av en halvfärdig skifferring samt ett flertal brynstenar. Av de sistnämnda är några mångsidiga med flere slippytor, några har plan slipyta och kullrig baksida, en har tvenne slipfåror.

Område E I I (fig. 50) omfattade blott 12 m². Fynden var obetydliga. En randbit med inåt förtjockad kamornerad rand och bortfallen dekor tillhör den typiska kamkeramiken. Bland stenredskapen märks ett fragment av ett yxämne med oval genomskärning samt en mångsidig brynsten.

Område E I I I (fig. 50) omfattade sammanlagt 312 m² och var indelat i fem mindre områden.

Omr. E III:la karakteriserades av mäktigt, upp till 80 cm djupt, kulturlager. Lagerföljden på området var följande: humus 10 cm, brun, ställ-

vis rödbränd, tämligen sotfri jord 30 cm, smutsig gråbrun jord 40 cm, ren orörd sand.

Fynd:

lerkärlsbitar:

Jäkrlä-keramik	460 st	
övrig keramik	140 st	600 st
yxfragment	4 st	
yxämnen	1 st	
fragment av slipade stenföremål . .	3 st	
flatmejslar	1 st	
bultstenar av bergart	5 st	
bultstenar av kvarts	3 st	
borrar av bergart	4 st	
borrar av kvarts	1 st	
knutor av bergart	5 st	
stora råmaterialstycken av bergart	3 st	
skivskrapor av bergart	6 st	
dolkar eller knivar av gnejs	1 st	
brynstenar av sandsten	11 st	
slipstenar av sandsten	4 st	
diskusar av sandsten	3 st	
kvartsföremål	2 st	
avslag av bergart, till största del kasserade		

Bland lerkärlsbitarna är c:a 460 bitar ornerade i Jäkrlä-stil medan resten, eller 140 bitar, tillhör stil II:2. Jäkrlä-keramiken härstammar från uppskattningsvis tio olika kärl. Orneringen består främst av vågräta skarvade kamintryck både uppe under randen och lägre ned på kärlväggen samt av gördlar av lutande kamintryck åtskilda av i motsatt riktning lutande kamstämpeländar (pl. 33:b–k). På ett kärl har orneringen anbragts med randen av ett snäckskal (pl. 34:d). Fyra kärl uppvisar en mera komplicerad dekor. Ett av dem är ornerat med gördlar av breda ovala, lutande och lodräta kamintryck (pl. 33:f); vid fogarna förekommer några exempel på dubbelornering. Kärllets yta har åtminstone delvis varit rödmålad. En intressant dekor, som saknar motsvarighet bland keramikmaterialet från Jäkrlä-gruppens boplatser, förekommer på kärlfragmenten i pl. 34:a, där korgflättningsmotiv av kamintryck alternerar med zoner av små triangulära avtryck, eventuellt åstadkomna med en mejsels ena egghörn. Korgflättningsmotiv gjort med en smalare kamstämpel än på föregående kärl avbildas i pl. 34:c. Ett av kärlen ornerat med vågräta skarvade kamintryck har naggad rand. Kärlväggens inre sida har ornerats med girlander i punktdekor (pl. 33:b). Godset är mycket poröst och kärlytan svart.

Yxfragmenten kan ej närmare typbestämmas. Ett av dem är gjort genom dubbelsidig kanttillslagning (pl. 34:f), på ett annat har ytan utjämnats genom bultning (pl. 34:e). En liten

flatmejsel är gjord av en skiva och är 42 mm lång. Slipningen täcker på långt när icke slagspåren. Av de åtta tillvaratagna bultstenarna är två fragment, två diskoida och av mjuk stenart, tre av kvarts och en är gjord av en knuta. De diskoida exemplaren har i det ena fallet knackspår längs kanten, i det andra i bägge ändar. Bultstenarna av kvarts är klotformiga. Den stora kärnborren av bergart avbildad i pl. 34:g har fyrsidigt tvärsnitt. Den ena smalsidan är omsorgsfullt retuscherad och udden är blanknött. Längden uppgår till 75 mm. De övriga borrarne av bergart är skivborrar; av kvarts föreligger en konisk kärnborr. Knutorna utmärker sig genom små dimensioner och två av dem har en långsträckt form. Bland skivskraporna av bergart finns en vacker hörnskrapa med eggarna ställda i spetsig vinkel (pl. 34:h), en ändskrapa samt en dubbelskrapa med en hålegg och en rätlegg. Brynstenarna är platta och uppvisar flere, ofta konkava, slipytor. Deras kontur har varierande form.

Område E III:1 b omfattade linjerna 15—20. Till fynden hör bl.a. en yxa, ett flertal flata brynstenar samt fragment av rundnötta

slipstenar. Keramiken är ornerad med gropar och en tunn lång kamstämpel, karakteristisk för stil II:2. Dessutom finns det några bitar Uskela-keramik. Några kärlbitar är ornerade med gropar och glest applicerade gördlar av breda kamintryck, vilket stilistiskt sett kunde tolkas som en reminiscens från Jäkrlä-keramiken.

Område E III:2 omfattade linjerna 23—28. Fynden består av ett fragment av en yxa med rund eggkontur, ett fragment av en hålmejsel samt den tidigare omtalade pilspetsen av flinta. Kulturlagret var ovanligt djupt. Bland de tillslagna redskapen av bergart är skivskraporna särskilt allmänna. En bultsten är av kvarts. Keramiken består dels av yngre typisk kamkeramik, dels av Uskela-keramik. Även här kan man finna bitar ornerade med breda kamintryck.

Område E III:3 omfattade linjerna 36—41. Fynden ansluter sig till inventariet från föregående område. Keramiken består till största delen av Uskela-keramik. En skifferring bär nummer 8063:380.

Område E III:4. Fyndinventariet har samma sammansättning som på föregående område.

(12) KUKKARKOSKI II, LIETO SN, EGENTLIGA FINLAND

Från Isopelto benämnda åker i Nautela by av Lieto socken föreligger en hop uppluckade fynd. Boplatsen, här benämnd Kukkarkoski II, är belägen c:a 6 km nordöst om Jäkrlä och c:a 400 m sydöst om boplatsen Kukkarkoski I, som undersökts av Meinander, och vars fyndmaterial består av äldre typisk kamkeramik. Enligt topografikartan uppgår boplatsens höjd till 38—40 m.

Fynd (15640:1—32, 16879:1—3):

lerkärlsbitar	26 st
yxor och fragment	2 st
flatmejslar	1 st
fragment av slipade föremål	1 st
hängbrynen av sandsten	1 st
pilspetsar av flinta	3 st
flintavslag	2 st
kvartsföremål	4 st
skivskrapor av bergart	1 st

Bland keramiken förekommer skärvor av c:a 13 kärl av vilka ett, ev. två, tillhör båtyskulturen medan de övriga utgör Jäkrlä-keramik. Skärvorna ornerade i Jäkrlä-stil är följande: a. Två randstycken med rakt avskuren, svagt inåtböjd

stämpelornerad rand, ytan ornerad med tvenne gördlar av små korta, om spetsovala avtryck påminnande kamintryck samt ett komplicerat triangelmotiv utfört med samma stämpel; godset är mörkt och hårt (pl. 38:a). b. Randstycke ornerat med fem gördlar av lodräta spetsovala avtryck och en gördel av lodräta kamintryck; randen är rakt avskuren och oornrad, godset ljusgrått och hårt (pl. 38:b). c. Kärlbit ornerad med gördlar av lodräta kamintryck och korgflättningsmotiv. d. Kärlbit med avrundad i yttre, kanten kamstämpelnaggad rand, ytan ornerad med lutande breda kamintryck med oval kontur (pl. 38:e). e. Randbit med rakt avskuren oornrad rand, ytan ornerad med ett vågrätt skarvat kamintryck, en zon av två gördlar av kamstämpeländar i fiskbensmönster och ett bälte av tre skarvade kamintryck (pl. 38:c). f. Kärlbit ornerad med gördlar av omväxlande lutande kamintryck, en zon av två gördlar av kamstämpeländar i fiskbensmönster och ett bälte av tre skarvade kamintryck (pl. 38:c). g. Kärlbit ornerad med gördlar av kamintryck i fiskbensmönster. h. Kärlbit som föreg. men orneringen utförd med

en smalare och längre kamstämpel. i. Kärlobit ornerad med långa lutande skarvade kamintryck (pl. 38:f). j. Kärlobit ornerad med en gördel av lutande kamintryck och tvenne gördlar lutande kamstämpeländar (pl. 38:g). k. Kärlostycke ornerat med en gördel svagt lutande kamintryck inramad av i motsatt riktning lutande korta breda kamintryck (pl. 38:d). l. Två små randbitar från kärl med rakt avskuren kamstämpelornerad rand, ytan ornerad med en gördel av lutande kamintryck, randens inre kant naggad och partiet närmast nedanför dess inre sida ornerat med en gördel av lodräta kamintryck.

Den i pl. 38:j avbildade tväreggade yxan har oval genomskärning, nacken liksom smalsidorna har utjämnats genom bultning. Slipningen täcker inte slagspåren. Ett yxfragment med bultade smalsidor och ovalt tvärsnitt är likaså tväreggat. Det fragmentariska hängbrynet (pl. 38:i) har två inslipade jack och konkav yta. Bland föremålen av kvarts finns ett mejselliknande redskap och en skivskrapa. De i fyndförteckningen omnämnda pilspetsarna av flinta har urnupen bas. De förefaller att vara gjorda av skandinavisk flinta och deras samhörighet med boplatsens övriga fyndmaterial är ytterst diskutabel.

(13) KESÄLÄINEN, LIETO SN, EGENTLIGA FINLAND

Bland några upplockade fynd (16879) från Kesäläinen benämnda trädgårdsland i Vintala by av Lieto socken, förekommer sju krukbiter ornerade i Jäkärlä-stil och eventuellt härrörande från ett och samma kärl. Godset är gråbrunt och

den inre sidan är belagd med en tjock sotskorpa. Dekoren består av kamintryck i fiskbensmönster, gördlar av lutande kamstämpeländar och gördlar av lodräta kamintryck.

(14) MEROLANMAA, LIETO SN, EGENTLIGA FINLAND

Från Merola i Vintala by av Lieto sn, c:a 600 m söder om Kukkarkoski II, föreligger följande upplockade fynd (15641:1–12): fem lerkärlsbitar, sju kvartsföremål. Boplatsen ligger invid Merola järnåldersgravfält (KIVIKOSKI 1939, s. 24) och på en höjd av c:a 35–40 m ö.h.

De fem lerkärlsbitarna representerar av dekoren att döma vart sitt kärl. De är ornerade på följande sätt: a. Stort kärlostycke av fast gods, ornerat med en gördel av mycket långa (6,5 cm) kamintryck; gördeln har varit inramad av i motsatt riktning lutande kamintryck (pl. 37:c). b. Stort kärldatagment ornerat med gördlar av tät-

ställda spetsovala intryck, en bred spetsbottnad vågrät fåra och ovanför den med korta tvätandade kamintryck (?) (pl. 37:d). c. Bottenbit från lerkärl ornerat med gördlar av lutande kamintryck (pl. 37:a). d. Kärl ornerat med gördlar av lutande kamstämpeländar; detta fragment kunde eventuellt härstamma från samma kärl som en krukbiter från Kesäläinen. e. Kärldatagment ornerat med en gördel av lodräta långa tunna kamintryck och en gördel lutande kamintryck (pl. 37:b). Bland boplatsens sju kvarts-skärvor förekommer några skivskrapor.

(15) VALASSALVO, LIETO SN, EGENTLIGA FINLAND

Från en åker, kallad Valassalvo, i Rähälä by av Lieto sn föreligger likaså några upplockade fynd (15649:1–9), bland vilka märks en lerkärlsbit av poröst gods, ornerad med en gördel av lutande breda kamintryck som inramas av

gördlar av vågräta skarvade kamintryck, två skivskrapor av bergart samt ett fragment av ett genomborrat skifferföremål. Boplatsen ligger c:a en kilometer söder om Merolanmaa.

Boplatsen Nummenharju ligger i Mäntykylä by av Sauvo (Sagu) socken, c:a 3,7 km sydväst om Sauvo kyrka, på en sandmo mellan bäcken Porosuonoja och landsvägen Sauvo—Kimito. I sandmons sydslutning, som terrassformigt sänker sig från berget Haarakallio ner mot Mäntykylä hemmans åkrar, observerades 1964 i ett sandtag en till hälften förstörd eldstad. Längs slutningen från boplatsen till Haarakallio hade därtill, i samband med områdets aptering till sandtag grävts ett stort antal djupa provgropar, vilka dock icke gav någon antydning om en högre upp belägen stenåldersbebyggelse.

År 1965 blev boplatsen föremål för undersökningar i två repriser, av M. Koskimies (190 m²) och förf. (120 m²). Den utgrävda arealen uppgår alltså till 310 m². Boplatsens utsträckning är dock större.

Grävningarna koncentrerades främst till två

huvudområden, I och II, belägna vid sandtagets östra resp. västra rand och på ett avstånd av c:a 70 m från varandra (fig. 51). Därtill upptogs ett antal provgropar söder och nordväst om grävningsområdena, men med negativt resultat. Boplatsen har en längd av 150 m i den antagna strandens riktning. Dess nedre gräns ligger c:a 33,50 m ö.NN, den övre gränsen omkring 35,50 m.

Område I vid sandtagets östra rand omfattade 208 m². Under det 5–8 cm tjocka humuslagret vidtog ett 4–10 cm tjockt lager av ljusgrå sand. Under detta följde 12–25 cm ljusgul fin sand och det svagt rödfärgade kulturlagret under denna mätte 25–30 cm. Kulturlagret var mäktigast i områdets västra del fram till sandgropskanten och man kan därför antaga att en betydelsefull del av boplatsen har förstörts vid grustäkten.

Området var rikt på stenlagda härdar (fig. 53).

Fig. 51 Nummenharju, översiktskarta.

Inalles undersöktes 23 st av vilka 4 skadats i samband med sandsläpningen. De låg i allmänhet på 20–40 cm djup, en, i ruta J5, dock genast under humuslagret. Djupet varierade mellan 30 och 50 cm. Den cirkelrunda typen var förhärskande och stenlagrens antal i dessa varierade mellan fem och sju. På härdarnas botten förekom ymnigt med sot och kol som inte nämnvärt spritt sig utanför härdgropen. Stenarna var för det mesta kraftigt skörbrända. En härd i ruta B2 kan eventuellt ha varit fyrsidig. Den var blott 20 cm djup och hade endast två lager stenar.

I rutorna C1 och C2 låg en rödfärgad kulturjordsgrop, som sträckte sig lägre ned än det omgivande kulturlagret och i ruta F7 framgrävdes en liknande grop.

Område II omfattade 98 m² och bestod av två schakt och sju mindre provgropar. Huvudschaktet låg i en svacka och var 20 m långt. Jordmånen var i stort sett av samma beskaffenhet som på omr. I, blott en aning grövre och med tunnare skiktning. I områdets nedre del var kulturlagret knappast märkbart och i den nedersta rutans södra del upphörde fynden. Under kulturlagret i huvudschaktet på omr. II låg ett kompakt lerskikt som inte hade någon motsvarighet på omr. I. I schakt 2 (linje O) var jordmånen hård och grov och fynden låg genast under det 5–10 cm tjocka humusskiktet. I provgrop T, som låg 10 m nordväst om linje O, var sanden däremot mycket fin.

Härdarnas antal uppgick till sju. Av dem var en fyrsidig och innehöll endast litet kol och sot. Stenlagrens antal inskränkte sig till två. De övriga härdarna (fig. 52) var runda, diametern i medeltal 60 cm, och tre av dem var till hälften nedgrävda i det underliggande lerskiktet.

En svagt rödfärgad kulturjordsgrop i huvudschaktets norra del mätte 140 × 100 cm. I gropen tillvaratogs benfragment, i övriga delar av boplaten var sådana mycket sällsynta.

Fynden från Nummenharju är av största betydelse emedan boplaten är den enda tillfredsställande undersökta boplaten inom Jäkärlägruppen, som ej uppvisar någon inblandning av främmande element.

Fynd (Omr. I 16735:1–146, 176–207; Omr. II 16735:147–160, 208–292; Provgropar 16735:161–171, 293–295; ströfynd 16735:172–175, 296–298).

lerkärlsbitar, Jäkärlä-keramik..	c:a 530 st
hålmejslar	1 st
yxfragment	3 st
fragment av slipade föremål ..	9 st
yxämnen	5 st

Fig. 52 Nummenharju, område II.

hängbrynen	1 st
borrar av bergart	1 st
knivar av bergart	1 st
skivskrapor av bergart	5 st
knutor av bergart	21 st
spånkärnor av bergart	3 st
knutor av kvarts	16 st
kvartsföremål	15 st
brynstenar	2 st
avslag av bergarter	
avslag av kvarts	
ben	

Keramiken från Nummenharju består uteslutande av Jäkärlä-keramik. Lerkärlsbitarna är till största delen mycket små och den ornerade yttersidan har i de flesta fall flagat av. Bland de 530 skärvorna kan man urskilja stycken av uppskattningsvis 10 olika kärl. Den vanligaste dekoren består av gördlar av korta breda kamintryck, antingen i lodrät ställning eller lutande (pl. 39:b och d). Kamstämpeln kontur är oval förutom i ett fall, då den kan betecknas som rektangulär (pl. 40:f). På några bitar förekommer zoner av skarvade kamintryck (pl. 39:j), som på ett fragment kombinerats med gördlar av lutande kamintryck (pl. 40:e). Ett kärl med svagt utåtböjt randparti har kamstämpelnaggad rand; dekoren består av en zon med korgflättningsmönster (pl. 40:f). På ett stort kärlstycke av poröst gods är orneringen mera oregelbunden och upp-

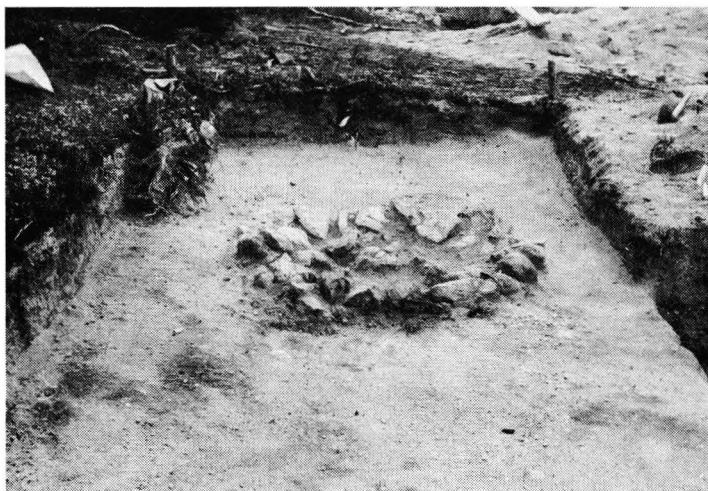

Fig. 53 Nummenharju, hård på område I.

löst (pl. 39:m). Kamintrycken är glest placerade och innersidan är ornerad med en gördel av små lodräta kamintryck.

Av stenredskapen kan främst nämnas tre yxfragment av vilka ett spetseggat exemplar har oval genomskärning (pl. 40:b). Det är förfärdigat genom dubbelsidig kanttillslagning liksom även ett nackfragment av en halvfärdig yxa med planovalt tvärsnitt (pl. 40:c). Den i pl. 40:a avbildade hålmejseln är 7,2 cm lång; slipningen täcker ej helt slagspären; på den bakre bredsida

har inslipats tvenne skaftningsfårar, genomskärningen är oval. Kniven av bergart är dubbel-eggad och gjord av en skiva. Hängbrynen är representerade av ett fragment med en skåra för upphängningen. Ovanför skåran finns en konformad knopp (pl. 39:g). Av de talrika knutorna är en pyramidformad (pl. 39:l), de övriga oregelbundna. De är för det mesta gjorda av i moränen förekommande natursten och har följaktligen på sina ställen slät yta. Av kvartsföremålen kan några betecknas som mejslar.

(17) SÖDRA RÖDMYRA, SALTVIK SN, ÅLAND

Boplatsen vid Södra Rödmymra är belägen i dalen mellan Orrdalsklinten och Långberget i Långbergsöda by av Saltvik socken. Den låg enligt Dreijer på nordöstra stranden och längst inne i den fornvik, som under stenåldern från Långbergsöda by gick norrut upp i Rödmymradalen. Boplatsens nedre gräns ligger c:a 43 m ö.h. (DREIJER 1940 s. 29).

Boplatsens totalareal har uppskattats till 400 m² varav blott 42 m² undersökts. Den lokaliserades genom provgropar i terrängen. Groparna innehöll rikligt med slagskärvor av eruptiva bergarter, vilkas antal varierade mellan 1 och 155 per ruta (rutorna 1 och 3); inom grävningsområdet var medeltalet 60–70 per ruta. Det största antalet, 178 st, uppräknades i ruta 22.

Av bostadsrester blottades en större hård i anslutning till en förmodad stenlagd hyddbotten (DREIJER 1940 fig. 24). Fornlämningen kunde dock ej friläggas i sin helhet. Stenplanens areal

uppgick till 7 × 4 m. Den var mycket jämn och bestod av flere varv stenar. Hården låg i stenläggningens södra del och var såväl i fråga om djuplek som form oregelbunden. Ett par meter norr om stenplanen påträffades två små grupper stenar där stenarna var av samma storlek som i stenläggningen.

Fynd (ÅIM. 118). Bland lerkärlsbitarna från boplatsen förekommer både Jäkärlä-keramik och typisk kamkeramik. Skärvorna ornerade i Jäkärlästil härstammar från åtminstone tre olika kärl: a. Kärlet med rak oornerad rand och av fint poröst gods; partiet under randen har ornerats med tre rader av vågräta skarvade kamintryck och nedanför dem med två gördlar av kamintryck i fiskbensmönster (pl. 38:l; DREIJER 1940 fig. 25:1; ÅIM. 118:14, 101). b. Kärlet ornerat med röstämplar (DREIJER 1940 fig. 25:6; ÅIM 118:20). c. Kärlet med rak oornerad rand; nedanför randen har kärlet ornerats med vågräta korta breda

kamintryck, nedanför dem med gördlar av lodräta kamintryck (DREIJER 1940 fig. 25:3, 4, 7, 9; ÅIM. 118:38, 40, 48, 53). Bland de övriga krukskärorna förekommer äldre typisk kamkeramik, som ornerats med gropar inplacerade mellan gördlar av lodräta kamintryck. Sådana kamintryck har även applicerats uppe på den inåt förtjockade randen samt nedanför denna på kärlets inre sida (DREIJER 1940 fig. 25:8, 11–13). En intressant lerkärlsbit är den av Dreijer i fig. 25:2 avbildade skärvan, som ornerats med två slag av kamintryck och som kunde uppfattas som en kontaminationsform av de två keramikstilarna. En kärlbit är ornerad med ett diagonalt rutmönster av kamintryck (DREIJER 1940 fig. 25:5; ÅIM. 118:58).

Bland stenredskapen finns några yxfragment och ämnen. Ett av de förstnämnda har spets-ovalt tvärsnitt och rund eggkontur (fig. 54:6) medan ett eggfragment av en hålmejsel har fyrsidigt tvärsnitt och rak eggkontur (DREIJER 1940 fig. 27:3). En njuggt slipad liten rätmejsel har fyrsidigt tvärsnitt och sned egg (ÅIM. 118:21; DREIJER 1940 fig. 27:1). En oval hålsten av

gnejstyp, med ett halvfärdigt skafthål som påbörjats från två sidor, avbildas i fig. 54:9 (ÅIM. 118:93). Bland fyndmaterialet förekommer vidare en 11,2 cm lång kniv med vinkelböjt skaft; bredsidorna har svaga spår av slipning och i ryggen har man genom bultning åstadkommit ett urtag (ÅIM. 118:67; fig. 54:5). På en liten dubbelborr (ÅIM. 118:15) med retuscherade smalsidor är den ena borrarpspetsen blanksliten av användning; Dreijer har ansett föremålet vara en pilspets (fig. 54:8). Som borrar kunde även det i fig. 54:4 avbildade och av Dreijer som spjutspets uppfattade föremålet ha använts. Det har triangulärt tvärsnitt och udden har åstadkommits genom tillslagning och retuschering. Udden saknar dock slit-spår (ÅIM. 118:85). Bultstenarnas antal uppgår till 13 och bland dem förekommer både regelbundet klotformiga och diskoida exemplar (fig. 54:7). En av dem är en avlång natursten, som uppvisar slagärr i den ena kortändan (ÅIM. 118:106). Av skivskrapor av bergart föreligger blott två exemplar. En skivskrapa av vitgrå flinta har tvenne från motsatta sidor retuscherade eggar som möts i ett hörn (ÅIM. 118: 104).

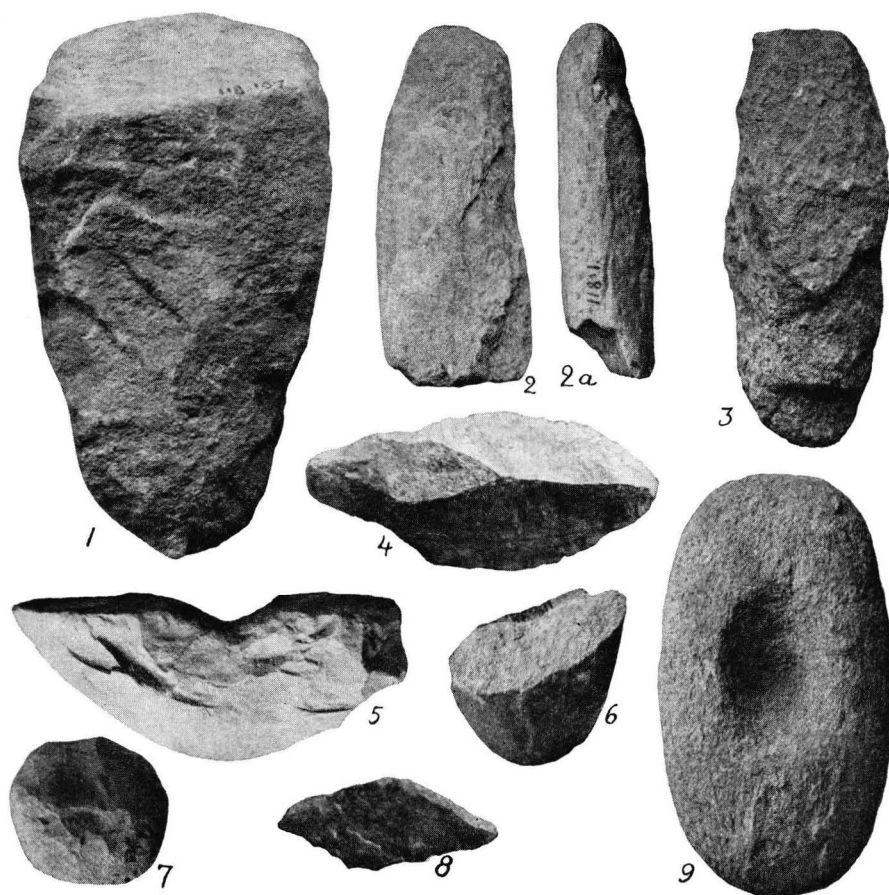

Fig. 54 Södra Rödmyra. Stenredskap. Efter Dreijer 1940.

(18) TISDAL, SALTVIK SN, ÅLAND

Boplatsen vid Tisdal ligger c:a 500 meter syd-öst om Södra Rödmyra. Den har varit belägen på norra stranden av en liten inbuktning i den östra stranden av Rödmyra fornvik. Boplatsen sträcker sig ned till 44 m nivå. Dreijer har uppskattat totalarealen till c:a 400 m² av vilka blott 36 m² har varit föremål för utgrävningar (DREIJER 1940 s. 33 f). I de två grävningsområden som öppnades, bestod jordmänen av 9 cm humus, 10 cm grå sand och 30 cm fyndförande, något smutsig sand. En stenläggning, som innehöll en hård, frilades (DREIJER 1940 fig. 28). Den var enligt Dreijer mycket jämn och bestod av ett enkelt, 3,5 m stort stensikt, som lagts på ett 2–3 cm tjockt gruslager. Härden var oregelbunden; dess med sotblandad sand fyllda botten låg 60 cm under markytan.

Lerkärlsbitarnas antal är 168. Bland skärvorna ornerade i Jäkrlä-stil märks några som ornerats med tvenne vågräta linjer av skarvade kamintryck under den oornrade randen (ÅIM. 119:21; DREIJER 1940 fig. 29:1). Nedanför de tvenne linjerna ses en zon av korsställda kamintryck och zonen avgränsas nedåt av en linje skarvade

kamintryck. Nedanför den sistnämnda förekommer ännu gördlar av lutande kamintryck. Ett annat kärl (DREIJER 1940 fig. 29:3) är ornerat med vågräta små korta breda kamintryck och påminner om ett av kärlen från Södra Rödmyra (DREIJER 1940 fig. 25:7). Boplatsens övriga keramik består av äldre typisk kamkeramik (t.ex. DREIJER 1940 fig. 29:2, 4, 5).

Av stenredskap förekommer en starkt anfränt mejsel (ÅIM. 119:7) samt ett eggfragment av en fyrsidig yxa (DREIJER 1940 fig. 30:2). Spåknivarna är två (ÅIM. 119:14, 37). Den ena har vinkelböjt skaft och spetsovalt tvärsnitt (DREIJER 1940 fig. 30:4). Eggen är skärpt genom ensidig retusch, än på den ena, än på den andra sidan och längden uppgår till 8 cm. Den andra kniven har blanksliten egg och triangulärt tvärsnitt. Tvenne flintföremål, av vilka det ena är en skivskrapa (ÅIM. 119:8), skall enligt en anteckning av Axel Bagge i museets katalog, vara gjorda av Kristianstadsflinta. I fyndinventariet ingår vidare två oregelbundet tillslagna bultstenar (ÅIM. 119: 30, 45).

(19) GÅLIBACKA, KARIS SN, NYLAND

De första fynden från stenåldersboplatsen Gålibacka i Starkom by av Karis (Karjaa) socken, insändes till Nationalmuseum år 1923. De efterföljdes av en sändning år 1931 och samma år utförde A. Äyräpää en utgrävning på platsen. Boplatsen ligger norr om bansträckan Helsingfors–Karis och väster om Långån, som från sjön Högben via boplatsen rinner ut i havet vid Fagervik. Fynden kommer från en grov moränbacke, som sluttar mot sydöst och syd ned mot ån och de sankt ångar som omger densamma. Jordmänen består av stenig och lerig morän som lägre ned mot ån övergår i stenblandad lermark. Berggrunden ligger på sina ställen blott 50–60 cm djupt. De flesta fynden härstammar från en nyröjning öster om Gålibacka boningshus. Sluttningen är här mycket brant, c:a 16–20 m på 100 m. Platsen är välskyddad genom en backe i nordväst och norr, samt av ett högt berg i nordöst och öst. Öster om boplatsen flyter Långån genom ett smalt bergspass som vid tiden för stenåldersbosättningen har varit ett smalt sund. Stenåldersfynd har påträffats även söder och sydväst om boningshuset (AF HÄLLSTRÖM 1948 pl. 2–4).

Äyräpääs grävning på nyröjningen omfattade 50 m². Områdets högsta punkt låg 34 m ö.h., de lägsta fynden påträffades på 25,5 m höjd. Boplatsens nedre gräns är ej med säkerhet fixerad; i sin grävningsrapport antar Äyräpää att de nederst påträffade fynden med jorden förts nedför sluttningen och uppskattar strandlinjen till c:a 29 m. Bland fynden förekommer både äldre och yngre tidig kamkeramik och den förra har av Äyräpää hänförs till en sen del av stil I:1 (I:1c) (ÄYRÄPÄÄ 1955 s. 45). Bland stenredskapen förekommer föremål av kvarts, strålstensskiffer och porfyritiska stenarter, de sistnämnda dock i avgjord minoritet.

Fynd: 8246 (pl. 41:c); 9287:1–2; 9394:1–3; 9403:1–8; 9410:1–244; 9539:1–20; 10049:1–4; 16133:1–12; 16686:1–11.

Aktuell i samband med behandlingen av Jäkrlä-gruppen blev Gålibacka sommaren 1965, då de första bitarna Jäkrlä-keramik erhöles till Nationalmuseum tillsammans med en kniv med vinkelböjt skaft samt tidig kamkeramik och fragment av slipade föremål av strålstensskiffer. Skärvorna ornerade i Jäkrlä-stil (pl. 41:e) här-

stammar från ett eller två kärl. Dekoren består av gördlar av lutande kamintryck och godset är grått. Kärnväggen är tjockare än hos kärnen ornerade i stil I:2.

Kniven (pl. 41:b) är 134 mm lång. Med undantag av brottytan i skaftändan är den oskadad och slipningen täcker nästan helt spåren efter tillslagningen. Tjockleken är vid skaftändan 11 mm, vid bladets mitt 10 mm och strax ovanför spetsen 4 mm. På den inre smalsidan möts slipytorna i en vass kant, den yttre smalsidan är däremot planslipad till en 2 mm bred kant. Skaftet är facettslipat. I kröken mellan skaft och skaftända finns på den inre smalsidan ett inslipat jack liksom i den närmast liggande facetten på den ena bredsiden, vilket tyder på, att kniven varit avsedd att bäras. Både krukbitarna och kniven är funna i ett trädgårdsland c:a 4 m söder om boningshuset, men deras samhörighet är givetvis icke säker. Kniven kommer att publiceras av A. L. Hirviluoto i *FM* 1966.

Vid sidan av Mynt i Esbo är Gålibacka den

enda boplatz som förutom Jäkärä-keramik har givit yngre tidig kamkeramik, stil I:2. Bägge boplatserna ligger i den östra utkanten av Jäkärä-keramikens utbredningsområde. Stil I:2 har i Gålibacka en mycket enhetlig prägel. Dekoren består dels av gördlar av lutande dragna streck eller streckliknande stämplar som alternerar med gördlar av i motsatt riktning lutande spetsovala avtryck eller dubbla eller enkla rader av små runda fördjupningar, dels av tunna tätställda kamintryck enligt samma mönster. På några bitar korsar strecken varandra och bildar rutmönster. Lerkärlsbitarna är av tunt gods och förefaller att härstamma från relativt små kärl. Mynningsranden är avrundad och oornad. Skillnaden mellan Jäkärä-keramiken och stil I:2 i Gålibacka är alltså markant. Mönsterprincipen är densamma, tekniken och stämpelavtryckens form dock helt olika. Då Jäkärä-keramiken ej tillvaratagits vid utgrävning finns inga stratigrafiska iakttagelser beträffande förhållandet mellan denna och keramiken ornerad i stil I:1 och I:2.

(20) MYNT, ESBO KÖPING, NYLAND

Stenåldersboplatzen vid Mynt är belägen c:a 1,5 km norr om Köklax station i Myntböle by av Esbo köping. Den ligger på en terrass ovanför en tämligen brant mot söder och öster sluttande backe norr om Gumböle å, som rinner mot sydväst och ut i Esbo viken. Förbi boplatzen har längs Gumböle ådal en smal havsvik ännu länge efter stenåldern trängt upp mot land (ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 55). På boplatsens nordvästra sida ligger en bergsknall som skyddat boplatzen för nordliga vindar. Avståndet till boplatzen vid Sperrings är c:a 700 m.

Ehuru boplatzen vid Mynt varit känd sedan början av 1920-talet, blev den föremål för närmare undersökningar först under åren 1957–58. De tidigare fynden från Mynt bär inventarie-nummer: 6641:1; 6702:14–15; 7194:4; 7299:14–17; 7623:15; 8041:17; 8822:14; 9268:22; 9309:30; 9429:32; 9620:11; 9658:7; 10192:33; 10326:3; 10557:22; 10852:4 och 15549:1–4. Bland de äldre fynden finns bl.a. Uskela-keramik (6641:1; ÄYRÄPÄÄ 1922 pl. XII:2). Grävningarna leddes av C. F. Meinander och A. Kopisto och omfattade c:a 420 m². Grävningsområdet öppnades i ett sammanhängande block och låg i riktning SW–NE. Det sluttade mot öster och söder och

i längdaxeln var skillnaden mellan de högst och lägst belägna rutorna 1,8 m. På bredden var sluttningen betydligt brantare och uppgick till c:a 4 m. Jordmånen bestod av tämligen fin sand och här och var bröts markytan av uppstående större stenar.

Vid grävningarna frilades ett antal härdar av vilka några var regelbundet runda (fig. 55), andra av mera oregelbunden form. Ett par av dem låg intill större jordfasta stenar. Några av härdarna låg vidare på olika nivå, vilket klart visar att boplatzen bebotts i olika repriser. Kulturlagret var mäktigt, på sina ställen upptill en meter djupt. Grävningens nedre gräns låg c:a 27 m ö.h.

Grävningens fynd (14594:1–685):

Fyndmaterialet från Mynt, den östligaste av boplatserna med Jäkärä-keramik, avviker i väsentlig grad från inventariet på Jäkärä-gruppens övriga boplatser. Bland de c:a 1 800 lerkärlsbitarna kan främst nämnas stycken från ett kärl, som genom sitt välbevarade randparti och omsorgsfullt utförda ornering, hör till Jäkärä-keramikens yppersta alster (pl. 43:a). Kärlets inre sida är belagd med en tjock sotskorpa, något som är ovanligt inom Jäkärä-keramiken. Skor-

Fig. 55 Mynt, rund stenlagd hård.

pan täcker även en nedanför randens inre sida anbragt gördel av lodräta kamintryck. Randen är lika bred som kärlväggen och ornerad med kamintryck. Yttersidans dekor är gjord med en sjutandad kamstämpel med sneda tinnar och rektangulär kontur. Några fragment från andra kärl har ornerats med en liknande rektangulär kamstämpel (pl. 42:d).

En liten lerkärlsbit kommer från ett kärl som ornerats med några rader skarvade kamintryck och därifrån nedåt med fristående vågräta kamintryck (pl. 42:b). Två lerkärlsbitar av mycket poröst gods och med oornrad rand, har pryts med otydliga ornament av lutande kamintryck (pl. 42:a), några andra kärl med omväxlande kamintryck och avtryck med spetsoval form (pl. 42:c). Av några små lerkoppar är två oornrade, medan två uppvisar små spetsovala avtryck. Ett fragment av ett tjockväggigt kärl med bred kamornerad rand och täta gördlar av lutande smala kamintryck, torde snarast kunna hänföras till stil I:2, liksom några bottenbitar som ornerats med gördlar av smala kamintryck.

Dessutom förekommer i Mynt några skärvor båtyskeramik samt en porös, dåligt bevarad keramik, som på kärlets insida oftast ornerats med en gördel av kamintryck och som har en snett inåt avskuren kamornerad rand. Tekniskt sett avviker denna keramik från boplatsens övriga keramik genom att den avmagrats med chamotte (?) och uppbyggts genom flere på varandra lagda lerskikt. Detta förfarande förutsätter sannolikt, att kärnen gjorts i eller på en form. Randen har pålagts sist som en smal remsa. På några av dessa porösa kärlstycken finns otydliga kamin-

tryck, men fragmenten är för små för att tillåta en närmare datering.

Stenredskapen från Mynt domineras fullständigt av småföremålen av kvarts, i andra hand av strålstensskiffern som främst är företrädd av fragment av slipade föremål (c:a 30 st). Två färdiga redskap, det ena en tväreggad flatmejsel, det andra en halvfärdig krumryggig hålmejsel, är gjorda av porfyritisk stenart, men avslag av porfyr förekommer blott i enstaka exemplar. En liten flatmejsel av skiffer har försetts med fyra hack för upphängning och två långsträckta smalmejslar av skiffer har rund egg. Ett slipat fragment härstammar från ett föremål med skaftningsfåra (pl. 43:d). Hängbrynen av sandsten är kända i fyra exemplar (pl. 43:b–c).

Bland kvartsföremålen finns tre yxor av vilka en kan betecknas som en skivyxa. En annan yxa har vackert rund eggkontur. Skivskrapornas antal uppgår till ett 50-tal. De flesta har rund egg och retuschering på både hög- och lågkant förekommer. De allmännaste föremålen är dock mejslarna av kvarts, de allra flesta spånmejslar (c:a 90 st). Bland dessa förekommer både eneggade, dubbeleggade och korseggade exemplar. En annan allmän typ är den breda skivmejseln, känd i c:a 10 exemplar. En välgjord tväreggad pilspets av kvarts, en skeveggad pilspets, några spånkärnor och mikro- samt makrospån kompletterar bilden. Kvartsavslagens antal är c:a 2 900 st.

På grund av boplatsens blandade karaktär och bristen på jämförelsematerial vad kvartsinventariet beträffar, har det inte lyckats att särskilja några för Jäkärlä-gruppen karakteristiska kvartsformer.

Boplatsen vid Komsinkangas ligger c:a 6 km sydväst om Teuva (Östermark) kyrka, på en sandmo, vid stranden av den numera uttorkade sjön Komsinjärvi. I trakten ligger ett flertal stenåldersboplatser, av vilka Pettumäki, som är något yngre än Komsinkangas, ligger på en kilometers avstånd, och Pappilankangas två kilometer österut. Boplatsen var föremål för en mindre utgrävning av A. M. Tallgren år 1914. Den undersökta arealen uppgick till 102 m² (s. 9).

Boplatsens nedre gräns har av A. Äyräpää avvägts till c:a 63 m ö.h.

Terrängen sluttar svagt mot sydväst och jordmånen består av gul, fin och stenfri mosand. Kulturlagret innehöll ställvis mörkbruna och rödfärgade partier och var i medeltal 20–45 cm djupt. Djupast, 75 cm, nådde det i rutlinje VI, där även flertalet av lerkärlsbitarna, isynnerhet Jäkärälä-keramik, tillvaratogs. De fasta fornlämnningarna inskränkte sig till två nära varandra belägna hårdar, 1 och 2, av vilka den förstnämnda och sydligare var rektangulär och mätte 70 × 80 cm. Dess översta stenlager låg 20 cm under markytan och djupet var 20 cm. Under hårdan fanns ett 6 cm mäktigt sotlager. Hård 2, som låg 70 cm nordligare, var 80 × 70 cm stor. Också dess övre yta låg på 20 cm djup men den hade blott ett stenlager i vilket stenarna var större än i hård 1. Till formen var hård 2 snarast rund men med en tydlig inbuktning i östra kanten, varigenom den påminner om hårdarna med stenfritt område på ett antal andra av Jäkärälä-gruppens boplatser (se s. 87).

Fynd: 6562:1–5; 6673:3–49; 8336:1; 8343:1; 13671:80–81. Bland de c:a 400 lerkärlsbitarna kan man urskilja fragment av omkring 20 olika kärl, av vilka 17 är ornerade i Jäkärälä-stil och 3 tillhör båtyxkulturen. Några säkra stratigrafiska iakttagelser beträffande de två keramiklagen kunde icke göras. Tallgren nämner dock i sin grävningsberättelse, att keramiken i kulturlagrets bottenskikt var Jäkärälä-keramik. De viktigaste kärlen ornerade i Jäkärälä-stil är följande: a. Stort kärl av gråbrunt sotigt gods med rakt avskuren jämbred mynningsrand, ytan ornerad med gördlar av korta lodräta kamintryck, bottenpartiet med gördlar av spetsovala fördjupningar; genom kärlväggen har borrats tvenne reparationshål (pl. 44:a). b. Kärl ornerat med gördlar av svagt lutande kamintryck; varannan gördel består av i

motsatt riktning lutande ändar av kamintryck (pl. 44:g). c. Litet kärl ornerat med yttäckande dekor av små rörstämplar, stämpelavtryck även uppe på randen och på dess inre sida. d. Kärl ornerat med zoner av vågräta korta breda kamintryck omväxlande med zoner av lodräta kamintryck (pl. 44:f). e. Kärl ornerat med gördlar av lodräta korta spetsovala avtryck (pl. 44:d). f. Litet kärl ornerat som föreg.; randen jämbred, rakt avskuren och naggad på tvären (pl. 44:e). g. Litet kärl med rakt avskuren oornrad rand, kärlväggen ornerad med gördlar av lodräta kamintryck (pl. 44:h). h. Kärl ornerat med yttäckande dekor av rörstämplar. i. Fragment av liten kopp ornerad med spetsovala fördjupningar i zoner åtskilda av ett bälte med stämpelavtryck. j. Kärl med jämbred rakt avskuren oornrad rand, ytan ornerad med några gördlar vågräta spetsovala fördjupningar och nedanför dem med samma slags avtryck i lutande ställning. k. Kärl med jämbred, rakt avskuren naggad rand, ytan ornerad med gördlar av svagt intryckta rektangulära kamintryck (pl. 44:b). l. Kärl ornerat med gördlar av svagt intryckta smala kamintryck. m. Kärl ornerat med gördlar av lutande kamintryck samt ett vinkelband av kamintryck (pl. 44:i).

Samtliga kärl är gjorda av omagrat gods och keramiken är något bättre bevarad än på Jäkärälä-gruppens övriga boplatser.

Antalet fragment av slipade yxor är åtta, mejslarnas antal fem. Av yxorna har två ovalt tvärsnitt, en tredje är tväreggad och har rundad egg. Ett fragment kommer från en yxa vars kropp formats genom slag i yxans längdriktning. Samtliga mejslar är tväreggade, ej rätreggade såsom tidigare uppgivits (ÄYRÄPÄÄ 1916 s. 45). Två av dem är tillverkade av diabas och den ena av dessa är böjd i längdriktningen och njuggt slipad. Ett litet eggfragment har skarpa hörn. Bland stenredskapen kan vidare nämnas ett starkt slitet hängbryne med fastbindningshack (pl. 44:c) och nio brynstenar som består av flata, stundom tillhuggna, sandstensskivor med i några fall konkav slipyta. Bultstenarna är klotformade och fyra till antalet, alla av kvarts. I slagskärvmaterialet dominerar kvartsen, men föremål av kvarts är sällsynta. Ett av dem kan ha använts som mejsel. Skivskraporna är sex. Avslag av eruptiva bergarter förekommer knappast alls, några knutor av sandsten samt några avslag är allt.

Av stenåldersboplatserna i Teuva är Pappilankangas bäst känd. Boplatsoområdet är vidsträckt och ligger på samma sandmo som Komsinkangas och de något yngre boplatserna Pettumäki och Kortesiita. Avståndet till Komsinkangas är knappt 2 km. I öster avgränsas boplatserna av svagt mot öster sluttande åkermark. År 1919 undersökte Äyräpää två i samband med ett vägbygge förstörda härdar på Pappilankangas. Fynden (7622:7—8) var obetydliga. Den första mera betydande grävningen företogs av V. Luho år 1953. Härvid undersöktes en 82 m² stor yta på Peura hemmans mark. Jordmånen bestod av fin stenfri sand. Kulturlagrets mäktighet varierade mellan 15 och 40 cm, men fyndtätheten var liten. Två mörka fläckar som innehöll kolbemängd sand, och en klart avgränsad fläck rödbränd sand, var de enda fornlämningarna. Kulturlagrets nedre gräns avvägdes till 62,85 m ö.h.

Nio år senare, 1962, undersökte Luho ett 70 m² stort område, även det på Peura hemmans mark och på samma höjd över havet, men beläget c:a 100—200 m nordväst om 1953 års grävningsområde. Grävningarna påbörjades på ett svagt mot öster sluttande näs mellan en i öster liggande åker och en sandgrop i väster. Kulturlagrets mäktighet varierade mellan 40 och 70 cm under ett 15 cm tjockt skikt av humus och grå blysand. Flere fläckar innehållande kol, sot och smutsig jord påträffades och en av dem har av Luho tolkats som en av sandsläpningen förstörd bostadsgrop. I kulturlagret iakttogs vidare ett 20-tal rödfärgade rostfläckar av vilka de flesta var runda, de övriga av mera oregelbunden form. Några av dessa fläckar innehöll runda naturstenar, andra rikligt med sot. Den längsta rostfläcken mätte 75 cm medan de övriga var betydligt mindre. Grundvattnet låg på en meters djup. Rostfläckarna påminde om ockerfläckar men hade en betydligt hårdare konsistens. Emedan några föremål ej påträffades i dem, lika litet som några ben, torde de knappast representera gravar, utan får sin förklaring av grundvattnets närhet.

Grävningarna i denna del av boplatserna fortsattes mot NW av förf. år 1963 varvid en yta av 70 m² utgrävdes. Grävningsområdet utstakades dels i anslutning till Luhos år 1962 undersökta område, dels i form av provgropar längre mot NW. Avsikten var att försöka fastställa boplatsernas utsträckning. Av fasta fornlämningar kan nämnas två stenlagda härdar av vilka den större

mätte 110 × 100 cm, den mindre 75 × 70 cm. Den förra var 11 cm, den senare 10 cm djup och stenar fanns endast i ett lager. Eldstäderna omgavs av en 5 × 4 m stor kulturlagretsfläck (bostadsgrop?) som klart avtecknade sig mot den omgivande ljusgula sanden. Både härdena och kulturlagretsfläcken låg omedelbart under det grå blysandslagret. Nordväst om denna fornlämning djupnade kulturlagret plötsligt. Lagerföljden var i dessa rutor: 1) humus 3 cm, 2) grå blysand 15—20 cm, 3) rödbrunt kulturlager 15—20 cm, 4) ren gul sand 20 cm, 5) ett 5—10 cm mäktigt stenlager av hönsäggstora stenar och 6) ett 25 cm tjockt sot- och kolbemängt skikt som innehöll rikligt med brända bensmolor samt föremål och avslag av kvarts. Fornlämningen syntes fortsätta mot nordväst.

Provgroparna, av vilka den nordvästligaste, låg c:a 25 m från huvudschaktet, låg alla på samma nivå. Jordmånen blev kontinuerligt grövre ju längre man kom mot NW och kulturlagret gradvis tunnare. Kulturlagrets nedre gräns på huvudområdet kunde inte fastställas. Slagskärvar påträffades ett stycke in på den närliggande åkern.

Grävningsfynd (13671:1—73; 15799:1—233 och 16263:1—300).

Bland keramiken från Pappilankangas förekommer både Jäkälä-keramik och båtyskeramik. Den senare härstammar från ett flatbottnat kärl vars profilerade randparti pryts med gördlar av dragna streck. Jäkälä-keramiken är representerad av fragment från uppskattningsvis sex olika kärl. Orneringen består dels av gördlar av svagt lutande korta kamintryck (pl. 45:a), dels av lutande små om spetsovala gropar påminnande stämpelavtryck (45:b). Den sistnämnda dekoren uppträder blott på alldeles små koppar. Små korta breda kamintryck förekommer även i gördlar på ett fragment av en liten låg skål (pl. 45:e).

Det övriga fyndmaterialet domineras helt av kvartsavslag och föremål av kvarts, avslagens antal uppgår till c:a 2 600. Bland kvartsföremålen förekommer främst skivskrapor och bultstenar (c:a 30 st), därtill även mejslar och spån. Avslagen av bergarter, mest sandsten, uppgår blott till c:a 150 st. Flinta förekommer ej. Föremål av bergart är sällsynta. Eggredskapen är representerade av ett fragment av en tväreggad yxa och en liten flatmejsel, vars smalsidor försetts med tvenne hack för fastbindning (pl. 45:d).

BOPLATSVÄL OCH BOSTÄDER

I fråga om valet av läge avviker Jäkrlä-gruppens boplatser icke från det inom den kamkeramiska kulturen vanliga. En mot W, SW eller S vettande sluttning är förhärskande. Att platsen stundom valts även med beaktande av naturliga skyddsmöjligheter mot väder och vind, ser man av de topografiska förhållandena i Kolmhaara (Nordkullen), Parkkila, Eskonkallio, Gålibacka och Mynt, vilka legat nedanför höjder som erbjudit lä för nordliga vindar. Jordmånen förefaller däremot icke att ha varit utslagsgivande; i de flesta fall består den dock av sand. Flere av boplatserna, t.ex. de översta områdena i Jäkrlä, omr. II i Nummenharju och Gålibacka, ligger på mycket grov stenblandad mark, medan jordmånen på t.ex. omr. Munasaari i Kolmhaara, omr. I i Nummenharju samt Pappilankangas består av fin mosand. Kukkarkoski II ligger på lerjord.

Den vanligaste fornlämningen är, liksom på de kamkeramiska boplatserna överhuvudtaget, eldstaden eller härden och runda härdar förekommer på alla utgrävda boplatser med Jäkrlä-keramik, proportionellt sett talrikast på Nummenharju. Eldstädernas diameter mäter i allmänhet omkring 60—100 cm, men även större och mindre är kända. Flertalet härdar är gropeldstäder, i marken nedgrävda kittelformiga gropar som fyllts med ett varierande antal stenlager. Stundom är stenarna så skörbrända att särskilda stenlager icke kan urskiljas. Som säkra gropeldstäder kan de härdar betecknas som sträcker sig ned under det omgivande kulturlagret. Särskilt gäller detta ett antal härdar från Kolmhaara, t.ex. den stora härden på omr. III, som låg hela 82 cm under kulturlagrets botten, (s. 25 f.) samt en härd från omr. I, (fig. 7—8 s. 21). Den sistnämnda, liksom en härd från omr. II i Nummenharju, var nergrävd i ett under kulturskiktet beläget lerskikt. Emedan kulturlagret på dessa områden ingenstades ligger under lerskiktet och emedan det sistnämnda saknas innanför härdarna måste dessa ha varit nergrävda. Också den härd på område II i Kolmhaara (s. 24), som utvändigt var beklädd med ett några cm tjockt förkolnat lager av något isolerande och fuktskyddande material kan ha varit nergrävd. Ett sådant skyddande skikt har iakttagits även i härdar på andra kamkeramiska boplatser (LUHO 1948 s. 144).

Fyrsidiga eldstäder har framtagits i Kolmhaara (s. 26), Aisti (s. 57), Jäkrlä (s. 68), Nummenharju (s. 79) och Komsinkangas (s. 85). På Nummenharju karakteriserades de av ringa djup och sparsam förekomst av sot och kol. Stenlagren var två. Fyrsidiga eldstäder uppträder vid sidan av den runda typen redan på den tidiga kamkeramikens boplatser (Urjala Palomäki, PÄLSI 1939 s. 60), liksom på boplatser med typisk kamkeramik (PÄLSI 1915 s. 102) och de har varit i bruk ända till stenålderns slut (MEINANDER 1954 a s. 20). På boplatserna vid Palomäki kunde man konstatera, att härden varit omgiven av en träram och Pälsi har förmodat, att detta gällt även övriga fyrsidiga eldstäder (PÄLSI 1939 s. 60). En specialtyp bland de fyrsidiga eldstäderna utgör härdarna med ett stenfritt fält i kanten. Sådana är framförallt kända från Jäkrlä (omr. T 1908 s. 68, E 1915 s. 68, K III s. 68, K IV s. 68), men typen är inte heller obe-

kant på Aisti (s. 57). Av förhållandena i Jäkärälä framgick, att det stenfria områdets placering inte var betingad av väderstrecken. De två härdarna från omr. E 1915 i Jäkärälä hade det stenfria fältet vänt mot stranden (fig. 49). Det finns ingenting som skulle antyda att dessa härdar haft något speciellt ändamål, som kunde förklara deras säregna form. En förklaring vore, att man i det stenfria området berett plats för ett lerkärl som man önskat få uppvärmt. Värmestrålningen från härden skulle därvid ha omstrålat 3/4 av lerkäret. Det är även tänkbart att denna härddyp tjänat som brännugn för keramiken. En rund härd med en tydlig inbuktning i kanten likt de firsidiga härdarna med stenfritt fält, har utgrävts på Komsinkangas (s. 85).

Unik inom Jäkärälä-gruppen är den härd från omr. IV i Kolmhaara (s. 26), vars ena sida bestod av två på kant ställda sandstensskivor. Liknande härdar har hittats på t.ex. Kaunismäki i Kiukainen (MEINANDER 1954 a s. 20) och Pispa i Kokemäki (LUHO 1961 s. 8).

På boplatserna förekommer även runda sotfläckar som saknar stenar, men som det oaktat markerar platser där eld har hållits. Sådana har framgrävts t.ex. på Jäkärälä (omr. E 1915 fig. 49) och Lammila (omr. III s. 52). De är dock betydligt sällsyntare än de stenlagda härdarna. Typen uppträder redan under förkeramisk tid (LUHO 1948 s. 146; ÄYRÄPÄÄ 1950 s. 13) och förefaller att leva kvar till stenålderns slutskede (t.ex. EDGREN 1956 s. 32).

En stor del av boplatsernas härdar har säkert legat i bostäder av något slag, men även då lämningar av sådana kunnat konstateras har en rekonstruktion oftast varit omöjlig. I samband med beskrivningen av Kolmhaara (s. 26) berördes de fyra hyddbottnarna på omr. II, III, VII och VIII. Hyddbottnarna saknar i tre av fallen centraleldstad — den ersattes av några mindre eldstäder — förutom i ett fall (omr. VIII), där varje slag av härd saknas. Fynden utvisar att hyddbottnarna tillhört den äldre typiska kamkeramikens tid, en datering som erhållits även på annat håll (t.ex. Lieto Kukkarkoski I, Pyhäselkä Hammaslahti, Kuusjärvi Sätös m.fl.). Bostadslämningar av denna typ har av Meinander benämnts hyddbottnar av Madeneva-typ (MEINANDER 1964 a s. 35). I Kolmhaara är det av vikt att konstatera, att skillnaden mellan bostadslämningarna på områden med Jäkärälä-keramik resp. typisk kamkeramik är markant (s. 148).

Ytterligare en fornlämning från Kolmhaara förtjänar ett omnämnande. Den firsidiga stenläggningen med en firsidig härd på omr. IV har tolkats som ett golv i en firsidig byggnad. Genom fyndet av några skärvor epineolitisk keramik och fragmentet av en simpel skafthålsyxa har den daterats till bronsåldern (MEINANDER 1954 b s. 172; SALO 1962 s. 56). Fornlämningen förutsätter en mera utvecklad bostadstyp än vad man har ansett sig ha skäl att räkna med för finländsk stenålder.

Uppgifter om hyddbottnar med stenlagt golv och innehållande en härd finns även från Södra Rödmyra och Tisdal (DREIJER 1940 s. 29—34), men på grund av att grävningen inte frilade fornlämningarna i deras helhet, kan deras form inte med säkerhet bestämmas.

Den fornlämning från omr. P I i Jäkärälä som bestod av fem stolphål grupperade cirkelrunt omkring en härd av den rektangulära typen, utgör sannolikt resterna av en rund hydda (fig. 56). Fornlämningen har jämförts med den kända kåtan från Pitkäjärvi i Räisälä (PÄLSI 1918 s. 25 ff.; 1939 s. 62) och liknande bostadslämningar från Hevonuitti i Säkki järvi, Kesämaa i Värtsilä och Pyheensilta i Mynämäki (PÄLSI 1939; MEINANDER 1939 s. 29). En liknande kåta kan även ha funnits på omr. K III i Jäkärälä. Här konstaterades fyra stolphål i anslutning till en härd.

Av de två bostadsgroparna från omr. II i Kolmhaara (s. 23) hade den ena formen

av ett brett L och dess ingång hade synbarligen legat mot norr. En bostadsgrop med måtten $2,5 \times 2,15$ m och med en härd vid den ena väggen, på omr. C 1907 i Jäkärälä, har av Pälsi jämförts med en liknande konstruktion på Tiitunmäki i Kaukola (PÄLSI 1915 s. 105).

Raka eller böjda sotstrimmor, eller sådana som möts i en vinkel, kan indicera förekomsten av någotslags vindskydd i form av en vindskärm (t.ex. omr. K I och E 1915 i Jäkärälä, s. 69). En sådan har enligt Äyräpää förekommit på Ojalankangas i Alavus (ÄYRÄPÄÄ 1916 a s. 81). Det kan dock nämnas att tolkningen enbart bygger på det faktum, att fynden upphörde vid en bestämd linje som antogs ha markerat vindskärmens gräns vid markytan. Några lämningar av skärmen kunde icke konstateras.

Av denna översikt torde ha framgått, att Jäkärälä-gruppens befolkning bott i bostadsgropar eller stängtält och att gruppen därvidlag icke skiljer sig från vad som varit brukligt under hela den yngre stenåldern i Finland. Hyddbottnarna av Madeneva-typ kan däremot icke sammanknytas med Jäkärälä-gruppen, de tillhör den typiska kamkeramikens tid.

Ett för Jäkärälä-gruppens boplatser utmärkande drag är avsaknaden av de på många av den tidiga kamkeramikens boplatser allmänt förekommande brända benen. På övriga boplatser påträffas brända ben i allmänhet i anslutning till härdarna eller i avfallsgropar och detta kan tyda på att måltidsresterna kastats i elden. På Jäkärälä-gruppens boplatser förekommer detta blott i undantagsfall. Några obrända ben från Nummenharju påträffades i kulturlagret.

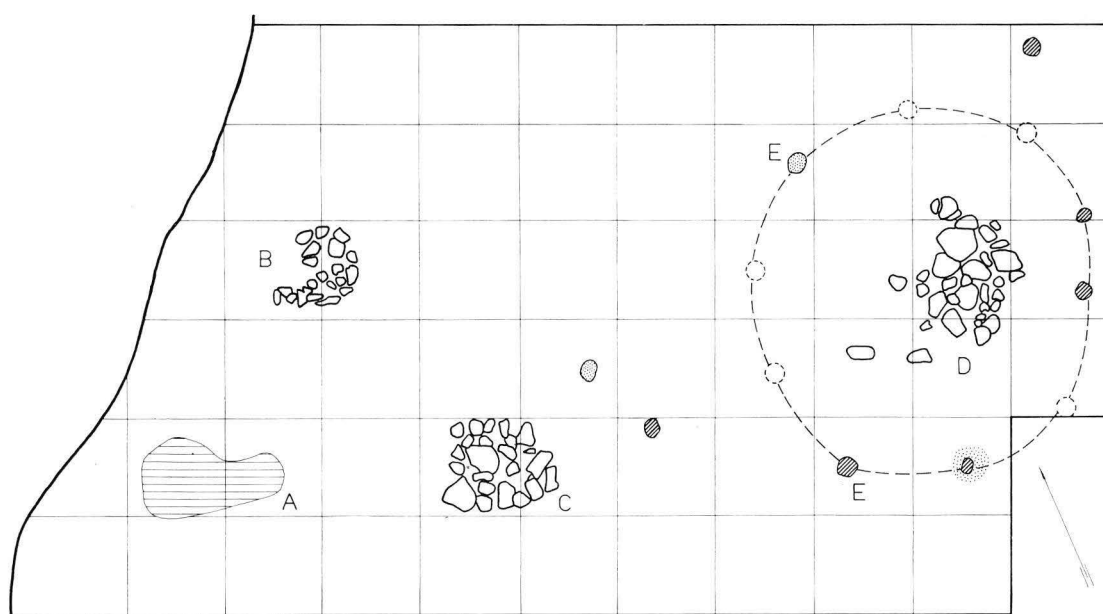

Fig. 56 Jäkärälä. Fornlämningar på område P I. A = lera, B-D = härdar, E = stolphål. En grävningsruta omfattar 1 m².

GRAVARNA

Av Jäkärälä-gruppens boplatser är det endast tre, Kolmhaara, Aisti och Jäkärälä, som givit gravar. Dessa är samtliga ockergravar, d.v.s. gravar i vilka den döde helt eller delvis inbäddats i rödockra. De skiljer sig från sådana begravningar där ockran nedlagts bredvid skelettet i form av små färgämnesklumpar. Det senare begravningssättet, som antyder en från det förra avvikande symbolik, är icke känt från det finska fastlandet.

Gravarna från Kolmhaara kan indelas i tre klart åtskilda typer, A, B och C. Typ A består av enkla, till formen ovala gravar utan någon speciell stenkonstruktion, typ B av gravgropar med en eller två resta stenar och typ C av hällkistor eller därmed jämförbara stenkonstruktioner under flat mark. Samtliga typer innehåller rikligt med rödockra.

Gravarna av typ A är enkla gravgropar, rikligt utrustade med rödockra. Deras grundplan, d.v.s. den av rödockra färgade botten, är oval eller rund. Gravarnas längd är svår att uppskatta; endast den 80 cm långa grav XIV var helt intakt. Den uppskattningsvis blott till 4/5 bevarade grav I mätte hela 280 cm. Den stora skillnaden i längd mellan dessa två gravar, kan bero på, att i den förstnämnda endast en del av den döde, t.ex. hans huvud och överkropp, varit täckta av ockra, i den senare hela kroppen och området närmast omkring densamma. I varje fall måste man räkna med rätt stora längd-differenser. I två av A typens gravar, I och XIV, var ockran täckt av ett skikt björknäver. I grav XIV var endast små bitar näver bevarade och eventuellt kunde nävern i detta fall tänkas härstamma från ett näverkärl.

Orienteringen är känd endast för gravarna I, V och XIV, av vilka grav I låg i riktning N—S, grav V i SW—NE och grav XIV i N—S. Gravarnas djup varierar mellan 60 och 115 cm (I och III), rödockrans mäktighet mellan 5 och 15 cm.

Till typ A har hänförts följande sju gravar i Kolmhaara: I—V, XIV och M.

Gravarna av typ B består av ovala eller runda ockerfläckar vid en rest sten eller mellan två resta stenar. I det senare fallet (VII, XII, XVIII) har den ena stenen stått vid huvudändan, den andra vid fotändan medan de gravar där endast en sten påträffats (IX, XIII, XV, XVI) och där skelettspår kunnat konstateras haft den resta stenen placerad vid huvudändan. I två av gravarna (XV, XVIII) stöttades hällarnas nedre ända av små runda stenar. Gravarnas ockerskikt varierade mellan 2 och 7 cm (XV och XII), längden mellan 60 och 210 cm (XVIII och VII) och djupet mellan 60 och 90 cm (VIII, IX och XIII resp. VII). Orienteringen var i två fall E—W (XV, XVIII), i två fall NE—SW (VII, IX) och i ett fall NW—SE (XII).

Till typ B hör följande 8 gravar: VII, VIII (?), IX, XII, XIII, XV, XVI och XVIII.

Gravarna av typ C består av hällkistor med rektangulär bottenplan och låg liksom A- och B-typens gravar under flat mark. Kistorna var uppbyggda av lodräta eller svagt lutande hällar av 1—10 cm tjocklek. Röd sandsten var det vanligaste materialet, men även andra stenarter som t.ex. granit, som genom sämre klyvningsegenskaper mindre

väl lämpat sig för ändamålet, hade kommit till användning. Åtminstone en del av hällarna har sannolikt spjälkts till lämplig storlek på själva gravfältet. Vid ett besök i Kolmhaara såg förf. ett c:a 90×100 cm stort och 40–50 cm tjockt sandstensblock, som kort förut hittats på Sydkullen. Det hade legat på 50 cm djup och under och omkring detsamma hade marken varit svart av sot och kol. Blocket, från vilket flere hällar redan bortspjälkts, hade till följd av upphettningen spruckit sönder i ett flertal 3–5 cm tjocka hällar. Det är mycket troligt att en del av de hällar varav kistorna av typ C uppbyggts, härstammar just från detta samma block.

Grav VI hade ett lock av två horisontalt lagda hällar som lämnade c:a $1/3$ av graven öppen; de övriga kistorna hade långsidor av snedställda mot varandra lutande hällar. I grav XI bestod kistans ena långsida av dubbla hällar men det yttre lagret kan härstamma från ett nedstörtat lock. Detta kan tänkas gälla även några av de andra kistorna där den ena långsidan har haft några extra hällar som icke direkt har hört till väggkonstruktionen. I grav XVII var den ena långsidans hällar så mycket högre än den andra långsidans att ett vågrätt liggande lock över kistan är otänkbart. Den djupt liggande graven nr XX har säkerligen icke heller haft något stenlock. Det är dock möjligt, att några av de kistor som saknar stenlock har haft ett trälock. De inåt rasade långsidorna tyder nämligen på, att graven ursprungligen har bildat ett tomrum, vilket förutsätter ett lock av något slag.

I de flesta fall hade kistorna en gavelsten i vardera kortändan och de var alltid tjockare än kistans övriga hällar. I gravarna XVII, XIX, XXIV och XXV saknade den ena kortändan dock gavelhäll.

På ett undantag när, grav XXV, har kistan helt omslutit den döde. I grav XXV täckte nämligen den kistliknande stenkonstruktionen blott den dödes nedre del medan huvudändan var otäckt. Ockerskiktet återigen var begränsat till kroppens övre del.

Ett särdrag är småstenspackningen ovanför huvudändan i grav XX.

Hällkistornas längd, d.v.s. det inre måttet från ändsten till ändsten, varierade mellan 120 och 190 cm (VI och XX) djupet (avståndet från markytan till gravens ockerskikt) mellan 60 och 200 cm (VI och XX).

Orienteringen av C-typens gravar var i fyra fall E—W (XIX, XXII, XXIII, XXV), i tre fall WSW—ENE (XI, XX, XXIV), i två fall SW—NE (VI, XVII), i ett fall SSE—NNW (X) och i ett fall (?) N—S (XXI). I samtliga fall där benfragment och tandemalj kunde konstateras låg den döde med huvudet i W, WSW eller SW.

Till typ C hör följande 11 gravar: VI, X (?), XI, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV och XXV.

Samtliga gravar i Kolmhaara saknade synliga märken ovan jord som skulle ha anggett deras position. Av vissa tecken att döma har åtminstone en del av C-typens gravar varit utmärkta ovan jord. I två fall (XIX, XX) påträffades nämligen omedelbart under humusskiktet ovanför graven, en eller två små flata sandstensskivor i vågrätt eller svagt lutande läge (t.ex. fig. 34). Man kan antaga att dessa skivor ursprungligen stått upprätt och varit synliga ovan jord. Utgående från detta och förhållandena i grav XXV, där gravens högsta häll låg blott 5 cm under jordytan och sålunda kan ha varit synlig ovan densamma, samt från det faktum att gravarna aldrig skär varandra, kan man förmoda, att alla gravar på ett eller annat sätt varit synliga ovan jord (jfr s. 94). Marken var i allmänhet något mjukare på de ställen där gravarna låg, något som i hög grad underlättade deras lokalisering. I flere fall kunde man genom att följa gränsen mellan den mjukare fyllningen ovanför graven och den hårda sanden utanför densamma, fastställa gränserna för gravgropens ursprungliga utsträckning. I de två tyd-

ligaste fallen, (II, XX fig. 34) var gropens form lätt trattformig. I den senare graven hade fyllningsjorden en klart smutsgrå skiftning.

I samtliga gravar med skelettpår har den döde legat på rygg i utsträckt läge och varit helt eller delvis täckt av rödockra. Grav XI, där en stor del av den dödes nedre käke med tillhörande tänder var bevarad, har tillhört ett 10—12-årigt barn (pl. 9:j). En barngrav torde även den blott 60 cm långa grav XVIII ha varit. Att döma av skelettpåren har den döde i grav XXII varit 170 cm lång, i grav XX 140 cm lång. Skelettmaterialet var, med undantag av den omtalade käken från grav XI, tandemalj från grav XIX, benfragment från gravarna I, XVII, XIX och XXV samt delar av kraniet och tandemalj från gravarna XX och XXIII, så dåligt bevarat att det inte kunde tillvaratagas. Vanligen kunde skelettet blott ses som en gulröd plastisk massa med enstaka benfibrer. Emedan obrända ben från stenåldern endast i undantagsfall bevaras i Finlands kalkfattiga jord, torde rödockran kunna tillskrivas konserverande egenskaper. Härpå tyder även de bevarade näverstyckena i gravarna I och XIV.

Några stratigrafiska iakttagelser mellan de tre olika gravtyperna i Kolmhaara har inte kunnat göras. De enda gravar som tangerade varandra är gravarna XI och XII, av vilka den förstnämnda tillhör typ C, den senare typ B. Gravarna låg på samma nivå under markytan och s.g.s. vinkelrätt mot varandra (fig. 28). Under utgrävningen föreföll det dock som om ockerskiktet i grav XII skulle ha sträckt sig in under en av hållarna i grav XI och som om grav XII skulle ha legat någon cm djupare än grav XI. Om dessa iakttagelser är riktiga vore alltså grav XII äldre och åtminstone i detta fall, typ B äldre än typ C.

En blick på översiktskartan över gravfältet på Sydkullen visar (fig. 11), att gravarna låg i tämligen regelbundet förlagda i NW—SE gående linjer. Längst i väster låg gravarna I—V och ett stycke därifrån mot öster grav XIV, samtliga av typ A, medan gravfältets övriga gravar, med undantag av grav XXV, var belägna NE om dessa. Av A-typens gravar låg gravarna I, IV och XIV nära varandra och alla på 60 cm djup vilket tyder på att man då en ny grav grävdes ännu mindes de äldres läge och djup och nöjde sig med att gräva ned graven till denna nivå. Sålunda skulle dessa tre gravar vara relativt samtida, något som även fyndmaterialet tycks tala för (s. 95). Öster om A-typens gravar låg gravarna VI—XIII och XV—XIX av vilka VI—XII och XV—XVI mer eller mindre i linje. Enligt de uppgifter som erhållits om de i samband med sandsläpning förstörda gravarna låg de två kistgravarna söder om grav VI, medan de två övriga (sannolikt av typ A) låg i förlängningen av den linje som påbörjades av gravarna I—V. En grupp för sig bildade gravarna XX, XXII—XXV, som låg mera spridda och i nära anslutning till eldstäderna 2—5 (fig. 11), och som kan antagas ha ett eller annat samband med dessa (s. 96).

Betraktar man Sydkullens höjdförhållanden, finner man att gravarna VI—XIX låg högst och på Sydkullens krön, gravarna I—II och IV—V på kullens västsluttning och gravarna XX och XXII—XXV på dess nordsluttning. Denna, visserligen obetydliga, höjdskillnad, som ingalunda är betingad av strandförskjutningen, kan innebära att de äldsta gravarna ligger på kullens krön.

Liknande iakttagelser har gjorts på gravfältet vid Västerbjers (STENBERGER 1943 s. 113). Om denna tolkning är riktig, vore alltså gravarna av B- och C-typ äldre än A-typens gravar, medan relationen mellan gravarna XI och XII skulle tyda på, att B-typen vore äldre än C-typen. Den kronologiska följden hos gravarna på sydkullen i Kolmhaara vore alltså B, C, A.

Även i fråga om gravgodset föreligger en markant skillnad mellan å ena sidan A-

Tabell 3. Gravfynd från Kolmhaara

Grav	Gravtyp	Metkrokskaft	Skifferhängen	Bärnstensmycken	Flintspetsar	Flintknivar	Flintskrapor	Flintavslag	Kvartsavslag	Bränd lera	Näver	Ben	Rödockra	Kol	Summa
I	A	—	—	10	13	—	2	33	1	2	x	x	x	—	61
II	A	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	x	—	6
III	A	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
IV	A	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	x	—	2
V	A	—	1	60	1	—	—	—	—	—	—	—	x	—	62
VI	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
VII	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
VIII	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
IX	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
X	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XI	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XII	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XIII	B	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	x	—	1
XIV	A	—	—	—	—	1	—	1	—	—	x	—	x	—	2
XV	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XVI	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XVII	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	x	—
XVIII	B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XIX	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XX	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XXI	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—
XXII	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XXIII	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XXIV	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
XXV	C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	x	—	—
M	A	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	x	—	1

typens gravar och å andra sidan gravarna av typ B och C, i det, att endast A-typens gravar givit rika fynd medan B- och C-typens gravar på ett undantag när (XIII, typ B) var utan föremål. De mellan hållarna i några av C-typens gravar påträffade slagskärvorna torde tämligen säkert sakna direkt samband med gravarna, därtill besitter de inget daterande värde. I gravarna av A-typ låg föremålen utspridda över gravens hela botten och till synes utan någon speciell ordning. I grav I påträffades fynden utströdda över hela det av rödockra färgade området (fig. 13), en del föremål t.o.m. utanför gravens rand. Bärnstensmyckena låg här dock samlade i små grupper (2 + 4 + 2 + 1) och kunde tänkas ha varit fastsydda vid den dödes klädedräkt. I grav V låg bärnstensmyckena samlade i en hög och i en sådan ordning att de torde ha burits om halsen. Bland smyckena låg en pilspets av flinta. Av flintspetsarna i grav II låg fem nära varandra i linje med spetsarna riktade åt samma håll, en sjätte ett stycke därifrån. Hur gravgåvorna legat i förhållande till skelettet, kan icke avgöras. Gravfyndens fördelning

på de olika gravarna framgår av tabell 3. Det i grav XIII hittade kvartsavslaget kan icke ge någon datering för B-typens gravar.

På boplaten vid A i s t i har utgrävts fyra, ev. fem gravanläggningar (AI—AV) av vilka fyra (AI, AIII—V) var hällkistor och en (AII) saknade stenkonstruktion. Liksom i Kolmhaara ligger gravarna i Aisti under flat mark och saknar märken ovan jord, som skulle ange deras position. Man torde dock med största säkerhet kunna hävda, att åtminstone grav AIII varit utmärkt ovan jord genom den stora stenen i gravens mitt, emedan denna var täckt av blott ett centimetertjockt humuslager. Ingen av de andra gravarna låg speciellt djupt varför det är fullt möjligt att stenarna till någon del stuckit upp över jordytan. Grav AI med sina vågrätt liggande täckstenar saknade dock hållar som kunde tänkas ha markerat dess plats.

Hällkistorna är manslånga och längden uppvisar inte några större differenser. Grav A I var kortast med 130 cm medan de övriga mätte 170 cm. Orienteringen var i ett fall NW—SE (AI), i två fall W—E (AIII, AIV) och i ett fall N—S (AV).

Intressant till sin byggnad är framförallt grav AIV, som hade vågrätt liggande sidohållar (fig. 42). Man kunde i detta fall tänka sig, att den mörka raka strimman i gravens längdriktning skulle utgöra resterna av en stör som vilat på ändstenarna och mot vilken sidohållarna stått lutade. Gåtfulla var även ockerstrimmorna i graven. I allmänhet har det både i Aisti och Kolmhaara visat sig, att en rund ockerfläck med en diameter av 10—20 cm (t.ex. gravarna AIII, AV, XI, XXII, XXIII och XXV) markerat platsen för den dödes huvud och som bevis härför föreligger det både tand- och skallfragment från flere gravar. I grav AIV påträffades en sådan ockerfläck i kistans bäge ändar och fläckarna kan tänkas representera platsen för den dödes huvud även om ingendera av dem innehöll tandemalj. Man kan därför tänka sig att graven varit en dubbelgrav, där de döda legat på sida och med huvudet i var sin ända av kistan. Detta skulle även kunna förklara de långt ifrån varandra belägna ockerstrimmorna längs kistans långväggar som knappast kan representera blott en individ.

Den 200 × 50 cm stora ockerfläck som här betecknats som grav A II, var inte fyndförande, men kan genom sin orientering i NNE—SSW och sina stora dimensioner ha ett samband med gravarna av typ A i Kolmhaara.

På J ä k ä r l ä har utgrävts blott en fornlämning, som kunde vara en grav (s. 69) och som uppenbarligen är yngre än Jäkärälä-gruppen.

Om man gör en jämförelse mellan gravarna från Kolmhaara, Aisti och Jäkärälä finner man, att gravar av typ A förekommer även i Jäkärälä och av allt att döma också i Aisti. Gravarna på de två förstnämnda boplatserna förenas, förutom av formen, också av likheterna i fråga om gravskicket, d.v.s. seden att utrusta den döde med en eller flere pilspetsar av flinta. Avvikande från varandra är dock gravarnas orientering, som i Kolmhaara företrädesvis är N—S, men i Jäkärälä E—W. Grav AII från Aisti åter var orienterad i NNE—SSW varigenom den blott obetydligt avviker från den i Kolmhaara förhärskande riktningen N—S.

Några paralleller till gravarna av typ B i Kolmhaara finns icke på de övriga boplatserna. De konstituerar måhända alls icke någon egen typ, utan kan uppfattas som en förenklad variant av typ C. Både dimensioner och orientering ansluter sig närmare till typ C än till typ A.

Hällkistorna i Aisti hör till samma typ av gravar som C-typens gravar i Kolmhaara, medan några paralleller till dem icke finns i Jäkärälä. T.o.m. i fråga om detaljer kan man peka på flere likheter. Så har t.ex. den symmetriska rektangulära grundplanen och bottenens ovala ockerfläck i grav VI en fullständig motsvarighet i grav AI och stora lik-

heter existerar vidare mellan de lutande hållarna i huvudändan av grav AV, som för övrigt hade glest spridda hållar, och motsvarande karakteristiska drag i gravarna XXII och XXV. Den döde har vidare legat i utsträckt läge med undantag av grav AV, där skelettspår tydde på, att denne legat i svagt böjd sovställning. Ett viktigt gemensamt drag är även avsaknaden av gravgåvor. Betraktar man orienteringen av gravarna av C-typ är även den tämligen uniform. I Kolmhaara var den vanligaste orienteringen W—E (fyra fall) eller densamma som för gravarna AIII och AIV i Aisti men även NNW—SSE som står nära orienteringen av grav AI (NW—SE) förekommer i Kolmhaara. Den från vanligheten avvikande orienteringen i N—S av grav AV i Aisti har en motsvarighet i grav XXI i Kolmhaara (s. 25).

Avgörande för dateringen av ockergravarna i Kolmhaara, Aisti och Jäkärälä är naturligtvis i första hand själva gravgodset, i andra hand, och det gäller framförallt de fyndtomma gravarna av typ B och C, boplatsernas topografiska förhållanden och boplatssfyndens spridning.

I gravarna av A-typ förekommer en rik uppsättning av olika föremålsformer såsom bärnstensmycken av flere slag, mandelformade pilspetsar och skivskrapor av flinta, ett skifferhänge och ett metkroksskaft av skiffer. Ehuru bärnstensföremålen i egenskap av importföremål principiellt sett borde vara viktiga för dateringen kan de emellertid inte utnyttjas för detta ändamål, emedan man bland dem ej lyckats särskilja kronologiska grupper. Viktigare för en åldersbestämning är flintspetsarna och metkroksskaftet av skiffer. Redan den rikliga förekomsten av flintföremål, flintavslag och även bärnsten kan ge en grov datering. Fyndförteckningen för de olika grävningsområdena i Kolmhaara utvisar nämligen klart, att flinta och föremål av bärnsten icke uppträder tillsammans med Jäkärälä-keramik, utan uteslutande tillsammans med typisk kamkeramik. Speciellt upplysande i Kolmhaara är grävningsområdena III, VII och VIII. På det förstnämnda förekommer skivskrapor och avslag av flinta medan bärnstensmycken och skifferföremål saknas. På omr. VII finner man däremot både bärnstensföremål, pilspetsar, skivskrapor och avslag av flinta samt ett halvfärdigt metkroksskaft av skiffer och på omr. VIII uppträder både halvfabrikat och färdiga flintföremål samt en bärnstensskiva. På de tre nyssnämnda grävningsområdena dominerar den äldre typiska kamkeramiken helt, och då man kan utgå ifrån, att gravgodset avspeglar föremålsbeståndet under gravarnas anläggningstid, torde man med största säkerhet kunna hävda, att A-typens gravar i Kolmhaara intimt hör samman med det bosättningskede, vars lämningar man finner på omr. III, VII och VIII, att de m.a.o. tillhör den äldre typiska kamkeramikens tid. Samma eller en ännu yngre datering torde gälla för graven från Jäkärälä liksom för det största flertalet av Finlands ockergravar av denna typ. Ett ytterligare stöd för en sådan datering finner man som nämnts i det faktum, att bärnstensimportens tyngdpunkt infaller under den typiska kamkeramikens tid (ÄYRÄPÄÄ 1945; EDGREN 1959).

För dateringen av gravarna av B- och C-typ erhåller man ej stöd av något fyndmaterial, varför utgångspunkten måste bli en annan. Såsom ovan påvisats bör de fyndförande gravarna av typ A dateras till den äldre typiska kamkeramikens tid vilket innebär att detta kulturskede har haft en egen specifik och enhetlig gravform, något som även klart framgår av översikten över den kamkeramiska kulturens gravskick (s. 100). Den äldre typiska kamkeramikens folk kan därför icke komma ifråga som bärare av ett hållkistgravskick, sådant det uppträder i Kolmhaara och Aisti.

Betraktar man det övriga fyndmaterialet från de två aktuella boplatserna finner man på Kolmhaara, förutom typisk kamkeramik, Jäkärälä-keramik, en sydvästfinsk rätyxa,

som måste dateras till båtyxkulturen, samt skärvor från fyra lerkärl och en simpel skaft-hålsyxa från bronsåldern. På boplaten vid Aisti har åter förutom typisk kamkeramik hittats Jäkrlä-keramik och båtyxkeramik. I likhet med den typiska kamkeramiken har även båtyxkulturen ett eget särpräglat gravskick, ett gravskick som förenar geografiskt vitt skilda grupper av stridsyxkulturerna och som karakteriseras av att de döda utrustats med rika gravgåvor av speciell karaktär och vilar i hukställning (EDGREN 1958, s. 27 ff). Bland det utomordentligt rika fyndmaterialet från Kolmhaara finns endast ett föremål, den sydvästfinska rätyxan, som kan tillskrivas båtyxkulturen. Yxan antyder att företrädare för båtyxkulturen besökt Kolmhaara, medan avsaknaden av övriga fynd från båtyxkulturen tyder på, att detta besök snarare haft karaktären av ett tillfälligt uppehåll än av en långvarig egentlig bosättning. Rätyxan, som är ett ströfynd, kan dessutom härstamma från en båtyxgrav. Till detta kan man ytterligare foga det faktum, att man icke funnit en enda hållkista på någon av båtyxkulturens talrika boplatser, Aisti undantagen, lika litet som man i Finland kunnat konstatera någon form av användning av rödockra inom denna kultur. Därför kan icke heller båtyxkulturens folk anses ha anlagt hållkistgravarna i Kolmhaara och Aisti.

När det gäller att ta ställning till frågan huruvida bronsåldern kunde utgöra den kulturmiljö i vilken gravarna av C-typ hör hemma, finner man, att det existerar en viss likhet mellan dem och en typ av hållkistor som påträffats i rösen vilka daterats till äldre bronsålder (MEINANDER 1954 b s. 95 f). Några kistor (t.ex. Tallgren 1918 s. 18 f) är uppbyggda av sandstenshällar, men hållarna är grövre än hos de smäckra kistorna från Kolmhaara och Aisti och olikheterna i gemen är därför trots allt vida större än de enstaka beröringspunkterna. De två gravtyperna, i det ena fallet en djupt i marken nedgrävd kista, i det andra en kista belägen i centrum av ett högt över den omliggande terrängen liggande röse, är helt olika till sin karaktär och jordgravar är inte kända från Finlands bronsålder. Bronsåldersfynden från Kolmhaara är dessutom mycket få med fragment av blott fyra lerkärl och en simpel skaft-hålsyxa och liksom i fråga om båtyxkulturen antyder detta att man under bronsåldern endast sporadiskt besökt Kolmhaara. Nitton gravar av B- och C-typ förutsätter dock en långvarigare bosättning. Slutligen bör det poängteras att bronsåldersfynd totalt saknas på boplaten vid Aisti vilket är ett ytterligare argument för att gravarna av B- och C-typ inte tillhör bronsåldern. Rödockra har dessutom aldrig påträffats i bronsåldersgravar i Finland.

Återstår alltså Jäkrlä-gruppen. Det är emellertid icke endast denna uteslutningsmetod som kan ge en sådan datering, utan den vinner stöd även av de topografiska förhållandena på sydkullen. Som av översiktskartan framgår (fig. 11), ligger gravarna XX, XXII—XXV i tämligen nära anslutning till fyra eldstäder (nr 2—5) vilka alla hade en mycket tillfällig karaktär såtillvida, att de icke omgavs av något egentligt kulturlager eller av några fynd. I stället påträffades i dem flere för Jäkrlä-gruppen typiska föremål och de låg i stort sett på samma djup som de närliggande kistgravarna. Man kan icke värja sig för tanken, att härdarna kan ha haft ett eller annat samband med gravarna, att de kanske anlagts vid någotslags riter vid begravningen.

Det förefaller därför mycket sannolikt att gravarna av typ B och C i Kolmhaara och Aisti utgör Jäkrlä-gruppens gravform.

Förvånande är, att man inte på någon annan av Jäkrlä-gruppens boplatser funnit gravar av typ B eller C. En förklaring härtill kan vara, att Kolmhaara och Aisti ligger i trakter där lämpligt material för hållkistor fanns att tillgå i rikliga mängder (ESKOLA 1925 s. 307). En mera plausibel förklaring framskyntar, då man betraktar förhållan-

dena på Syd- och Nordkullarna i Kolmhaara. Ehuru gravarna av B- och C-typ bör betraktas som boplatzgravar var de inte nedgrävda i kulturlagret utan belägna på ett avskilt område inom boplatzområdets gräns. Detta kunde innebära, att samma förhållanden gällt även på andra boplatser och att man inte funnit gravfälten, emedan man begränsat utgrävningarna till ställen med kulturlager. Å andra sidan visar gravarna i Aisti, att Jäkärä-gruppen även känt till den rena boplatzgraven med gravarna nedgrävda genom kulturlagret.

Ehuru gravarna från Kolmhaara, genom de i dem anträffade benfragmenten, är de första med säkerhet påvisade kamkeramiska gravarna i Finland, finner man att förekomsten av rödockra på några boplatser redan tidigare väckt forskarnas uppmärksamhet, även om man inte varit på det klara med fyndens verkliga karaktär. Som en komplettering till tidigare undersökningar (ÄYRÄPÄÄ 1945; EDGREN 1959; EDGREN 1961; LUHO 1961; och LUHO 1965) samt för att pröva dateringen av de olika gravtyperna i Kolmhaara, Aisti och Jäkärä, ges här nedan en översikt över den kamkeramiska kulturens gravskick i Finland och dess närmaste grannländer.

Redan i sin år 1910 daterade grävningsberättelse över sina undersökningar på boplatzen vid Häyrynmäki i Viborg, förundrade sig K. Soikkeli över, att flere av grävningens bästa fynd kom från små gropar med "blodröd" jord på 60—100 cm djup. Soikkeli uppfattade emellertid ej dessa fynd som gravfynd. Det första antagandet att på stenåldersboplatser påträffade ockerförekomster med välbevarade föremål av bärnsten och flinta kunde vara gravfynd, finner man i A. Äyräpääs grävningsberättelse över undersökningarna i Somme i Viborgs landskommun år 1925. Senare har Äyräpää återgett denna uppfattning i tryck i studien "Die Verbreitung des Bernsteins in kammkeramischem Gebiet" (ÄYRÄPÄÄ 1945 s. 18) där han förutom sina iakttagelser i Somme, nämner ockerförekomster med föremål från Häyrynmäki i Viborg, Jäkärä samt Pitkäsaari i Vihanti. Av dessa fynd finns det sistnämnda omtalat redan hos Appelgren—Kivalo och Ailio. Den förre talar om "rödmylla" den senare om "speciellt röd sand", men ingendera ställer detta fynd i samband med gravar (APPELGREN—KIVALO 1908 s. 2 ff; AILIO 1909, s. 231 ff).

Till ovannämnda fynd kan fogas flere både äldre och senare tillkomna fynd, som nu fått sin förklaring genom gravfynden från Kolmhaara. Å andra sidan har förhållandena i Kolmhaara även visat, att alla på stenåldersboplatser påträffade ockerförekomster ingalunda behöver beteckna gravfynd (t.ex. omr. VII och Munasaari, s. 49 f.). Fynd som kan rubriceras som gravfynd finns, förutom från ovannämnda platser, från Kymi Nikeli, Helsinge Jönsas, Kokemäki Pispä, Lapua Pitkämäki, Kuortane Haavistonharju, Kiuruvesi Kariaho, Kuusjärvi Sätös, Pyhäselkä Hammaslahti, Evijärvi och Suomussalmi Kellolaisten tuli II. Från den nedre boplatzen vid Jettböle i Jomala på Åland, kommer dessutom några boplatzgravar. En trindyxa från Jettböle (4630:305) hittades liggande med eggen mot öster i en fem cm tjock ockerfläck i östra delen av grävningsruta XL. Yxan, vars ena bredsida fortfarande är starkt rödfärgad, kan väl tänkas härstamma från en ockergrav (jfr s. 102).

Gravarna har förtecknats i bilaga 1, s. 156.

Förteckningen visar att ockergravar förekommer över s.g.s. hela Finland, talrikast dock i landets sydvästra delar. Från det tidigare finska Karelen föreligger två boplatser med ockergravar (Somme och Häyrynmäki, summa 4 gravar), Nyland två (Nikeli och Jönsas, summa 4 gravar), Egentliga Finland två (Jäkärä och Aisti, summa 6 gravar), Satakunta två (Kolmhaara och Pispä, summa 44 gravar), Södra Österbotten tre

(Pitkämäki, Haavistonharju och Evijärvi, summa 3 gravar), Norra Österbotten två (Pitkäsaari och Kellolaisten tuli II, summa 5 gravar) och Savolax- Norra Karelen tre (Kariaho, Hammaslahti och Sätös, summa 8 gravar) eller för hela landet summa 74 gravar. Den gamla, ännu år 1965 omfattade myten (OZOLS 1965 s. 73), att kamkeramikerna ej haft jordgravar, kan därmed definitivt avlivas.

Förutom pilspetsen från Evijärvi som saknar närmare fynduppgifter, är alla ockergravar boplatssgravar. Av dem har gravarna P I—VII från Pispå därtill legat i bostadsgropar, och detsamma kan gälla för två av gravarna från Kellolaisten tuli II (grav 2 låg under en härd och grav 4 till hälften under en stenläggning, som kan tänkas representera en bostadslämning) medan gravarna från Sätös låg i hyddbottnar. Ett nära samband med bostaden visar även graven från Hammaslahti, som låg genast utanför hyddans vägg. Förf. har tidigare framfört den åsikten, att gravarna I—V och XIV i Kolmhaara vore exempel på ett fristående gravfält (EDGREN 1959 s. 21). Även om det faktum kvarstår, att de intimt hör samman med de fornlämningar och fynd, som påträffades på områdena III, VII och VIII och sålunda ligger på 100 m avstånd från dessa, bör boplatsten vid Kolmhaara dock betraktas som en helhet och i enlighet härmed gravarna I—V och XIV som boplatssgravar. Den kamkeramiska kulturens gravtyp är alltså boplatssgraven. Det faktum, att endast en försvinnande liten del av landets undersökta kamkeramiska boplatser har givit gravfynd, kan bero på, att gravarna av typ A i allmänhet ligger under kulturlagret, på vars undre nivå grävningarna vanligtvis avslutas och att de av denna orsak undgått upptäckt. Man bör dock även räkna med den möjligheten, att det också kan finnas gravar utan rödockra. De hittas då bara om de innehåller gravgåvor. Ett sådant fynd är t.ex. fyndet från Mäntyharju (ÄYRÄPÄÄ 1925 s. 44 och fig. 14), som innehöll fem pilspetsar och en flintskrapa. Det har rubricerats som en depå, men kan i belysning av de nya fynden möjligen nu uppfattas som ett gravfynd.

Utom läget på boplatsten har ockergravarna mycket annat gemensamt. Den döde har helt eller delvis inbäddats i rödockra och gravarnas grundplan är i det förstnämnda fallet nästan alltid oval, i det senare rund eller av mera tillfällig form.

De ovala ockergravarna av typ A är störst, grav I från Kolmhaara med 280 cm, gravarna P I, P IX, P XVII och P XVIII från Pispå med resp. 215, 200, 290 och 250 cm och graven från Nikeli med 208 cm. De är alla alltså mer än manslånga. Vidare är de orienterade i nord-sydlig riktning och det förefaller därför att råda ett visst samband mellan den ovala gravformen av stora dimensioner och orienteringen i N-S. Luho anför dock ang. gravarna från Pispå (LUHO 1961), att gravgropen där ursprungligen har varit mindre och att rödockran har haft en benägenhet att färga av sig både uppåt och åt sidorna genom yt- och grundvattnets inverkan. I Kolmhaara är gravarna klart avgränsade gentemot den hårda omgivande sanden och rödockra kan i dem konstateras blott i den utsträckning gravgropen har. En bidragande omständighet till att någon avfärgning inte förekommit i Kolmhaara, kan vara, att gravarna där varit belägna på en kulle högt ovan grundvattnet och med goda avrinningsmöjligheter för ytvattnet.

Förutom ovannämnda gravar är graven från Hammaslahti, grav 1 från Jönsas och grav 3 från Kellolaisten tuli II orienterade i N—S medan graven från Jäkärälä liksom den från Haavistonharju är orienterad i E—W, graven från Pitkämäki i NW—SE och grav 3 från Kariaho i WNW—ESE. Av de kamkeramiska ockergravarna av typ A är alltså det största flertalet orienterade i nord—sydlig riktning. Härigenom avviker de i väsentlig grad från gravarna av typ B och C i Kolmhaara och Aisti där typ B aldrig är

orienterad i N—S utan i E—W, NE-SW och NW—SE och typ C företrädesvis i E—W men även WSW—ENE, SW—NE och SSE—NNW samt i ett fall (Grav AV) i N—S. Å andra sidan visar gravbeskrivningen att orienteringen av de tre gravtyperna icke följt absoluta regler.¹

Även gravgodsets sammansättning i ockergravarna av typ A är tämligen uniform och både rikt utrustade gravar med en mängd föremål och sådana innehållande blott ett föremål, eller fyndtomma förekommer. Grav 2 från Häyrynmäki med en flintspets har nära paralleller i gravarna från Somme, Jäkrlä och grav P IX från Pispå och grav 3 från Häyrynmäki med sina stora flintspetsar har en motsvarighet i grav P XIV från Pispå. Likheter vad gravgodset beträffar uppvisar även gravarna IV i Kolmhaara, grav P VII i Pispå och en av gravarna i Sätös, som alla innehöll blott ett metkroksskaft av skiffer. En parallell till den mångsidigt utrustade grav I från Kolmhaara finner man i grav P XIV i Pispå som innehöll 4 flintspetsar, en flintskrapa, 13 avslag av flinta och 2 kvartsavslag. Ett unikt gravgods uppvisar graven från Hammaslahti som innehöll blott en yxa, även om man kanske kunde se en motsvarighet i grav XIV från Kolmhaara, ty föremålen var i bägge gravarna instuckna i marken. Ett undantag utgör även grav 3 från Kellolaisten tuli II, som innehöll en skifferyxa och en skifferkniv med vinkelböjt skaft, ett gravgods som saknar motsvarigheter bland de övriga gravarna. Gravarna från Jönsas saknade gravgods liksom graven från Haavistonharju, såvida man inte kan anse de i den sistnämnda påträffade kvartsavslagen vara gravgåvor.

Luhö har framfört tanken att gravgodsets sammansättning kunde avspegla den avlidnes ställning i samhället och arten av det arbete denne utfört inom detta (LUHÖ 1961 s. 29). I enlighet härmed skulle en person som ägnat sig åt fiske, som gravgåva ha erhållit ett metkroksskaft, en jägare skulle ha begåvats med stora flintspetsar och en person, som huvudsakligen ägnat sig åt skinnberedning, skulle ha utrustats med några skrapor och knivar. Enligt förf:s mening förefaller det dock mindre sannolikt att en subneolitisk kultur som den kamkeramiska skulle ha varit så specialiserad, att det inom denna skulle ha utkristalliserats sådana yrkesgrupper, som gravgodset enligt Luhös mening synes antyda. Snarare kunde gravgodsets sammansättning avspegla det föremålsbestånd de efterlevande ansett den döde vara i behov av under sitt liv i graven. Den möjligheten föreligger även, att de rikt utrustade gravarna har hyst "capita familiae" eller exempelvis schamaner. För schamanteorin talar t.ex. förekomsten av "kultföremål" i en del rikt utrustade gravar på Olennij Ostrov (GURINA 1956, gravarna 56 och 153). Även två av Glazkovo-kulturens rikt utrustade gravar från Anosovo 2 resp. Ust'-Uda 4, av vilka den senare innehöll bl.a. två antropomorfa skulpturer, har betecknats som schamangravar (OKLADNIKOV 1955 s. 344 f.; HÄUSLER 1962 s. 1155). Antropomorfa skulpturer har också hittats i två gravar från Kubenino (Voss 1940).

I den ockerfläck i Pispå, som av Luhö betecknats som grav X, men som av allt att döma icke är ett slutet fynd, hittades två stora runda bärnstenspärlor av vilka den ena (LUHÖ 1961, fig. 14) var inbakad i lera. Leran var fin s.k. idollera. Luhö antar att pärlan kanske icke burits som smycke utan snarare tjänat som amulett av något slag.

¹ Häusler anför i ett intressant arbete, som kom förf. tillhanda först då avhandlingen redan förelåg i korrektur, att man inte kan fastställa några karakteristiska orienteringsregler, som skulle känneteckna gravarna inom bestämda mesolitiska och neolitiska jägar- och fiskarkulturer i nordöstra Europa (HÄUSLER 1964). Däremot karakteriseras de enskilda gravfälten av en bestämd huvudorientering, som i allmänhet endast bryts av enstaka antipodiskt orienterade gravar. Om man på sådana gravfält finner gravar med starkt från huvudorienteringen avvikande riktning, ligger de samlade i en grupp för sig, vilket ansetts betyda, att de anlagts av en annan befolkningsgrupp (se t.ex. OKLADNIKOV 1955 fig. 104; HÄUSLER 1964 fig. 1).

Från grav I i Kolmhaara föreligger ett analogt fall. I graven tillvaratogs en bärnstensring (s. 30) som var inbäddad i eller låg på ett underlag av fin lera. Ett annat stycke bränd lera från grav I (fig. 18) uppvisar ett tydligt avtryck av en bärnstens- eller skifferring.

Ovan (s. 95) har gravarna av typ A i Kolmhaara daterats till den typiska kamkeramikens tid, närmare bestämt till dess äldre skede. En likadan datering har erhållits för gravarna från Pispa (LUHO 1961) och de många analogierna mellan de två gravfälten visar att detta torde stämma. Av de övriga gravfynden kan gravarna från Sommee, Häyrymäki, Nikeli, Pitkäsaari, Kariaho, Hammaslahti och Sätös likaså dateras till den typiska kamkeramikens tid medan graven från Pitkämäki kommer från en boplatz med keramik ornerad i stil II:2 och III:1. Från boplatzen vid Kellolaisten tuli II finns flere slags keramik och till vilket bosättningsskede gravarna hör, kan man ej avgöra. De torde i alla händelser vara yngre än de övriga ovannämnda fynden, men kan det oaktat representera en kamkeramisk tradition. De fyndtomma gravarna från Jönsas kan icke dateras genom keramik emedan sådan saknades på boplatzen. Några meter söder om grävningssområdet påträffades visserligen två bitar båtuxkeramik (15484:62) men dessa hör helt säkert icke samman med boplatsens övriga inventarium (LUHO 1965 s. 26 f). Boplatsen ligger något över 30 m ö.h. och borde sålunda, såvida den är en strandboplatz, kunna föras tillbaka till tidig kamkeramisk eller förkeramisk tid. Samma datering torde gälla för boplatsen vid Haavistonharju.

Man kan alltså fastslå, att enkla ockergravar utan stenkonstruktion förekommer i Finland fr.o.m. förkeramisk eller tidig kamkeramisk tid (Jönsas, Haavistonharju) fram till den kamkeramiska tidens slut (Kellolaisten tuli II) med tyngdpunkten förlagd till den äldre typiska kamkeramikens tid. Förekomsten av ockergravar under förkeramisk eller tidig kamkeramisk tid är viktig att konstatera, emedan det tydligt visar, att ockergravskicket i Finland har gamla rötter och icke har införts först i samband med den äldre typiska kamkeramikens uppträdande. Detta innebär nämligen, att gravarna av typ B och C i Kolmhaara och Aisti, vilkas datering till Jäkärälä-keramikens tid icke i detta skede kan ifrågasättas, kan ha en gammal tradition att bygga på, en tradition som är oberoende av den typiska kamkeramikens gravskick.

Boplatsgravskicket är förutom inom den kamkeramiska kulturen i Finland, en utomordentligt vanlig företeelse i Östersjöområdet och angränsande trakter i nordvästra Ryssland. Det förefaller att i huvudsak följa de subneolitiska kulturerna åt och uppträder även inom båtuxkulturen i Finland och Östbaltikum (EDGREN 1958 s. 35; JAANITS 1952 s. 59 ff). Boplatsgravskicket är säkert avhängigt av befolkningens rörlighet som i sin tur är betingad av näringsformen. Boplatsgravfälten måste väl anses ha uppstått så, att boplatsens innevånare, som under sina vandringar antagligen följt en bestämd årscykel, vid sin vistelse på boplatsen begravt den eller de individer som avlidit under detta besök. I Danmark har vissa på Ertebøllekulturens boplatser påträffade skelett ansetts markera begravningar (BRØNSTED 1957 s. 128) och i Sverige finner man boplatsgravar inom den gropkeramiska kulturen på Gotland och i Östergötland (STENBERGER 1943; NIHLÉN 1927 s. 171 ff.; SCHNITZER & RYDH 1940 s. 30 och KAELAS 1957 s. 123). Till samma kulturkrets hör boplatsgravarna på Jettböle i Jomala på Åland. I Estland förekommer boplatsgravar bl.a. i Valma, Tamula och Narva-Riigiküla I och III (JAANITS 1957 s. 98) och i Lettland bl.a. i Kreiči (ZAGORSKIS 1961 s. 3). Längre österut är deras antal ännu större och de förekommer bl.a. inom Kargopol- och Volossovo-kulturerna samt vid Volgas övre lopp (t.ex. Kubenino, Karavaikha, Jazikovo, Fedorovskaja, Gavrilovy Gorki och Volodary; VOSS 1940, BÄHDER 1936, BRJUSOV 1957 och ZVETKOVA 1948).

Användningen av rödockra i stenåldersgravar är ett bruk, som går tillbaka till paleolitisk tid och ämnet har utförligt behandlats av såväl arkeologer, etnologer som religionshistoriker (se t.ex. ERL XI ss. 160—164). Förutom i tid, har ockergravarna en vid spridning även geografiskt sett och förekommer t.ex. i så vitt skilda områden som inom Conca d'Oro-kulturen på Sicilien (BERNABÓ-BREA 1957 s. 88), i Sialk i Iran och i Kina (CHILDE 1950 s. 136). En förteckning över ockergravar i Sibirien och Baikal-området finns hos Häusler (1962 s. 1141 ff.). Om man begränsar undersökningen till att omfatta blott de trakter vilka ligger inom den kamkeramiska kulturens utbredningsområde och sådana, med vilka den kamkeramiska befolkningen kan antas ha stått i förbindelse, kan man följa ockergravskicket söderut genom Estland till Lettland och Östpreussen, österut genom Östkarelen till norra och centrala Ryssland samt västerut till Sverige, samt finna att lokala variationer karakteriserar dessa tre områden.

Bland Estlands talrika boplatssgravar förekommer endast en, som innehållit rödockra. Denna grav har framgrävts av L. JAANITS på Naakamäe boplat i byn Hirmuste på sydvästra Saaremaa (Ösel). Skelettet låg i utsträckt läge med huvudet i norr och som gravgåva hade den döde erhållit en benpryl. Ockra förekom endast under och omkring huvudet. Fynden (AI 4211) består av senneolitisk keramik och bland stenföremålen lägger man märke till en krummejsel (AI 4211:1421). I de gravar som kronologiskt motsvarar de finska ockergravarna under den typiska kamkeramikens tid, t.ex. Valma (JAANITS 1959 fig. 5) och Narva-Riigiküla I (GURINA 1955 s. 153 ff) har ockra icke konstaterats. Genom sitt läge i bostadslämningar och sin orientering i N—S, står de dock nära de kamkeramiska gravarna i Finland. En ockerklump i grav VII på det stora senneolitiska gravfältet i Tamula (JAANITS 1957 s. 98) berättigar inte till att anse graven vara en ockergrav.

Bättre paralleller till de finska ockergravarna finner man i Lettland, där man under de senaste åren framgrävt ett stort antal både kamkeramiska och snörkeramiska gravar. På gravfältet i Kreiči med dess 22 gravar påträffades ockra i gravarna 7 och 15 (ZAGORSKIS 1961 s. 3 ff). I den förstnämnda förekom ockra endast sparsamt kring skelettet medan den andra, som var en barngrav, var helt fylld av ett mäktigt lager ockra. I den sistnämnda hittades ett halsband bestående av genomborrade djurtänder samt en kedjehållare av bärnsten. Gravarna vid Kreiči karakteriseras av stor variationsrikedom i fråga om den dödes läge. Gravgroparna var ovala och låg på 30—90 cm djup. I gravarna 1—4, 7, 8, 11, 17, 18, 19 och 20 låg skelettet i utsträckt rygggläge, i gravarna 21 och 22 i utsträckt läge på mage, i gravarna 10, 12 och 14 i sovställning på höger sida, i gravarna 9 och 23 på rygg med uppdragna knän, i grav 5 i sovställning på vänster sida och i gravarna 6, 13 och 16 påträffades det i sittande ställning. (ZAGORSKIS 1961). Från boplaten föreligger både god äldre typisk kamkeramik (ZAGORSKIS 1963 s. 23 ff.) och senare keramik, bl.a. snörkeramik. Skeletten i utsträckt läge har av Zagorskis daterats till den typiska kamkeramikens tid. En avvikande mening har framförts av Ozols, som anser dem vara yngre (OZOLS 1965 s. 73). Gravarna i hukställning har delvis förts till snörkeramisk tid liksom de nyupptäckta gravarna i Aboras med bl.a. en pilspets av Pyheensilta-typ som gravgods (grav 3, förf:s ant. i Riga).

En annan god motsvarighet till de finska ockergravarna finner man på den nyupptäckta boplaten Zveiniecī vid sjön Butnīeci, utgrävd somrarna 1964—65 av F. Zagorskis. Under den första grävningssäsongen framgrävdes i anslutning till en boplat med typisk kamkeramik fyra gravar av vilka två (gravarna 1 och 2) var helt fyllda av ockra. Grav 3 saknade färgämne medan grav 4 var helt fylld av svart jord. Gravarna 1 och 2 var orienterade i NW—SE och låg 30 cm djupt. Skeletten, med huvudet i NW, var helt inbäd-

dade i ett mäktigt ockerlager. Gravarna gav ej några fynd men själva boplatsen har givit typisk kamkeramik och till dess tid daterar Zagorskis även gravarna (förf:s ant. i Riga).

Från det forna Östpreussen är en ockergrav bekant. Den låg på 60 cm djup i en sandås vid stranden av sjön Narth i Braynicken i Kr. Neidenburg. Av skelettet var kraniet bäst bevarat samt täckt av rödockra (BOHNSACK 1939 s. 35 ff) och av dess ställning att döma, har den döde legat i riktning N—S. Bredvid kraniet hittades sex genomborrade djurtänder (BOHNSACK 1939 fig. 2). Både Bohnsack och Kilian har på grund av det kortskalliga kraniet ansett graven tillhöra den kamkeramiska kulturen (BOHNSACK 1939; KILIAN 1955 s. 68) och den förra har jämfört dem med två ockergravar i Västpreussen, den ena från Smolony i Kr. Preuss-Stargard, den andra från Zurawki-Sasparus i Kr. Strasburg (BOHNSACK 1939). Skeletten låg i bägge gravarna helt inbäddade i rödockra och var utrustade med ett halsband av genomborrade djurtänder. På grund av tandpärlornas talrika uppträdande i snörkeramiska gravar, har bägge gravarna tidigare daterats till snörkeramisk tid (LA BAUME & LANGENHEIM 1933 s. 42), en datering som Bohnsack dock betvivlar. Gravarna innehöll skelett av lappoid typ med nordiskt inslag och har därför av JAZDZEWSKI ansetts vara kamkeramiska (JAZDZEWSKI 1965 s. 97). Två ockergravar från trakterna av Sorgen-See i Reisenburg i Västpreussen (LA BAUME & LANGENHEIM 1933 s. 19) har daterats till en äldre del av yngre stenålder; den ena innehöll en trindyxa, den andra en oval hålsten med dubbelkoniskt hål. Gravgodset visar att åtminstone dessa gravar icke kan vara snörkeramiska.

Från nordvästra Ryssland är ett stort antal ockergravar kända. Ofta omtalat och välpublicerat är det stora gravfältet på ön Olennij Ostrov i Onega-sjön (GURINA 1956) som ansetts vara förkeramiskt och som gett ett utomordentligt rikt gravgods. Gurina daterar gravfältet till mitten eller 2. hälften av 3. årtusendet, Pankrušev anser det vara tusen år äldre (PANKRUŠEV 1964). Typiska ockergravar förekommer vidare i Kubenino (VOSS 1940), Karavaicha i Modlona-området (BRJUSOV 1951), Volodary (ZVETKOVA 1948 s. 3 ff.) och från en nyutgrävd lokalitet Tjornaja Gora vid floden Pra, c:a 60 km från staden Rjasan i Oka-området. (Utgrävning av I.K. Zvetkova; Moskva 1945). Gravfältet vid Tjornaja Gora omfattade 19 gravar vid boplatsens kant; det största flertalet innehöll ockra, men saknade gravgods. Av de ryska ockergravarna är det endast gravarna från Olennij Ostrov, Kubenino och Volodary som givit fynd.

De svenska ockergravarna avviker på många sätt från de kamkeramiska. På gravfältet vid Västerbjers var tre av gravfältets 50 gravar försedda med ockra, nämligen nr 22, 37 och 39 (STENBERGER 1943). Grav 22, som innehöll skelettet av en fullvuxen kvinna, låg på 45 cm djup i kulturlagret och var orienterad i riktning SW—NE. Vid skelettets fotända låg en samling föremål och sanden omkring och ovanför denna var impregnerad med ockra. Grav 37 innehöll skelettet av ett 12—14 årigt barn, som låg på rygg i riktning NW—SE. Omedelbart SE om skelettet fanns en liten fläck rödockra. Grav 39 har antagligen innehållit skelettet av en man som legat på 40—45 cm djup med huvudet i norr. Gravgåvorna låg 15 cm norr om kraniet och ovanpå en ockerfläck. En mindre ockerfläck iaktogs därtill genast söder om skelettet. I alla tre fall låg ockran alltså bredvid skelettet, ej ovanpå detsamma.

I de talrika av Nihlén undersökta boplatssgravarna i Visby konstaterades rödockra i fyra gravar (NIHLÉN 1927, s. 171). Grav 2 (1924) var orienterad i riktning E—W och belägen på 2,37 m djup; till gravgodset hörde ett femtiotal tandpärlor, som låg ovanpå och omkring kraniet, åtta rörformiga benpärlor, ett tiotal skal av *Cardium*-snäckor och en rävtand; ovanför skallen låg en tjocknackig flintyxa i en klump starkt färgande röd-

ockra (NIHLÉN 1925 fig. 133). Grav 1 (1925) låg i nord-sydlig riktning på 2,15 m djup; skelettet vilade på en bädd av flata kalkstensplattor och både jorden och stenarna omkring kraniet var färgade av rödockra (NIHLÉN 1927 s. 172). Även grav 2 (1925) låg i nord-sydlig riktning och hela skelettet var omgivet av ett lager starkt färgande ockra, som ställvis hade karaktären av formliga rostkakor (NIHLÉN 1927 s. 173). Grav 3 (1925) låg på samma djup och i samma riktning som föregående grav, skelettet vilade på en bädd av små kalkstensplattor och kring dess nedre del iaktogs tydliga anhopningar av rödockra (NIHLÉN 1927 s. 175).

År 1915 gjordes i Östansjö i Lillhärdal sn i Jämtland ett viktigt fornfynd, som tyvärr aldrig har publicerats i sin helhet och som överhuvudtaget rönt ringa uppmärksamhet. Fyndet består av en stor skifferspjutspets med mothakar, två håleggade yxor och några obearbetade kvartsitstycken. Fyndgruppen låg i sin helhet i rödockra, som vid en senare undersökning visat sig bestå av järnoxid. Fyndplatsen besöktes av landsantikvarie E. Festin, som förmodade att föremålen härstammade från en grav. Sverker Jansson, som senast omtalat fyndet (JANSSON m.fl. 1962 s. 35 ff.) påpekar dock att fynduppgifterna är sparsamma och att det icke finns något i fyndomständigheterna, som särskilt motiverar ett sådant antagande. Jansson anser att det lika väl, eller snarare, är fråga om ett nedlagt samlat fynd av det slag som det finns många exempel på i Norrlandsmaterialet. Härtill kan sägas att det å andra sidan inte heller finns några omständigheter som tyder på att Östansjö-fyndet i c k e kan härstamma från en grav. Tvärtom förefaller Festins hypotes om Östansjö-fyndet som ett gravfynd mycket sannolik då man betraktar de kamkeramiska ockergravarna i Finland, speciellt grav 3 från Kello-laisten tuli II med dess skifferyxa och skifferkniv. Fyndet från Östansjö kan tillhöra samma sena miljö som graven från Kello-laisten tuli II. Den andra av Jansson antydda möjligheten att Östansjö-fyndet vore ett nedlagt samlat fynd verkar mindre sannolik, då sådana fynd i r ö d o c k r a veterligen ej är kända från Norrland.

Om man uppfattar Östansjö-fyndet som en ockergrav, anger den tillsammans med Västerbjers och Visby en signifikativ utbredning. Dels är ockergravarna koncentrerade till det av gropkeramiska fångstmän bebodda Gotland — till samma miljö hör yxfyndet från Jettböle — dels till fångstkulturen i norra Mellansverige. Även ett fynd av en klump ockra från den gropkeramiska boplaten vid Säter III (ruta 5eu) passar in i bilden, medan ett stundom citerat fynd från Brattås i Orust inte kan anses ha något att göra med ockergravskicket (ENQVIST 1919). Användningen av rödockra i gravarna är alltså okänd i de jordbruksdominerade områdena i Syd- och Mellansverige liksom även i Danmark och Norge. Östansjö-fyndet kan åter ses mot bakgrunden av de förbindelser, som under yngre stenålder konstaterats mellan västra Finland och Norrland (ÄYRÄPÄÄ 1955 s. 18). Samtliga svenska ockergravfynd är med säkerhet yngre än de äldsta finska ockergravarna, varför man icke kan räkna med Sverige som ursprungsland för de impulser, som givit upphov till användningen av rödockra i finska stenåldersgravar.

Översikten över ockergravarna i Finlands grannländer visar att gravar, utrustade med gravgåvor, förekommer i Estland, Lettland och Östpreussen, samtliga inom den kamkeramiska kulturens utbredningsområde, medan de talrika gravarna i nordvästra och centrala Ryssland s.g.s. alltid saknar föremål. De gropkeramiska gravarna, med ockra blott kring en del av gravgodset men ej på skelettet är av avvikande karaktär. En grav av samma slag som de gropkeramiska är känd även från Gatersleben-kulturen i Saale-området (FISCHER 1956 s. 233).

Nihlén försökte på sin tid härleda ockergravskicket på Gotland ur en paleolitisk tra-

dition som obruten skulle ha levat kvar in i neolitisk tid, men kunde inte dokumentera detta på ett tillfredsställande sätt (NIHLÉN 1927 s. 171 ff.). I själva verket förekommer nämligen ockergravar inom vitt skilda kulturer och under olika tidsperioder, rödockrans användning är på sätt och vis universell. Dess vida spridning i tid och rum gör det även klart, att den icke kan användas i daterande syfte.

Fynden säger heller ingenting om den symbolik rödockran tjänat. Teorierna är många. En del forskare har velat uppfatta ockran som ett surrogat för det offerblod de anser att man tidigare utgöt över den döde i samband med begravningen (SONNY 1906 s. 525 ff.), andra åter tar avstånd från denna tanke. I senpaleolitiska gravar i Italien är den dödes ben rödfärgade, kraniet speciellt intensivt. Man ansåg tidigare, att detta måste bero på, att man en tid efter begravningen grävt upp skelettet, målat benen röda och begravt dem på nytt. Då man emellertid konstaterat att skelettets rödfärgade ben anatomiskt sett ligger på rätt plats, har man kommit till uppfattningen, att de rödfärgade benen är ett resultat av en rödmålning av liket. Sedan kroppens mjuka delar upplösts har den röda färgen sjunkit ned på benen och färgat dem röda (VON DUHN 1906 s. 1 ff.). Detta var alltså ockermålningens egentliga syfte. Den röda färgen var blodets och m.a.o. livets färg, blekheten dödens; genom att strö ockra över den döde ville man ge honom livets färg åter. I lika hög grad som mumifieringen kan användningen av rödockra ha varit ett försök att till det yttersta trotsa döden. Huruvida denna symbolik förenar samtliga ockergravar eller ej, förmår fynden ej förtälja¹.

Bland den kamkeramiska kulturens gravar är de till Jäkärlä gruppen hörande gravarna av typ B och C i Kolmhaara och Aisti ensamstående. En fråga av största intresse är därför, varifrån de impulser utgått som gett upphov till hällkistgravskicket inom Jäkärlä-gruppen, eller kan förhållandena måhända tolkas så, att man här har att göra med ett lokalt gravskick. Hällkistan är ett enkelt och ändamålsenligt förvaringsrum för den döde och en utomordentligt vanlig gravform i mellersta och norra Europa. Den uppträder under olika tider i olika kulturer. De äldsta kistorna är neolitiska, de yngsta fortsätter långt in i järnålder och medeltid.

Den senaste översikten över de neolitiska hällkistornas utbredning i Sverige har givits av Stenberger (STENBERGER 1964 s. 121). Undersökningen gäller främst megalitiska hällkistor, kollektiva gravar med avsevärda dimensioner. Vid sidan av dessa uppträder dock även små kistor avsedda för en eller två personer. Enligt Stenberger förekommer de små kistorna ännu i den efterföljande tidiga bronsåldern, medan de stora kollektiva kistorna enbart tillhör senneolitisk tid.

Någon landsomfattande undersökning av denna viktiga senneolitiska gravtyp har emellertid icke gjorts i Sverige. Ett gott steg i den riktningen är Bengt O. H. Johanssons specialarbete "Stenåldershällkistor från svensk-norska gränslandskap" där hällkistor med stenålderskaraktär från Värmland, Dalsland, Bohuslän, Västergötland och norra Halland samt från angränsande norska landskap behandlas. Endast sådana hällkistor vil-

¹ I samband med en jämförelse mellan gravfälten på Olennij Ostrov och Mariupol, framför Brjusov den något förbluffande tanken, att användningen av rödockra på dessa gravfält inte är ett utslag av religiös symbolik, utan att ockran har tjänat ett rent praktiskt syfte (BRJUSOV 1957 s. 243). Brjusovs tanke är den, att ockrans uppgift i de h. o. h. med ockra fyllda gravarna som ligger mycket tätt intill varandra, varit att förhindra, att man förstörde tidigare anlagda gravar genom att ockran i de sistnämnda lyste emot en som röda avgränsade fläckar då man grävt sig ned ett stycke i marken. Enl. förf:s åsikt är detta dock mindre troligt. Det förefaller nämligen som om förklaringen till att gravarna inte skär varandra, snarare ligger i, att de ursprungligen varit utmärkta ovan jord. Bl. a. visar ju användningen av rödockra i hällkistgravarna i Kolmhaara och Aisti, att rödockran knappast tjänat det av Brjusov antydda ändamålet. Hällkistans lock dolde ju rödockran och redan locket hade i och för sig varit ett tillräckligt tecken på, att man stött på en tidigare anlagd grav.

kas datering till stenålder kan anses odiskutabel har medtagits. Johansson har härvid kommit fram till ett mycket lågt antal i jämförelse med tidigare resultat. De av Johansson till stenåldern daterade kistorna har en längd som varierar mellan två och sju meter. Intressant är uppgifterna om, att fem kistor har varit enrummiga och helt slutna samt att tre kistor varit helt nedgrävda under flat mark (JOHANSSON 1961 s. 5 ff). Av de sistnämnda är två uppenbart ämnade för endast en individ, emedan deras längd uppgick till blott två meter.

Johansson berör den viktiga frågan om hällkistornas bortre tidsgräns endast i största korthet. Han anför att det kan vara av intresse för frågan om hällkistans första uppträdande i Skandinavien, att erinra om sådana "tidiga" fynd som ett båtyskärl i en kista från Aremark i Østfold (JOHANSSON nr 43) samt tidig boplatskeramik från en kista från Upperud i Skållerud i Dalsland (JOHANSSON nr 23), ett fynd som dock icke obetingat behöver vara ett primärt gravfynd, emedan det kommer från en boplats (jfr grav AI från Aisti). Johansson berör vidare ett "förbryllande" fynd av en lihultyxa från en kista från Skållerud i Dalsland (JOHANSSON nr 21). Kistan innehöll ett skifferhänge med Y-borrning, ett fragment av en planslipad flintyxa, retuscherade flintskärvor och brända ben, eller m.a.o. inga direkt daterande föremål. För övrigt är gravgodset i de av Johansson uppräknade kistorna av tydligt senneolitisk karaktär.

Från Bornholm anför Malmer ett gravkomplex omfattande sex hällkistor orienterade i riktning NW—SE (MALMER 1962 s. 235). Några av kistorna hade som gravgods en hålleggad flintyxa, vilket enligt Malmer kunde antyda, att gravarna tillhört den svensk-norska stridsyxkulturen och att de därigenom vore mellaneneolitiska, en datering som han dock betvivlar. På samma sätt förhåller det sig med ett gravfält vid Torslunda på Öland (MALMER 1962, s. 235). På gravfältet påträffades fyra mycket förstörda hällkistor i samband med några likaledes förstörda hockergravar från den svensk-norska stridsyxkulturens tid. En av kistorna innehöll ett senneolitiskt skifferhänge, två av de övriga, tre benringar av en typ, som av Malmer hänförs till den svensk-norska stridsyxkulturen (MALMER 1962 s. 287). Malmer anser dock, att benringarna ursprungligen kan ha legat i hockergravar, som förstörts då hällkistorna anlades och att kistorna därför icke med säkerhet kan anses vara mellaneneolitiska, men att en datering till mellaneneolitisk tid icke behöver vara utesluten.

Vi kan sammanfatta det ovensagda sålunda: ingen av de svenska hällkistgravarna kan med säkerhet dateras till den mellaneneolitiska tiden varigenom de alla är betydligt yngre än Jäkärlä-gruppens kistgravar.

De äldsta hällkistorna i Danmark finner man inom den ödanska enkeltgravkulturen (BECKER 1936) och deras sannolika förebilder påträffas längre söderut inom Odersnörkeramiken vid Oders nedre lopp (BECKER 1936 s. 206). Liknande småkistor uppträder ungefär samtidigt bl.a. i Hannover, Mecklenburg, Brandenburg och Pommern (BECKER 1936 s. 193; SPROCKHOFF 1926 s. 159 och SCHUMANN 1904 s. 11) och enligt Becker torde de alla återgå på liknande kistor i mellersta Tyskland, där sådana förekommer bl.a. inom den sachsisk-thüringska snörkeramiken, som vid sidan av megalitkulturen av Sprockhoff ansetts vara Odersnörkeramikens viktigaste beståndsdel (SPROCKHOFF 1926 s. 55 ff.). I mellersta Tyskland förekommer hällkistor därutöver inom Baalberg-, Salz-münde-, Walternienburg-Bernburg-, Saalesnörkeramiken, klotamfora- och klockbägar-kulturerna (FISCHER 1956 s. 202 och taf. 13). Den ödanska enkeltgravkulturen och därmed även dess hällkistor har av Becker daterats till MN IV (BECKER 1954 s. 124) och hällkistorna inom Odersnörkeramiken kan icke vara nämnvärt äldre. Det föreligger alltså en avsevärd skillnad i tid mellan de danska och de finska kistorna, vilkas date-

ring till Jäkärä-gruppen förutsätter ett skede, som man plägar förlägga till övergången mellan TN och MN I (MEINANDER 1957 s. 205).

Stenkistor förekommer även inom klotamfora-kulturen men åtminstone i Östpreussen, där den når kontakt med kamkeramiken, anses den vara yngre än denna (KILIAN 1955 s. 81). Den östpreussiska haffkustskulturen känner icke hällkistor (KILIAN 1955 s. 64 ff.); de uppträder i det sydbaltiska området först under äldre bronsålder (ŠTURMS 1936 s. 122). I Estland bibehåller sig flatmarksgravskicket ända fram till bronsålderns andra hälft, då det efterträds av stenkistor under hög (JAANITS 1952 s. 59 ff.).

Av det ovanrefererade framgår, att det bland de nord-europeiska hällkistorna inte finns några grupper som kunnat tjäna som förebilder för Jäkärä-gruppens kistor. Därför kan hällkistorna i Kolmhaara och Aisti, åtminstone än så länge, anses representera ett lokalt gravskick. Röd-ockran kan betraktas som gravens primära beståndsdel, som ett inom den kamkeramiska kulturen vanligt element, kistan åter som ett lokalt utformat förvaringsrum för den döde.

JÄKÄRLÄ-KERAMIKEN

Det är keramiken som konstituerar Jäkärälä-gruppen. Dels har den varit avgörande vid urvalet av de boplatser, som beskrevs i kapitel II, dels finns det ingen annan föremålsgrupp, som är representerad på alla dessa boplatser.

Keramikmaterialet från Jäkärälä-gruppens boplatser omfattar fragment av uppskattningsvis 265 olika kärl ornerade i Jäkärälä-stil, fördelade enligt följande: Kolmhaara 75 st, Lammila 7 st, Kauttuan kansakoulu 1 st, Parkkila 3 st, Eskonkallio 3 st, Ehtamo 2 st, Aisti 14 st, Oromaannokka 4 st, Rynkkiö 2 st, Tastonranta 3 st, Jäkärälä 90 st, Kukarkoski II 10 st, Kesäläinen 1 st, Merolanmaa 5 st, Valassalvo 1 st, Nummenharju 10 st, Södra Rödmäyra 3 st, Tisdal 2 st, Gålibacka 1 st, Mynt 5 st, Komsinkangas 17 st och Pappilankangas 6 st. Uppskattningen bygger på kärlens dekor. Materialets fragmentariska tillstånd gör att de uppgivna talen endast kan vara approximativa. Ett ytterligare osäkerhetsmoment är, att kärlens övre och nedre del ofta är ornerade på olika sätt. De uppgivna siffrorna kan alltså vara för höga, men detta torde å andra sidan uppvägas av de fall, då fragmenten varit för små för att kunna beaktas.

För att utröna, vad slags lera som kommit till användning i Jäkärälä-keramiken, har förf. låtit utföra diatomé-undersökning av ett antal kärl från Kolmhaara och Nummenharju och för jämförelsens skull av typisk kamkeramik från den förstnämnda boplatzen. Emedan diatoméernas huvudbeståndsdel består av flinta, vars smältpunkt är mycket hög (c:a 1400°C), kunde man utgå ifrån att sådana borde ha bevarats i den under säkert mycket lägre temperatur brända stenålderskeramiken. Provserien från Kolmhaara omfattade 26 prov, av vilka 16 var Jäkärälä-keramik och 10 typisk kamkeramik, medan proven från Nummenharju togs från 4 kärlbitar (se bilaga 2). Analysen gav följande resultat. I de 26 proven från Kolmhaara konstaterades diatoméer blott i fyra och förekomsten var ytterst ringa. Av dessa fyra bestod tre av Jäkärälä-keramik från omr. V, VI och Munasaari, det fjärde av typisk kamkeramik från omr. III. Analyserna från Nummenharju gav blott två små diatoméfragment. Fil.lic. P. Alhonen, som utfört analyserna vid Helsingfors universitets geologiska och paleontologiska institution, har tolkat resultatet så, att den lera som använts i Kolmhaara och Nummenharju måste vara glaciallera, antagligen varvig lera, som karakteriseras av mycket ringa förekomst eller total avsaknad av diatoméer.¹

¹ Jämförelsematerialet för de här uppnådda resultaten är mycket begränsat, emedan diatoméanalyser av keramik utförts blott i ringa utsträckning. I samband med en undersökning av asbestkeramik från fyndplatser i Finland och Norge, underkastades kärlbitarna även en diatoméanalys. Föremål för analys var tre prov av senneolitisk asbestkeramik från Jalasjärvi Jokipii, Säräisniemi Nimijsjärvi och Tuusniemi Laukansalo samt tre norska prov från Lebesby i Finnmark (Oslo C 24484, *Universitets Oldsaksamlings Årbok* 1929 s. 223—224), Kjelmøy i Finnmark (Oslo C 21105/507) och Mykletun i Hordaland (Oslo C 14044), av vilka det sistnämnda bestod av fragment av ett spannformat lerkärl från folkvandringstid. Resultatet av undersökningen visade, att samtliga lerkärl, med undantag av fragmentet från Mykletun, var gjorda av sötvattenslera, som enligt analysen härstammade från små vattendrag. Fragmentet från Mykletun var däremot gjort av lera som innehöll saltvattensdiatoméer.

Undersökningens resultat innebär, att man i Kolmhaara och Nummenharju uppsökt förekomster av glaciallera, som inte ligger i öppen dager. Leran har sedan transporterats till boplatser. Sådana leranhopningar, som kan tänkas vara avsedda för lerkärlstillverkningen, är kända från flere boplatser, t.ex. Jäkärälä (fig. 56), och Kolmhaara (fig. 6) och har konstaterats även annorstädes (t.ex. AILIO 1909 I s. 83). Leranhopningar av detta slag är också kända från Vråkulturens boplatser (t.ex. Mogetorp i Södermanland, FLO-RIN 1958 s. 35).

T e k n i k. Jäkärälä-gruppens lerkärl har liksom keramiken under hela den kamkeramiska tiden, uppbyggts av lerringar eller remsor som radats på varandra. Ringarnas bredd uppgår till 3—5 cm och deras övre kant är alltid tunnare än ringen i övrigt. Ringens kant är antingen tummad, varvid den ofta uppvisar fingeravtryck, eller utjämnad och slät, vilket stundom haft till följd att man uppfattat sådana skärvor som kantbitar (t.ex. DREIJER 1940 s. 30). Deras grå färg visar dock tydligt att de härstammar från kärlväggens kärna, som är svagare bränd än ytan. I lerringarnas undre kant förekommer oftast en fåra, som omslutit den närmast nedanför liggande ringens övre kant. Tillverkningen och dekoreringsen har skett i etapper. Den pålagda ringen har först ornerats och därefter fått torka innan följande ring pålagts. Detta framgår dels av det tydliga avtryck den undre ringens hårda kant efterlämnat i den övre ringens ännu mjuka undre kant, dels av att den del av den undre ringens övre kant, som täcks av den övre ringens yttre flik är ornerad (pl. 1:a). Då kärlet var färdigt låg detta ornerade parti inne i kärlväggen. Det slutliga orneringsschemats sammansättning har alltså knappast varit bestämt på förhand utan det har uppstått under arbetets gång. Arbetets sista fas var bränningen, som att döma av Jäkärälä-keramikens grå färg, inte kan ha skett under alltför hög temperatur. Bränningen kan ha försiggått t.ex. i hårdarna med stenfritt fält (se s. 87—88). I några fall har man före bränningen bestrukt hela kärlet med lerslam och ornerat det på nytt vilket givit upphov till de intressanta exempel på dubbelornering som är Jäkärälä-keramiken egen. Sådana kärlfragment finns från Kolmhaara, Aisti, Jäkärälä och Eskonkallio (pl. 13:d; 22:a; 33:f och 25:g) och förf. har ej sett den på annan stenålderskeramik från Finland.

Det rikliga lerslamskiktet samt den dåliga bränningen har haft till följd, att kärlets ornerade ytskikt ofta har spjälkts bort, vilket naturligtvis i hög grad försvårat en rekonstruktion av hela kärlet eller större kärtpartier. Samma egenskap förekommer även hos exempelvis Kiukais-keramiken (MEINANDER 1954a s. 134), men är sällsyntare inom den tidiga och den typiska kamkeramiken.

Keramikens bevaringstillstånd är även beroende av lermassans avmagringsgrad och användningen av gropar i orneringen. *J ä k ä r l ä - k e r a m i k e n s a k n a r a l l t i d g r o p a r.* De hål som uppträder på några kärlfragment från t.ex. Kolmhaara, Jäkärälä och Komsinkangas (pl. 13:c, 14, 44:a) har åstadkommit genom borrar och utgör reparationshål som placerats på bäge sidor om en spricka i kärlväggen, ett förfarande som förekommer även inom annan stenålderskeramik (t.ex. HUURRE 1958 s. 61). Groparnas tekniska uppgift har möjligen varit att låta värmen vid bränningen tränga in i kärlväggen (MEINANDER 1961 s. 22). Att så måhända varit fallet kan man se av keramiken ornerad i stil I:1, där groparna intryckts ovanpå orneringen utan att taga hänsyn till denna. Först under stilskede II:1 blir det en regel att inkomponera groparna i orneringsschemat. Undantag uppträder dock fortsättningsvis vilket några kärlstycken ornerade i stil II:1 från omr. VII i Kolmhaara visar. Gropar som placerats i gördlar mellan den övriga orneringen finns dock i undantagsfall redan under stilskede I:1 (MEINANDER 1946 s. 9; LUHO 1957 fig. 4). Tekniskt sett står både stil I:1 och II:1

framom den porösa Jäkärälä-keramiken till vars dåliga bevaringstillstånd avsaknaden av gropar är en bidragande orsak. En annan omständighet som inverkar på lerkärlens porositet är graden av avmagring av leran genom olika tillsatsämnen. Någon teknisk undersökning avsedd att belysa Jäkärälä-keramikens porositet har icke företagits. En optisk granskning ger som resultat, att avmagring genom tillsats av t.ex. korn av fältspat, pegmatitgranit, kvartssplitter och glimmer, som av Ailio konstaterats i olika keramikprov (AILIO 1909 I s. 83) i regel saknas inom Jäkärälä-keramiken. Undantag förekommer naturligtvis (t.ex. pl. 1:d) och dessa fragment visar genom sitt hårda gods vilken betydelse avmagringen haft för kärlens hårdhet. Den stora porositeten i en del kärlstycken låter en däremot förmoda en avmagring med organiskt material, som med tiden upplösts i Finlands kalkfattiga jord. I några bitar från Jäkärälä har man fastställt avmagring med *Cardium*-snäckans skal (ÄYRÄPÄÄ 1925 s. 16 och 1927 s. 65).

K ä r l f o r m e n. Den allmännaste kärlformen inom Jäkärälä-keramiken är den inom kamkeramiken vanliga, en rundbottnad oprofilerad kruka, och så vitt man kan se, ligger kärlets bredaste ställe uppe vid, eller omedelbart under mynningsranden. Randpartiet kan nämligen undantagsvis vara svagt inåtböjt på ett avstånd av en cm eller mindre under randen (pl. 38:a) medan motsvarande grad av böjning i motsatt riktning kunnat konstateras blott i ett fall (pl. 40:f). I ett enda fall (pl. 27:e) förekommer några fragment av ett kärl med flat ornerad botten. En avvikande form, en låg skål, visar kärlet i pl. 12:b. Dess höjd uppgår till 7 cm och mynningsdiametern mäter 13,3 cm. Liknande låga skålar kan även ha funnits bland keramiken från Lammila och Pappilankangas (pl. 17:b, 45:c). Kärlens dimensioner varierar liksom även kärlväggens tjocklek. Det största rekonstruerbara kärlet från Kolmhaara har haft en höjd av c:a 30 cm och en mynningsdiameter av c:a 35 cm. Kärlväggens tjocklek på kärl av denna storleksklass varierar mellan 15 och 20 mm, en variation av denna grad förekommer t.o.m. på skärvor från ett och samma kärl. Även miniatyrkärl ingår i fyndmaterialet. (pl. 12:c—d).

Utformningen av kärlranden förefaller att ha följt tämligen konsekventa regler. Randen är antingen rundad (t.ex. pl. 21, 27:a) eller rakt avskuren (t.ex. pl. 25:b) och tunnare än kärlväggen eller lika tjock som denna, men aldrig inåt förtjockad som inom den typiska kamkeramiken. Randens utformning sammanbinder Jäkärälä-keramiken med den tidiga kamkeramikens äldre och yngre skede (stil I:1 och I:2), som icke heller har inåt förtjockad rand.

D e k o r. Jäkärälä-keramikens dekor täcker hela kärlets yttre sida. Ornering av randen förekommer sällan inom Jäkärälä-keramiken; då sådan uppträder består den av naggning av randens inre eller yttre kant eller av bägge (t.ex. pl. 4:i), rörstämplat, tvärställda kamintryck, små fördjupningar eller tvärställda nagelavtryck. Inom den typiska kamkeramiken är ornering av randen en regel medan den inom stil I:1 är lika sällsynt som inom Jäkärälä-keramiken. Sällan förekommande är även ornering av kärlets insida nedanför randen. Sådana fragment förekommer endast från tre boplatser (t.ex. pl. 42:b). Inom stil I:1 uppträder ett sådant förfarande på en kärlbit från Kitee (LUHO 1957 fig. 1). Ornering av kärlets inre sida i övrigt förekommer däremot oftare, t.ex. på bitar från Lammila, Jäkärälä och Nummenharju men uppträder även på skärvor i stil II:1 från Kolmhaara. Inom den tidiga kamkeramikens äldre fas är en sådan ornering sällsynt. Luho har omtalat tre fall (LUHO 1957 s. 145).

Dekoren har på ett undantag när (pl. 29, den näst översta linjen) alltid utförts med stämpelornament, dragna ornament saknas. De viktigaste dekorelementen är kamstämpeln, tvärsnoddstämpeln, rörstämpeln och det spetsovala eller grynformiga avtrycket.

Mindre vanliga ornament är små fördjupningar och oregelbundna triangulära avtryck som eventuellt har åstadkommit med en mejsels ena egghörn. En liten kärbit från Jäkärä (pl. 34:d) kan möjligen ha ornerats med kanten av ett snäckskal.

Tvårsnoddsslämpeln är sällsynt och känd endast i tre fall, nämligen på kärbitar från Jäkärä och Kolmhaara (pl. 36:h och 13:h). Dess förekomst är dock viktig att konstatera, emedan den enligt Äyräpää skulle ha gått ur bruk i västra Finland i och med utgången av stil I:1 medan den i landets östra delar skulle ha kvarlevat ännu under stil I:2 (ÄYRÄPÄÄ 1930 s. 177).

Jäkärä-keramikens avgjort vanligaste stämpelornament är kamintrycket, som uppträder på det största flertalet kärl. Kamstämpeln är bred och har för det mesta oval kontur och liknar intill förväxling tvärsnoddssavtryck (t.ex. pl. 32:a) ur vilken den sannolikt utvecklats. Kamintryck med rektangulär kontur är däremot sällsyntare (t.ex. pl. 25:b, 43:a). Kamstämpeln tandning är vanligen vinkelrät mot stämpeln längdaxel men kamintryck med sneda tänder är icke heller obekanta (t.ex. pl. 43:a). Tinnarnas antal varierar mellan två och nio (pl. 30:a resp. 32:c).

Då kamintrycken lagts i vågräta linjer så, att stämpelavtrycket täcker en del av det föregående avtrycket, uppstår "det skarvade kamintrycket" som företrädesvis har anbragts i vågräta linjer under randen (pl. 21) eller nere kring botten (pl. 35:f) men även som zonåtskiljande element på kärlets mittparti (pl. 29). På några kärbitar påminner det skarvade kamintrycket därför i hög grad om snörornament (pl. 30:d, 35:d); äkta snörornament har dock ej kunnat konstateras. Det skarvade kamintrycket, eller som det kanske hellre kunde kallas, kamlinjen, förefaller att vara en efterlikning av de vågräta tvärsnoddssornamenten och linjesticksorneringen inom stil I:1 (t.ex. ÄYRÄPÄÄ 1955 fig. 26) men uppträder icke inom stil I:2.

De spetsovala avtrycken, stundom blott ovala eller grynformiga utan spetsiga ändar, förekommer företrädesvis som ornament på små kärl (pl. 27:e, 44:e) eller vid dekoreringen av bottenpartiet på större kärl (pl. 44:a), däremot mera sällan mellan kamstämpelgördlarna mitt på kärlet såsom stundom är fallet inom en del av stil I:2 (pl. 42:c). På ett kärl från Eskonkallio har de spetsovala avtrycken applicerats i omväxlande vågrätt och lodrätt läge (pl. 25:f). Inom stil I:1 är de spetsovala avtrycken ett vanligt ornament men saknas däremot nästan helt inom stil II:1.

Rörstämpeln, som består av en i periferin öppen eller sluten cirkel, uppträder dels som enda dekor på små kärl (pl. 12:c), dels som dekorelement på kärlets bottenparti (pl. 5:h), på ett kärl från Kolmhaara tillsammans med kamstämpelgördlar (pl. 16:c). Rörstämpelavtrycket har oftast karaktären av yttäckande dekor såtillvida, att den blott sällan applicerats i regelrätta gördlar. Det sistnämnda förfarandet återfinnes blott på ett kärl från Aisti (pl. 22:b). Rörstämpeln uppträder redan under stil I:1 (t.ex. Urjala Palomäki, PÄLSI 1913 fig. 20), vidare i stil I:2 (t.ex. Helsingfors Storskogen, LUHO 1965 fig. 6; Borgå Henttala II 11617:131 och Kangala Sarsa 16878:232, på det sistnämnda kärlet i form av gördlar mellan kamstämpelgördlar), inom stil II:1 fastän sällsyntare (t.ex. AILIO 1909 II pl. 12:1 och Lommi i NE Estland AI 3867:80), inom stil II:2 (t.ex. Jäkärä omr. K IV) och inom Kiukaikeramikens (MEINANDER 1954a fig. 6). Mindre vanliga ornament utgör de triangulära avtryck som av allt att döma åstadkommit med en mejsels ena egghörn. Sådana ornament är tillsvidare belagda blott från Kolmhaara och Jäkärä (pl. 1:b resp. 34:a).

Till sist kan nämnas att flere kärffragment från Jäkärä bär spår av att ha varit rödmålade (t.ex. omr. EIII:1a), ett förfarande som konstaterats även på andra håll (ÄYRÄPÄÄ 1930 s. 172).

I fråga om valet av stämpelornament skiljer sig Jäkärälä-keramiken alltså icke nämnvärt från den äldre tidiga kamkeramiken och uppvisar även likheter med stil II:1. Urvalet är dock betydligt mindre än inom stil I:1 och de spetsovala avtrycken finns ej inom stil II:1. Ett undantag utgör också den skarvade kamlinjen som är s.g.s. okänd inom stil I:2 och uppträder sparsamt inom stil II:1. Kamintrycket med oval kontur, som kännetecknar en stor del av Jäkärälä-keramiken uppträder även inom stil I:2 (t.ex. Lappträsk Fällismalm) och stil II:1 (t.ex. Kolmhaara 14670:36). Någon kronologisk skillnad mellan Jäkärälä-keramikens stämpelornament förekommer icke heller, vilket framgår av att följande stämpelavtryck förekommer kombinerade på samma kärl: tvärsnodd och spetsovala fördjupningar (pl. 36:h), kamstämpel och rörstämpel (pl. 16:c) kamstämpel och spetsovala fördjupningar (pl. 5:c) och kamstämpel och mejselhorn (pl. 34:a).

K o m p o s i t i o n. Emedan lerkärslmaterialet från Jäkärälä-gruppens boplatser omfattar blott några få rekonstruerbara kärl, blir uppfattningen om orneringens komposition bristfällig. Materialet visar dock, att Jäkärälä-stilen är en utpräglad horisontalstil, liksom kamkeramiken i gemen. Den vanligaste dekoren består av enkla gördlar av lodräta, eller lutande kamintryck, som ofta alternerar med gördlar där blott kamstämpeln ena ända intryckts (pl. 32:a). Denna enkla gördelornamentik, fiskbensmönstret, gör ett monotont intryck men visar samtidigt stilens enhetlighet, ity att den är företrädd på samtliga boplatser. Ett annat på flere boplatser förekommande ornerings-schema är de vågräta skarvade kamlinjerna nedanför mynningsranden vilka kombinerats med nedanför dem anbragta långa lutande kamintryck. De tydligaste exemplen kommer från Jäkärälä (pl. 30:c) och Parkkila (Riskä 1945 fig. 2), (jfr. ett kärlstykke från Rinnukalns i Lettland, Riga Katalog 1936 pl. 4:35); på ett kärl från Tisdal har de långa kamintrycken ersatts med av varandra korsande kamintryck (DREIJER 1940 fig. 29:1). Sådana sneda kamstämpelkors förekommer även på kärlobitar från Kolmhaara och Jäkärälä (pl. 29). De vågräta kamlinjerna och de därifrån nedhängande långa lutande kamintrycken uppträder i form av dragna streck, linjesticksornering eller tvärsnoddsornering inom stil I:1 (t.ex. DREIJER 1940 fig. 7:4; ÄYRÄPÄÄ 1955 fig. 26). Detta dekorschema, som är speciellt vanligt i Karelen (ÄYRÄPÄÄ 1955 fig. 32; GURINA 1961 fig. 40:6, 9) synes karakterisera Äyräpääs stil I:1a med vilken Jäkärälä-keramiken uppvisar flere gemensamma drag än med t.ex. stil I:1c. Ett vanligt dekorschema är även gördlar av rytmiskt omväxlande horisontala och vertikala stämpelavtryck, både i form av kamintryck (t.ex. Kolmhaara pl. 8:k; Aisti pl. 22:g; Ehtamo pl. 26:d och Komsinkangas pl. 44:f) och spetsovala fördjupningar (t.ex. Kolmhaara pl. 13:d och Eskonkallio pl. 25:f). Samma rytmiska indelning av kärlytan i gördlar av vertikala och horisontala stämpelavtryck förekommer också då de horisontala gördlarna består av skarvade kamlinjer (t.ex. Jäkärälä pl. 27:b och Mynt pl. 43:a). Även detta schema uppträder i form av linjesticksornering inom stil I:1 (LUHO 1957 fig. 11).

Ett mera sällsynt mönster är det sammanhängande och det avbrutna vinkelbandet. Det förra, i vilket kamintrycket bildar en sammanhängande linje uppträder endast på ett kärlfragment från Komsinkangas (pl. 44:i), medan det avbrutna vinkelbandet i vilket kamintrycken inte berör varandra, är något vanligare (t.ex. Kolmhaara pl. 14). I ett fall består vinkelbandet av spetsovala intryck (pl. 8:1). Inom stil I:2 är de horisontala vinkelbanden mycket vanliga, liksom även inom stil II:1 (t.ex. ÄYRÄPÄÄ 1930 fig. 30, 45).

Ett sällsynt motiv är korgflättningsmönstret varmed avses triangulära eller fyrkantiga fält i direkt anslutning till varandra med stämpellinjer eller streck i kontrasterande riktning. Schemat är känt bl.a. från Kolmhaara (pl. 1:a), Jäkärälä (pl. 34:b—c) och Nummenharju (pl. 40:f). På det sistnämnda kärlet uppträder det närmast under randen, på

de övriga sannolikt på kärlets mitt. På ett av kärlen från Kolmhaara (pl. 1:a) har kärlets nedre del ornerats med gördlar av lutande långa kamintryck alternerande med gördlar av kamstämpeländar. Korgflättningsmotivet uppträder allmänt inom den äldre tidiga kamkeramiken (t.ex. ÄYRÄPÄÄ 1930 fig. 7—8), däremot av allt att döma ej inom stil I:2. Inom den äldre typiska kamkeramiken är detta schema sällsynt (t.ex. Vehkalahti Kuusisto 13558:99).

Unikt är ett kärl från Kukkarkoski II (pl. 38:a). Orneringen består här av två gördlar av lodräta små kamintryck och nedanför dem av trianglar i en gördel. Även det hårda mörkbruna godset är unikt inom Jäkärä-keramiken.

R e l a t i v k r o n o l o g i. Emedan vertikalstratigrafiska iakttagelser icke kunnat göras på någon av Jäkärä-gruppens boplatser och emedan strandlinjen för geografiskt närbelägna boplatser ej har kunnat bestämmas med en sådan exakthet, att deras höjd över havet kunde tjäna som underlag för kronologiska jämförelser, återstår som enda bedömningsgrund för Jäkärä-keramikens relativa kronologi de på en boplat fastställbara fyndbältenas inbördes höjdförhållande. En sådan möjlighet erbjuds endast på områdena E 1915 och E III:1a—1b i Jäkärä. Dessa fyndbältenas topografiska förhållanden har redan omtalats (s. 71). På omr. E 1915 fördelade sig keramiken på tre fyndbälten vilkas inbördes läge framgår av spridningskartan i fig. 49. Av fyndbältena låg de två lägre så nära varandra, att någon kronologisk skillnad är osannolik. Däremot kan det finnas en kronologisk skillnad mellan å ena sidan de två lägre fyndbältena och å andra sidan det högst belägna.

Keramiken från de lägre fyndbältena är företrädesvis ornerad med korta breda kamintryck i fiskbensmönster eller lutande i horisontala rader åtskilda av rader där blott kamstämpeln ena ända intryckts (t.ex. pl. 32:a—d). Några kärlfragment är ornerade med skarvade kamlinjer (t.ex. pl. 31:f). Samma enkelt ornerade keramik finnes även på det övre fyndbältet (t.ex. pl. 30:b), men dessutom finns där kärl ornerade med zoner av omväxlande vertikala och horisontala kamintryck (pl. 30:c), skarvade kamlinjer och kamstämpelkors (pl. 29); de ornerade zonerna ligger tätt intill varandra och täcker hela kärlytan. Liknande sammansatta mönster återfinns man på de högtbelägna områdena C 1907 (t.ex. pl. 27:b), PI (t.ex. pl. 35:f) och E III:1a (t.ex. pl. 33:h) men även här, liksom på det övre bältet inom E 1915, tillsammans med keramik med enkel gördelornamentik.

Förhållandena i Jäkärä antyder alltså en möjlighet till tudelning av Jäkärä-keramiken. På de högre nivåerna förekommer keramik med sammansatt zonal ornering tillsammans med keramik som ornerats med enkla gördlar av lodräta eller lutande kamintryck, på de lägre nivåerna försvinner den förstnämnda keramiken medan den senare blir allena rådande. Materialet är dock för litet för att tillåta en generalisering.

Även på andra boplatser med Jäkärä-keramik kan man göra den iakttagelsen, att där keramik med sammansatt ornering förekommer, åtföljes den av enkelt ornerade krukskärvor; så i Kolmhaara, Aisti, Nummenharju, Södra Rödmyra, Tisdal och Mynt. På Pappilankangas är den enkelt ornerade keramiken allena rådande, vilket eventuellt kunde uppfattas som ett indicium för, att den företräder endast det yngre stadiet.

Jäkärä-keramiken framträder således som en västfinsk keramikstil som i vissa detaljer visar närmare anknytning till stil I:1 än till stil II:1. Några utländska paralleller kan inte framvisas. En krukbit från Rannamõisa i Estland, vilken förmodats vara Jäkärä-keramik, (INDREKO 1964 s. 93:f) har vid närmare påseende visat sig vara från äldre järnålder. Icke heller de av Gurina framhållna likheterna mellan Jäkärä-keramiken och Ljalovo-keramiken (GURINA 1951 s. 100 ff.) är välgrundade. Gurina stöder

sin framställning på förekomsten av zoner av små runda gropar inom Jäkärä-keramiken, något som icke har täckning i verkligheten då ju Jäkärä-keramiken alltid saknar gropar.

Det har stundom framhållits att man eventuellt kunde spåra en kontakt mellan Jäkärä-keramiken och den snörörnerade trattbägarkeramiken från Siretorp (LUHO 1952 s. 16; MEINANDER 1957 s. 206). Det föreligger onekligen vissa likheter mellan dessa två keramikslag (jfr. t.ex. pl. 30:b med pl. 57:9 och 60:5 hos BAGGE & KJELLMARK 1939) men olikheterna är dock större. I Siretorp är ornamenten alltid utförda med tvärsnodd och dekoren är begränsad till blott en del av kärlytan. Inom Jäkärä-keramiken däremot är tvärsnoddstämpeln ytterst sällsynt och samtliga kärler har yttäckande dekor. De största olikheterna ligger dock i kärleformen som i Siretorp består av profilerade trattbägare, i Jäkärä av oprofilerade rundbottnade krukor.

FÖREMÅL AV BRÄNDE LERA

Leridolen från Munasaari i Kolmhaara, några fragment från omr. VII på samma boplatz samt några små brottstycken från omr. T 1908 i Jäkärä, är de enda idolfynd som påträffats på Jäkärä-gruppens boplatser. Idolfragmenten från omr. VII (15218:37, 141, 210) och T 1908 i Jäkärä härstammar med all sannolikhet från den böjda idoltyp, som på boplatser i Nyland, Tavastland, Savolax och Karelen åtföljer den typiska kamkeramiken (ÄYRÄPÄÄ 1941 s. 99; EDGREN 1964 s. 85 ff.; MIETTINEN 1964 s. 34 ff.) men vars förekomst i sydvästra Finland inte tidigare konstaterats. Dateringen av denna idoltyp får ett ytterligare stöd av det faktum, att endast typisk kamkeramik hittats på omr. VII. Idolen från omr. Munasaari är däremot unik bland de kamkeramiska idolerna.

Idolen från Munasaari (pl. 11:a) är gjord av fin lera som saknar avmagring. Ytan har en jämnt gulbrun färgton medan kärnan är grå. Bränningstemperaturen har alltså icke förmått tränga genom ytan. I sitt nuvarande tillstånd är idolen 8,5 cm lång och består av två delar, huvud och bål. Huvudet är bredast upptill och ögon och näsa är tydligt markerade. Högst uppe på huvudet, som är plattare än bålen, finns en gammal skada och av brottytan att döma har där funnits ett utsprång av något slag. Ögonen består av två 22 mm höga och 12 mm breda ovala fördjupningar som intryckts i leran med fingertopparna. Näsan är 15 mm lång och trubbigt avrundad. Spetsen är emellertid sliten, varför man får räkna med att näsan ursprungligen varit vassare. Ovanpå näsan samt vid näsroten syns tydliga spår av rödmålning. Ansiktets nedre del är tyvärr skadad och munnens och hakans utformning följaktligen okända. Av allt att döma har munnen dock icke varit markerad. På bålens högra och intakta sida finns en utskjutande del som ändar i en liten knopp. Den torde markera armen, icke skuldran och liksom näsan bär den spår av rödmålning. Ett stycke nedanom armen är idolen avbruten. Det förblir därför oklart, huruvida man avsett att avbilda idolen stående, liggande eller sittande med uppdragna knän.

Bland de nordeuropeiska idolerna är exemplaret från Kolmhaara unikt. De kamkeramiska idolerna har behandlats av Äyräpää (ÄYRÄPÄÄ 1941) och materialet har kompletterats av senare undersökningar (EDGREN 1964; MIETTINEN 1964). Den böjda idoltyp som beledsagar den typiska kamkeramiken, är känd i ett stort antal exemplar, som visar gruppens enhetliga karaktär både i tid och rum. Kolmhaara-idolen skiljer sig så radikalt från den böjda typen, att något direkt samband dem emellan inte är sannolikt.

Förutom den tidiga kamkeramikens idoler från Toispuolajannummi i Paimio (ÄYRÄPÄÄ 1941 s. 82) och Hautaketo i Veteli (MEINANDER 1946 s. 12) samt de gropkeramiska

idolerna från Åland (CEDERHVARF 1912) har idoler icke tidigare varit kända från västra Finland och den avsevärda kronologiska luckan mellan de två grupperna har inte kunnat förklaras. Genom leridolen från Kolmhaara har en del av denna fyllts och fyndet visar, att västra Finland har haft en egen idoltradition som utvecklats oberoende av den östliga gruppens böjda idoltyp.

Munasaari i Kolmhaara (s. 49) har gett fynd av både Jäkärälä-keramik och typisk kamkeramik. Idolen hittades i ruta S, grävningsområdets högst belägna ruta, som innehöll en rund härd. Fynden från denna grävningsruta bestod förutom av avslag och knutor av bergarter, av en borrh, ett fragment av ett slipat föremål, ett yxämne med dubbelsidig kanttillslagning och av ett femtiotal lerkärlsbitar, samtliga Jäkärälä-keramik. Det är alltså sannolikare, att idolen hör till Jäkärälä-gruppen än till stilskedet II:1.

Två skivor av bränd lera från resp. omr. II i Kolmhaara (pl. 5:g) och Lammila (pl. 17:j) konstituerar en egen föremålstyp. Godset hos skivan från Kolmhaara är gulbrunt till färgen och saknar avmagring. Skivans ena sida är svagt välvd, den andra konkav. Den senare verkar blanksliten och förefaller att ha spår av rödmålning. Varje slag av ornering saknas. Även skivan från Lammila är förfärdigad av omagrad lera och ornerad. Färgen är grå och bredsidorerna svagt välvda.

Ingendera skivan kan dateras med säkerhet. Skivan från Kolmhaara hittades i skikt II på omr. II där den påträffades tillsammans med såväl Jäkärälä-keramik som typisk kamkeramik och skivan från Lammila är ett upplockat fynd. Några motsvarigheter till skivorna har inte stått att finna. Ett litet lerknappsliknande föremål från Sinivuori boplatz i Uskela (6380:15) har en välvd och en konkav bredsida och är väl snarast att uppfatta som en tillfällig skapelse.

Ett fragment av ett delvis runt lerbildningsföremål från Jettböle (5180:48) torde härstamma från en idol. Fragmentet är ornerat på bägge sidor och tämligen tunt. Dess diameter torde ha uppgått till c:a 4 cm. En ornerad skiva av bränd lera från Siretorp och av tegelfärgat gods är ornerad med svagt inristade radiära strålar som inte fullföljts in mot mitten, utan bildar ett bälte närmast periferin. Kjellmark anför som en möjlighet att skivan från Siretorp kunde tänkas avbilda solen (BAGGE & KJELLMARK 1939 s. 97, pl. 28:5). Något samband med skivorna från Kolmhaara och Lammila har skivan från Siretorp dock ej.

Ett visst samband kan däremot råda mellan lerskivorna och tvenne stenar av samma form och dimensioner som dessa från omr. II i Kolmhaara (11196:276) resp. omr. E 1915 i Jäkärälä (pl. 31:n). Åtminstone stenskivan från Kolmhaara, som har avrundade kanter förefaller att vara bearbetad, ty den har svagt slipade (?) bredsidor.

Lerskivornas ändamål är obekant. Skivan från Kolmhaara har som nämnt tydliga spår av rödmålning, något som förutom på idolen från Munasaari, förekommer på ett flertal kamkeramiska idoler. Det ligger därför nära till hands att uppfatta även lerskivorna som föremål i kultens tjänst, eventuellt som amuletter. Små amuletter av sten från sydsvenska lokaliteter har beskrivits av Lidén (LIDÉN 1938 s. 177).

Från Kolmhaara föreligger vidare som ströfynd ett fragment av ett avlångt föremål av bränd lera (pl. 13:g). Godset saknar avmagring och är grått till färgen samt dåligt bränt. Föremålets längd uppgår till 42 mm, bredden till 19 resp. 13 mm och tjockleken till 14 mm. Föremålet är avsmalnande mot den ena ändan och vardera ändan är avbruten. På den ena bredsidan löper två svagt inristade linjer som förenas vid den tjockare ändan där smalsidorna är svagt utsvängda. Fragmentet kunde härstamma från en leridol eller utgöra skaftet av en lersked.

JÄKÄRLÄ-GRUPPENS FÖREMÅLSFORMER

YXOR

Antalet yxor från Jäkrlä-gruppens boplatser är på två undantag när icke särdeles stort, vilket helt är i överensstämmelse med iakttagelser på övriga boplatser från yngre stenålder i Finland. Undantag utgör boplatserna Lammila och Jäkrlä, vilka givit ett tämligen rikt material av större eggredskap, vilka gett upphov till termen "yxor av Jäkrlä-typ". Som typexemplar har man brukat avbilda en yxa från Lammila (pl. 18:a) medan Jäkrlä fått ge namnet (Äyräpääs definition, se s. 10). Boplatbeskrivningen har dock otvetydigt visat, att såväl Lammila som Jäkrlä har ett blandat fyndinventarium. Yxmaterialet från dessa boplatser kan därför icke komma i främsta rummet vid en bedömning av Jäkrlä-gruppens yxtyper, utan en sådan bör i främsta hand ske utgående från fynd ur rena fyndmiljöer. Vikten av en sådan sträng sovring av fyndmaterialet framgår bl.a. av det faktum, att flere yxor från rena fyndmiljöer icke kan inrymmas i den definition som uppställts för yxorna av Jäkrlä-typ. Det bör dock nämnas, att benämningen "yxor av Jäkrlä-typ" skapades innan den kamkeramiska kulturens relativa kronologi var definitivt fastslagen och att den därför ursprungligen inte avsåg en yxgrupp som var knuten till ett visst kronologiskt skede. Det är först senare denna betydelseförskjutning har inträffat. Så är det t.ex. icke berättigat att kalla den av Riska avbildade yxan från Parkkila en yxa av Jäkrlä-typ (Riska 1945 fig. 3c och s. 18) blott för att den härstammar från en boplat med Jäkrlä-keramik, ty med Jäkrlä-typen, sådan den definierats av Äyräpää, har den ingenting gemensamt. Yxmaterialet från Jäkrlä-gruppens boplatser visar att man inte kan urskilja någon allmän Jäkrlä-typ, utan att fyndmaterialet omfattar flere olika yxtyper.

I detta sammanhang kan även nämnas en detalj som inte förekommer på typbestämbara yxor från Lammila och Jäkrlä, men som det oaktat bör beaktas vid bedömningen av Jäkrlä-gruppens yxformer. Förf. avser här skaftningsfåran, vars stora betydelse inom Jäkrlä-gruppen bäst framträder i samband med hålmejslarna av Jäkrlä-typ, men som också finnes på yxor från Kolmhaara, Oromaannokka och Ehtamo. Skaftningsfåra finns även på några fragment av stenredskap från Aisti, Lammila och Jäkrlä, men det kan inte avgöras huruvida de härrör från yxor eller hålmejslar.

Rena fyndmiljöer som givit yxor finns blott i ringa utsträckning och materialet består främst av ämnen, halvfärdiga exemplar och fragment. De viktigaste fynden kommer från Kolmhaara (Omr. I och VI), Oromaannokka, Ehtamo och Nummenharju.

Bland grävningsfynden från Kolmhaara märks främst de två nackfragmenten från yxor med ovalt tvärsnitt och bultad yxkropp (pl. 2:o, 10:c). Samma genomskärning och utformning av yxkroppen har det som ströfynd tillvaratagna nackfragmentet av en liten yxa i pl. 15:h. Dessa tre nackfragment har en nära motsvarighet i nackfragmentet av en prickhuggen yxa från Jäkrlä (pl. 36:f). Varken de tre fragmenten från Kolmhaara eller brottstycket från Jäkrlä kan inrymmas i den gängse definitionen för yxor av Jäkrlä-typ. Huru yxornas eggparti utformats förblir okänt. Nackdelens jämn-

bredda form och det ovala tvärsnittet antyder, att eggen har varit kort och eventuellt haft avrundade hörn.

Två små eggfragment från tväryxor med rund eggkontur, härstammar från Omr. I och II (pl. 5:j) i Kolmhaara medan ett tredje fragment är ströfynd¹ (pl. 15:g). Rund eggkontur har även en egghalva från en stor tväreggad yxa med ovalt tvärsnitt, tillvaratagen som ströfynd (pl. 15:i). Även på denna yxa har slagspåren utjämnats genom bultning och i den ena bredsida har inknackats en skaftningsfåra. Emedan skaftningsfåran alltid är placerad vid yxans mitt, eller mellan mitten och eggen, kan man utgå ifrån, att yxan ursprungligen har haft en avsevärd längd. Denna egghalva kunde därför eventuellt höra samman med nackdelen av en yxa med ovalt tvärsnitt, vilken liksom egghalvan är funnen nära omr. I och II (pl. 15:c). Nackfragmentet är omsorgsfullt prickhugget. Ovalt tvärsnitt har även ett tredje som ströfynd tillvarataget fragment av en tväreggad yxa, vars egg omslipats (pl. 15:a). Smalsidorna är prickhuggna och i den undre bredsida har inslipats en skaftningsfåra.

En från de nyssbeskrivna avvikande utformning av eggen har det spetseggade yxfragmentet i pl. 5:i. Yxan har förfärdigats genom dubbelsidig kanttillslagning och slipningen är blott påbörjad. Detta fragment undantaget har nästan alla yxor från Kolmhaara rund eggkontur.

Av yxmaterialet från Kolmhaara kan ytterligare nämnas de tvenne långsträckta ämnena från omr. I (pl. 3a) och VI (pl. 10:e), bägge gjorda genom dubbelsidig kanttillslagning och med oval genomskärning, samt trenne nackfragment från oslipade yxor med ovalt tvärsnitt och tillslagna genom dubbelsidig kanttillslagning (t.ex. pl. 15:d, e). Ett av de sistnämnda fragmenten är eventuellt en egghalva av en spetseggad yxa av samma slag som den i pl. 5:1 avbildade.

Bland stenredskapen från Nummenharju finns tre yxfragment av vilka ett består av ett eggfragment av en spetseggad tväryxa med oval genomskärning och förfärdigad genom dubbelsidig kanttillslagning (pl. 40:b). Av de två övriga fragmenten kommer det ena från en tunnackig yxa med ovalt tvärsnitt. Yxan är gjord genom dubbelsidig kanttillslagning och bredsida har utjämnats genom bultning (pl. 40:c). Det tredje fragmentet, avsett att bli en liten flat yxa, är likaså gjort genom dubbelsidig kanttillslagning (pl. 40:d).

Den fragmentariska yxan från Ehtamo är av mjuk förvittrad stenart (pl. 26:a). Tvärsnittet är ovalt och i den undre bredsida finns en bred skaftningsfåra. Eggen är bortspjälkt och nacken spetsig.

Yxmaterialet från Oromaannokka består av talrika yxämnen gjorda genom dubbel- eller ensidig kanttillslagning (pl. 24:a—d) samt av ett nackfragment av en yxa (?) med skaftningsfåra (SatakM. 16622:1).

Redan fyndmaterialet från de rena fyndmiljöerna visar att man inom Jäkärälä-gruppen har använt flere olika yxtyper. Man kan dock samtidigt konstatera att materialet icke innehåller en enda hel yxa, vilket naturligtvis omöjliggör ett definierande av olika typer. De tre förstnämnda nackfragmenten av yxor med rundovalt tvärsnitt och h.o.h. bultad yxkropp (pl. 2:o, 10:c, 15:h) samt deras motsvarighet i Jäkärälä, för närmast tanken till de skandinaviska trindyxorna. Från västra Finland kännes blott ett fåtal trindyxor

¹ Förf. är väl medveten om det inkonsekventa i, att i samband med fynden från de rena fyndmiljöerna, upptaga till behandling detta ströfynd samt några andra ströfynd från Kolmhaara. Förfarandet kan dock motiveras med, att de rena fyndmiljöerna i Kolmhaara visar, att yxor av hårda porfyritiska stenarter ej förekommer tillsammans med keramik i stil II:1, medan man inte kan veta hurudana förhållandena varit t.ex. i Lammila och Jäkärälä, där fyndmiljöerna är blandade.

och ingen av dem har hittats i daterade sammanhang. En trindyxa är funnen i Hinnerjoki (AILIO 1909 I fig. 1), en annan i Nousiainen (14431); båda är lösfynd. Den sistnämnda är liten, blott 104 mm lång och har rundovalt tvärsnitt. Eggen har rund kontur och yxan är tvåreggad. Yxan är av mjuk stenart och dess yta förvittrad. Yxkroppen förefaller dock att vara prickhuggen. På den undre bredsida finns en skaftningsfåra. Skaftningsfåran, som upptages till behandling längre fram, (se nedan), kan antyda en datering av trindyxan från Nousiainen till Jäkärä-keramikens tid. Trindyxor med bultad yxkropp förekommer redan under förkeramisk tid i östra Finland (ÄYRÄPÄÄ 1950).

De spetseggade, hackliknande eggfragmenten från Kolmhaara och Nummenharju har sina närmaste motsvarigheter i ett redskap från Vargstenslätten i Saltvik på Åland (DREIJER 1940 fig. 15:1—1a) vilket också har bultade smalsidor och är gjort genom dubbelsidig kanttillslagning. Likheter finns även med t.ex. en spetseggad yxa från Rödmyrs-hägnaden i Saltvik (DREIJER 1940 fig. 19:1) och en från Laperla i Suomusjärvi (ÄYRÄPÄÄ 1950 fig. 13a) samt en s.k. handkil från Henttala I i Borgå sn (LUHO 1944 fig. 5).

Beträffande de två egghalvorna från yxor med skaftningsfåra från Kolmhaara, finner man att fåran är anbragt på den bredsida där eggens lutning är mindre, alltså på undre bredsida. Detta är regel för alla yxor med skaftningsfåra i Finland. Ett undantag utgör dock en yxa från Maaria sn (10352) på vilken fåran löper runt hela yxan. Denna yxa har väl snarast haft en annan funktion emedan fåran är anbragt blott ett stycke nedan om nacken och därför knappast kan ha varit ägnad att underlätta skaftningen utan snarare tjänat som fäste för en bärrem.

Skaftningsfåran finns förutom på den ovanbeskrivna trindyxan från Nousiainen på bl.a. en trindyxliknande yxa av mjuk stenart med rundovalt tvärsnitt och rund eggkontur från Suomusjärvi (5396:2), några tvåreggade yxor från Esbo (4030) och Köyliö (12731) samt på tunnackiga yxor med oval genomskärning från Kyrkslätt (ÄYRÄPÄÄ 1922 fig. 2) och Rusko (15587:1). Några yxor med fåra (Vihanti 3540:2; Oulainen 9642) kunde snarast rubriceras som yxor av österbottnisk typ. Ett särskilt omnämnande förtjänar en tjocknackig yxa från Köyliö (11958). Dess tvärsnitt är rundovalt och yxkroppen har prickhuggits före slipningen. Denna yxa uppvisar alltså många likheter med yxorna från Kolmhaara. Prickhuggning förekommer även på några av de andra yxorna med fåra (t.ex. 6800:1 fr. Uskela).

Fyndmaterialet visar klart, att skaftningsfåran inte är bunden vid någon speciell yxtyp och därför icke obetingat behöver utgöra ett kriterium på samtidighet. Dess betydelse är framförallt funktionell. Yxorna med skaftningsfåra från Jäkärä-gruppens boplatser daterar skaftningsfårans första uppträdande i Finland till Jäkärä-keramikens tid men den uppträder också senare, ty en yxa med fåra har hittats på Sinivuori boplatz i Uskela tillsammans med Uskela-keramik (5598:3). Andra keramikdaterade yxor med fåra finns ej. Lösfynden visar en tydlig koncentration till Egentliga Finland, Satakunta och Nyland, medan blott fyra yxor härstammar från Österbotten. Utbredningen sammanfaller alltså med Jäkärä-keramikens utbredning.

Emedan man inte påträffat någon skaftad yxa med fåra, förblir frågan om skaftnings-sättet för yxor av denna typ blott en teoretisk spekulatión. Det förefaller dock naturligt, att den bredsida som försetts med fåra varit vänd utåt från ett vinkelböjt skaft. Detsamma har även kunnat vara fallet med hålmejslarna av Jäkärä-typ (s. 120), som därför egentligen kunde förtjäna benämningen håleggade yxor.

Enligt Indreko, som behandlat stenredskap med skaftningsfåra (INDREKO 1956) uppträder skaftningsfåran i Sverige på trindyxor, tjocknackiga grönstensyxor och båt-yx-kulturens avsatsyxor. Framställningen är dock för summarisk och omfattar föremål från

så vitt skilda tider att en jämförelse med det finska materialet ej är möjlig. Indrekos arbete behandlar främst sådana redskap som försetts med en runtlöpande fåra eller avsats, medan en tvåreggad yxa med fåra blott på den ena bredsida avfärdas som en specialform (INDREKO 1956 s. 77f). Ett brottstycke av en liten tvåreggad yxa eller mejsel med tvenne inslipade skaftningsfåror på den ena bredsida kommer från Uppland, och kunde tänkas ha ett eller annat samband med Jäkärä-gruppens yxor (ARPI 1903 fig. 1a—c). Skaftningsfåran återfinns även på en mejsel av Gullrum-typ från Siretorp (BAGGE & KJELLMARK 1939 s. 85 och pl. 20:6). Skaftningsfåran, i den utformning den har på redskapen från Jäkärä-gruppens boplatser, förekommer icke i Estland eller Lettland.

Beträffande yxmaterialet från Jäkärä och Lammila kan man för den förstnämnda boplatens del konstatera, att flere yxor är ströfynd samt att den största delen av grävningfynden härstammar från nivåer under 38,5 m. Av grävningfynden från fyndbältena ovanför denna höjd, skall främst nämnas de i pl. 28:e, 35:h avbildade typbestämbara yxorna. Hos dem ligger yxans bredaste parti vid de markerade egghörnen. Yxorna har oval genomskärning och kunde rubriceras som rätreggade. De kännetecknas dock ej av symmetri ty den ena bredsida är mera välvd än den andra. Detta faktum leder ovillkorligen till en terminologisk inkonsekvens. Hos en rätixa bör eggen ligga i smalsidornas mittplan och eggslipningen vara symmetrisk på bägge sidor, i motsats till de tvåreggade yxorna, där eggen är asymmetrisk i förhållande till smalsidornas mittplan och där eggslipningen är brantare på den ena bredsida. Till följd av att den ena bredsida är mera välvd än den andra på de flesta av yxorna från Jäkärä borde dessa alltså kallas tvåreggade. På några av yxorna från Jäkärä (fig. 57:a—b) kan man emellertid göra den intressanta iakttagelsen att eggens kontur är asymmetrisk, vilket tyder på, att dessa yxor varit skaftade som rätixor trots att eggen ej ligger i smalsidornas mittplan. En rätixas övre egghörn är nämligen mera utsatt för slitage och åverkan än det nedre. Av rädsla för att skaftet genom ett felriktat hugg skall brytas av, riktas huggen så, att det övre egghörnet träffar målet oftare. Yxan i fig. 57:a är därför paradoxalt nog en som rätixa skaftad tvåryxa (Se även t.ex. 5598:1 från Maaria).

Av övriga yxfragment från Jäkärä kan nämnas fragmentet av en vaggmedformig hacka tillvaratagen som ströfynd (pl. 36:a).

Yxorna från Lammila är vad storleken beträffar ungefär lika stora. De flesta har oval genomskärning och materialet omfattar både yxor med rak och rund eggkontur (pl. 18:a—c).

Yxmaterialet från Jäkärä-gruppens boplatser är alltså heterogent och uppdelat i många olika former och funktionstyper och materialet är så fragmentariskt, att en typologisk indelning, som bygger på t.ex. en proportionsanalys (MALMER 1962 s. 359 ff), inte är möjlig att utföra. Man kan därför icke urskilja någon för Jäkärä-gruppen speciell yxtyp, utan snarare tala om varianter av en allmän västfinsk boplatstyp, som med olika utformade detaljer uppträder under hela den kamkeramiska tiden, eventuellt med undantag för stilskede II:1. Varken i Kolmhaara eller Pispä förekommer några yxor tillsammans med keramik i stil II:1. Däremot uppträder den västfinska boplatstypen på de lägre fyndbältena på Jäkärä och tillsammans med Uskela-keramik på Vävarsbacka i Borgå (ÄYRÄPÄÄ 1927 fig. 7:k) samt på t.ex. Loona boplat på Saaremaa i Estland (JAANITS 1965 fig. 19:7). En liknande yxa, vars ena bredsida är fasetterad, ingår även i fyndmaterialet från boplaten Undva på Saaremaa (AI 3951:409). Åtminstone på Jäkärä-gruppens boplatser är framställningstekniken enhetlig. Den ovan omtalade dubbelsidiga kanttillslagningen, ofta kompletterad med prickhuggning, ger yxorna deras

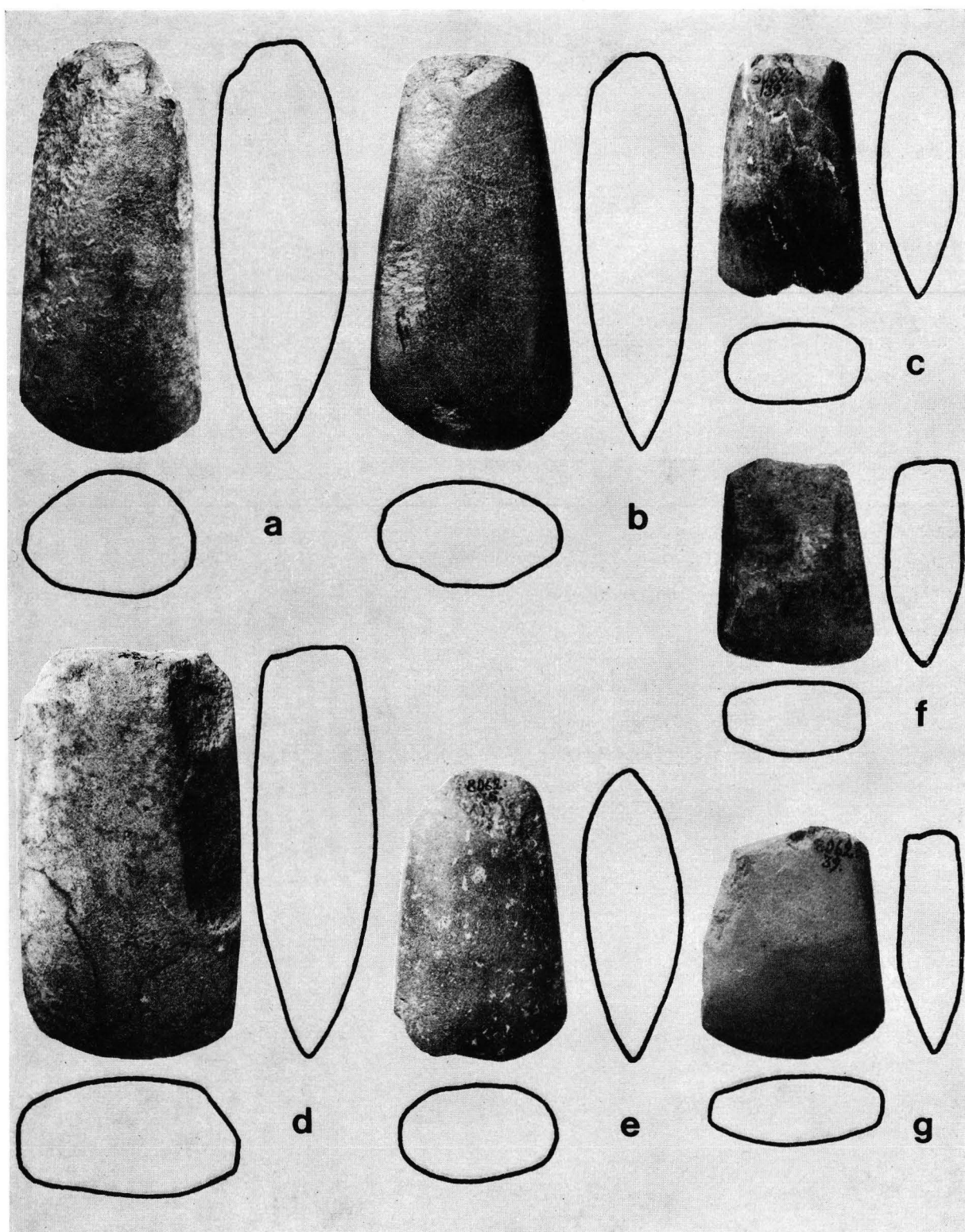

Fig. 57 Yxor från Jäkärle. a-b, e, g från område V III, c-d från område V VII, f = ströfynd. a-8062:90; b-8062:53; c-8062:139; d-8062:140; e-8062:75; f-4897:1; g-8062:39. Skala 3:4.

prägel. Slagtekniken är ett förkeramiskt arv, prickhuggningen en nyhet, som kan återgå på skandinaviska förebilder eller uppfattas som en av Jäkärälä-gruppen utvecklad teknik.

Beståndet av yxtyper under yngre stenålder i Finland är överhuvudtaget mycket brokigt. Av de typer man brukar särskilja, är väl den österbottniska typen genom sin platta form, ovala eggkontur och sin slagteknik, den typ som framträder klarast. En annan sådan yxtyp är båtyxkulturens rätyxor, de s.k. sydvästfinska rätyxorna med fyrsidigt tvärsnitt. Det är också dessa två yxtyper som gemensamt antogs ha utformat yxan av Jäkärälä-typ (ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 94); år 1922 var det kronologiska förhållandet mellan kamkeramiken och båtyxkulturen dock icke klarlagt. Förutom att den senare yxtypen alltså kronologiskt sett är otänkbar som förebild, så har icke heller dess utpräglat fyrsidiga tvärsnitt någon motsvarighet bland yxorna från Jäkärälä-gruppens boplatser. Den österbottniska typen åter utmärker sig genom sin platta form och sin avvikande slagteknik; ingendera har någon direkt motsvarighet bland yxorna från Jäkärälä-gruppens boplatser.

HÅLEGGADE MEJSLAR AV JÄKÄRLÄ-TYP

Håleggade mejslar uppträder tämligen allmänt på Jäkärälä-gruppens boplatser. I de flesta fall består fynden av små fragment som inte närmare kan typbestämmas. Fördelningen per boplatser är följande: Kolmhaara 11 st (Omr. I 4 st, Omr. III 2 miniatyrmejslar tills. m. typ. kamkeramik, Omr. VI 1 st, Omr. VIII 1 fragment tills. m. typ. kamkeramik, Omr. Munasaari 1 st och ströfynd 2 st), Lammila 3 st, Jäkärälä 10 st, Nummenharju 1 st, Kauttuan kansakoulu 1 st, Eskonkallio 1 st, Ehtamo 1 st, Gålibacka 3 st och Mynt 2 st. Liksom i fråga om boplatsernas yxmaterial bör uppfattningen om Jäkärälä-gruppens typ av hålmejsel i främsta hand bygga på fynd från rena fyndmiljöer, och först i andra hand på fynd från blandade boplatser där det ena av två alternativ är en datering till Jäkärälä-keramikens tid. Man finner att rena fyndmiljöer föreligger i Kolmhaara (Omr. I och VI), Ehtamo (?) och Nummenharju medan hålmejslarna från Jäkärälä, på tre undantag när är funna nedanför 38 m kurvan. Av hålmejslarna från Jäkärälä tillhör en den krumryggiga typen (se nedan nr 18), en saknar skaftningsfåra som kan anses vara det viktigaste kännetecknet för hålmejslarna av Jäkärälä-typ (nr 16) och den tredje består av ett obetydligt fragment av en hålmejsel med skaftningsfåra (nr 17). Emedan ingen av hålmejslarna från Jäkärälä härstammar från en ren fyndmiljö och emedan det vida större materialet från Kolmhaara och Nummenharju har gett de enda med säkerhet till Jäkärälä-gruppen daterbara hålmejslarna, kunde termen hålmejsel av Jäkärälä-typ förtjäna en omprövning. I det följande bibehålls dock den hävdvunna benämningen för att poängtera denna mejseltyps samband med Jäkärälä-gruppen som helhet.

Emedan frågan om Jäkärälä-gruppens hålmejslar är betydelsefull — den kamkeramiska kulturens hålmejslar har icke ägnats någon ingående analys — är det befogat att ge en detaljerad beskrivning av det tillbudsstående materialet. Fynden är följande:

1. Kolmhaara Omr. I (pl. 3:c). Fullständigt bevarad hålmejsel av porfyritisk stenart. Längd 82 mm, bredd vid eggen 28 mm och vid nacken 13 mm. Mejselns bredaste ställe ligger 25 mm ovanför eggen. Hålslipningens längd är 24 mm. Tvärsnittet är ovalt, den övre bredsida dock något starkare välvd. I den undre bredsida har ett stycke ovanför mejseln mitt inslipats en skaftningsfåra (13852:62).

2. Kolmhaara Omr. I. Eggfragment av hålmejsel med markerade egghörn och ovalt tvärsnitt. Uppenbarligen av samma typ som nr 1. Till samma redskap hör sannolikt ett nackfragment av ett eggredskap med ovalt tvärsnitt (13852:8, 15).

3. Kolmhaara Omr. I. Eggfragment av hålmejsel med bultade (?) smalsidor (13852:65).

4. Kolmhaara Omr. I (pl. 3:b). Stor fragmentarisk hålmejsel av diabas, avbruten och med skadat eggparti. Egghörnen är tydligt markerade och eggen har ursprungligen varit 62 mm bred. Mejseln är omsorgsfullt slipad och har ovalt tvärsnitt med markerade smalsidor. På den undre bredsida ses spår av en inslipad skaftningsfåra (13852:84).

5. Kolmhaara Omr. VI. Eggfragment av hålmejsel av diabas; rundovalt tvärsnitt (16077:240).

6. Kolmhaara Munasaari (pl. 11:c). Håleggad miniatyrmejsel, 39 mm lång, största bredd vid hålslipningens övre del 25 mm. Egghörnen är tydligt markerade och eggen tämligen rak. Tvärsnittet är fyrsidigt och i den undre bredsida har i den ena kanten mellan bred- och smalsida inslipats tvenne grunda hack (15512:126).

7. Kolmhaara, ströfynd (pl. 16:b). Eldskadad (?) fragmentarisk hålmejsel av porfyritisk stenart och med ovalt tvärsnitt. I den undre bredsida har inslipats en bred skaftningsfåra. Tillverkad genom dubbelsidig kanttillslagning. Ursprunglig längd c:a 87 mm (14947).

8. Kolmhaara, ströfynd (pl. 15:b). Fragmentarisk halvfärdig krumryggig hålmejsel med segmentformig genomskärning (13852:188).

9. Lammila (pl. 19:l). Halvfärdig fragmentarisk hålmejsel. Den hålslipade eggen är blott påbörjad genom tre i mejselns längdriktning insågade fårar av 30–35 mm längd. Eggen är rak, tvärsnittet ovalt. Mejselns övre del är blott tillhuggen (6128:16).

10. Lammila. Eggfragment av hålmejsel av porfyritisk stenart. Tvärsnittet är ovalt med ansats till fyrsidighet (16152:1).

11. Lammila (pl. 19:b). Hålmejsel av porfyritisk stenart med skadat eggparti. I den undre

bredsida har inslipats en skaftningsfåra. Längd 62 mm (RM. 1770).

12. Lammila (pl. 19:a). Ofullbordad hålmejsel (?) med ovalt tvärsnitt. På den undre bredsida finns en skaftningsfåra. Längd 62 mm (RM. 1720:3).

13. Ehtamo (pl. 26:f). Ofullbordad hålmejsel av porfyritisk stenart och med skadat eggparti. Tvärsnittet är ovalt och mejseln har markerade smalsidor. På den undre bredsida ses en avsatsliknande skaftningsfåra. Längd 57 mm, bredd vid eggen 34 mm (14955:3).

14. Eskonkallio, eggfragment av hålmejsel (12150:2).

15. Kauttuan kansakoulu (pl. 23:f). Halvfärdig liten hålmejsel. Längd 46 mm och med fyrsidigt tvärsnitt. På den undre bredsida har man påbörjat inslipningen av en skaftningsfåra (14168:2).

16. Jäkärä Omr. C 1911 (pl. 28:j). Liten hålmejsel av porfyritisk stenart med plan undre bredsida. Den övre bredsida, i vilken hålslipningen har påbörjats genom tvenne insågade hack, är välvd (5910:58).

17. Jäkärä, Omr. E III:1a. Litet eggfragment av en hålmejsel med skaftningsfåra (8063:174).

18. Jäkärä, ströfynd från Metsämäki sandgrop (pl. 36:b). Krumryggig hålmejsel av mörk stenart (4964:238).

19. Nummenharju (pl. 40:a). Fullständigt bevarad hålmejsel av diabas. Längd 72 mm, bredd vid eggen 39 mm, vid nacken 28 mm. Hålslipningens längd är 25 mm. Eggen är kraftigt sliten men har av allt att döma haft markerade egghörn. Slipningen täcker inte spåren efter tillslagningen. Nacken är tunn och slipad. Mejselns bredaste ställe ligger vid hålslipningens övre del, så även dess tjockaste punkt (17 mm). Tvärsnittet är ovalt. Mitt över undre bredsida har inslipats tvenne skaftningsfårar (16735:294).

20. Gålibacka, ströfynd (pl. 41:c). Fullständigt bevarad hålmejsel av mörkgrå stenart. Längd 85 mm. Den övre bredsida är plan, den undre välvd. Smalsidorna är tydligt markerade och tvärsnittet närmar sig det trapetsoida. I den undre bredsida har inslipats en skaftningsfåra (8246).

21. Gålibacka, ströfynd (pl. 41:d). Fullständigt bevarad hålmejsel av ljus mjuk stenart, tjockackig och 68 mm lång. Hålslipningen sträcker sig långt upp mot nacken och är osedvanligt djup. Tvärsnittet är ovalt (16133:1).

22. Mynt, halvfärdig krumryggig hålmejsel av porfyritisk stenart (14594:437).

23. Mynt, fyrsidig hålmejsel med rak egg (14594:150).

Samtliga typbestämbara hålmejslar från de rena fyndmiljöerna i Kolmhaara, Ehtamo och Nummenharju karakteriseras m.a.o. av en eller två (Nummenharju) i förhållande till mejselns längdaxel tvärställda skaftningsfårar på den undre breddsidan. Tvärsnittet är ovalt eller segmentformigt, stundom med tydligt markerade smalsidor. Mejslarna avsmalnar mot nacken och deras bredaste ställe ligger vid hålkälens mitt eller omedelbart ovanför densamma. Karakteristiska är även de hårda porfyritiska stenarterna. Samma typ av hålmejslar uppträder även i blandade fyndmiljöer i Lammila (nr 11–12), Kauttuan kansakoulu (nr 15), Jäkärälä (nr 17) och Gålibacka (nr 20). Då typen inte förekommer tillsammans med typisk kamkeramik är det berättigat att hänföra även de fem sistnämnda mejslarna till Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium. Fyndmaterialet från Jäkärälä-gruppens boplatser visar samtidigt att den krumryggiga hålmejseln, en typ som huvudsakligen daterats till förkeramisk tid, kan ha varit känd av Jäkärälä-keramikerna. Den krumryggiga hålmejseln uppträder t.o.m. ännu tillsammans med keramik i stil II:2 (Perniö Mutainen 15251:24).

En genomgång av hålmejslarna i Nationalmuseets och några av de större provinsmuseernas samlingar (Raumo och Satakunnan museo) visar att skaftningsfåran är en utpräglad västlig företeelse. Det östligaste fyndet av en hålmejsel med skaftningsfåra är från Kyrkslätt i Nyland (6407:7), det nordligaste från Lapua i södra Österbotten (11543:7). Av 34 typiska exemplar kommer ett från Patajärvi boplatser i Honkilahti kyrkby (16158), ett från boplatsern Koskmäen Peltö i Ranta by av Muurla socken (16128:1;16331), ett från Yli-Lampinen i Ilmajoki (15470:1) och två från Ali-Arkila boplatser i Hähkänen by av Pertteli socken (Uppbevaras i Perttelin museo). Icke på någon av dessa boplatser har det hittats keramik. Resten utgörs av lösfynd¹. Skaftningsfåran uppträder dessutom på fyra korta fyrsidiga hålmejslar från Vihti (3114:4), Sjunneå (4120), Paimio (6566:3) och Tammela (3033:24) samt på en liten hålmejsel av österbottnisk typ från Orivesi (2649:498). Ett särskilt arrangemang för att underlätta skaftningen, i form av hack som inslipats i den ena eller i bägge kanterna mellan mejslarnas smal- och breddsidor, konstaterades på sju hålmejslar som icke heller för övrigt kan räknas till Jäkärälä-typen.

Skaftningsfårans betydelse inom Jäkärälä-gruppen framgår förutom av hålmejslarna, de tidigare beskrivna yxorna från Kolmhaara, Oromaannokka, Aisti, Jäkärälä och Ehtamo och några småmejslar från Lammila, av talrika smärre, icke närmare typbestämbara fragment av slipade föremål med fåra från t.ex. Kolmhaara (11196:755), Lammila (6128:20), Jäkärälä (4964:79, 213, 5105:35, 6943:114 och 8064:5) och Mynt (pl. 43:d).

Skaftningsfåra finns även på tre hålmejslar från östra Sverige (Uppland SHM 10009:12 med två fårar, MONTELIUS 1917 nr 223; Uppland, Vittinge sn SHM 16467 med nacken formad till en egg samt Hälsingland, Undersviks sn SHM 26910) av vilka den förstnämnda eventuellt kunde räknas till Jäkärälä-typen.

Lösfyndsmaterialet visar även, att ett flertal hålmejslar utan skaftningsfåra men för övrigt med alla för hålmejslarna av Jäkärälä-typ karakteristiska kännetecken (tvärsnittet, det mot nacken avsmalnande frontalplanet och stenarten) kan hänföras till Jäkärälä-typen. En sådan hålmejsel är tillvaratagen som ströfynd i Jäkärälä (9578:11). Av lösfynd kan nämnas typiska exemplar från Eura (5476:1, 14766), Hinnerjoki (3067:2, 8373:6),

¹ Vihti 233; Paimio 1144; Hangö 1869:30; Lempäälä (?) 1996:6; Kokemäki 2056:57; Lavia 2147:455; Lempäälä 2152:550; Ilmajoki 2216:814; Siikainen 2532:322; Perniö 3106:5; Sjunneå 3915:6; Paimio 4171:4; Åbo-trakten 5256; Sjunneå 5970:540; Kyrkslätt 6407:7; Karis 7327:35; Vihti 7774; Lammi 9771:1; Tenala 10375; Karislojo 10800; Lapua 11543:7; Köyliö 14852; Eura 15332:2; Perniö 15810:1; Honkilahti RM. 2420; Kiikoinen (tvenne fårar) SatakM. 10123; Kisko ÅboM Linder 197 (avb. FFT—SMYA IV fig. 17); Eura 12417:7; Kokemäki (Kokemäen museo).

Saltvik (ÅIM. 217) och Karis (12048). Liksom mejslarna med skaftningsfåra uppträder de blott i västra Finland vilket talar för en datering av dem till Jäkärälä-keramikens tid.

En fråga av intresse är relationen mellan hålmejseln av Jäkärälä-typ och övriga typer av hålmejslar i Finland. Bland hålmejslar i Finland brukar man urskilja följande typer: 1) de krumryggiga eller spolförmiga hålmejslarna med segmentformat tvärsnitt. Hålkälen finns på den plana bredsida, den undre bredsida är välvd i längdriktningen (typex. Sääksmäki 6190:13; se AILIO 1909 I s. 27, fig. 21; ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 100); 2) de österbottniska hålmejslarna, med fyrsidigt tvärsnitt, kort hålkäl, rak egg och bristfällig slipning. Oftast förfärdigade av strålstensskiffer (typex. Mäntsälä 3474:2; se ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 102, pl. XVI:3; LUHO 1948 fig. 119); 3) de östkarelska hålmejslarna med triangulär eller trapetsoidisk genomskärning och relativt lång hålkäl. Oftast gjorda av one-gisk grönskiffer (typex. Strömfors (Ruotsinpyhtää) 2346:118; se AILIO 1909 II pl. 4:21); 4) hålmejslar av lerskiffertyp med närmast fyrsidigt tvärsnitt men med avrundade smalsidor och stundom svagt välvda bredsidor. Oftast gjorda av lerskiffer (typex. Virrat 10649); 5) hålmejslar av fyrsidig typ, med fyrsidigt tvärsnitt, korta (typex. Nousiainen 3592:3); 6) hålmejslar av Kiukais-typ, med segmentformat tvärsnitt och svagt inslipad hålkäl (MEINANDER 1954a s. 101) och 7) hålmejslar av Jäkärälä-typ. Av dessa typer är de krumryggiga, de österbottniska och de östkarelska hålmejslarna samt hålmejslarna av Kiukais- och Jäkärälä-typ klart avgränsade gentemot varandra, medan hålmejslarna av lerskiffertyp icke kan definieras lika klart (bl.a. förekommer det exemplar av lerskiffer som avgjort påminner om de österbottniska hålmejslarna). Denna korta karakteristik visar, att det inte endast är avsaknaden av skaftningsfåra hos de fyra förstnämnda typerna (obs undantaget från Orivesi s. 122) som skiljer hålmejslarna av Jäkärälä-typ från övriga typer av hålmejslar, utan även form, tvärsnitt och råmaterial. Vissa överensstämmelser, såsom det segmentformade tvärsnittet, mellan hålmejslarna av Jäkärälä-typ och Kiukais-typen kan dock konstateras, och detta stöder Meinanders uppfattning, att den senare typen bygger på en obruten kamkeramisk tradition i västra Finland (MEINANDER 1954a s. 103).

I fråga om hålmejslarna kan man alltså, i motsats till vad fallet är med yxorna, urskilja en för Jäkärälä-gruppen karakteristisk föremålstyp.

FLATMEJSLAR

Små flatmejslar uppträder i jämförelsevis stort antal på Jäkärälä-gruppens boplatser, talrikast i Kolmhaara (18 st) och Lammila (20 st). Fyndmaterialet omfattar därtill ämnen och halvfärdiga exemplar.

Bland de 18 flatmejslarna från Kolmhaara (Omr. I 5 st, Omr. II 6 st, Omr. IV 3 st, Omr. VI 3 st och Munasaari 1 st) kan man urskilja en grupp av mejslar, som konstituerar en egen typ, i det följande benämnd flatmejslar av Kolmhaara-typ. Mejslarna utmärker sig genom små dimensioner och avlång slank form. Längden, som är minst två gånger så stor som bredden, varierar mellan 36 och 66 mm. Eggen är tväreggad och tämligen välslipad, medan slipspåren i övrigt blott bristfälligt täcker slagspåren. De är förfärdigade av skivor eller spån (pl. 2:k resp. 8:d) och ofta något böjda i längdriktningen. Tvärsnittet är vanligen fyrsidigt eller ovalt och materialet består av porfyritiska bergarter. En av mejslarna från Kolmhaara (pl. 2:i) är möjligen dubbeleggad.

Spridningen i Kolmhaara är entydig och visar att mejslarna kan räknas till Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium; de saknas helt på områdena med typisk kamkeramik.

Detta bestyrkes av att typiska exemplar har hittats på Lammila (pl. 19:d), Aisti (pl. 22:l), Oromaannokka (pl. 25:c), Jäkärä (pl. 36:g) och Kukkarkoski II (pl. 38:k). En liten välslipad mejsel från Pappilankangas ansluter sig också nära till Kolmhaara-typen. Dess smalsidor har försetts med tvenne hack för att underlätta skaftningen (pl. 45:d). Dock har ingen av mejslarna av Kolmhaara-typ försetts med skaftningsfåra. Några mejslar från Kolmhaara (pl. 2:h) och Lammila (pl. 19:f) är gjorda med dubbelsidig kanttillslagning och skiljer sig därigenom från Kolmhaara-typen som är gjord av skivor eller spån. En liten spånmejsel kommer från Södra Rödmyra (DREIJER 1940 fig. 27:1; ÅIM. 118:21).

En liten miniatyrmejsel av skiffer från omr. I i Kolmhaara har sina närmaste motsvarigheter i två miniatyrmejslar från Omr. III, vilka liksom miniatyrhålsmejslarna från samma område visar den typiska kamkeramikens förkärlek för miniatyrformer. Exemplet från Omr. I har dock även paralleller i liknande små mejslar som hittats på t.ex. Antasbacken (9851:27) och Gammelby i Lappträsk (9759:127, 217) tillsammans med tidig kamkeramik. Dessa mejslar har av Luho betecknats som tväreggade pilspetsar av bergart (LUHO 1947—1948 s. 12).

Unik bland flatmejslarna från Jäkärä-gruppens boplatser är en långsträckt asymmetrisk smalmejsel av strålstensskiffer från Jäkärä (pl. 35:b). Både typen och råmaterialet är främmande för Jäkärä-gruppen och de närmaste motsvarigheterna finner man bland den tidiga kamkeramikens smalmejslar, vilka företrädesvis är gjorda av strålstensskiffer (se t.ex. Helsinge Storskogen, LUHO 1965 fig. 7:1 och 3).

Ett unikt inslag utgör även den i pl. 28:g avbildade dubbeleggade mejseln från Omr. T 1908 i Jäkärä. Mejseln är gjord genom kanttillslagning och den ena eggen är tväreggad, den andra rättegad. Dubbeleggade mejslar, ofta med den ena eggen hålslipad, är en vanlig föremålsform inom vidsträckta områden i Finland och Nordskandinavien (AILIO 1909 I s. 22; ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 102 f.; SØRENSEN 1956 s. 104 f.; MOBERG 1956 s. 73).

Några små mejslar från Lammila har en skaftningsfåra på den undre bredsida (pl. 19:c). Typen förekommer ej på Jäkärä-gruppens övriga boplatser.

DUBBELEGGADE SKAFTHÅLSVAPEN

På Jäkärä-gruppens boplatser har hittats tre dubbeleggade skafthålsvapen, två på Kolmhaara (Munasaari och ströfynd) och ett på Parkkila.

Det ena skafthålsvapnet från Kolmhaara (Munasaari) har hittats i två delar (Pl. 11:d). Längden är 170 mm, tjockleken 16 mm. Vapnet är h.o.h. slipat. I förhållande till längdaxeln är frontalplanet asymmetriskt spetsovalt. Vapnet har tvenne skafthål, båg- och bikoniska och gjorda med fullborr. Sedan vapnet brustit över skafthålet, har den ena halvan försetts med ett nytt skafthål. I vapnets ena ända är eggen skadad, i den motsatta ändan välbevarad.

Det andra skafthålsvapnet från Kolmhaara är avbrutet vid skafthålet (pl. 16:a). Det är i sin helhet välslipat och tvärsnittet är fyrsidigt. Längden från eggen till det ovala bikoniska skafthålets centrum är 118 mm. Skafthålet bär spår av filning.

Skafthålsvapnet från Parkkila är ett ströfynd och består av ett halvfärdigt fragment som brustit över skafthålet (RISKA 1945 fig. 3a). Detta är ofullbordat och gjort genom knackning eller med fullborr. Den tilltänkta eggen är skadad och slipningen påbörjad blott på den ena bredsida. Genomskärningen är fyrsidig och längden från skafthålets centrum till eggen 100 mm.

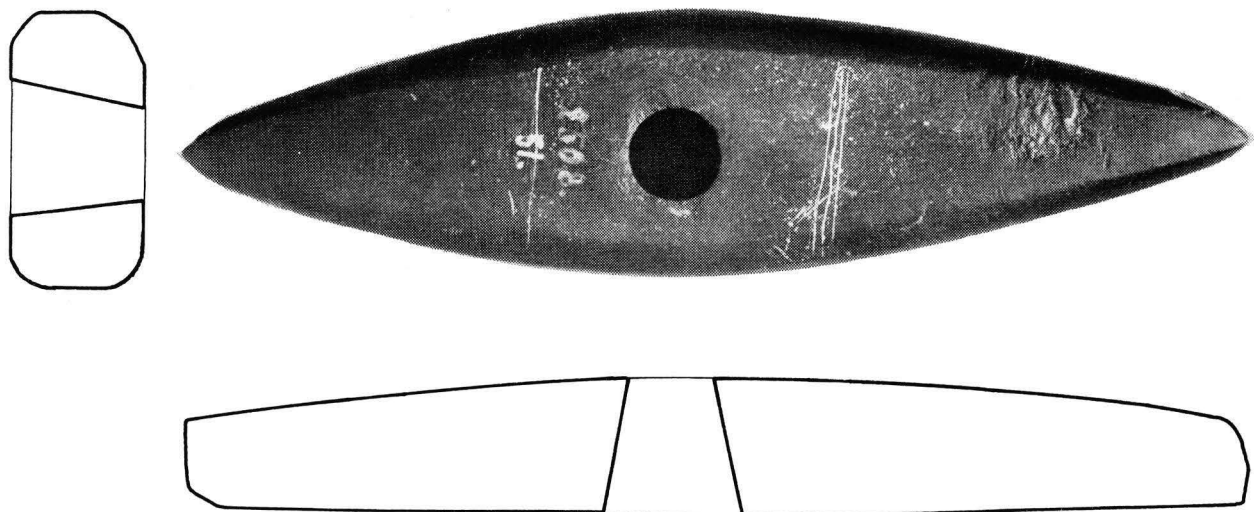

Fig. 58 Dubbeleggat skafthålsvapen, Utajärvi. 2508:51. Skala 2:3.

Typen karakteriseras av symmetri. Frontalplanet är spetsovalt och tvärsnittet fyrsidigt. Både bred- och smalsidorna är plana och möts i en skarp kant. Eggarnas längd är lika stor som, eller mindre än vapnets tjocklek.

Goda paralleller har de ovanbeskrivna skafthålsvapnen, vilka alltså har en egg i vardera ändan, i åtta lösfynd från norra Satakunta, Tavastland och Österbotten.¹ De har likväl icke kunnat dateras genom keramik. På några av vapnen (t.ex. 2215:770) är bredsidoerna svagt välvda och kanterna mellan bred- och smalsidoerna något avrundade. Strävan till symmetri och fyrsidigt tvärsnitt med markerade smalsidor är dock uppenbar. Ett av de dubbeleggade skafthålsvapnen från Utajärvi (fig. 58) har välslipade smalsidor, som ornerats med inristade streck. Skafthålet är koniskt.

De dubbeleggade skafthålsvapnen betraktades av Ailio som en variant av de spetsovala skafthålsvapnen ("spitzovale durchlochte Geräte") från vilka de skiljer sig genom större tjocklek, plana smalsidor och en yxformigt utformad egg i bägge ändar (AILIO 1909 I s. 32). De spetsovala skafthålsvapnen återigen kännetecknas av spetsovalt frontalplan och vassa, avfasade smalsidor. Ändarna slutar i en spets eller är trubbigt avslipade (t.ex. AILIO 1909 I fig. 27). De spetsovala skafthålsvapnen har daterats till den kamkeramiska kulturens slutskede (LUHO 1948 s. 105), medan de dubbeleggade skafthålsvapnen är äldre. Vapnet från Munasaari är hittat tillsammans med Jäkärlä-keramik och keramik i stil II:1. Från samma tid härstammar även det andra skafthålsvapnet från Kolmhaara. De spetsovala skafthålsvapnen, som är allmänna i västra Finland än i landets östra delar, har därför måhända utvecklats ur de dubbeleggade skafthålsvapnen.

De dubbeleggade skafthålsvapnen kunde kanske ställas i samband med trattbägar-kulturens flata dubbeleggade yxor av Fredsgårdstyp (se t.ex. GLOB 1952 typ 218). De dubbeleggade yxorna avlöser nämligen de mångkantiga stridsyxorna vid övergången från tidigneolitisk till mellanneolitisk tid (BECKER 1948 s. 244), vilket även kronologiskt kunde stämma överens med det finska materialet (ÄYRÄPÄÄ 1955 s. 10; MEINANDER 1957 s. 206). Typen uppträder redan på Troldebjerg (KAELAS 1957 s. 105). Även inom Trattbägar-kulturens östliga grupp uppträder Fredsgårdstypen vid samma tid (JAZDZEWSKI 1936 s. 373, typ B; jfr speciellt med typ Y).

¹ Lapua 998 och 2215:770; Kauhava 1240:6; Ikaalinen 709:2; Huittinen 2998:7; Ylitornio 7996; Utajärvi 2508:51 (fig. 58), 3703:2.

Fig. 59 Hålstén med naggad rand, Nousiainen. 9683:2. Skala 1:2.

H Å L S T E N A R

Från Jäkärälä-gruppens boplatser finns 42 hålsténar, därtill har man uppgifter om två hålsténar från Lammila, vilka gått förlorade (ÄYRÄPÄÄ 1911 s. 76). Fördelningen per boplatz är följande: Kolmhaara 10 st (Omr. I 1 st, Omr. VI 4 st och ströfynd 5 st), Lammila 12 st (därtill de två förkomna), Aisti 1 st, Jäkärälä 3 st, Södra Rödmyra 1 st (fig. 54:9), Parkkila 6 st, Eskonkallio 1 st och Kauttuan kansakoulu 8 st. Typen saknas m.a.o. på de flesta av Jäkärälä-gruppens boplatser i Egentliga Finland samt helt på boplatserna i Nyland och Österbotten.

Som helhet betraktat är fyndmaterialet oenhetligt. Hålsténarna är flata och det vanligen bikoniska skafthålet förhållandevis stort. Formen är oval, spetsoval (pl. 10:a), nästan rektangulär (pl. 19:j) eller rombisk, oftast dock oregelbunden. Regelbundet runda exemplar är mycket sällsynta. En sådan hålstén från Aisti (15133:15) har slipad rand och skafthålet är sannolikt gjort med rörborr. Storleken varierar mellan 66×48 mm och 175×120 mm. På några exemplar med oval form verkar randen att vara slipad, på andra är den tillslagen (pl. 19:h). Även hålsténar utan speciell bearbetning förekommer. Karakteristisk är stenarten, oftast ljus eller mörk starkt glimmerhaltig gnejs. Den mjuka stenarten omöjliggör i regel en bestämning av borrarstekniken.

En särskild typ företräder en fragmentarisk hålstén från Omr. VI i Kolmhaara (pl. 10:d). Stenen är förhållandevis tjock jämförd med de flata hålsténarna och frontalplanet är ovalt. Avvikande är framförallt materialet som består av sandsten. Skafthålet har påbörjats genom inknackning från två sidor.

Huvudparten av hålsténarna från Jäkärälä-gruppens boplatser tillhör alltså en typ som beskrivits redan av Ailio (AILIO 1909 I s. 28) och som senare av Pälsi benämnts "hålsténar av gnejstyp" (PÄLSI 1915 s. 126). Ailio har ansett att dessa hålsténar har tjänat som vapen, klubbor (AILIO 1909 I s. 30), icke som arbetsredskap. Isynnerhet i fråga om hålsténarna med tandad rand är vapenkaraktären starkt framträdande.

Hålsténar uppträder redan i enstaka exemplar under Suomusjärvi-kulturens tid (ÄYRÄPÄÄ 1950 s. 14) och är i bruk ännu under stenålderns slut (t.ex. MEINANDER 1954a s. 53). De bildar därför en tidlös föremålstyp som icke kan användas i daterande syfte. Utbredningen omfattar hela landet. Mycket talrikt uppträder hålsténar på bo-

platserna i Kaukola (160 st), där Pälsi har urskilt tre varianter: 1) en flat oval gnejs-typ, 2) en rund och tjock sandstentyp och 3) en typ omfattande kantiga "släggor". Av dessa tre typer är sandstentypen, till vilken även exemplaret från Omr. VI i Kolmhaara kan räknas, vanligast (PÄLSI 1915 s. 126; jfr. t.ex. hålstenen från Kolmhaara pl. 10:d med PÄLSI pl. VIII:8). I Finland har sandstentypen enligt Pälsi en östlig utbredning.

Även i Estland är hålstentar belagda redan under mesolitikum (Kunda, INDREKO 1948 s. 150; Narva, JAANITS 1965 fig. 23:12).

En mera distinkt typ konstituerar hålstentarna med tandad rand. De uppträder blott i fem exemplar: Kolmhaara 1 st (pl. 16:d), Lammila 2 st (ÄYRÄPÄÄ 1911 s. 76), Jäkärälä 1 st (pl. 31:o) och Parkkila 1 st. Hålstenen från Kolmhaara har 11 tänder som åstadkommits genom tillslagning. Av hålstentarna från Lammila uppges den ena ha varit försedd med 6 tänder, den andra blott med tre (ÄYRÄPÄÄ 1911 s. 76). Av hålstenen från Jäkärälä är blott c:a hälften bevarad (pl. 31:o). Tandernas antal uppgår till 7. Materialet består i samtliga fall av gnejs. Tandningen är antingen att uppfatta som ornering eller som fäste för hålstenens fastbindning vid skaftet.

Hålstentarna med tandad rand är en sällsynt typ och har på ett undantag när (Kuusamo) en utpräglad västlig utbredning. Av 16 exemplar¹ härstammar 10 från Egentliga Finland och Satakunta, 5 från Södra Österbotten och 1 från Norra Österbotten. Hålstenen från Karstula som är ett jämförelsevis tjockt atypiskt exemplar vars tandade rand åstadkommits genom inslipade refflor, icke genom tillslagning, hör väl dock icke till denna typ. Utbredningen sammanfaller i huvudsak med Jäkärälä-gruppens och de enda boplatssfunden kommer från boplatser med Jäkärälä-keramik. Typen hör alltså till Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium.

Hålstentar med tandad rand förekommer ej utanför Finlands gränser. De närmaste motsvarigheterna, en föremålsgrupp som kallats stjärnformiga klubbor, finns i sydvästra Norge (H. GJESSING 1920 fig. 130; PETERSEN 1938 s. 22; G. GJESSING 1945 fig. 70:3; utbredningskarta hos GRÄSLUND 1962 fig. 2), men något samband med Jäkärälä-gruppens hålstentar med tandad rand torde de inte ha.

SLAGNA REDSKAP AV ERUPTIVA BERGARTER

På Jäkärälä-gruppens boplatser förekommer slagskärvor och föremål av eruptiva bergarter i riklig mängd. Talrikast uppträder de i Kolmhaara och Aisti samt på de åländska boplatserna, medan materialet från Jäkärälä är mindre omfångsrikt. Orsaken till deras sparsamma förekomst på den sistnämnda boplatserna kan dock ligga i det faktum, att avslagen i allmänhet icke tillvaratagits. Slagskärvornas mängd och följaktligen även redskapens antal avtar däremot tydligt på utbredningsområdets östra och norra flank, där kvartsen i stället spelat en dominerande roll och där de bergarter som använts har varit andra.

Som råmaterial har använts diabas och andra porfyritiska stenarter som omväxlande kallats kvartskeratofyr eller fältspatporfyr, på Åland Östersjöporfyr och som utmärker sig genom hårdhet och goda klyvningsegenskaper. Enligt Laitakari är de flesta stenföremålen från Lammila och Jäkärälä, gjorda av diabas av Rivanmaa-typ (LAITAKARI 1928 s. 31). I synnerhet gäller detta Lammila, som ligger i omedelbar närhet av Rivanmaa.

¹ Kuusamo 2266:13; Kurikka 2319:951; Kivijärvi 3354:27; Karstula 3497:3 (AILIO 1909I fig. 25); Isojoki 8861; Pomarkku SatakM. 9244; Köyliö 9358:1; **Köyliö Parkkila** 10867:1; **Honkilahti Kolmhaara** pl. 16:d; Honkilahti Åbo M. A 83 (AILIO 1910 fig. 10); **Hinnerjoki Lammila** 2 st (ÄYRÄPÄÄ 1911 s. 76); Nousiainen 9683:2 (fig. 59); **Maaria Jäkärälä** pl. 31:o; Maaria 12116; Lieto 11301.

Diabas av denna typ har även kommit till användning inom Kiukais-kulturen, som dock i huvudsak använt s.k. "mellankornig" (mittelkörnig) diabas. Strålstensskiffer, som är helt dominerande på boplatser med tidig kamkeramik, förekommer däremot blott i mycket ringa utsträckning och då företrädesvis på boplatserna i periferin (t.ex. Mynt och Gålibacka). Under utgrävningarna tillvaratagna större råmaterialstycken har nästan genomgående en slät naturslipad yta vilket visar, att man nöjt sig med att använda i moränen förekommande stycken och icke uppsökt förekomster i fast klyft. Som ett instruktivt exempel på Jäkärälä-gruppens förkärlek för eruptiva bergarter kan anföras omr. I i Kolmhaara, där stenavslagen (inkl. föremål) är c:a 2200 och kvartsavslagen c:a 245, medan ett flintföremål sannolikt utgör en främmande inblandning. Som motvikt kan anföras omr. VII med enbart typisk kamkeramik, där motsvarande tal är 82, 147 och 803, eller det direkt motsatta. Den slutsats man kan dra av detta förhållande, som verifieras av de övriga områdena i Kolmhaara, måste för Kolmhaaras del bli, att Jäkärälä-keramikerna inte använt sig av flintan som råmaterial, att kvartsen spelat en undanskymd roll, medan de eruptiva bergarterna dominerat. Materialet från de övriga av Jäkärälä-gruppens boplatser i sydvästra Finland bestyrker riktigheten av denna iakttagelse. Orsakerna härtill ligger väl främst i, att de sedan länge i sydvästra Finland hemvana Jäkärälä-keramikerna känt till de eruptiva bergarternas egenskaper och naturliga förekomster medan de österifrån kommande och vid flinta vana kamkeramikerna inte gjort det. Skillnaderna visar sig även i slagtekniken, som å andra sidan dock är avhängig av råmaterialet. Slagtekniken inom Jäkärälä-gruppen är avgjort makrolitisk och skivor och linsformiga knutor är i majoritet, medan spån finns blott i ringa mån. Typiska spånkärnor finns det blott på några få boplatser. Stora spån av det slag man hittar på de äldsta åländska kamkeramiska boplatserna återfinns man ej inom Jäkärälä-gruppen. Den typiska kamkeramikens flintteknik är ej makrolitisk. Även här är skivindustrin den förhärskande även om spån icke är helt okända.

Bland de slagna redskapen från Jäkärälä-gruppens boplatser kan man urskilja följande distinkta typer: bultstenar, borrar, skivskrapor, spånkivlar, knivar med vinkelböjt skaft och mejselliknande redskap. Bland det stora antalet slagskärvor förekommer därtill en stor mängd skärvor med nötningspå, som visar att de använts för tillfälliga arbeten. Emedan de ej konstituerar några distinkta typer har de ej upptagits till närmare behandling.

De slagna redskapen av eruptiva bergarter har mycket litet behandlats i den inhemska arkeologiska litteraturen. Ailio nämner egentligen blott bultstenarna (AILIO 1909 I s. 56) medan Dreijer avbildar och beskriver en del av stenföremålen från de kamkeramiska boplatserna på Åland, utan att dock gå närmare in på problemet eller anför något jämförelsematerial (DREIJER 1940 s. 1 ff). Det första steget mot en mera detaljerad behandling av de slagna redskapen av eruptiva bergarter, finner man i Meinanders uppsats om Kolsvidja gropkeramiska boplatser på Åland (MEINANDER 1957 s. 188). Meinander konstaterar på tal om de slagna redskapen, att det finns avgjorda likheter i fyndmaterialet på bägge sidor om Skiftet då det gäller de äldre kamkeramiska boplatserna, medan de gropkeramiska boplatserna på Åland uppvisar ett redskapsinventarium som såtillvida avviker från det kamkeramiska, att skivor och knutor är i majoritet. De åländska kamkeramikerna slog däremot i stor utsträckning stora spån. Samma typuppsättning som på Kolsvidja, finner man enl. Meinander på det i stort sett samtidiga nedre fyndbältet på Jäkärälä, liksom på den senneolitiska boplatsern Käsämäki i Maaria sn. Meinander förmodar därför, att även om man inte kan frånsä möjligheterna för att den makrolitiska skivindustrin på Ålands gropkeramiska boplatser i dess helhet vore ett

kamkeramiskt arv, förefaller det som om där även finnes en annan arvsfaktor, Ertebölle, där flintan gett typerna en annan prägel, men där man återfinner sådana typer som skivborrar, grovtandade skivskrapor och linsformade knutor.

En genomgång av fyndmaterialet från de äldsta kamkeramiska boplatserna på Åland bestyrker Meinanders utsago såtillvida, att de stora spånen är i majoritet. Därtill finner man dock, om också blott i enstaka exemplar, både skivor och linsformiga knutor (t.ex. Västra och Östra Jansmyra ÅIM. 114:103, 115:35; Vargstenslätten ÅIM. 120:131; Rödmyrshägnaden ÅIM. 116:12, 13 och Södra Rödmyra ÅIM. 118:47). Även på den tidiga kamkeramikens boplatser på det finska fastlandet, t.ex. Karjala T.l. Myllynummi och Paimio Toispuolajannummi, finner man vid sidan av spån både skivor och linsformiga knutor (Karjala 13773:25, 34; Paimio 8955:205). Detta synes klart utvisa, att även skivindustrin har gamla rötter inom den kamkeramiska kulturen något som knappast är ägnat att förvåna, då man erinrar om att linsformiga knutor, visserligen av kvarts, uppträder redan under Askola- och Suomusjärvi-kulturernas tid (LUHO 1956 s. 44). Den gropkeramiska skivindustrin på Åland kan alltså väl tänkas vara ett kamkeramiskt arv.

Skraporna av bergart från Jäkärälä-gruppens boplatser består av skivskrapor. Det har icke lyckats att särskilja några för Jäkärälä-gruppen karakteristiska typer; uppsättningen är varierande. Bland skraporna förekommer både grovtandade (pl. 2:n) och fintandade exemplar (pl. 34:h), skrapor med utbuktad, rak eller konkav egg utan att man kan iakttaga någon kronologisk skillnad dem emellan. Enstaka skrapor kunde rubriceras som hörnskrapor (pl. 34:h). Överhuvudtaget förefaller medvetet formade skrapor att vara sällsynta i fyndmaterialet, slagskärvor med nötningsspår är däremot vanliga.

Även spån och skivor, vilka kunnat användas som knivar, uppträder sparsamt på Jäkärälä-gruppens boplatser. Liksom i fråga om skraporna torde de vara tillfälliga produkter utan avsiktlig formgivning. (pl. 5;q; 22:m).

BULTSTENAR

Massivast av de tillslagna redskapen av eruptiva bergarter är bultstenarna, en föremålstyp som även brukar kallas knackstenar eller slagstenar, beroende på vilken funktion man tänkt att de haft. Emedan dessa föremål verkligen i många fall inom Jäkärälä-gruppen använts vid bultning (prickhuggning) av yxämnen som en förberedande åtgärd före slipningen, samt för att poängtera denna tekniks betydelse inom Jäkärälä-gruppen, har förf. stannat för termen bultsten (Pickstein), väl medveten om att de även i vissa fall helt säkert använts som slagstenar (Schlagstein). Benämningen knacksten, bl.a. använd av Dreijer (DREIJER 1940), Lidén (LIDÉN 1938 s. 173) och Kjellmark (BAGGE & KJELLMARK 1939 s. 73) är väl åtminstone delvis att uppfatta som en synonym till termen bultsten, emedan prickhuggning ju använts vid tillverkningen av en stor del av de skandinaviska grönstensyxorna. Kjellmarks uppfattning är dock, att knackstenarnas användning ännu icke är klarlagd.

Antalet bultstenar av eruptiva bergarter från Jäkärälä-gruppens boplatser uppgår, fragmenten frånräknade, till 76 st. Talrikast är de i Kolmhaara (31 st), Lammila (14 st, t.ex. pl. 17:n), Södra Rödmyra (13 st), Jäkärälä (9 st) och Aisti (5 st) medan de därutöver uppträder blott sporadiskt på t.ex. Tisdal, Parkkila och Eskonkallio. På boplatserna Komsinkangas och Pappilankangas har använts bultstenar av kvarts (35 st), ett material som icke är lika lämpligt för bultning. En bultsten av kvarts finns även från Parkkila. På boplatsten Nummenharju saknas bultstenar däremot helt, bultade yxfragment indicerar dock kännedom om bultstenar.

Bultstenarna har en genomsnittlig diameter av 5—9 cm. På en del exemplar har en del av det för ändamålet använda styckets naturblanka yta kvarblivit, vilket visar att man använt i moränen förekommande stenar. Slipning har konstaterats på ett exemplar från Kolmhaara (pl. 15:f). Detta har av allt att döma formats av ett fragment av ett större slipat föremål. Bland bultstenarna kan man urskilja tre olika varianter: a) ej fullt klotrunda bultstenar med bultmärken över nästan hela ytan (t.ex. pl. 2:a), b) långsträckta, från sidan sett oregelbundet ovala bultstenar med oval genomskärning och bultspår längs smalsidorna eller i stenens poler (t.ex. pl. 3:d—e) och c) diskoida bultstenar med mer eller mindre plana, tillslagna, bredsidor och bultspår längs smalsidorna (t.ex. pl. 10:f). Förutom på de formbestämda varianterna förekommer bultspår dessutom på ett flertal knutor, men i motsats till bultstenarna har de en tillfällig karaktär.

I Kolmhaara fördelar sig bultstenarna per grävningsområde så, att flertalet härstammar från områden med enbart Jäkrlä-keramik (omr. I och VI). Dessutom uppträder de på blandade områden i enstaka exemplar men inte på områden med enbart typisk kamkeramik. Liksom i fråga om andra tillslagna redskap av eruptiva bergarter, utvisar fördelningen i Kolmhaara, att bultstenarna är en för Jäkrlä-gruppen karaktäristisk föremålsform. Några kronologiska stadier företräder de tre varianterna ej.

Bultstenarna har behandlats sparsamt i den inhemska arkeologiska litteraturen och t.ex. Ailio omnämner dem endast i största korthet (AILIO 1909 I s. 56). Pälsi har beskrivit fyra bultstenar från Palomäki i Urjala (PÄLSI 1913 s. 75). Av dessa var en diskoid bultsten av bergart och tre klotrunda av kvarts. Pälsi påpekar, att den diskoida typen förekommer allmänt på sydvästfinska boplatser (Åland, Hinnerjoki, Kiukais och Uskela) medan den klotformiga varianten av kvarts förefaller att vara en östfinsk typ. En noggrannare behandling får bultstenarna av Pälsi i samband med presentationen av fyndmaterialet från boplatserna i Kaukola (PÄLSI 1915 s. 145). Från Kaukola anför Pälsi 60 bultstenar bland vilka förekommer tre varianter, 1) runda bollformiga, 2) långsträckta och 3) sådana som förfärdigats av fragment av slipade föremål. Som en allmän iakttagelse anför Pälsi, att bultstenarna i Kaukola av slagmärkena att döma, främst förefaller att vara använda som slagstenar och i betydligt mindre grad som bultstenar. Som material för bultstenarna har mest använts kvarts, sandsten och gnejs. Bland materialet förekommer endast en bultsten av västfinsk typ, vilket av Pälsi tolkats så, att de eruptiva bergarter som förekommer i västra Finland, bättre lämpar sig för bultning än stenarterna i Karelen, vilka bearbetats genom spjälkning (PÄLSI 1915 s. 148). Äyräpää har avfärdat bultstenarna på ett par rader (ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 117), medan Kiukais-kulturens bultstenar något utförligare behandlats av Meinander (MEINANDER 1954a s. 111). Meinander anför, att bultstenar uppträder i stort antal på Kärsmäki och att de är förfärdigade av olika stenarter. Den vanligaste formen är den klotrunda där bultspåren täcker hela ytan. Meinander förmodar vidare, att bultstenarna använts vid tillverkning av stenföremål, samt visar, att typen förekommer allmänt redan på Ålands mellan-neolitiska boplatser, medan den är sällsynt på samtida boplatser på det finska fastlandet, t.ex. Hinnerjoki Lammila. En förklaring till detta faktum såg Meinander i, att bultningen vid förfärdigandet av stenredskap spelat en underordnad roll inom den kamkeramiska kulturen på det finska fastlandet, medan t.ex. de åländska trindyxorna alltid bearbetats genom bultning. Iakttagelsen äger sin riktighet såtillvida, att bultningsteniken är sällsynt inom kamkeramiken på fastlandet, dock icke inom Jäkrlä-gruppen, där den såsom påvisats spelat en utomordentligt viktig roll.

Betraktar man fyndmaterialet från de åländska kamkeramiska boplatserna, finner man, att bultstenar förekommer nästan lika allmänt på dem som på de yngre gropkeramiska

boplatserna. De uppträder redan på Västra Jansmyra i sex exemplar av vilka ett är klotformigt, tre diskoida och två av oregelbunden form (ÅIM. 114:130, 32, 104, 133, 102, 103). På Vargstensslätten har tillvaratagits tre exemplar av vilka ett var klotrunt och av kvarts, de två övriga var av bergart och hade en mera oregelbunden form (ÅIM. 120:130, 58, 124), på Rödmyrshägnaden likaså tre stycken av vilka två diskoida (ÅIM. 116:39, 40, 14), på Övre Rödmyra ett stycke (ÅIM. 99:29), på Nedre Rödmyra en liten diskoid bultsten (ÅIM. 117:17) samt som nämnt på de Jäkrlä-keramiska boplatserna Södra Rödmyra och Tisdal, på den förra hela tretton exemplar. Typuppsättningen av bultstenar är alltså densamma på de åländska kamkeramiska boplatserna som på Jäkrlä-gruppens boplatser, men lika litet som på de senare kan man på de åländska boplatserna finna någon kronologisk skillnad mellan de olika varianterna. Särskilt iögonenfallande är dock bultstenarnas talrika uppträdande på Södra Rödmyra. Detta torde knappast bero på en tillfällighet. Den undersökta arealen på de åländska boplatserna är visserligen mycket liten¹ men trots att skillnaderna är mycket små och att det är fullt möjligt att man på Södra Rödmyra råkat gräva ut en areal med en speciell fyndkoncentration (en hyddbotten ?), kan man inte värja sig för tanken, att bultningen spelat en särskilt betydande roll under Jäkrlä-keramikens tid i Södra Rödmyra. Detta förhållande kunde dels bero på en livlig kontakt med Jäkrlä-gruppens boplatser i sydvästra Finland, dels på kontakt västerut. Bultstenar av porfyr förekommer nämligen i Sverige allmänt redan under Vrå-kulturens tid (FLORIN 1958 s. 91). Fyndmaterialet från de åländska boplatserna visar dock, liksom bultstenen från Palomäki i Urjala, att bultstenarna från första början tillhört kamkeramikernas redskapsinventarium.

På Ålands äldsta gropkeramiska boplatz, Kolsvidja, har framgrävts åtta bultstenar på den övre bosättningszonen och fjorton på den nedre (MEINANDER 1957 s. 186) och på den något yngre boplatzen Smikärr hela femtiosex st (MEINANDER 1962 s. 19). På Åland fortlever bultstenarna alltså under hela den gropkeramiska tiden, på det finska fastlandet förefaller de att försvinna från den kamkeramiska kulturens redskapsinventarium i.o.m. Jäkrlä-gruppen, för att återigen komma i bruk under Kiukais-kulturens tid. Bultstenar uppträder också på båtynxkulturens boplatser, där den klotrunda varianten förefaller att vara förhärskande (t.ex. Tuusula Maantiekylä 10688:1; 11038:4, 5).

B O R R A R

Borredskapen av eruptiva bergarter är en på Jäkrlä-gruppens boplatser allmänt förekommande föremålsform. Det sammanlagda antalet borrar uppgår till åtminstone 99 st, fördelade på följande sätt: Kolmhaara 73 st, Lammila 1 st, Aisti 13 st, Oromaanokka 1 st, Jäkrlä 7 st, Nummenharju 1 st, Parkkila 1 st och Södra Rödmyra 2 st. Av borrarerna härstammar alltså c:a 3/4 från Kolmhaara, där fördelningen per grävningsområde är följande: Omr. I 17 st, Omr. II 38 st, Omr. IV 6 st, Omr. V 4 st, Omr. VI 5 st, Omr. IX 1 st och Munasaari 2 st. Deras talrika uppträdande på omr. I och VI som gett enbart Jäkrlä-keramik och Omr. II, där de genom stratigrafi kan sammanknytas med områdets keramik i Jäkrlä-stil (s. 25) samt deras frånvaro på områden med enbart typisk kamkeramik, indicerar ett samband med Jäkrlä-keramiken. Även det största flertalet av borrarerna från Aisti har hittats i rutor med Jäkrlä-keramik (se s. 63).

¹ Övre Rödmyra 27 m²; Rödmyrshägnaden 28 m²; Nedre Rödmyra 35 m²; Södra Rödmyra 42 m²; Tisdal 36 m²; Vargstensslätten 43 m²; Västra Jansmyra 60 m².

Borrarna är tillverkade av hårda porfyritiska stenarter och bland fyndmaterialet kan man urskilja två distinkta former a) tjocknackiga kärnborrar och b) skiv- eller spånborrar. Gränsdragningen mellan de två senare formerna är dock svävande, emedan det i varje enskilt fall är svårt att avgöra, huruvida borren är gjord av en skiva eller ett spån. Om man utgår ifrån att spånets längd bör vara minst två gånger bredden, är flere av borrarna otvivelaktigt spånborrar (t.ex. pl. 22:k). Betraktar man å andra sidan slagspårens riktning och det faktum, att skivindustrin, indicerad av skivor och knutor, är absolut dominerande och spån och spånkärnor ytterst sällsynta, förefaller benämningen spånborrar vilseledande. Långa skivor, som är minst två gånger så långa som breda, är därtill naturligtvis fullt möjliga att framställa. Förf. har därför stannat för termen skivborrar, även om flere av de små borrarna från omr. II i Kolmhaara skiljer sig från typiska skivborrar i "gängse" mening (t.ex. MEINANDER 1957 fig. 9e; jfr borren från Aisti pl. 22:h).

Kärnborrarnas längd varierar mellan 29 och 127 mm, den längsta borren är dock exceptionellt lång (pl. 2:c) och medeltalet ligger omkring 55 mm (t.ex. pl. 2:f, g). Tvärsnittet är vanligen triangulärt (pl. 2:g), oregelbundet rombiskt (pl. 2:c) eller rektangulärt (pl. 19:k). Borrspetsen har formats genom retuschering och retuschen har gjorts från spetsens ena sida, bägge sidor eller från två motsatta sidor. Spetsen är konformig. Udden är på flere exemplar blanknött med tydliga runt spetsen gående refflor. Borrrens sidoretuscher förekommer i allmänhet på en längre sträcka längs sidokanten än blanknötningen (t.ex. pl. 34:g). Den långa retuscheringen kan ha varit avsedd att underlätta skaftningen. Samma ändamål har väl tre inhuggna hack i sidokanterna på en av borrarna från Aisti (pl. 22:d). Den andra stora borren från Aisti (pl. 22:e) med tjock bultad nacke, har väl knappast varit skaftad. Tre av borrarna från Kolmhaara har tydliga om en skrapegg påminnande nötningsspår på nacken och kan sålunda ha haft en dubbel funktion. Samma utformning av nacken återfinns man på de små skivborrarna.

De två borrarna med fyrsidigt tvärsnitt från Lammila (pl. 19:k) och Jäkrlä (pl. 34:g) påminner mycket om varandra. De tangerar redan gränsen mot skivborrarna, men ansluter sig genom sin massivitet och sitt grova utförande närmare till kärnborrarna.

Den blanknötta udden och dess tvärgående refflor visar, att kärnborrarna använts för borrar i något hårt material, snarast kanske som ett slags "hålutvidgare". Detta gäller framförallt ett föremål med tjock och klumpig spets från Parkkila (RISKA 1945 fig. 3:b). Spetsen är bredare på mitten än vid udden. Ovanför mitten smalnar den av för att återigen bli tjockare. Redskapet har alltså kunnat användas som utvidgare av olika stora hål. Spetsen är helt blanksliten. Borredskapet från Parkkila avviker dock från de övriga här behandlade borrarna genom sin tjocka klumpiga spets och hör väl samman med boplatsens rika skifferindustri som omfattar ett stort antal genomborrade skifferföremål, vilka inte har någon motsvarighet på Jäkrlä-gruppens övriga boplatser och som uppenbarligen hör ihop med den på boplaten hittade yngre keramiken.

Borredskapet från Parkkila har en parallell i ett liknande men odaterat stycke från Orimattila (10133:1). Två "hålutvidgare" kommer från Pitkämäki i Lapua (13563:322) resp. Pelttari i Tottijärvi (10575:21). Den förstnämnda, som är av diabas, härstammar från en boplatz från båtyskulturens tid, den senare, som är av gnejs, tillhör tiden för stilskede II:2 eller III:1. En fragmentarisk hålutvidgare har även noterats från den sena boplatzen Tamula i Estland (AI 3932:160). Tre kärnborrar med blanknött tvärreffield

spets, funna på boplatsen Voi-Navolok 9 i Karelen, har beskrivits av Gurina (GURINA 1951 fig. 69:6—8). En stor massiv borrh av bergart och med rundnött udd har hittats i Kunda i Estland. Indreko anser borren vara mesolitisk (INDREKO 1948 s. 134, avb. i fig. 79:4). En som ströfynd tillvaratagen tjocknackig kärnborrh av bergart från Etu-Linnan Ruoksmäa i Nalkkila by av Askola socken (12345:5) har triangulärt tvärsnitt och rundnött (slipad ?) udd. Borren har jämnt avsmalnande sidor varigenom den enligt Luho skiljer sig från de kamkeramiska borrharna av bergart, vilka uppvisar tydliga skuldror mellan udd och nacke (LUHO 1956 s. 104). Skuldror är dock inte utmärkande för Jäkärä-gruppens borredskap (t.ex. pl. 2: c—g).

En helt annan karaktär än kärnborrharna har de små skivborrharna, vilkas längd varierar mellan 26 och 67 mm. Nacken är på de flesta exemplaren tjockare än spetsen (t.ex. pl. 6:i). Spetsens retuschering är en- eller tvåsidig, på en del exemplar har retuschen gjorts från två motsatta sidor. Retuscheringen har påbörjats på långt avstånd från udden, ofta mer än halva borrens längd, vilket liksom hos kärnborrharna antagligen gjorts för att underlätta skaftningen. Slitspår förekommer nämligen ej på så långt avstånd från udden. En av borrharna från omr. II i Kolmhaara har två uddar samt retuscherade smalsidor (pl. 6:j) och är alltså en dubbelborrh. De små skivborrharnas tvärsnitt är ovalt eller triangulärt. Nackdelen är på några exemplar formad som en skrap-egg (pl. 6:g, l).

De små skivborrharna härstammar företrädesvis från omr. II i Kolmhaara där de utgör ett utomordentligt talrikt inslag i fyndmaterialet och står i skarp kontrast till kärnborrharna från omr. I. Ingenting i fyndomständigheterna tyder på, att det skulle föreligga någon kronologisk skillnad mellan de två typerna, genom sitt finare utförande kan de små skivborrharna dock ha rönt påverkan från flinttekniken.

Borredskapen är en för Jäkärä-gruppen karakteristisk föremålsform och det inhemska jämförelsematerialet är begränsat. De närmaste parallellerna finner man, liksom i fråga om knutorna, bultstenarna och knivarna med vinkelböjt skaft, på de åländska kamkeramiska boplatserna. Från Östra Jansmyra finns en lång spånborrh med blanknött udd (ÅLM. 115:82) och från Vargstenslätten kommer fyra eller fem små borrh av vilka två har tydligt blanksliten udd (ÅLM. 120:28, 91, 96 (?), 97, 99). De sistnämnda har av Dreijer tolkats som pilspetsar (DREIJER 1940 s. 19; fig. 16:6—8) men nötningsspår visar att det är fråga om borrh. Borredskapen från Vargstenslätten står mycket nära de små borrharna från omr. II i Kolmhaara. Skivborrh av breda flata skivor, från Ålands gropkeramiska boplatser, har beskrivits av Meinander (MEINANDER 1957 s. 189).

Liknande skivborrh finns även i Estland, t.ex. på den senneolitiska boplatsen Undva på Ösel (Saaremaa) (t.ex. AI 3951:222, 425, 441). De är gjorda av Ösels röda porfyrit och ett exemplar har en från två motsatta sidor retuscherad och blanknött udd.

Borren som redskapstyp uppträder i Finland redan under Askola-kulturens tid och är då gjord av kvarts (LUHO 1956 s. 41), men som Luho påpekat kan de icke jämföras med borrh av eruptiva bergarter. Likheten mellan en av borrharna från Aisti (pl. 22:e) och t.ex. en massiv kvartsborrh med tjock rundad nacke från den tidigkamkeramiska boplatsen Honkakoski i Pomarkku (9560:70) är dock slående. Enligt Luho är borrharna av kvarts, liksom borrh överhuvudtaget, sällsynta på stenåldersboplatser i Finland och de flesta exemplaren av kvarts påträffas i mesolitisk miljö. Inom Askola-kulturen förekommer både tjocknackiga massiva borrh och spån- eller skivborrh. De saknar dock alltid nötningsspår, och Luho antar att de icke använts för borring utan för något annat ändamål.

Små skivborrar, men av flinta, uppträder däremot icke sällan tillsammans med typisk kamkeramik i Finland (t.ex. Munasaari; Eskonkallio s. 56; Vehmersalmi Roikanmäki, MEINANDER 1947—48 fig. 4:2; Kiuruvesi Hinkunsalmi, ALLIO 1909 II s. 90 och pl. 6:12), i Leningrad-området (GURINA 1961 fig. 127:19—19a) samt på boplatser i t.ex. Rjazan-området (Tjornaja Gora, Moskva 1645/18, 35).

Även i Sydsandinavien är flintborren en vanlig redskapsform. Inom Gudena-kulturen förekommer t.ex. borrar vilkas spetsretusch har uttryckts från två motsatta sidor (MATHIASSEN 1937 s. 81). Särskilt talrika är flintborrarna inom Ertebölle-kulturen i Danmark (MATHIASSEN 1948 s. 20, typerna 40—41) och inom den gropkeramiska kulturen i Sydsverige (se t.ex. de s.k. koniska handspetsarna från Jonstorp; LIDÉN 1948 fig. 7). Skivborren är t.ex. skivyxkulturens speciella borrhyp bland boplatsmaterialet från Jonstorp, på de äldsta gropkeramiska lokaliteterna är den däremot sällsyntare (LIDÉN 1938 s. 151). På Jonstorp-boplatens gropkeramiska lokaler dominerar i stället spånborren (LIDÉN 1938). Några uppgifter om blanknötta borrar ges icke. I materialet från Siretorp finner man däremot blankslitna flintborrar (BAGGE & KJELLMARK 1939 s. 78). I Siretorp-monografin avbildas även ett föremål som Bagge kallat "grovt spetsredskap" och som hittats tillsammans med flera grova "skivborrar" på boplat nr 4 (BAGGE & KJELLMARK 1939 fig. 61). Bagge betraktar föremålets funktion såsom oklar och hänvisar till ett stort antal liknande redskap av kvartsitisk stenart från Alvastra i Östergötland (BAGGE & KJELLMARK 1939 s. 160). Flertalet av redskapen från Alvastra har mer eller mindre rundnött udd och har därför av Bagge uppfattats som eldslagningsredskap.

Jäkrlä-gruppens borredskap uppvisar större likheter med motsvarande föremålstyper inom Ertebölle-kulturen än med inhemska borrhyp av kvarts eller flinta. Huruvida Jäkrlä-gruppens borrar utvecklats under västligt inflytande eller ej, kan inte avgöras på basen av det nu kända materialet.

KNIVAR MED VINKELBÖJT SKAFT

Antalet knivar med vinkelböjt skaft från boplatserna med Jäkrlä-keramik uppgår till 11. Fördelningen är följande: Kolmhaara 3 st, Parkkila 3 st, Oromaannokka, Gålibacka, Ehtamo, Södra Rödmära och Tisdal 1 st var, vilket utgör nära hälften av totalantalet knivar med vinkelböjt skaft från södra och västra Finland. I totalantalet är de förkomna exemplaren medräknade.

Av knivarna från Kolmhaara härstammar en (pl. 8:p) från omr. V, som gett enbart Jäkrlä-keramik, varför dess samhörighet med denna kan anses mycket sannolik. De två andra knivarna av vilka den ena är hel och den andra består av ett omisskännligt fragment, är ströfynd, men åtminstone den ena (pl. 13:j) som är förfärdigad av den hårda porfyritiska stenart som allmänt använts på boplatens Jäkrlä-keramiska delar, torde genom sin grova slagteknik kunna räknas till Jäkrlä-gruppen. För knivfragmentet pl. 13:i måste attribueringen stå öppen. De tre knivarna från Kolmhaara saknar varje slag av slipning.

Knivarna från Parkkila (RISKA 1945 fig. 7) består av två hela stycken och ett ämne. De skiljer sig avsevärt från knivarna från Kolmhaara. Två av dem har före slipningen utsågats ur råmaterialet, som är skiffer, ett förfaringssätt som står i skarp kontrast till slagtekniken i Kolmhaara. Förf. är därför benägen att sammanföra knivarna från Parkkila med boplatens rika skifferindustri bestående av bl.a. skifferringar, hängsmycken och genomborrade skivor, som bör höra samman med boplatens keramik i stil II:2.

Fig. 60 Kniv med vinkelböjt skaft, Honkilahti. 13284. Skala 1:1.

Knivarna från Parkkila frånräknade blir antalet av till Jäkärälä-gruppen daterbara knivar 8.

Ingenting emotsäger däremot en datering av kniven från Oromaannokka (pl. 25:a) till Jäkärälä-keramikens tid (jfr s. 64). I fråga om sitt djurhuvud är kniven visserligen unik inom Jäkärälä-gruppen, men som Meinander påvisat (MEINANDER 1964 s. 32) kan djurhuvudet icke tillmätas daterande värde, utan är ett utslag av en seg nordeuropeisk konsttradition. En nära motsvarighet till kniven från Oromaannokka är den i pl. 41:b avbildade kniven från Gålibacka. Det kan diskuteras huruvida man på kniven avsett att avbilda ett djurhuvud eller ej, likheterna är i det närmaste obefintliga; genom sitt inslipade jack i vinkeln mellan skaftet och den utskjutande skaftändan, som visar att kniven burits i en rem, har skaftändan dock haft samma funktion som djurhuvudet på kniven från Oromaannokka. Genom sitt tjocka facetterade skaft gör den dock ett tyngre intryck. På grund av dessa avgjorda likheter är förf. därför benägen, att datera kniven från Gålibacka till Jäkärälä-keramikens tid trots att den är ett ströfynd från en boplat, som gett flere slag av keramik, inget dock yngre än Jäkärälä-keramiken.

Ett ströfynd är även kniven från Ehtamo (pl. 26:b). Det tillslagna skaftet samt det faktum att någon annan keramik inte påträffats på boplaten, berättigar åtminstone tillsvidare en datering av kniven till Jäkärälä-keramikens tid.

De två knivarna från de åländska boplatserna med Jäkärälä-keramik, Södra Rödmyra och Tisdal, återknyter till de oslipade knivarna från Kolmhaara. De är förfärdigade av hård porfyritisk stenart, skaftdelen på exemplaret från Södra Rödmyra (fig. 54:5) är gjord med dubbelsidig kanttillslagning och den inre vinkeln mellan skaft och blad har accentuerats genom en urnupen fåra. Ingendera kniven är slipad.

Jämförelsen visar, att gruppen sönderfaller i två varianter. Den ena utgöres av de tillslagna oslipade knivarna från Kolmhaara, Södra Rödmyra och Tisdal, hos vilka det svårbearbetade materialet inte har tillåtit sådana raffinerade detaljer som facettslipning av skaftet eller utformandet av dess övre del till ett djurhuvud. Hos denna variant är vinkeln mellan skaft och blad därtill icke särskilt markerad. Den andra varianten utgöres av de välslipade knivarna av mjukare bergarter från Oromaannokka, Gålibacka och Ehtamo.

De närmaste motsvarigheterna till knivarna från Jäkärälä-gruppens boplatser finner man dels bland ett antal boplatssfynd och lösfynd från västra Finland, dels på de åländska

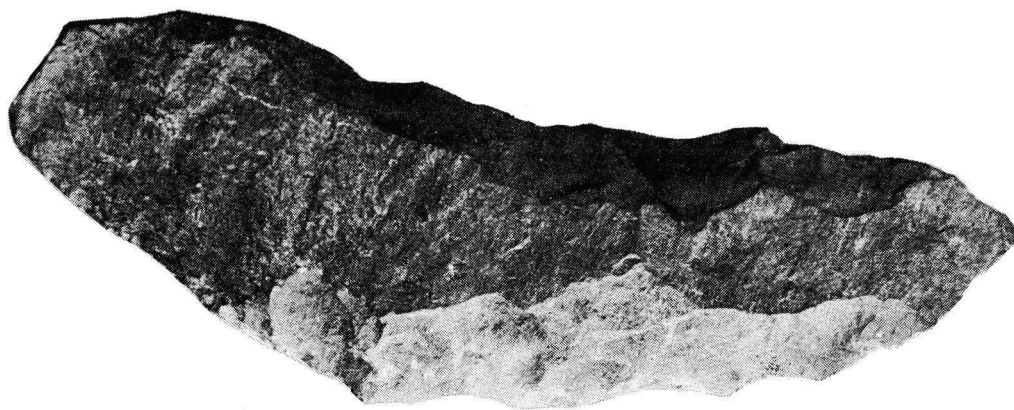

Fig. 61 Kniv med vinkelböjt skaft, Saltvik, Västra Jansmyra. Å1M. 100:15. Skala 1:1.

kamkeramiska boplatserna. En dubbeleggad Z-formad kniv från Pispa i Kokemäki har av Luho daterats till den typiska kamkeramikens tid (LUHO 1961 fig. 8 s. 19) och samma datering har givits för en kniv med vinkelböjt skaft från Honkilahti kyrkby (MEINANDER 1964 s. 10). I fråga om det senare fyndet är knivens samhörighet med de två lerkärlsbitar som uppgivits vara funna på samma plats, alls icke säker. Fyndet har nämligen inlevererats till Raumo museum efter att ha passerat många ägare. Den ena kärlbiten uppvisar likheter med några kärlfragment från Kolmhaara (t.ex. pl. 8:c), medan den andra, ornerad i stil II:1, i så hög grad påminner om den typiska kamkeramiken från Lammila, att det är fullt möjligt att kärlfragmentet verkligen kommer från Lammila. Kniven från Honkilahti kyrkoby är alltså icke daterad.

Odaterade är även knivarna från Honkilahti (fig. 60), Sjundeå (ÅboM. Linder 330; avb. AILIO 1910 s. 157 fig. 9), Lempäälä (2536:344), Eura (RM. 1597:1), Kiukainen (SatakM. 14343), tre knivar från Noormarkku (8053:13 ÄYRÄPÄÄ 1925 s. 53; SatakM. 7092 och 12041) samt Ilmajoki (13681). Uppgifter finns därtill om tre försvunna knivar, nämligen från Noormarkku (1 st) och Pomarkku (2 st) (AILIO 1909 I s. 153). En av knivarna från Noormarkku (SatakM. 7092) har en inslipad fåra i vinkeln mellan skaft och blad och påminner härigenom om kniven från Södra Rödmyra. Knivens blad har triangulärt tvärsnitt och skaftet rektangulär genomskärning. Skaftet är därtill tillslaget och saknar slipning. Kniven från Eura är såtillvida unik, att den är tillverkad av ett eggfragment av en slipad yxa (ÄYRÄPÄÄ 1911 fig. 1). Två fåror har senare inslipats för att underlätta skaftningen.

En nära parallell till de tillslagna knivarna från Kolmhaara, Södra Rödmyra och Tisdal, finner man på den något äldre boplatsten vid Västra Jansmyra i Saltvik, Åland. Kniven (fig. 61) har elliptiskt tvärsnitt och är gjord genom dubbelsidig kanttillslagning. Skaftet står i trubbig vinkel mot bladet och är liksom eggen oslipat. Betydligt allmännare uppträder emellertid på de åländska kamkeramiska boplatserna spånknivar utan retuschering men med nötningsspår, samt knivar med triangulärt tvärsnitt och svagt markerad skaftdel (t.ex. Å1M. 120:51 från Vargstensslätten och Å1M. 100:27 från Västra Jansmyra).

Förekomsten av knivar med vinkelböjt skaft i Finland ställdes tidigare av naturliga skäl i förbindelse med likartade knivars förekomst i Nordskandinavien (ÄYRÄPÄÄ 1925 s. 53), där knivar av denna typ är utomordentligt allmänna och där man bland fyndmaterialet särskiljer ett flertal typer (t.ex. G. GJESSING 1942 s. 92). Riska framlade emellertid senare tanken, att typen även kunde vara autokton i västra Finland (RISKA 1945 s. 28) och med stöd av kniven från Oromaannokka och kniven från omr. V i Kolm-

haara, har Meinander bekräftat denna teori (MEINANDER 1964). Meinander framhåller nämligen, att såvida skifferkniven från Oromaannokka är ett importstycke från Nordskandinavien, bör skifferplastik ha existerat på detta område redan under en tid som motsvarar en sen del av TN i Sydskandinavien. Så tidigt kan emellertid ingen av de Nordskandinaviska knivarna med djurhuvudskäft dateras.

Som en trolig förlaga för knivarna med vinkelböjt skaft från västra Finland kunde man följaktligen se de stora spånknivarna med eller utan eggretusch och stundom med en ansats till skaft, från de åländska kamkeramiska boplatserna. Jämsides med dem uppträder i Kolmhaara och Södra Rödmyra enstaka tillslagna knivar med vinkelböjt skaft, vilka liksom de åländska är tillverkade av hårda porfyritiska stenarter och saknar slipning. De äldsta knivarna av mjukare stenarter tillhör samma tid och uppträder dels på boplatser med Jäkärä-keramik, dels tillsammans med typisk kamkeramik. Utbredningen är distinkt, den sammanfaller med Jäkärä-keramikens och av summa 26 knivar härstammar hela 19 från Satakunta.

H Ä N G B R Y N E N

Små brynstenar, som försetts med hack eller fåror för upphängning, finns i elva exemplar på Jäkärä-gruppens boplatser. Av dessa härstammar tre från Kolmhaara (Omr. II, Omr. V och ströfynd), ett från Kukkarkoski II, Nummenharju och Komsinkangas, två från Gålibacka samt tre från Mynt. Jämfört med övriga boplatssfynd från Finland är förekomsten icke ringa.

Ett av exemplaren från Kolmhaara är ett platt bryne med rektangulärt tvärsnitt (pl. 8:m). I den ena smalsidan har nära brynets ena ända inslipats ett jack, på den motsatta smalsidan där det andra jacket borde ha funnits, har ett stycke av brynet spjälkts bort. Brynet har varit mycket litet i användning, ty endast smalsidorna uppvisar slit-spår. Det som ströfynd tillvaratagna hängbrynet är ett långt tunt exemplar med två inslipade jack för upphängning i den ena ändan. Bredsidornas slipyta är konkav och den ena smalsidan är nedsliten till en vass kant (pl. 13:f). Hängbrynet från Omr. II har en fåra för upphängningen och firsidig genomskärning (pl. 5:m).

Hängbrynet från Kukkarkoski II är spjälkt på längden och även i övrigt fragmentariskt (pl. 38:i). Den bevarade bredsida är facettslipad och bärremmen har varit fäst vid tvenne djupt inslipade jack. Materialet är glimmerskiffer. Hängbrynet från Nummenharju består av ett litet fragment från brynets övre del med en inslipad upphängningsfåra och en konisk knopp ovanför densamma (pl. 39:g). Samma koniska ändknopp, åtskild från brynets nedre del av en inslipad fåra, återfinnes på det ena hängbrynet från Gålibacka (pl. 41:a). Brynets frontalplan är triangulärt och tvärsnittet firsidigt. Materialet är, liksom hos brynet från Nummenharju, finkornig sandsten. Det andra brynet från Gålibacka (9539:15) är ett långsträckt exemplar av sandsten. Tvärsnittet är firsidigt. Tvenne inslipade hack visar var bärremmen varit fästad.

Hängbrynet från Komsinkangas (pl. 44:c) är gjort av grönaktig stenart och kraftigt nedslitet, den ena smalsidan till en vass kant. Bärremmen har varit fäst vid tvenne inslipade hack i brynets övre ända. Den nedre ändan, som är blott obetydligt sliten, har oval genomskärning.

Två av hängbrynena från Mynt består av tunna sandstensskivor som försetts med hack för upphängningen, det ena med två (pl. 43:c), det andra, som är kraftigt slitet, med tre hack. Det tredje har firsidigt tvärsnitt och ändar i en nästan konisk knopp (pl. 43:b). Fåran vid vilken bärremmen varit fäst löper runt hela brynet. Materialet är sandsten.

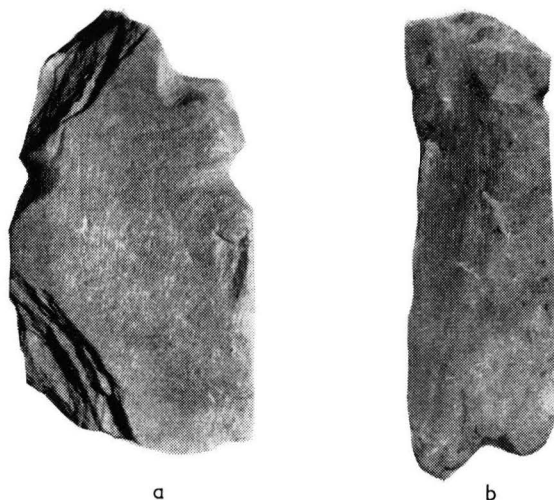

Fig. 62 Hängbrynen, Kurikka Puska.
a-16738:91; b-16738:329. Skala 3:4.

Gruppen är tämligen enhetlig och omfattar två varianter, av vilka den ena, som representeras av brynen från Nummenharju, Gålibacka och Mynt, karakteriseras av en konisk ändknopp och en runtlöpande fåra för upphängningen, den andra, av brynen med inslipade jack i de bägge smalsidorna. Hängbrynen från Nummenharju och omr. V i Kolmhaara förlägger typen och dess bägge varianter till Jäkärä-keramikens tid, medan brynen från Gålibacka även kan tillhöra tiden för stilskede I:1 eller I:2. De övriga brynen kommer från blandade boplatser och kan ej med säkerhet tillskrivas ett bestämt stilskede.

Ailio avbildar och beskriver fyra hängbrynen från Nimisjärvi i Säräisniemi (ALIO 1909 I s. 56, pl. 12:21) och Luho tvenne stycken från Siltapellonhaka i Askola (LUHO 1957 s. 153, fig. 10). Hängbrynen från Nimisjärvi är försedda med hack medan den ena brynet från Siltapellonhaka har ett hål för upphängningen. Ett hängbryne, som mycket påminner om brynen från Kolmhaara och Mynt (pl. 43:b) är hittat på boplatserna Nedre Rödmyra i Saltvik sn på Åland tillsammans med keramik i stil I:2 (fig. 64:5). Av övriga boplatssfynd kan nämnas ett hängbryne med snett avskuren övre del och tvenne i smalsidorna inslipade upphängningsjack från en förkeramisk (?) boplatser vid Seppä i Kaukuri by av Kisko sn (16000:1) och ett bumerangformat bryne av sandsten från Forsell i Tuiskula by av Köyliö sn (12732). Ett hålförsett bryne har hittats på Gammelby tidigkamkeramiska boplatser i Lappträsk (9759:202) och två brynen med hack, tillsammans med keramik i stil I:1, på Puska boplatser i Kurikka (fig. 62).

Även på yngre boplatser är typen sällsynt. Ett hålförsett starkt nedslitet hängbryne av glimmer härstammar från Hatunluoma i Lapua sn, vars keramik daterats till stilskede II:2 (MEINANDER 1950 s. 172) och bland boplatssfynden från Uskela finns åtminstone fyra hålförsedda brynen, vilkas datering till stenåldern dock i några fall är diskutabel (Uskela Villilä Lintula 9815:5, 10272:1—2, Uskela Pukkila Myllypelto 11192:11). Ett liknande tivelaktigt exemplar är hittat på Nikkarinpelto i Laperla by av Suomensjärvi socken (11015:4). Ytterligare kan nämnas ett pyramidformat hängbryne från Uskela Pukkila Myllypelto (10625:8). Ett stycke under brynets topp löper en fastbindningsskåra runt brynet. Ett hängbryne från Niskanperä i Rovaniemi har den övre delen gestaltad som ett människoansikte (KIVIKOSKI 1964 fig. 62).

Av som lösfynd tillvaratagna hängbrynen kan nämnas ett långsträckt exemplar med tvenne upphängningshack från Kurikka by i Kurikka sn (2319:958), ett stort bryne med en fåra för upphängningen och firsidigt tvärsnitt från Kaustinen i mellersta Ös-

terbotten (10305), tre liknande långsträckta hängbrynen från Evijärvi (6823), Kauhava (3203:2) och Lappajärvi (9294) samt tvenne hålförsedda brynen från Oravais (184) och Parkano (11553). Hängbrynet från Kaustinen är gjort av strålstensskiffer, vilket liksom en närbelägen boplatz med tidig kamkeramik, kunde indicera en hög ålder.

Som föremålstyp är hängbrynet uppenbart en tidig form. Den hålförsedda varianten uppträder redan tillsammans med keramik i stil I:1 (Siltapellonhaka och Gammelby), och brynen med en fåra för upphängningen eller ett upphängningshack med stilarna I:1 (Puska och Gålibacka) och I:2 (Gålibacka, Nedre Rödmyra) samt tillsammans med Jäkrlä-keramik (Kolmhaara, Nummenharju och Mynt).

Tre av Gurina avbildade hängbrynen från boplatserna Iovskaja och Kurmoila I i Östkarelen, vilka bägge bl.a. gett keramik i stil I:1, är mindre än de ovanbeskrivna (GURINA 1961 fig. 38:1—2, 64:1). Ett exemplar, hittat tillsammans med typisk kamkeramik, är känt från Estland (JAANITS 1959a fig. 62:1). I Finland förefaller hängbrynen icke att uppträda tillsammans med typisk kamkeramik.

SLIPSTENAR OCH BRYNSTENAR

Slipstenar av sandsten uppträder blott sporadiskt på Jäkrlä-gruppens boplatser medan brynstenarna utgör ett utomordentligt vanligt inslag i fyndmaterialet. Talrikast förekommer brynstenarna på Lammila och Jäkrlä, på den senare boplatzen i så stora mängder att blott en del tillvaratogs vid grävningen.

Av slipstenarna skall främst nämnas de stora exemplaren med rundbottnade sliprännor från Kolmhaara (Omr. I och IV, pl. 7:a och 7:b) och Lammila (pl. 20) av vilka den i pl. 20:b avbildade väger hela 7,5 kg. Slipstenarna från Kolmhaara ger en datering till Jäkrlä-keramikens tid. Fårornas bredd varierar mellan 5 och 20 mm, vilket helt motsvarar tjockleken hos de små eggredskapen från Kolmhaara och Lammila. Slipstenarnas rännor har därför kanske använts vid slipning av redskapens smalsidor och sålunda bidragit till att ge redskapen oval genomskärning och därtill gett upphov till den svaga facettering som stundom kan iakttagas på deras bredsidor. De stora slipstenarnas övriga yta har i flere fall använts för "pendelslipning", då arbetsstycket beskrivit en fram- och återgående rörelse.

En slipsten med två rännor härstammar från Lieto (ÅboM. A 176), en annan har tillvaratagits på c:a 47 m höjd vid Tuiskula folkskola i Köyliö sn, ett stycke sydöst om Parkkila (fig. 63). Två slipstenar med rännor är funna i Kankaanpää (AILIO 1909 II fig. 28) resp. Karttula (AILIO 1909 II s. 47). Med undantag av slipstenen från Karttula, som icke närmare har kunnat dateras, är typen alltså västlig.

En stor lårbensformad slipsten, som väger 3,7 kg, är tillvaratagen som ströfynd i Kolmhaara (pl. 12:a). På grund av de stora likheter den företer med slipstenen från Lammila (pl. 20:b) vore förf. benägen att datera den till Jäkrlä-keramikens tid. Typen brukar sammanbindas med båtyskulturen (OLDEBERG 1952 fig. 225) men är icke heller okänd under den typiska kamkeramikens tid. Ett miniatyrexemplar kommer t.ex. från omr. VIII i Kolmhaara (16077:43), ett annat från C 1911 i Jäkrlä (5910:49).

Slipstenar med kretsformig nötning, en vanlig kamkeramisk typ, som även uppträder på förkeramiska boplatser (ÄYRÄPÄÄ 1922 s. 119) förekommer blott på två av Jäkrlä-gruppens boplatser, nämligen på Lammila och Jäkrlä, som ju även har gett keramik i stil II:1. De kretsformigt nötta slipstenarna från Jäkrlä är funna nedanför 38,5 m kurvan. Speciellt vanliga är de på omr. E III:1b—3.

På grund av slipstenarnas avsevärda tyngd kan man förmoda, att de varit stationära och icke medtagits vid flyttning från en boplatz till en annan, medan brynstenarna däremot lätt kunnat transporteras.

Av brynstenar föreligger ett flertal former; stenarnas yta har utnyttjats för slipning på olika sätt. Sliprännor förekommer allmänt på brynstenar från Kolmhaara (pl. 9:h—i), Lammila och Jäkärä (pl. 17:k—l, 27:1). Den stundom framförda tolkningen av brynstenarna med fåra som pilskaftsglättare, förefaller icke sannolik då fårorna ofta är böjda (pl. 9:i). Brynstenarna med rännor uppträder över ett större område än slipstenarna. Bl.a. är en sådan känd från Kaukola (PÄLSI 1915 s. 151, pl. XII:7), men Pälsi nämner att typen är sällsynt i Karelen. Brynstenar med rännor förekommer i västra Finland redan tillsammans med keramik i stil I:1 (DREIJER 1940 fig. 16:3) samt tillsammans med typisk kamkeramik (LUHO 1961 fig. 11) och Kiukais-keramik (MEINANDER 1954a fig. 26:f och s. 112).

I övrigt är det svårt att urskilja några speciella typer bland brynstenarna. Man kan dock säga, att de flesta av brynstenarna från Jäkärä-gruppens boplatser är mångsidiga; flere sidor av stenen har använts. Slipytorna är oftast konkava. I Jäkärä kan man tydligt iakttaga hur den mångsidiga typen dominerar på områdena ovanför 38,5 m medan den lägre ned avlöses av flata sandstensskivor med obetydligt använda slipytor. Den mångsidiga typen påminner icke sällan om Suomusjärvi-kulturens tresidiga brynen.

Två brynstenar, den ena från omr. V i Kolmhaara (pl. 8:n), den andra från Parkkila, kunde rubriceras som kalottformade. De är nästan halvklotformade och av finkornig sandsten. Brynstenen från Kolmhaara, som hittades på bottnen av en eldstad, har en ristning på vardera sidan. Ristningen har sannolikt uppstått vid slipning av små spetsiga föremål, även om den korsformiga figuren på den välvda sidan kunde tänkas ha någon innebörd. Ristningar förekommer icke på brynstenen från Parkkila.

Fig. 63 Slipsten med ränna, Köyliö Tuiskula. 10868. Skala 1:2.

ÖVRIGA FÖREMÅL

Från omr. I i Kolmhaara föreligger det i pl. 2:m avbildade föremålet av bergart, som eventuellt kunde vara ett hängsmycke. Föremålet saknar motsvarigheter på Jäkärälä-gruppens övriga boplatser.

I Kolmhaara har som ströfynd tillvaratagits tvenne sågar av vilka den ena som är av skiffer (?) (pl. 13:k) eventuellt kunde räknas till Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium. En liknande såg har hittats på Pispä i Kokemäki tillsammans med typisk kamkeramik (LUHO 1961 fig. 8) och har av Luho tolkats som en kniv eller skrapa. Sågen från Kolmhaara har dock tydligt blanksliten egg med i eggens riktning gående skråmor. Sågen har därför säkert använts för sågning av hårt material, exempelvis vid utformandet av hålmejslarnas hålkäl. Den andra sågen från Kolmhaara är av röd sandsten (15218:255).

Föremål av kvarts uppträder sparsamt på Jäkärälä-gruppens boplatser, med undantag av Pappilankangas, Komsinkangas och Mynt. Från omr. IV i Kolmhaara föreligger två tväreggade pilspetsar, men om de tillhör Jäkärälä-gruppens inventarium kan inte avgöras. En tväreggad pilspets har även hittats på Pappilankangas. Överhuvudtaget är föremål mycket sällsynta bland kvartsavslagen från Jäkärälä-gruppens boplatser, även på sådana fyndlokaler där avslagen uppträder förhållandevis rikligt. Samma förhållande gäller t.ex. för Pyheensilta i Mynämäki, som dateras till den kamkeramiska tidens slut. Från Omr. VI i Kolmhaara finns ett stort antal slagskärvor av rökfärgad kvarts.

Flinta som ansetts vara av skandinavisk proveniens, föreligger från Lammila, Parkkila, Eskonkallio, Jäkärälä, Södra Rödmyra och Tisdal. Från Lammila härstammar bl.a. sex spån av vilka ett retuscherats längs långsidorna. Två av spånen har avsetts att bli flathuggna pilspetsar. En skivskrapa med till 3/4 retuscherad rand kan eventuellt vara gjord av kritflinta (6134:16). Från Eskonkallio och Parkkila kommer några tiotal skärvor av delvis blåaktig flinta. Åtminstone styckena från Parkkila har ansetts vara sekundära på boplatserna (RISKA 1945 s. 19). Från Omr. T 1913 i Jäkärälä kommer en fragmentarisk pilspets av blåaktig halvt genomskinlig flinta (6365:11). Typen kan inte närmare bestämmas. Några slagskärvor av en blåvit flinta har ännu det yttre kritlagret i behåll och kunde därför anses vara av skandinaviskt ursprung. Från Tisdal och Södra Rödmyra härstammar förutom några flintavslag (DREIJER 1940 fig. 29:7—8) en skivskrapa, vilken enligt anteckning av Axel Bagge i Ålands museums katalog bör rubriceras som Kristianstadsflinta. Om de ovanbeskrivna flintstyckena verkligen är av skandinaviskt ursprung antyder detta, att Jäkärälä-gruppen kan ha upprätthållit kontakter västerut. Det kan å andra sidan framhållas, att inget av de omtalade flintstyckena härstammar från en ren fyndmiljö, varför deras samhörighet med Jäkärälä-keramiken icke är bevisad.

JÄKÄRLÄ-GRUPPENS DATERING OCH RELATION TILL ÖVRIGA KULTURGRUPPER

Utgångspunkten för en datering av Jäkärälä-gruppen i förhållande till stilarna I:2 och II:1 är höjdbestämmningarna. Problemets lösning försvåras dock av flere skäl. Dels bygger höjduppgifterna för Jäkärälä-gruppens boplatser i flere fall enbart på topografkartan, dels kan man inte utpeka någon säker nedre gräns för några av de avvägda boplatserna. Det senare gäller t.ex. Kolmhaara, Lammila och Aisti. Boplatsten Oromaannokka har därtill antagligen icke legat vid den dåtida stranden (MEINANDER 1964 s. 7). Uppgiften kompliceras ytterligare av, att boplatser med stil I:2 är sällsynta i sydvästra Finland, vilket är helt förståeligt, då ju Jäkärälä-keramiken ansetts utgöra en parallellföreteelse till denna. I fråga om boplatser med keramik i stil II:1, vilkas fåtal i sydvästra Finland tidigare var påfallande, finner man, att materialet under de senaste tio åren kompletterats med flere nya boplatser. Sådana är framförallt Kolmhaara, Aisti, och Pispä (LUHO 1961) samt Kirjunpaju i Nousiainen och Kukkarkoski I i Lieto. Fyndmaterialet från dessa boplatser, vilket ger värdefulla uppgifter om den kronologiska relationen mellan Jäkärälä-keramiken och stil II:1, visar samtidigt, att stil II:1 uppträder även i västra Finland i fullt utvecklad form och i alla sina kronologiska varianter.

I nedanstående tablå ges en sammanställning av höjderna för keramikförande boplatser (stilarna I:1—II:2) längs kuststräckan Esbo—Teuva. Boplatserna har grupperats per tiometers Litorina-isobaser enl. Hyyppä (HYYPPÄ 1963 fig. 1). Höjden för LI har interpolerats enligt kartmaterialet hos Hyyppä (1937 och 1950), Aurola (1938) och Virkkala (1959). Emedan riktningen för Litorina-isobaserna avviker hos de olika författarna, är de här anförda värdena blott approximativa. Hos Aurola är isobasernas riktning mera öst-västlig än hos t.ex. Hyyppä, där isobaserna har en mera NE—SW riktning.

LI = 30-40 m:		h.ö.h.	LI
Stil I:1	Esbo Sperrings I	30 m	35 m
„	Karis Gålibacka	32 m	38 m
Stil I:2	Esbo Sperrings II	28 m	35 m
„	Esbo Mynt	27 m?	35 m
„	Karis Gålibacka	28 m	38 m
„	Tenala Svedjekulla	?	
Jäkärälä-stil	Esbo Mynt	27 m?	35 m
„	Karis Gålibacka	?	38 m
Stil II:1	Helsing Sockenbacka	24 m?	32 m
„	Esbo Finns	25,7 m	35 m
Stil II:2	Helsing Sockenbacka	23,5 m	32 m
„	Ingå Vars	25 m	33 m

LI = 40–50 m:

Stil I:1	Paimio Toispuolojannummi	40 m	49 m
Jäkärälä-stil	Sauvo Nummenharju	33,5 m	46,5 m
Stil II:2	Perniö Mutainen	31 m	46 m

LI = 50–60 m:

Stil I:1	Paattinen Ylitalo	48 m	51,5 m
„	Karjala T.l. Myllynummi	50 m?	57 m
„	Saltvik Östra Jansmyra	55 m	60 m ¹
„	Saltvik Vargstensslätten	53 m	60 m
„	Saltvik Övre Rödmyra	49 m	60 m
Stil I:2	Aura Leinakkala	40 m?	51 m
„	Saltvik Nedre Rödmyra	47 m	60 m
Jäkärälä-stil	Maaria Jäkärälä I	38,5 m	50 m
„	Lieto Kukkarkoski II	38 m?	51 m
„	Rusko Rynkkiö	40 m?	51 m
„	Saltvik Södra Rödmyra	43 m	60 m
„	Saltvik Tisdal	44 m	60 m
Stil II:1	Lieto Kukkarkoski I	38 m?	50 m
„	Nousiainen Kirjunpaju	37,6 m	54 m
„	Nousiainen Kukonharju	36,2 m	54 m
„	Saltvik Södra Rödmyra	43 m	60 m
„	Saltvik Tisdal	44 m	60 m
Stil II:2	Maaria Jäkärälä II	35 m	50 m
„	Nousiainen Kirjunpaju	36 m	54 m
„	Jomala Stockmyra	41 m	60 m

LI = 60–70 m:

Stil I:1	Huittinen Korkeakoski	52 m?	
„	Kiikoinen Uusijaara	53,8 m	68 m
Stil I:2	Kokemäki Ylistaro	50 m?	
Jäkärälä-stil	Mynämäki Aisti	41 m?	60 m
„	Honkilahti Kolmhaara	43 m?	64 m
„	Hinnerjoki Lammila	43 m?	64 m
„	Eura Kauttua	45 m?	65 m
„	Köyliö Parkkila	45 m?	66 m
Stil II:1	Mynämäki Aisti	41 m?	60 m
„	Honkilahti Kolmhaara	43 m?	64 m
„	Hinnerjoki Lammila	43 m?	64 m
„	Eura Kauttua	45 m?	65 m
„	Kokemäki Pispä	42,5 m	68 m
Stil II:2	Köyliö Parkkila	45,4 m	66 m

LI = 70–80 m:

Stil I:1	Pomarkku Myllytörmä	63 m	78 m
----------	---------------------	------	------

LI = 80–90 m:

¹ Enligt Hausen ligger L I på Åland på 60 m höjd (HAUSEN 1964), enl. Hyyppä dock några meter högre (HYYPPÄ 1950).

LI = 90–100 m:

Stil I:1	Kurikka Jäniskallio	72 m	93 m
„	Kurikka Keskijyrä	70 m	93 m
„	Veteli Hautaketo	76 m	95 m?
Stil I:2	Kaustinen	70 m	95 m?
Jäkärlä-stil	Teuva Pappilankangas	63 m	93 m
„	Teuva Komsinkangas	63 m	93 m
Stil II:1	Evijärvi Anttikoski	61 m	
„	Ilmajoki Piirtola	56 m	94 m?
Stil II:2	Lapua Pitkämäki	57 m	94 m?

Av tablån framgår tydligt att boplatser med stil I:2 är sällsynta i sydvästra Finland. Keramiken från dessa fyndlokaler har delvis en helt annan prägel än den som dominerar på samtida boplatser i landets övriga delar. Det är fråga om blott fyra boplatser, nämligen Nedre Rödmyra i Saltvik på Åland (DREIJER 1940 s. 26), Leinakkala i Aura i Egentliga Finland, Svedjekulla i Tenala och Gålibacka i Karis, de två sistnämnda i västra Nyland. Till keramiken från dessa boplatser ansluter sig även några skärvor från två boplatser i Ylistaro by av Kokemäki socken (fig. 65:A). Keramiken från de fyra förstnämnda fyndlokalerna saknar alltid gropar, har rak och jämntjock rand och är huvudsakligen ornerad med gördlar av lutande dragna streck eller streckliknande stämp-
lar, som någongång alternerar med gördlar av i motsatt riktning lutande spetsovala fördjupningar eller med små runda avtryck (t.ex. Nedre Rödmyra fig. 64 och Leinakkala fig. 65:C; Svedjekulla 11854:1 och Gålibacka 16133:10). Samma ornament utfört med en smal kamstämpel är heller icke okänt. På några lerkärlsbitar korsar de dragna strecken varandra och bildar ett rutmönster. En sådan kärlbit ingår även i fyndmaterialet från Mynt (14594:244), vilket därigenom delvis tillhör stil I:2, delvis Jäkärlä-keramiken.

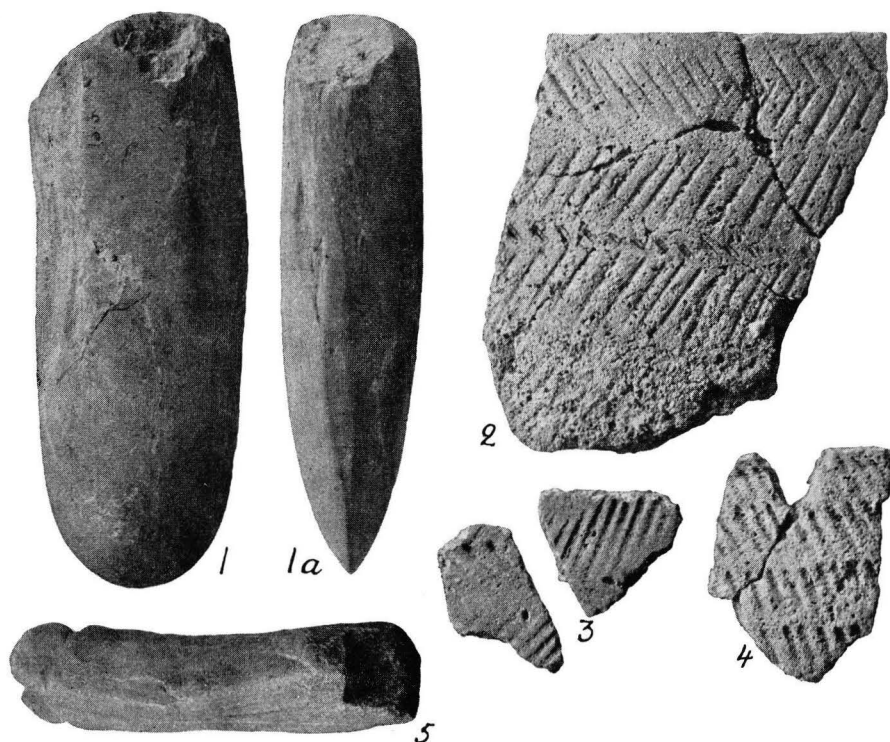

Fig. 64 Saltvik, Nedre Rödmyra. Stenredskap och keramik. Efter DREIJER 1940.

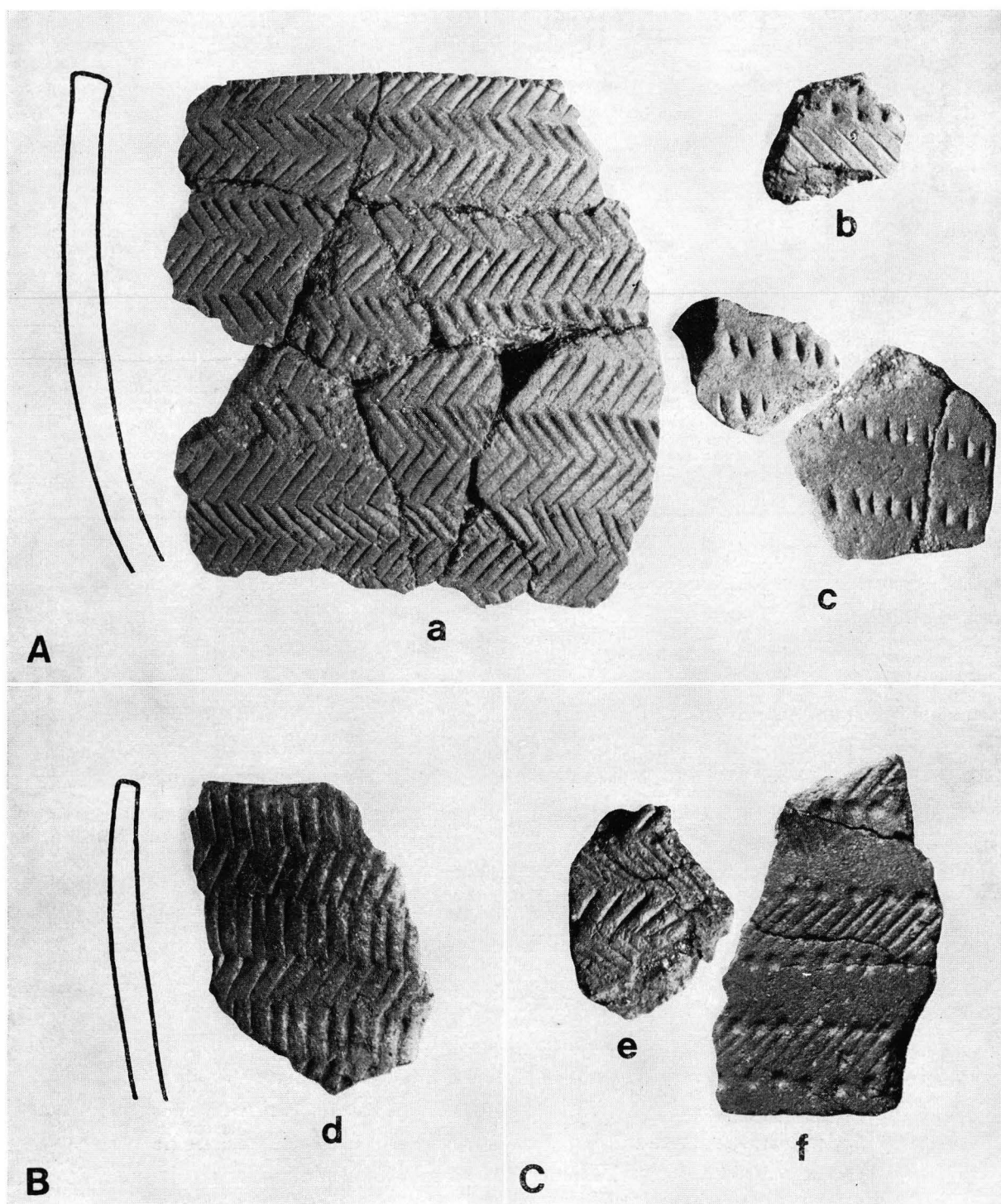

Fig. 65 Yngre tidig kamkeramik. A = Kokemäki Ylistaro 1, B = Lappträsk Hannusbacken, C = Aura Leinakkala. a-c SatakM. 17162; d-9404: 89; e-15615:2; f-15615:1. Skala 2:3.

Även krukskärvorna från Ylistaro i Kokemäki är prydda med gördlar av streckstämplar. Några bitar har ornerats med gördlar av spetsovala avtryck (fig. 65:c). Dragna streck och streck som korsar varandra uppträder också på en del av keramiken från den nedre bopplatsen vid Sperrings (t.ex. 8229:4; ÄYRÄPÄÄ 1926 fig. 13:a, b och m) och från Hannusbacken i Lappträsk (fig. 65:d).

Keramiken från Nedre Rödmyra, Leinakkala, Svedjekulla, Gålibacka, Ylistaro och en del av keramiken från Mynt, uppvisar så många besläktade drag, att det är berättigat,

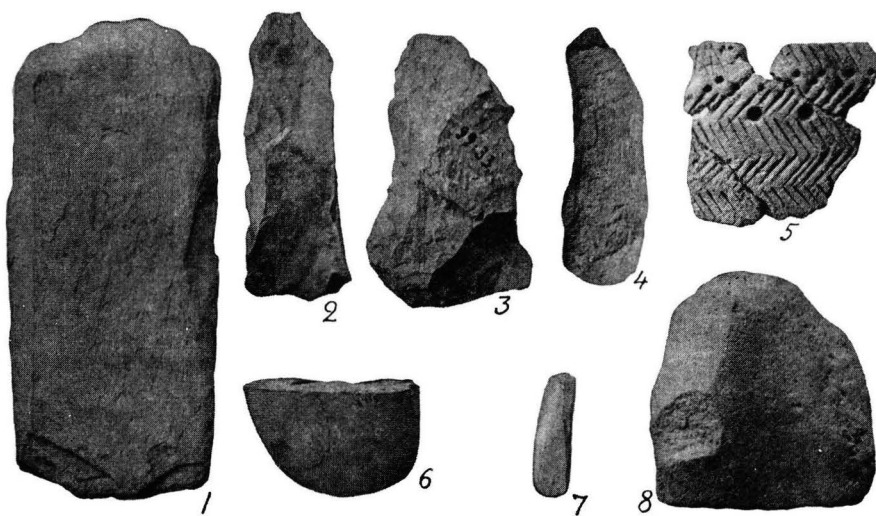

Fig. 66 Saltvik Övre Rödmyra. Stenredskap och keramik. Efter DREIJER 1940.

att sammanföra dem till en sydvästlig variant av stil I:2. Alldeles samma ornament, men i förbindelse med gropar, förekommer bl.a. på Övre Rödmyra och Rödmyrshägnaden i Saltvik (fig. 67:1 och 66:5); denna keramik bör därför rubriceras som stil I:1. På en tredje boplatz i Ylistaro (Ylistaro 4) i Kokemäki har hittats några små krukbitar som ornerats med gördlar av dragna streck. Ovanpå orneringen har emellertid intryckts gropar, varför också dessa bitar bör räknas till stil I:1. Gördlar av dragna streck i kombination med gropar finns också bland keramiken från Toispuol-ojannummi i Paimio (t.ex. 9390:12, 110). Den sydvästliga varianten av stil I:2, kan alltså direkt härledas ur stil I:1 i den variant den uppträder på Övre Rödmyra.

Denna sydvästliga variant av stil I:2 är, som tablån visar, åtminstone på Åland äldre än Jäkärä-keramiken, ty Nedre Rödmyra ligger på 47 m höjd medan höjden för Södra Rödmyra och Tisdal är 43 resp 44 m. Boplatsen Leinakkala, som är belägen vid Aura å blott ett par kilometer norr om Kukkarkoski I och II, ligger enligt topograf-kartan på 40—45 m höjd, medan höjden för Kukkarkoski I och II uppgår till c:a 38 m. Strandlinjen är dock icke med säkerhet bestämd för någon av de tre boplatserna. Höjd-skillnaden är emellertid så liten, att det åtminstone inte kan existera någon avsevärd kronologisk skillnad mellan de tre fyndlokalerna. På Gålibacka åter ligger stranden för stil I:2 på 29 m höjd. Emedan Jäkärä-keramiken från Gålibacka inte är tillvaratagen vid en sakkunnig undersökning, undandrar sig den kronologiska relationen mellan de två stilarna i Gålibacka en bedömning. Icke heller i Mynt kan man iakttaga någon krono-logisk skillnad mellan stil I:2 och Jäkärä-keramiken. Fyndens nedre gräns ligger i Mynt på c:a 27 m höjd eller densamma som för stil I:2 i Sperrings II. Keramiken från Ylis-taro i Kokemäki härstammar enligt topografkartan från 50—55 m höjd och är alltså äldre än Jäkärä-keramiken i Satakunta. Emedan Jäkärä-keramiken ej kan härledas ur den sydvästliga varianten av stil I:2, vars härstamning ur stil I:1 ovan påvisades, bör den sydvästliga varianten av stil I:2 och Jäkärä-keramiken representera var sin utvecklingslinje från stil I:1.

Keramiken från övriga boplatser med stil I:2 från Finland har en annan stilprägel och kan sammanföras till en sydöstlig variant av stil I:2. Den karakteri-seras av en groplös keramik som ornerats med ofta tätställda gördlar av tvärsnodds-stämplor eller kamintryck (fig. 68). Mellan gördlarna förekommer ofta våg- eller vinkel-

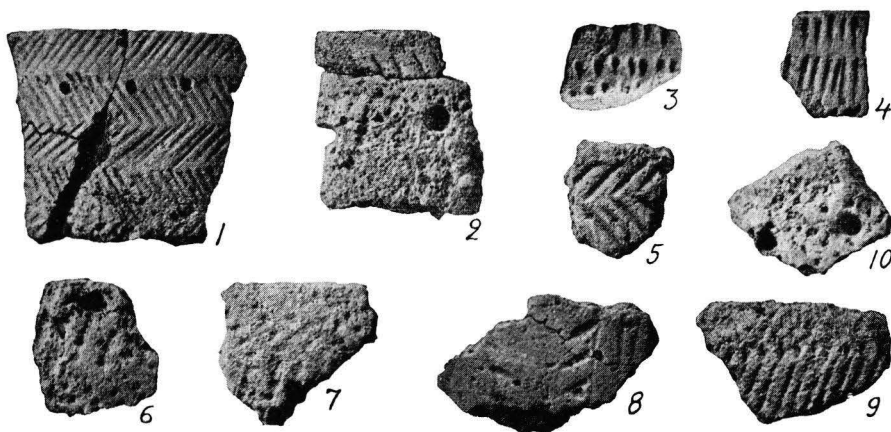

Fig. 67 Saltvik Rödmyrshägnaden. Keramik. Efter DREIJER 1940.

linjer (ÄYRÄPÄÄ 1930 fig. 30; LUHO 1965 fig. 6), någon gång ovala fördjupningar (ÄYRÄPÄÄ 1930 fig. 34). På en del kärl är kamstämpeln ena ända djupare intryckt så att det uppstått en vallartad upphöjning mellan gördlarna (t.ex. 9643:8 från Muolaa Kannilanjoki och 9776:1 från Vehkjärvi i Vehkalahti). Även andra slag av "Zwischenzier" utfört med olika slags stämplor förekommer (t.ex. 13649:57 från Hämeenkylä i Elimäki, 5428:810 från Häyrynmäki i Viborg och 9643:8 från Kannilanjoki i Muolaa). En del lerkärlsbitar karakteriseras av mycket svagt intryckta, knappt synliga ornament (t.ex. 5620:104 från Häyrynmäki i Viborg). Kärlets mynningsrand är i allmänhet rakt avskuren och jämntjock.

En tredje variant av stil I:2 kunde man måhända se i den s.k. tidiga asbestkeramiken med inåt förtjockad rand. Ornamenten består huvudsakligen av gördlar av lutande breda kamintryck eller tvärsnoddstämplor (t.ex. 12169:74 från Lappee Saksanniemi). Denna grupp har en närmare anknytning till den sydöstliga varianten av stil I:2 än till den sydvästliga. Så förekommer t.ex. hos den asbestkeramiska varianten även kärlobitar med "Zwischenzier" (fig. 69).

Den sydöstliga varianten av stil I:2 skiljer sig från Jäkärle-keramiken genom sina tätt applicerade, svagt intryckta smala kamintryck, de dragna våglinjerna och det grova

Fig. 68 Tvärsnoddssornerad keramik från Lapträsk Fällismalm. 8954:7. Skala 1:2.

Fig. 69 Tvärnoddssornerad asbestkeramik från Lappee Saksanniemi. Skala 1:2.

relativt välbrända godset. Spetsovala fördjupningar uppträder sällan och tvärnoddstämpeln är vanligare än inom Jäkärälä-keramiken. Korgflättningsmönstret saknas helt.

Stil I:2 är m.a.o. icke enhetlig över hela Finland. Jäkärälä-keramiken medräknad kan den indelas i fyra olika varianter, av vilka Jäkärälä-keramiken är den enhetligaste. Fynden från Nedre Rödmyra ger åtminstone på Åland den sydvästliga varianten en kronologisk prioritet framom Jäkärälä-keramiken liksom även krukbitarna från Ylistaro i Kokemäki jämfört med Jäkärälä-keramiken i Satakunta. Fynden från Mynt och Gålibacka kan å andra sidan tyda på att de två varianterna är samtidiga. Fyndförhållandena i Sperrings II och Mynt antyder å sin sida, att såväl den sydvästliga, den sydöstliga som den Jäkärälä-keramiska varianten kan vara lika gamla emedan bägge boplatserna ligger på 27 m höjd. En parallellföreteelse till stil I:2 utgör även den groplösa Narva-keramiken som i Östbaltikum föregår stil II:1. Jaanits har även framhållit att det finns stilistiska likheter mellan Narva-keramiken och den keramik som här kallats en sydöstlig variant av stil I:2 (JAANITS 1965 s. 16).

Beträffande den kronologiska relationen mellan Jäkärälä-keramiken och stil II:1, är materialet mångsidigare. Det har redan framgått, att stilarna uppträder jämsides på Kolmhaara, Lammila, Kauttuan kansakoulu, Aisti, Jäkärälä, Södra Rödmyra och Tisdal, men att det endast är av fyndförhållandena i Kolmhaara man kan utläsa, att Jäkärälä-keramiken åtminstone delvis är äldre än stil II:1. De övriga boplatserna tyder däremot på, att stilarna vore samtidiga. Även på Kukkarkoski I förekommer stil II:1 på samma höjd som Jäkärälä-keramiken på Kukkarkoski II. Å andra sidan visar en jämförelse mellan det översta fyndbältet i Jäkärälä (38,5 m) och stil II:1:s förekomst i Kirjunpaju (37,6 m), belägen på en högre landhöjningsisobas, att Jäkärälä-keramiken är äldre. Även på Piirtola i Ilmajoki kan man göra samma iakttagelser; stil II:1 uppträder där på 56 m höjd vilket ger Jäkärälä-keramiken i Teuva (63 m) en tydlig kronologisk prioritet. Trots detta kan frågan om den kronologiska relationen mellan Jäkärälä-keramiken och stil II:1 ännu icke anses vara löst på ett tillfredsställande sätt.

Den kulturhistoriska relationen mellan Jäkärälä-gruppen och stil II:1 framträder tydligast i Kolmhaara. Det har redan tidigare framhållits, att Jäkärälä-gruppens bostadsform i Kolmhaara är bostadsgropen medan stil II:1 kan anknytas till hyddbottnar av Madeneva-typ. Såvida de två bostadsgropar som Leppäaho trodde sig kunna konstatera på omr. II i Kolmhaara, verkligen varit i marken nedgrävda bostäder, kan detta betyda, att Jäkärälä-gruppens befolkning vistats i Kolmhaara vid en annan årtid än den befolkning som tillverkat lerkärl i stil II:1. Hyddbottnarna, vilka som nämnts oftast saknar centraleldstad, kan ha utgjort grunden för konformade sommartält medan bostads-

groparna sannolikt använts som vinterbostäder. De två bostadstyperna antyder därför att de två befolkningsgrupperna uppsökt Kolmhaara vid olika tidpunkt av året, måhända av olika orsak. Besöket i Kolmhaara har kanske inpassats i deras vandringscykel så, att Jäkärälä-gruppen jagat större villebråd och pälsdjur om höst och vinter, medan den typiska kamkeramikens befolkning slagit sig ned där för att om vår och sommar fånga lekfisk. Detta tolkningsförsök är naturligtvis beroende av, om bedömningen av fornlämningarna på omr. II är riktig. Platsen var nämligen delvis förstörd av en kolmila av sent datum och grävningsrapporten är nedskriven först 10 år efter utgrävningen och då, enligt utgrävarens egen utsago, t.o.m. på grundvalen av bristfälliga anteckningar. Även i Kukkarkoski uppträder de två keramikslagen på samma höjd, men på olika boplatser, utan att man fördenskill kan visa, att orsaken härtill vore av kronologisk natur. På Kukkarkoski I förekommer stil II:1 i hyddbottnar liksom i Kolmhaara. Om Jäkärälä-keramiken i Kolmhaara härstammar från vinterbostäder, behöver dessa ej ha legat vid stranden.

Jäkärälä-gruppen framträder således som en enhetlig västfinsk kulturgrupp, icke endast genom sin keramik utan även genom sitt säregna föremålsinventarium. Avgränsningen gentemot övriga samtida kulturföreteelser är så markant, att den motiverar benämningen kulturgrupp. Begreppet kulturgrupp avser härvidlag, en inom en stenålderskultur geografiskt avgränsad kulturföreteelse med en karakteristisk keramik och ett specifikt föremålsinventarium. Fyndmaterialet från Kolmhaara antyder att benämningen, till den del den avser den kulturhistoriska relationen mellan Jäkärälä-gruppen och stil II:1, även kan ha etnisk innebörd.

I sin bäst utvecklade form uppträder Jäkärälä-gruppen i södra Satakunta och i Egentliga Finland, medan den på ytterflyglarna i norr och öster karakteriseras av en icke så mångsidig uppsättning av föremålstyper som i själva kärnområdet. Jäkärälä-gruppens enhetliga, man kunde nästan säga isolerade, ställning framhävs även av det faktum, att man inte kan konstatera några som helst kontaminationsformer mellan dess artefakter och inventariet från de troligen delvis samtida boplatserna med stil II:1. Detta gäller såväl keramiken som stenföremålen. Av Jäkärälä-gruppens föremålstyper kan varken hålmejslarna av Jäkärälä-typ, hålstenarna med naggad rand, borrarerna av bergart, de dubbeleggade skafthålsvapnen eller slipstenarna med rännen, härledas ur den tidiga kamkeramikens föremålsinventarium eller ur det inventarium som beledsagar stil II:1. När det gäller flatmejslarna av Kolmhaara-typ, bultstenarna av bergart, knivarna med vinkelböjt skaft, brynstenarna och hängbrynena, kan man däremot finna förlagor bland det fyndinventarium som beledsagar den tidiga kamkeramikens äldre fas. Av Jäkärälä-gruppens föremålsformer av den första kategorin är det egentligen endast skafthålsvapnen som överlever den Jäkärälä-keramiska tiden och det t.o.m. i förändrad form. Jäkärälä-gruppens yxor är däremot av allmänkamkeramiska former.

Jäkärälä-gruppens särställning framträder också tydligt i fråga om valet av råmaterial för stenföremålen. Man har föredragit diabaser och andra porfyritiska stenarter, medan kvartsen spelat en mera undanskymd roll. Förklaringen ligger säkert i gruppens geografiska utbredning, ty landskapet Satakunta besitter de bästa diabasförekomsterna. Den goda tillgången till lämpligt råmaterial är därför en av de direkta orsakerna till Jäkärälä-gruppens blomstring just i södra Satakunta. Bosättningen har måhända fått en mera stabil karaktär, vilket i sin tur påverkat kulturutvecklingen i positiv riktning. Bristen på råmaterial avspeglas nämligen tydligt i det ensidiga fyndmaterialet från boplatserna i Teuva. Strålstensskiffern, som i övrigt spelat en så utomordentligt dominerade roll som råstoff under den tidiga kamkeramikens tid, förekommer blott i ringa utsträckning på

Jäkärälä-gruppens boplatser. När den uppträder i rikligare mängd, är det på boplatserna i utbredningsområdets periferi i öster. I Nummenharju saknas strålstensskiffern helt.

Tidigare har redan poängterats, att österifrån importerad karbonisk flinta inte i ett enda säkert fall påträffats tillsammans med Jäkärälä-keramik. Detta stämmer helt överens med den allmänna iakttagelsen, att den karboniska flintan nått västra Finland först under den typiska kamkeramikens tid. Den typiska kamkeramikens rikedom på flinta avspeglas t.ex. tydligt i gravarna av typ A i Kolmhaara. Med flintan följer också nya föremålsformer såsom den mandelformade pilspetsen, som inte har några förebilder i den tidigare kulturen i västra Finland. Talrika halvfärdiga föremål visar klart, att flintans uppträdande ej enbart är ett utslag av handel med färdiga föremål eller blott råmaterial, utan att det även rör sig om vid flinttekniken vana nykomlingar. Det är för övrigt förvånande, att man bland Jäkärälä-gruppens föremålsinventarium icke finner några pilspetsar. Jäkärälä-gruppens näringsform, jakten, förutsätter dock kännedom om pilspetsar och man kan därför gissa, att de har varit av förgängligt material.

I fråga om den flinta av skandinavisk proveniens man kanske kan konstatera på Eskonkallio, Parkkila, Lammila, Södra Rödmyra, Tisdal och Jäkärälä kan framhållas, att uppfattningen om dess ursprung helt bygger på ytlig granskning. Någon ingående analys av de olika flintarterna från stenåldersboplatser i Finland, har nämligen icke gjorts. Det kan i alla fall framhållas, att även om denna flinta är av skandinaviskt ursprung, har den inte haft någon större betydelse för kulturutvecklingen, ty fyndmaterialet innehåller icke några föremål av skandinavisk typ. Även inhemsk flinta kan komma ifråga som råmaterial.

Icke heller bärnsten har påträffats tillsammans med Jäkärälä-keramik. Liksom i fråga om den karboniska flintan, finner man, att bärnstenens första uppträdande i Finland sammanfaller med den äldre typiska kamkeramikens framträdande (ÄYRÄPÄÄ 1940, EDGREN 1959, ÄYRÄPÄÄ 1960, LUHO 1961), eller m.a.o. med den tid, då Finland och Östbaltikum utgjorde ett enhetligt kulturområde. Jäkärälä-gruppen har alltså inte varit delaktig av bärnstenshandeln, utan framstår även i detta avseende som en isolerad grupp. Bärnsten är icke heller karakteristisk för Narva-keramikens tid i Estland (JAANITS 1965 s. 14).

Jäkärälä-gruppens lokala karaktär framträder dock måhända bäst i fråga om gravskicket, som saknar varje slag av paralleller. Användningen av rödockra kan visserligen härledas ur den tidigare kulturen, men själva gravrummets utformning är unik. En antydning till ett traditionssammanhang med den tidiga kamkeramikens gravar sådana de avspeglas i Jönsas och Haavistonharju, kan man också se i avsaknaden av gravgåvor, som skarpt kontrasterar mot de vanligen rikt utrustade gravar, som är karakteristiska för den typiska kamkeramiken.

F Ö R K Ö R T N I N G A R

<i>Aarb.</i>	= Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, København
AI	= Ajaloo Instituut, Tallinn
ERL	= M. Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin 1924—29
<i>FFT—SMYA</i>	= Finska fornminnesföreningens tidskrift — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja, Helsingfors — Helsinki
<i>FM</i>	= Finskt museum, Helsingfors
<i>КСИИМК</i>	= Краткие Сообщения Института Истории Материальной культуры, Москва.
<i>МИА</i>	= Материалы и исследования по археологии СССР, Москва.
Moskva	= Samlingarna i Historiska museet i Moskva
Oslo C	= Universitetets Oldsaksamling, Oslo
RM.	= Rauman museo, Raumo
SatakM.	= Satakunnan museo, Björneborg
SHM	= Statens historiska museum, Stockholm
<i>SM</i>	= Suomen museo, Helsinki
ÅboM.	= Åbo stads historiska museum, Åbo
ÅboM.Linder	= Åbo stads historiska museum, Linderska samlingen, Åbo
ÅlM.	= Ålands museum, Mariehamn

Då en inventarienummer anføres utan föregående beteckning åsyftas, att föremålet tillhör Förhistoriska avdelningens samlingar i Finlands Nationalmuseum, Helsingfors.

Till otryckta källor i Nationalmuseets topografiska arkiv har hänvisningar icke gjorts.

LITTERATURFÖRTECKNING

- AILIO 1909 J. Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland I—II, Helsingfors.
—,,— 1910 J. Ailio, Den äldsta kolonisationen af Egentliga Finland, *Åbo stads Historiska museum häfte VI—VII*, Helsingfors.
- APPELGREN-KIVALO 1908 Hj. Appelgren-Kivalo, Kivikauden tutkimuksia, *FFT—SMYA XXIV:1*.
- ARPI 1903 R. Arpi, Tvenne nyligen i Uppland funna stenverktyg, Studier tillägnade Oskar Montelius 9. 9. 1903 av lärjungar, Stockholm.
- AUROLA 1938 E. Aurola, Die postglaziale Entwicklung des süd-westlichen Finnlands, *Bulletin de la Commission Géologique de Finlande 121*, Helsinki.
- BAGGE&KJELLMARK 1939 A. Bagge & K. Kjellmark, Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge, Stockholm.
se Баггер.
- BAHDER 1936
- LA BAUME & LANGENHEIM 1933 W. La Baume & K. Langenheim, Die Steinzeit im Gebiet der unteren Weichsel, *Blätter für deutsche Vorgeschichte, Heft 9/10*, Danzig.
- BECKER 1936 C. J. Becker, Enkeltgravkulturen paa de danske Øer, *Aarb. 1936*, København.
—,,— 1947 C. J. Becker, Mosefundne lerkar fra yngre Stenalder, *Aarb. 1947*, København.
—,,— 1954 C. J. Becker, Die mittelnolithischen Kulturen in Südsandinavien, *Acta Archaeologica XXV*, København.
- BERNABÓ-BREA 1957 L. Bernabó-Brea, Sicily, *Ancient Peoples and Places*, London.
- BOHNSACK 1939 D. Bohnsack, Ein Steinzeitgrab mit Rötzelbestattung aus Braynicken, Kr Neidenburg, *Altpreussen, Vierteljahresschrift für Vorgeschichte und Volkskunde, 4. Jahrgang Heft 2*.
se Брюсов.
- BRJUSOV 1951 A. Brjusov, Die Geschichte der neolithischen Stämme im europäischen Teil der UdSSR, Berlin.
—,,— 1957 J. Brøndsted, Danmarks oldtid I, København.
- BRØNDSTED 1957 J. Brøndsted, Danmarks oldtid I, København.
- CEDERHVARF 1912 B. Cederhvarf, Neolitiska lerfigurer från Åland, *FFT—SMYA XXVI*.
- CHILDE 1950 J. G. Childe, Prehistoric Migrations in Europe, *Instituttet for sammenlignende kulturforskning Ser. A:XX*, Oslo.
- DREIJER 1940 M. Dreijer, Ålands äldsta bebyggelse, *FM 1940*.
- VON DUHN 1906 Fr. v. Duhn, Rot und tot, *Archiv für Religionswissenschaft IX*, Leipzig.
- EDGREN 1956 T. Edgren, Stenåldersboplatserna Lyytikänharju i Harjavalta sn, *FM 1956*.
—,,— 1958 T. Edgren, Eknäs-graven, *FM 1958*.
—,,— 1959 T. Edgren, Kolmhaara-gravarna, *FM 1959*.
—,,— 1961 T. Edgren, Våra äldsta kända stenåldersgravar, *Nordenskiöld-samfundets tidskrift XXI*, Helsingfors.
—,,— 1964 T. Edgren, Två leridoler från stenåldern, *Nordenskiöld-samfundets tidskrift XXIV*, Helsingfors.
- ENQVIST 1919 A. Enqvist, Dös vid Brattås, Röra socken, Orust, *Rig B, 2*.
- ESKOLA 1925 P. Eskola, Ala-Satakunnan kallioperusta, *Satakunta V*, Porvoo.
- EUROPAEUS se Äyräpää.
- FISCHER 1956 U. Fischer, Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet, *Vorgeschichtliche Forschungen 15*, Berlin.
- FLORIN 1958 S. Florin, Vråkulturen, Stockholm.
- G. GJESSING 1942 G. Gjessing, Yngre steinalder i Nord-Norge, *Instituttet for sammenlignende kulturforskning B: XXXIX*, Oslo.
—,,— 1945 G. Gjessing, Norges steinalder, Oslo.
- H. GJESSING 1920 H. Gjessing, Rogalands steinalder, Stavanger.
- GLOB 1952 P. V. Glob, *Danske Oldsager II*, København.
- GRÄSLUND 1962 B. Gräslund, Skaftålsförsedda spetsredskap av sten, *Tor 1962*, Uppsala.
- GURINA 1951—55—56 se Гурина.
- HAUSEN 1964 H. Hausen, Geologisk beskrivning över landskapet Åland, *Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse IV*, Mariehamn.
- HUURRE 1958 M. Huurre, Arkeologiska undersökningar i Suomussalmi, *FM 1958*.
- HYYPÄ 1937 E. Hyypä, Post-glacial changes of shore-line in South Finland, *Bulletin de la Commission Géologique de Finlande 120*, Helsinki.
—,,— 1950 E. Hyypä, Lapuan ja Pattijoen muinaisuuksien geologinen ikäys, *SM 1950*.
—,,— 1963 E. Hyypä, On the late-quaternary History of the Baltic sea, *Fennia 89:1*, Helsinki — Helsingfors.
- AF HÄLLSTRÖM 1948 O. af Hällström, Karis socken från forntiden till våra dagar, I Forntiden, Ekenäs.
- HÄUSLER 1962 A. Häusler, Die Grabsitte der mesolithischen und neolithischen Jäger- und Fischergruppen auf dem Gebiet der UdSSR, *Arbeiten aus dem Institut für Vor- und Frühgeschichte, Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe XI/10*, Halle.

- HÄUSLER 1964
A. Häusler, Übereinstimmungen zwischen den Bestattungssitten von Jäger- und Fischergruppen und der Kulturen des Donauländischen Kreises, *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege Band 13*, Berlin.
- INDREKO 1948
R. Indreko, Die mittlere Steinzeit in Estland, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, del 66*, Stockholm.
- ,,— 1956
R. Indreko, Steingeräte mit Rille, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien 4*, Stockholm.
- ,,— 1964
R. Indreko, Mesolithische und frühneolithische Kulturen in Osteuropa und Westsibirien, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar, Antikvariska serien 13*, Stockholm.
- JAANITS 1952
se ЯНИТС.
- ,,— 1957
L. Jaanits, Neue Gräberfunde auf dem spätneolithischen Wohnplatz Tamula in Estland, *FFT—SMYA 58*.
- ,,— 1959, 1959a
se ЯНИТС.
- ,,— 1965
L. Jaanits, Über die Ergebnisse der Steinzeitforschung in Sowjetestland, *FM 1965*.
- JANSSON m. fl. 1962
S. Jansson, M. Björnstad, H. Hvarfner, *Jämtlands och Härjedalens historia, Arkeologisk inledning*, Stockholm.
- JAZDZEWSKI 1936
K. Jazdzewski, Kultura Puharów Lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej, *Biblioteka Prehistoryczna Tom 2*, Poznan.
- ,,— 1965
K. Jazdzewski, Poland, *Ancient Peoples and Places 45*, London.
- JOHANSSON 1961
B. O. H. Johansson, Stenåldershällkistor från svensk-norska gränslandskap, *Tor 1961*, Uppsala.
- KAELAS 1957
L. Kaelas, De dubbeleggade yxorna i Sverige, *FFT—SMYA 58*.
- KATALOG RIGA 1930
Katalog der Ausstellung zur Konferenz baltischer Archäologen in Riga 1930.
- KILIAN 1955
L. Kilian, Haffküstenkultur und Ursprung der Balten, Bonn.
- KIVIKOSKI 1939
E. Kivikoski, Die Eisenzeit im Auralflussgebiet, *FFT—SMYA XLIII*.
- ,,— 1964
E. Kivikoski, Finlands förhistoria, Helsingfors.
- KJELLMARK
se Bagge.
- LAITAKARI 1928
A. Laitakari, Die Schaftlochäxte der Steinzeit von geologisch-petrographischem Standpunkt, *FFT—SMYA XXXVII:1*.
- LIDÉN 1938
O. Lidén, Sydsvensk stenålder I, Lund.
- ,,— 1948
O. Lidén, Aktuella sydsvenska stenåldersproblem, Lund.
- LUHO 1944
V. Luho, Henttala övre stenåldersboplat i Borgå socken, *FM 1944*.
- ,,— 1947—1948
V. Luho, Alajärven Kurejoen Rasin poikkiteräiset nuolenkärjet, *SM 1947—1948*.
- ,,— 1948
V. Luho, Suomen kivikauden pääpiirteet, Helsinki.
- ,,— 1952
V. Luho, Den kamkeramiska kulturen, Forntid och fornfynd, Helsingfors.
- ,,— 1956
V. Luho, Die Askola-kultur, *FFT—SMYA 57*.
- ,,— 1957
V. Luho, Frühe Kammkeramik, *FFT—SMYA 58*.
- ,,— 1961
V. Luho, Kokemäen Pispän kivikautinen asuinpaikka, *SM 1961*.
- ,,— 1965
V. Luho, Helsingin pitäjän esihistoria, *Helsingin pitäjän historia*, Porvoo.
- MALMER 1962
M. P. Malmer, Jungneolithische Studien, *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, nr 2*, Lund.
- MATHIASSEN 1937
Th. Mathiasen, Gudena-kulturen, *Aarb. 1937*, København.
- ,,— 1948
Th. Mathiasen, *Danske Oldsager I*, København.
- MEINANDER 1939
C. F. Meinander, Pyheensilta stenåldersboplat, *FM 1939*.
- ,,— 1946
C. F. Meinander, Vetelin Hautakedon kivikautinen asuinpaikka, *SM 1946*.
- ,,— 1947—48
C. F. Meinander, Vehmersalmen Roikanmäen kivikautinen asuinpaikka, *SM 1947—1948*.
- ,,— 1954a
C. F. Meinander, Die Kiukaiskultur, *FFT—SMYA 53*.
- ,,— 1954b
C. F. Meinander, Die Bronzezeit in Finnland, *FFT—SMYA 54*.
- ,,— 1957
C. F. Meinander, Kolsvidja, *FFT—SMYA 58*.
- ,,— 1961
C. F. Meinander, De Subneolitiska kulturgrupperna i Norra Europa, *Societas Scientiarum Fennica Årsbok XXXIX B N:o 4*, Helsingfors.
- ,,— 1962
C. F. Meinander, Smikärr, *FM 1962*.
- ,,— 1964
C. F. Meinander, Skifferknivar med djurhuvudskäft, *FM 1964*.
- ,,— 1964a
C. F. Meinander, Pihtiputaan kivikautta, Pihtiputaan kirja, Pieksämäki.
- MIETTINEN 1964
T. Miettinen, En leridol från Hietaniemi i Luopioinen, *FM 1964*.
- MOBERG 1956
C. A. Moberg, Studier i botnisk stenålder I—V, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar, Antikvariska serien 3*, Stockholm.
- MONTELIUS 1917
O. Montelius, Minnen från vår forntid I, Stockholm.
- NIHLÉN 1925
J. Nihlén, Från det förhistoriska och medeltida Visby I—II, *Fornvännen 1925*, Stockholm.
- ,,— 1927
J. Nihlén, Gotlands stenåldersboplatser, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 36:3*, Stockholm.
- OAKLEY 1965
K. Oakley, Folklore of Fossils I—II, *Antiquity, A Quarterly Review of Archaeology Vol. XXXIX No. 153—154*, Cambridge.

- OKLADNIKOV 1955 Se Окладников
- OLDEBERG 1952 A. Oldeberg, Studien über die schwedische Bootaxtkultur, Stockholm.
- OZOLS 1965 J. Ozols, Die Südgruppe der kammkeramischen Kultur, *FM* 1965.
- PANKRUŠEV 1964 se Панкрушев.
- PALONIEMI 1955 M. Paloniemi, Rovaniemen Kolpeneen meripihkakoru, *SM* 1955.
- PETERSEN 1938 J. Petersen, Korsformede Køller og Kleberstener i Rogalands stenalder, *Stavanger museums Årshefte* 1936–37, Stavanger.
- PÄLSI 1913 S. Pälsi, Palomäen kivikautinen asuinpaikka Urjalassa, *SM* 1913.
- ,,— 1915 S. Pälsi, Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat Kaukolassa, *FFT—SMYA XXVIII:1*.
- ,,— 1918 S. Pälsi, Kaivaus Pitkjärven kivikautisella asuinpaikalla Räisälässä v. 1915, *SM* 1918.
- ,,— 1939 S. Pälsi, Esihistorian tutkimuskentiltä, Jyväskylä.
- RISKA 1945 T. Riska, Stenåldersfynden från Parkkila i Kjulo, *FM* 1945.
- SALO 1962 U. Salo, Pronssikauden tutkimuksia Nakkilassa, *SM* 1962.
- SCHNITTGER & RYDH 1940 B. Schnittger & H. Rydh, Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö, Stockholm.
- SCHUMANN 1906 K. Schumann, Die Steinzeitgräber der Uckermark, Prenzlau.
- SONNY 1906 A. Sonny, Rote Farbe im Totenkult, *Archiv für Religionswissenschaft IX*, Leipzig.
- SPROCKHOFF 1926 E. Sprockhoff, Die Kulturen der jüngeren Steinzeit in der Mark Brandenburg, *Vorgeschichtliche Forschungen* 4, Berlin.
- STENBERGER 1943 M. Stenberger & E. Dahr & H. Munthe, Das Gräberfeld von Västerbjers auf Gotland, Stockholm.
- ,,— 1964 M. Stenberger, Det forntida Sverige, Uppsala.
- ŠTURMS 1936 Ed. Šturms, Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum, *Vorgeschichtliche Forschungen* 10, Berlin.
- SØRENSEN 1956 P. Sørensen, De dobbeltaeggede redskaber, *Acta Borealia B* 4, Tromsø.
- TALLGREN 1915 A. M. Tallgren, Aurajoen suun esihistorialliset muistot, *Kansanvalistusseuran Kotiseutukuvaus*, Helsinki.
- ,,— 1918 A. M. Tallgren, Muutamia uusia muinaislöytöjä ja kaivauksia, *SM* 1918.
- VIRKKALA 1959 K. Virkkala, Über die spätquartäre Entwicklung in Satakunta, W-Finnland, *Bulletin de la Commission Géologique de Finlande* 183, Helsinki.
- VOSS 1940 se Фосс.
- ZAGORSKIS 1961 F. Zagorskis, Kreiču neolita kapulauks, *Archeologija un Etnografija III*, Riga.
- ,,— 1963 F. Zagorskis, Kreiču neolita apmetne, *Latvijas PSR Zinatnu Akademijas Vestis N:o 4 (189)*, Riga.
- ZVETKOVA 1948 se Цветкова.
- ÄYRÄPÄÄ 1911 A. Europaeus, Kivikauden tutkimuksia Rauman seudulla, *SM* 1911.
- ,,— 1915 A. Europaeus, Förvärv till Statens Historiska Museum år 1913, Stenåldern, *FM* 1915.
- ,,— 1916 A. Europaeus, Förvärv till Statens Historiska Museum år 1914, *FM* 1916.
- ,,— 1916a A. Europaeus, Ojalankankaan kivikauden löytöpaikka Alavuudella, *SM* 1916.
- ,,— 1917 A. Europaeus, Förvärv till Nationalmuseet år 1915, *FM* 1917.
- ,,— 1922 A. Europaeus, Fornfynd från Kyrklätt och Esbo socknar, *FFT—SMYA XXXII*.
- ,,— 1925 A. Europaeus, Kansallismuseon kivikauden kokoelman kasvu vuosina 1920–23, *SM* 1925.
- ,,— 1926 A. Europaeus, Stenålderskeramik från kustboplatser i Finland, *FFT—SMYA XXXVI:1*.
- ,,— 1930 A. Europaeus-Äyräpää, Die relative Chronologie der steinzeitlichen Keramik i Finnland I–II, *Acta Archaeologica I*, København.
- ,,— 1941 A. Äyräpää, Kampakeramiikan savikuviot, *SM* 1941.
- ,,— 1945 A. Äyräpää, Die Verbreitung des Bernsteins in kammkeramischem Gebiet, *FFT—SMYA XLV*.
- ,,— 1950 A. Äyräpää, Die ältesten steinzeitlichen Funde aus Finnland, *Acta Archaeologica XXI*, København.
- ,,— 1955 A. Äyräpää, Den yngre stenålderns kronologi i Finland och Sverige, *FM* 1955.
- ,,— 1960 A. Äyräpää, Neue Beiträge zur Verbreitung des Bernsteins in kammkeramischem Gebiet, *Swiatowit XXIII*.
- Бадер, О. Н., 1936 Археологические работы у. д. Языково и на озера Скорбеж летом 1935 г. в связи с вопросом о древнем лопанойдном компоненте в антропологическом типе современного населения восточной Европы, *Антропологический Журнал*.
- Брюсов, А. Я., 1951 Свайное поселение на р. Модлоне и другие стоянки в Чарозерском районе Володовской области, *МИА* 20.
- Гурина, Н. Н., 1951 Поселения эпохи неолита и раннего металла на северном побережье Онежского озера, *МИА* 20.
- ,,— 1955 Новые неолитические памятники в восточной Эстонии, Muistsed asulad ja linnused, *Arheoloogiline Kogumik I*, Tallinn.

- Гурина, Н. Н. 1956 Оленеостровский могильник, *МИА* 47.
 —, — 1961 Древняя история Северо-запада Европейской части СССР, *МИА* 87.
 Янитс, Л., 1952 Поздненеолитические могильники в Эстонском ССР. *КСИИМК XLII*.
 —, — 1959 Неолитическое поселение Валма. *Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции I*, Москва.
 —, — 1959a Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустье р. Эмайыги, Таллинн.
 Окладников, А. П., 1955 Неолит и Бронзовый Век Прибайкалья, *Уасть III*, *МИА* 43.
 Панкрушев, Г. А., 1964 Племена Карелии в эпоху неолита и раннего металла, Академия наук СССР, Москва — Ленинград.
 Фосс, М. Е., 1940 Стоянка Кубенино. *Советская археология V*.
 Цветкова, И. К., 1948 Стоянка Володары. *КСИИМК XX*.

OCKERGRAVAR I FINLAND

Somme, Viborg sn

Flintspets (8606:1), funnen i kanten av en sandgrop nära Somme station på bansträckan Viborg-Koivisto. Flintspetsen hade rullat ned längs sandgropskanten tillsammans med fin, alldeles röd mull. Från boplatsen finns några skärvor äldre typisk kamkeramik.

Häyrynmäki, Viborg

1) Droppformigt bärnstenssmykke (5428:340; ÄYRÄPÄÄ 1945 s. 12 fig. 6) hittat i en fläck rödockra i grävningruta VII:11.

2) Flintkniv — eller såg (5428:131) funnen i "blodröd" sand på 50–60 cm djup i grävningruta IV:13.

3) Fem flintspetsar (5428:616–620) funna tillsammans under kulturlagret i en grop fylld av "blodröd sand" i ruta XI–XII:10.

Från Häyrynmäki föreligger vidare 18 lerkärlsbitar (5428:372 och 721) hittade i två grupper om nio skärvor var i liknande "blodröd sand" i rutorna VII:41 resp. XII:41. Det är tänkbart att man uppbevarat ockra i kärlen och att de icke betecknar gravfynd. Under nr 5620:485 har vidare katalogiserats rödockra från ruta XXIV:104 där ockerfläcken låg på 60–100 cm djup. Sannolik datering: typisk kamkeramik.

Nikeli, Kymi sn

På Nikeli boplats i Kymi socken har i ruta C:1 påträffats en oval ockerfläck, som låg under kulturlagret i ren sand. Fläcken mätte 208 × 50 cm och var orienterad i nord-sydlig riktning. I dess södra ända var ockerskiktet 14 cm, i den norra ändan 5 cm tjockt. Ungefär i fläckens mitt fanns ett 20 × 20 cm stort område där ockrans mäktighet var hela 25 cm. Ockerfläcken låg 60 cm under markytan. Omedelbart ovanför det av ockra färgade området hittades ett retuscherat flintspån (15197:43).

Keramiken tillhör i huvudsak stilskede II:1.

Jönsas, Helsinge sn

Vid grävningar på Jönsas boplats i Kårböle by i Helsinge sn, påträffades tre fornlämningar som kunde karakteriseras som ockergravar (LUHO 1965 s. 26).

1) I ruta D:2, delvis i D:1 framgrävdes ett 150 cm långt och 60–70 cm brett område innehållande rödockra. Fläcken var orienterad i N–S riktning och dess form var snarast rektangulär. Ockerfläcken var hela 54 cm tjock och sträckte sig

ned till 69 cm djup under markytan. Djupt i dess norra och smalare ända, påträffades en oval slät sten (15484:28).

2) I ruta E:1 iakttogs genast under humuslagret två ockerfläckar som förenades på 86 cm djup och upphörde 92 cm under markytan. I fläcken hade, liksom i grav 1, legat en slät sten.

3) På gränsen mellan rutorna F:1 och F:2 framkom en 50 cm lång och 30 cm hög sten, på vars bägge sidor iakttogs rödockra. Stenen låg blott 7 cm under jordytan. I ruta F:2 föregicks ockerlagret av en sotfläck. Ockerskiktet vidtog i den västra ändan på 25 cm djup, i den lägre ned belägna östra ändan först på 68 cm djup. Ockerlagret fortsatte in under den stora stenen och nådde här sin största mäktighet, eller 83 cm. På fornlämningens botten avtecknade sig ockerfläckarna som två skilda områden som tillsammans mätte 150 cm i längd. Bredden uppgick till 60–70 cm. I fläcken påträffades liksom i de två föregående fornlämningarna, släta stenar. Av dessa låg en i ockerfläckens NE ända och fem nära den stora stenen i dess SW ända.

I grävningsberättelsen nämns, att dylika släta stenar ej påträffades i övriga delar av grävningsområdet. Boplatsen har förmodats vara förkeramisk (LUHO 1965 s. 31).

Pispa, Kokemäki sn

De närmaste motsvarigheterna, även geografiskt sett, till gravarna av typ A i Kolmhaara, finner man bland de år 1960 upptäckta gravarna på Pispa boplats i Kokemäki sn, undersökta och publicerade av Luho (LUHO 1961, s. 5 ff.). För undvikande av missförstånd och sammanblandning med Kolmhaara-gravarna, rubriceras gravarna från Pispa i det följande PI–PXXI.

I sin artikel förtecknar Luho 20 gravar. Av dessa låg sju i bostadsgropar, sex i det övriga kulturlagret och sju utanför detsamma. I två fall, P X och P XIX, var jordlagren dock så omrörda, att det är omöjligt att avgöra om dessa lämningar härstammar från en eller flere gravar. Som säkra gravar torde följande kunna anses: P I–IX, XI–XVIII och XX–XXI. Av dessa låg P I, P IX, P XIV, P XVII och P XVIII orienterade i nord-sydlig riktning, grav P XX i NE–SW och grav P V i NW–SE medan de övriga gravarnas orientering inte kunde fastställas. Den avgjort vanligaste orienteringen är alltså N–S.

Gravarnas form varierar mellan oval, elliptisk, halvmånform, päronform och cirkelrund, allt

sannolikt beroende på huru stor del av den döde som täckts med ockra. De runda ockerfläckarna är minst, P XI med en diameter av 30 cm, P XIII med 20 cm, medan de ovala fläckarna är störst. Av de sistnämnda mätte grav P I 215×100 cm, P IX 200×90 cm, P XVII 290×110 cm och P XVIII 210×80 cm. De ovala gravarna är alla alltså mer än manslånga. Luho anser dock, att gravgropen ursprungligen har varit mindre och att rödockran i Kokemäki har haft benägenheten att färga av sig både uppåt och åt sidorna och att en av orsakerna till detta kan ha varit yt- och grundvattnets inverkan.

Av de 19 som ockergravar betecknade forn-lämningarna i Pispä, var 13 fyndtomma. Det rikaste inventariet gav grav P XIV, som innehöll 4 flintspetsar, en flintskrapa, 13 avslag av flinta och 2 kvartsavslag (LUHO 1961 s. 24—25, fig. 15—16). I grav P XVI hittades två skrapor av bergart, ett handbryne och ett flintavslag (LUHO 1961 fig. 17) medan de övriga fyndförande gravarna P V, P VII, P IX och P XVIII innehöll endast ett föremål per grav (LUHO 1961 fig. 13). I två av gravarna, P I och P XIV, hittades i ockerskiktet två små sandstensskivor, som kan tänkas ha utgjort underlag, ”paletter”, för beredning av ockra och som sådana ha hört till gravgodset.

Gravarna på Pispä i Kokemäki har av Luho daterats till den äldre typiska kamkeramikens tid. Bland krukskärvorna från bopplatsen finns även några skärvor båtyskeramik. Luho anser att bopplatsen ej varit kontinuerligt bebodd, utan att man återvänt dit upprepade gånger. Härpå tyder framförallt hårdarna som ligger på olika djup och som stundom överlagrar varandra. Sannolikt har även gravarna tillkommit under en längre tidsrymd.

Pitkämäki, Lapua sn

I en av grävningsrutorna på Pitkämäki bopplats i Lapua sn iakttogs en c:a 200 cm lång och 75 cm bred fläck, som genom sin färg skilde sig från det omgivande kulturlagret. Fläcken var orienterad i riktning NW—SE och i dess SE ända, påträffades en fläck rödockra. Ett i samma grävningsruta hittat bumerangformat bärnstensmycke (13563:1021; avb. hos HUURRE 1958 fig. 4 d) kan ej påvisas ha haft något samband med forn-lämningen. Fornlämningen utgör sannolikt en grav i vilken blott den dödes huvud täckts med ockra. Bopplatsens keramik tillhör stilskede II:2 och III:1.

Evijärvi sn

En flintspets (9032) funnen på landsvägen i Evijärvi sn bland sand som körts från någon av

öarna Hauta-, Kettu- eller Ruumissaari, bär tydliga spår av rödockra och torde härstamma från en ockergrav ehuru närmare fyndomständigheter icke är kända.

Haavistonharju, Kuortane sn

Vid Luhos grävningar år 1963 på Haavistonharju bopplats i Kuortane by av Kuortane sn, påträffades en tydlig ockerfläck i grävningsruta XIV:14. Den var 180×90 cm stor och orienterad i E—W riktning. Före grävningen hade en del av bopplatsens ytskikt avröjts med röjningstraktor och en del av ockran hade spritts ut över ett område som kan antagas vara större än fläckens ursprungliga yta. I fläckens östra och västra ända fanns på gränsen till ren sand, en c:a 20×20 cm stor sten och en liknande sten låg dessutom i fläckens SW hörn. I den västra ändan var ockerskiktet 20 cm tjockt, i den östra ännu tjockare. Nära den västra ändan påträffades en fyndkoncentration av fem slagskärvor av kvarts, som låg i en liten hög (16163:62). Kvartsavslag och föremål av kvarts förekom mycket sparsamt i de omkringliggande rutorna. Ockra iakttogs inte i bopplatsens övriga delar. Fläcken torde kunna betraktas som en grav. Bopplatsen saknar keramik och kan genom sin höjd över havet dateras till förkeramisk tid.

Pitkäsaari, Vihanti sn

Ett obearbetat stycke bärnsten (3759:43; 4278:3) från Pitkäsaari bopplats i Vihanti socken har hittats i en ockerfläck. Sådana fläckar förekom även i andra delar av bopplatsen (APPELGREN-KIVALO 1908 s. 26 och 40) och kan tänkas representera gravar. Bopplatsens keramik tillhör stilskede II:1.

Kariaho, Kiuruvesi sn

År 1949 påträffades på Kariaho hemmans mark i Kiuruvesi sn en stor flintspets och en flintkniv (12508:1—2; EDGREN 1959 s. 20). Föremålen hade legat i en ockerfläck, som av Meinander vilken besökte fyndplatsen, ansågs ha haft en utsträckning av åtminstone 1 m^2 . Ockerskiktet låg på 50 cm djup. En stor slagskärva av eruptiv bergart (12508:3) kan tänkas ha hört till graven.

År 1960 undersökte Luho två nya ockergravar i Kariaho. Den ena graven var fyndtom och låg på 4 m avstånd från den ovannämnda graven.

Omkring 9 m SE om den fyndtomma graven framgrävdes en tredje, på vars botten fanns en 100 cm lång och 50 cm bred ockerfläck, som var orienterad i riktning WNW—ESE. Från ockerskiktet härstammar sju ovala skifferhängen (LUHO 1961 fig. 19). Den lilla mängd keramik som till-

varatagits på den i grund förstörda boplatsen, tillhör stilske II:1.

Hammaslahti, Pyhäselkä sn

Vid Meinanders grävningar år 1961 på Hammaslahti boplat i Pyhäselkä sn påträffades på område III en hyddbotten samt en ockergrav som synbarligen låg genast utanför dess vägg. Graven kom till synes på 30 cm djup under markytan som en starkt röd fläck. Fläcken var 150 cm lång och av formen att döma kan den döda ha legat i sovställning med huvudet i söder och ansiktet vänt mot öster. Ockrans mäktighet uppgick till 10 cm och ungefär i fläckens centrum påträffades en välbevarad stenysa (15339:105) som stod i 45° lutning med eggen uppåt. Boplatsens keramik tillhör stilske II:1.

Sätös, Kuusjärvi sn

Vid Meinanders grävningar år 1965 på Sätös boplat i Kuusjärvi socken, framkom åtminstone fyra ockergravar som innehöll bl. a. bärnstensmycken, flintföremål och metkroksskaft av skiffer. Gravarna var delvis belägna i hyddbottnar och kan dateras till den äldre typiska kamkeramikens tid.

Kellolaisten tuli II, Suomussalmi sn

Vid Huurres grävningar på Kellolaisten tuli II framgrävdes fyra fornlämningar som kan karakteriseras som gravar, nämligen:

1) I ruta M3, en oval ockerfläck uppblandad med sot. Fläcken var nedgrävd till steril sand under kulturlagret och 100 cm lång, 50 cm bred och 20 cm tjock. Några fynd påträffades ej.

2) I rutorna Q:5—6 en 150 × 100 cm stor ockerfläck som var nedgrävd till orörd sand. Fläcken var oval och 30 cm tjock. Den sluttade svagt mot den ena ändan och låg 10 cm under en eldstad. Fyndtom.

3) I ruta S5 en avrundat rektangulär ockerfläck med en tjocklek av 5—10 cm och orienterad i riktning N—S. I fläckens norra ända framkom ett klart avgränsat, 30 × 20 cm stort och 8 cm tjockt område med gul sand. På den gula fläckens östra sida påträffades på 5 cm avstånd från varandra:

en tväreggad yxa av skiffer (14831:1581)

en skifferkniv med vinkelböjt skaft (14831:1582).

4) I rutorna T—U7 en 50 × 50 cm stor och 20 cm tjock diffus ockerfläck, ställvis klarare röd, ställvis svagare färgad. Fläcken låg c:a 40 cm under en i rutorna befintlig stenläggning. Fynd påträffades ej.

Åtminstone den fyndförande fornlämningen 3, men sannolikt även de övriga ockerfläckarna, torde kunna betraktas som ockergravar.

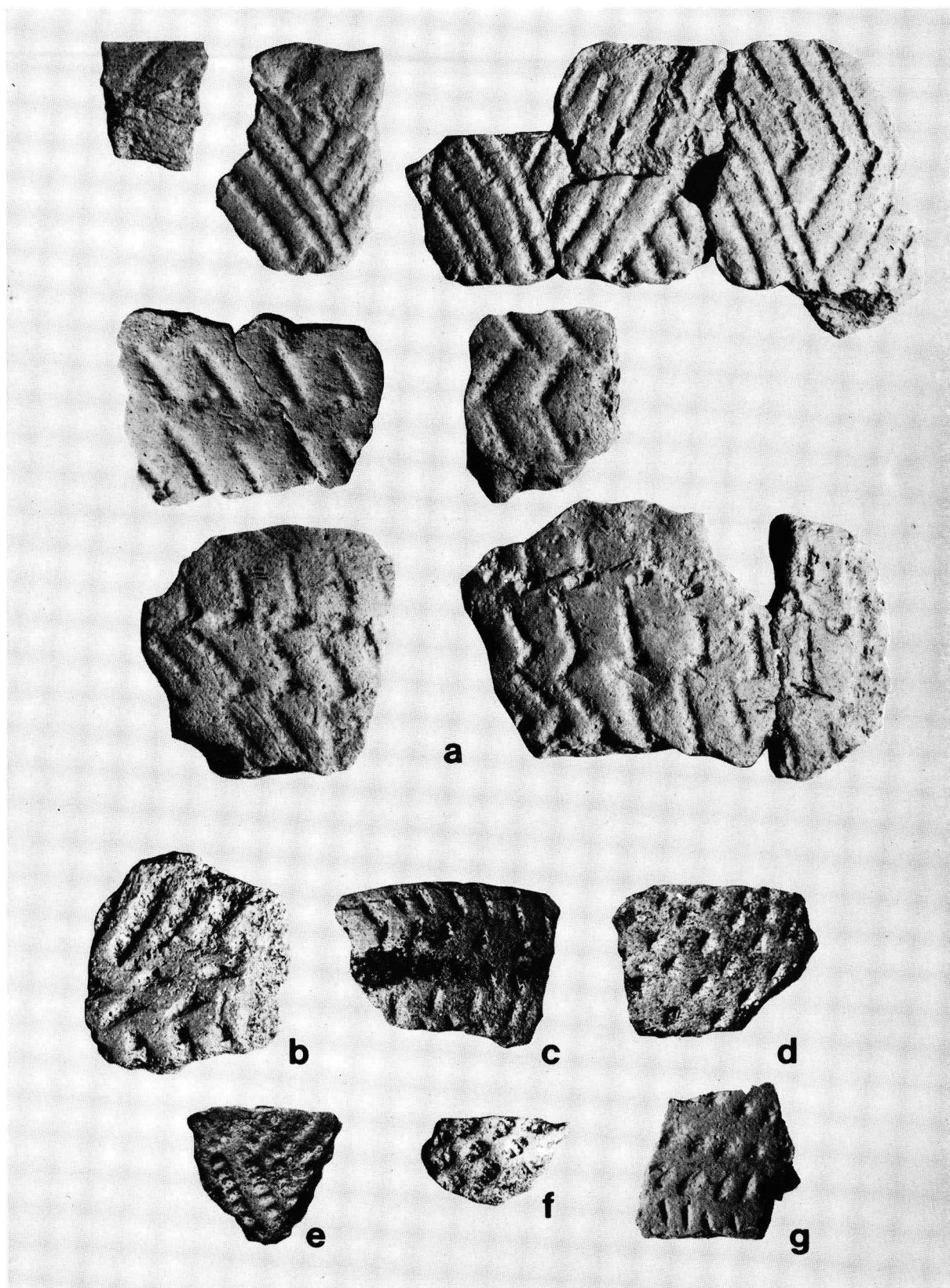
Från boplatsen härstammar flere slag av keramik (HUURRE 1958) och det är icke klart huru gravarna skall dateras. De torde dock vara yngre än Finlands övriga ockergravar.

Bilaga 2.

DIATOMÉ-ANALYSER AV KERAMIK FRÅN KOLMHAARA OCH
NUMMENHARJU

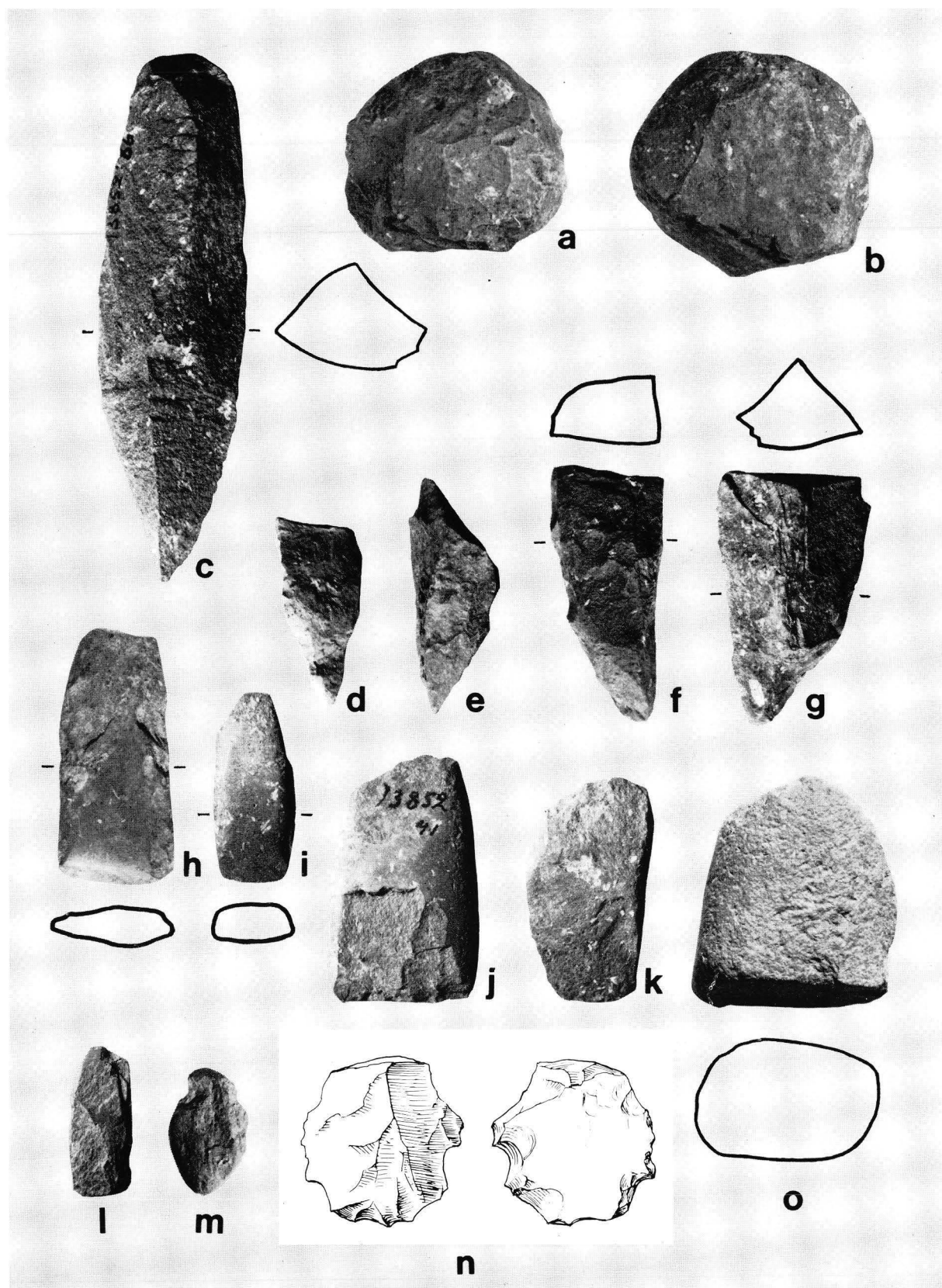
1. Jäkärä-keramik, Kolmhaara, omr. V (11873:18).
Mycket få diatoméer, hela. *Melosira* sp. 6 st, *Melosira granulata* var. *augustissima* 2 st och *Eunotia pectinalis* var. *ventralis* 1 st. Sannolikt vanlig sötvattensflora.
2. Jäkärä-keramik, Kolmhaara, omr. VI (15512:90).
Några fragment av *Fragilaria* sp.
3. Jäkärä-keramik, Kolmhaara, ströfynd (12827:1).
Ett fragment av *Melosira* sp.
4. Typisk kamkeramik, Kolmhaara, omr. III (13943:15).
I huvudsak fragmentariska diatoméer, främst *Melosira* sp., speciellt *Melosira italica* var. *valida*, *Cyclotella comta* 2 st, *Stephanodiscus astra* 1 st, samt fragment av följande släkten: *Surirella* sp., *Nitzschia* sp. och *Eunotia* sp. Vanlig småvattensflora.
5. Jäkärä-keramik, Nummenharju (16735:35).
Ett fragment av *Eunotia* sp.
6. Jäkärä-keramik, Nummenharju (16735:192).
1 st *Pinnularia* sp.

PLANCHER

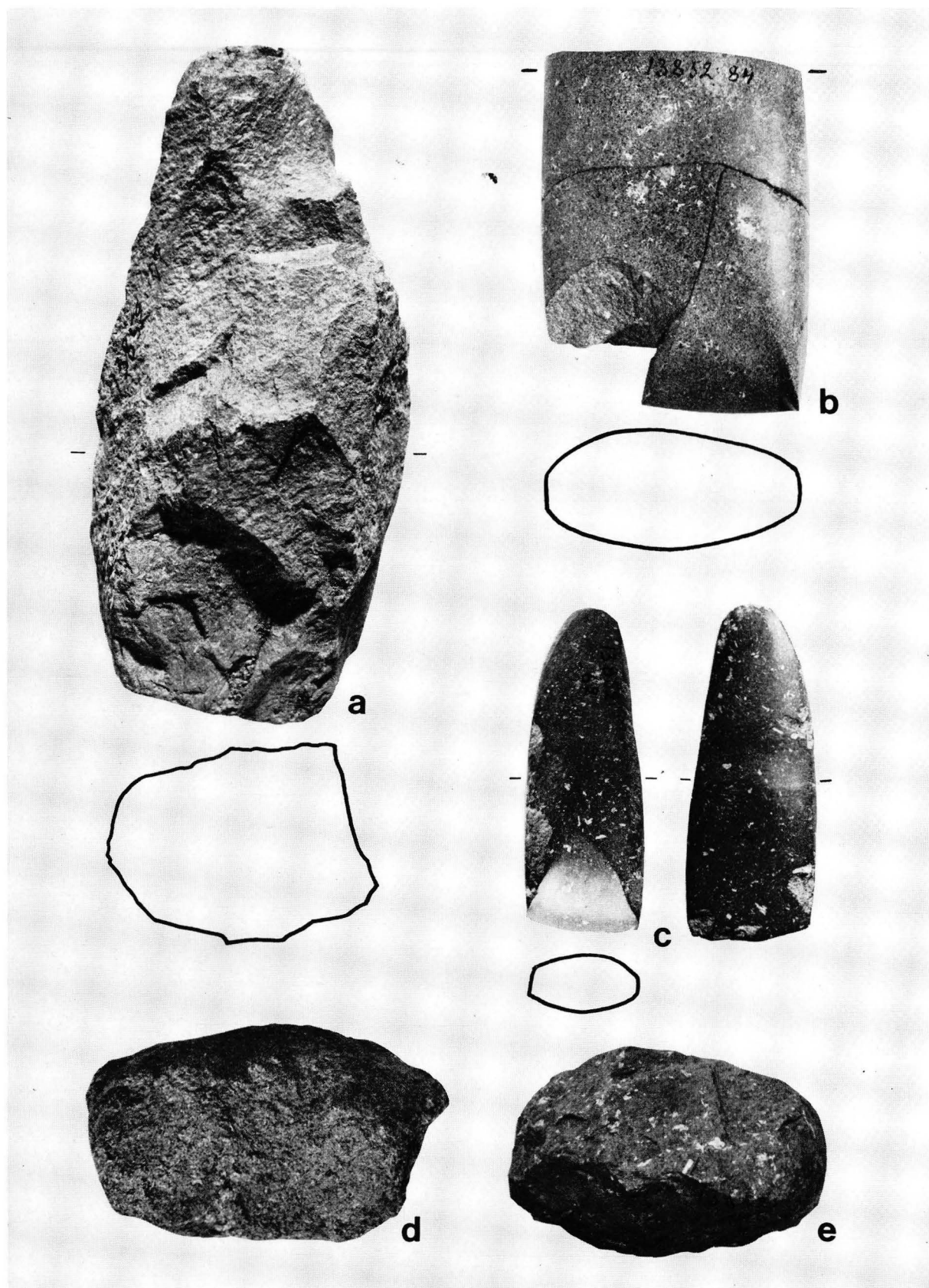
KOLMHAARA, område I.

a—13852:72, 78. b—13852:103. c—13852:90. d—13852:90. e—13852:14. f—13852:103. g—13852:72.
Skala 2:3.

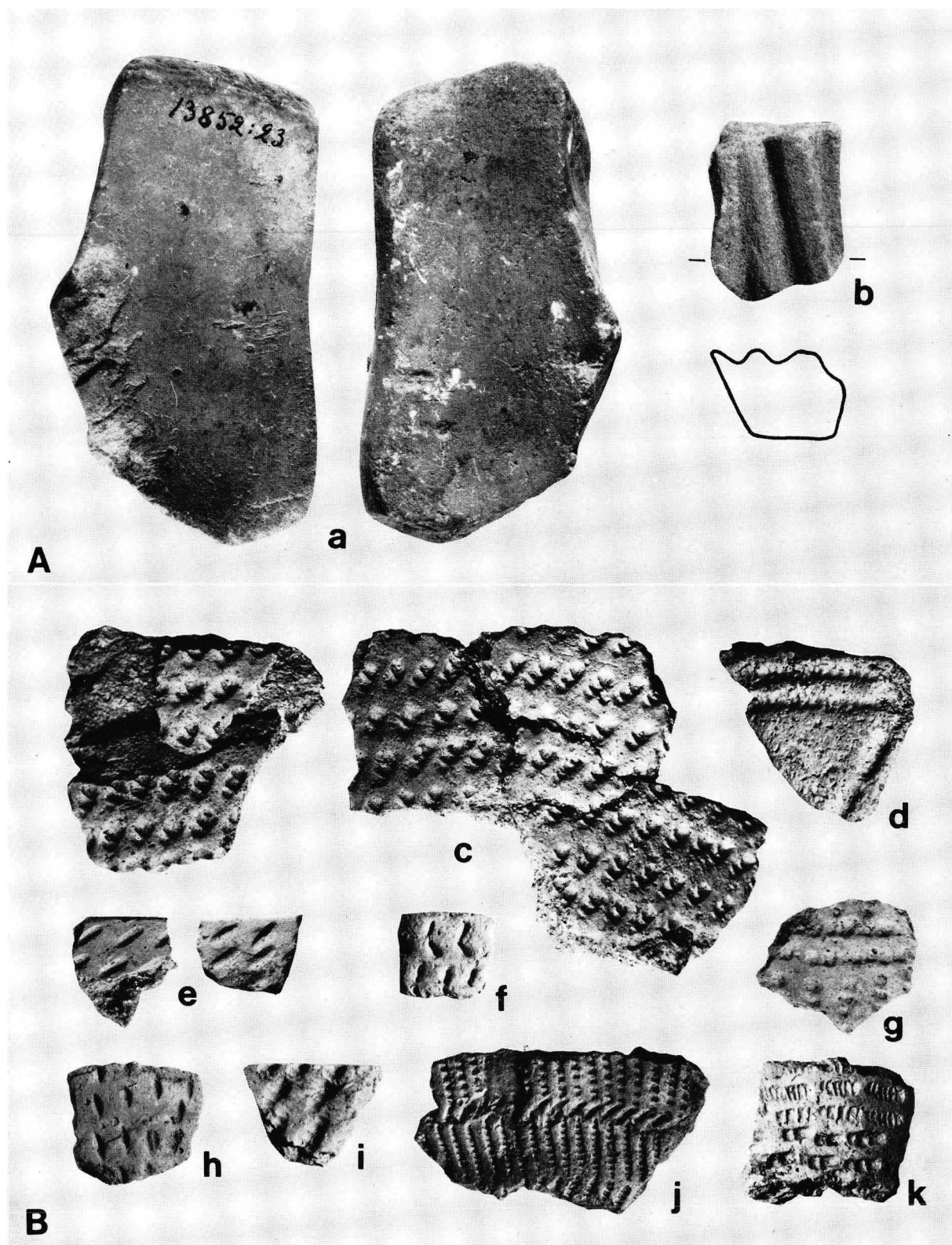
KOLMHAARA, område I.

a—13852:16. b—13852:115. c—13852:86. d—13852:4. e—13852:82. f—13852:82. g—13852:24. h—13852:31. i—13852:40. j—13852:41. k—13852:82. l—13852:52. m—13852:60. n—13852:19. o—13852:97. Skala 2:3.

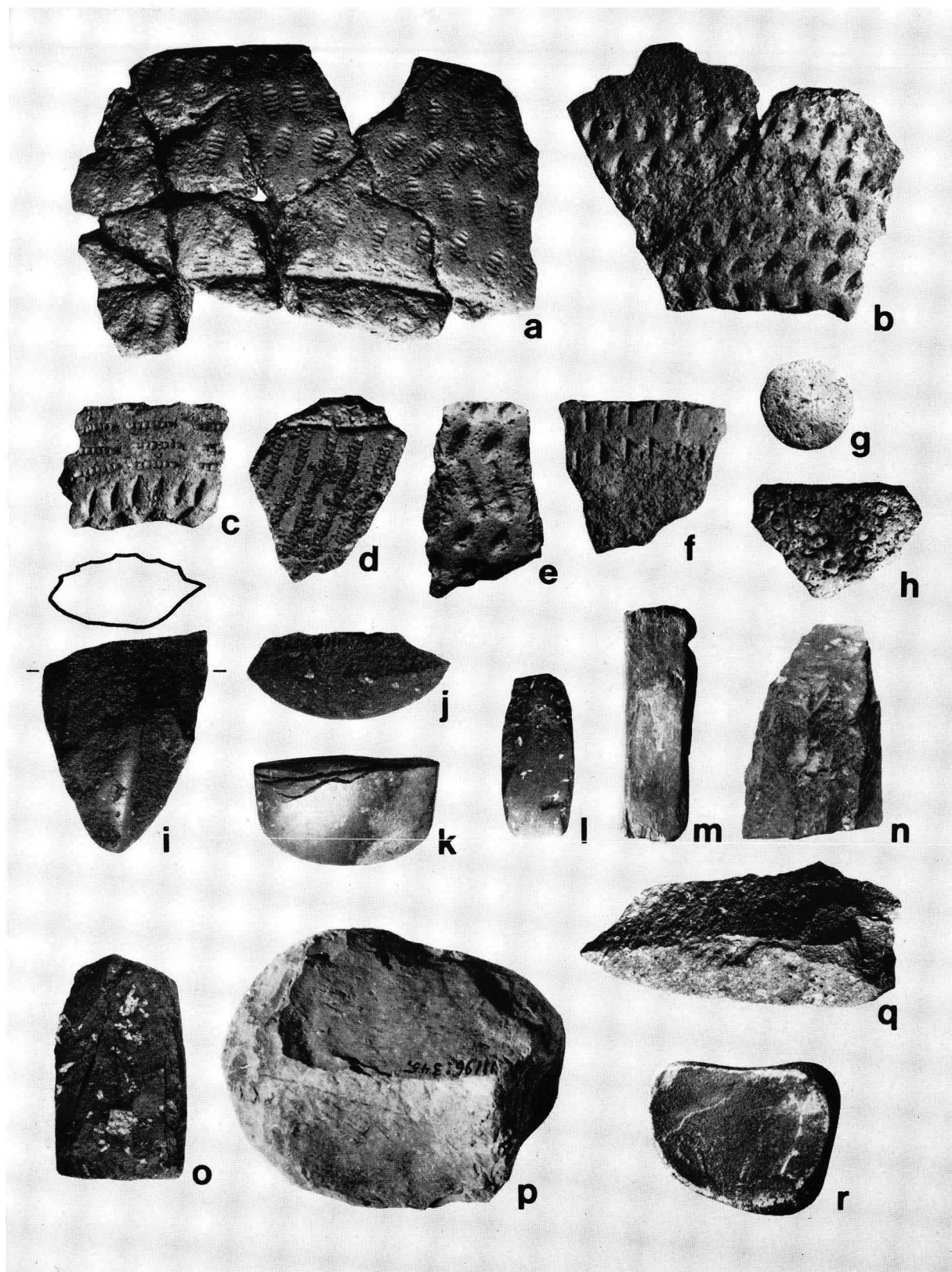
KOLMHAARA, område I.

a—13852:107. b—13852:84. c—13852:62. d—13852:115. e—13852:115. Skala 2:3.

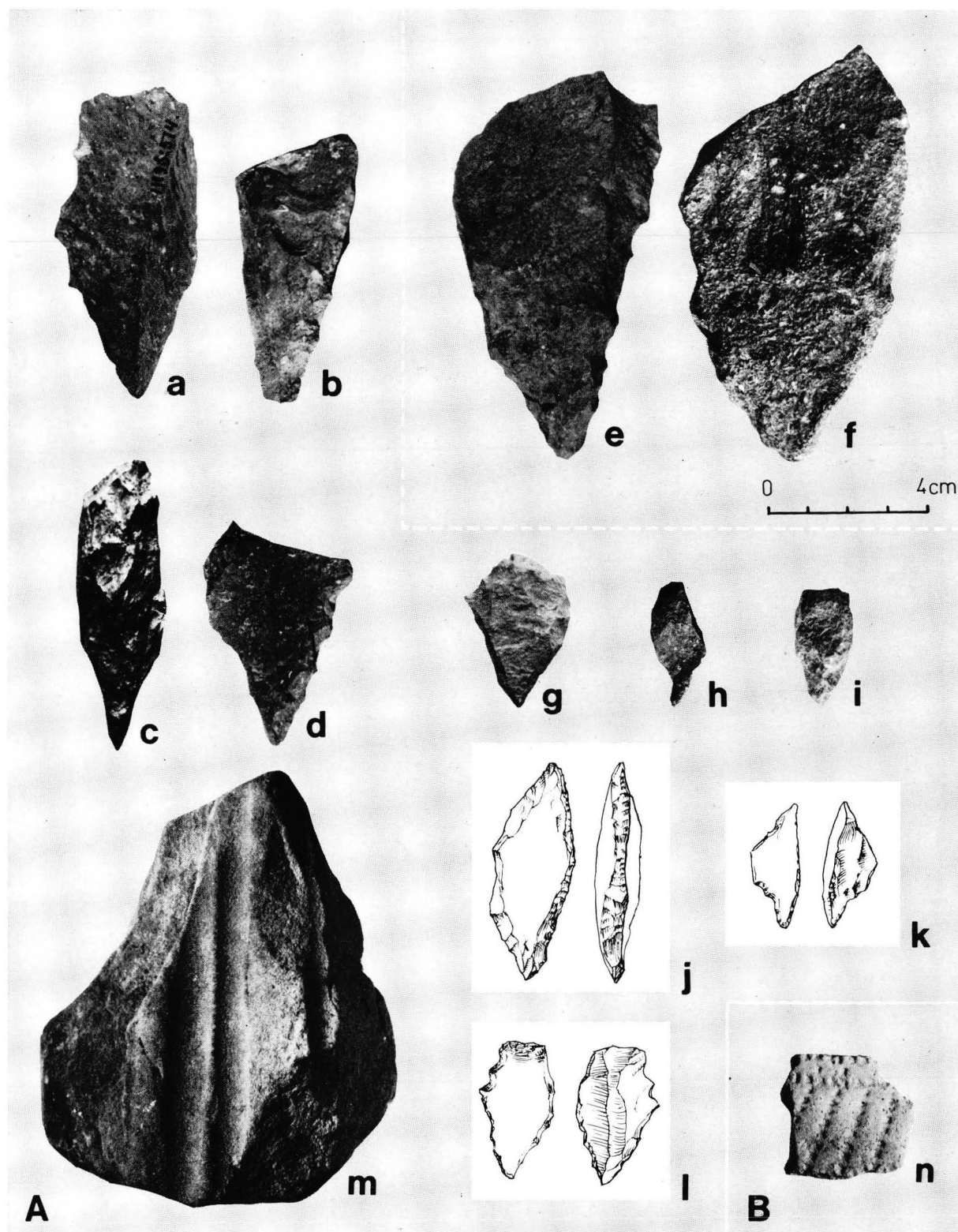
KOLMHAARA, A-område I, B-område II.

a—13852:23. b—13852:108. c—11196:638. d—11196:113. e—11196:420, 423. f—11196:478. g—11196:817.
h—11196:802. i—11196:809. j—11196:868. k—11196:809. Skala 2:3.

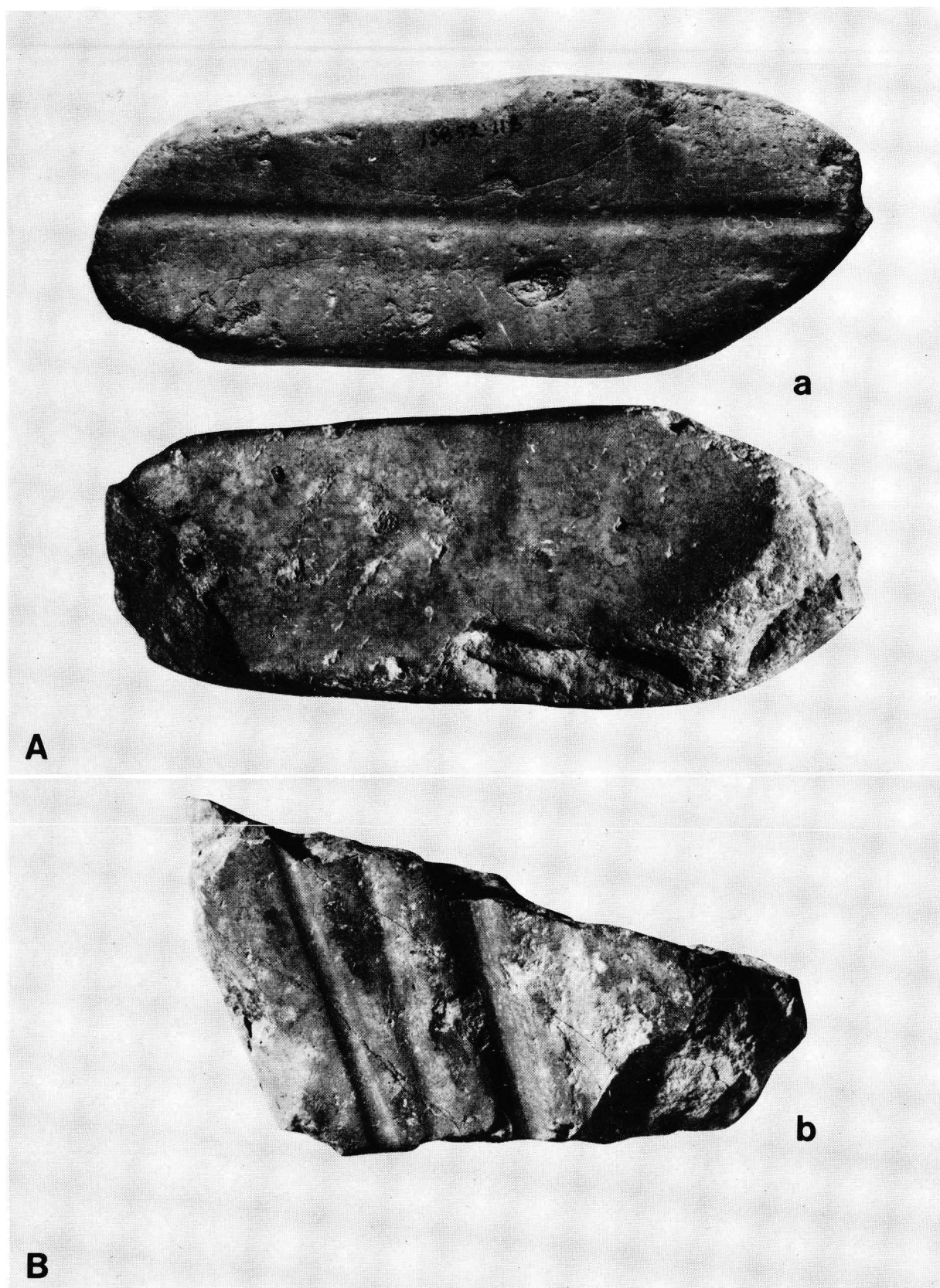
KOLMHAARA, område II.

a—11196:649. b—11196:314. c—11196:314. d—11196:522. e—11196:144. f—11196:144. g—11196:829.
h—11196:291. i—11196:2. j—11196:592. k—11196:831. l—11196:590. m—11196:282. n—11196:632.
o—11196:318. p—11196:345. q—11196:396. r—11196:313. Skala 2:3.

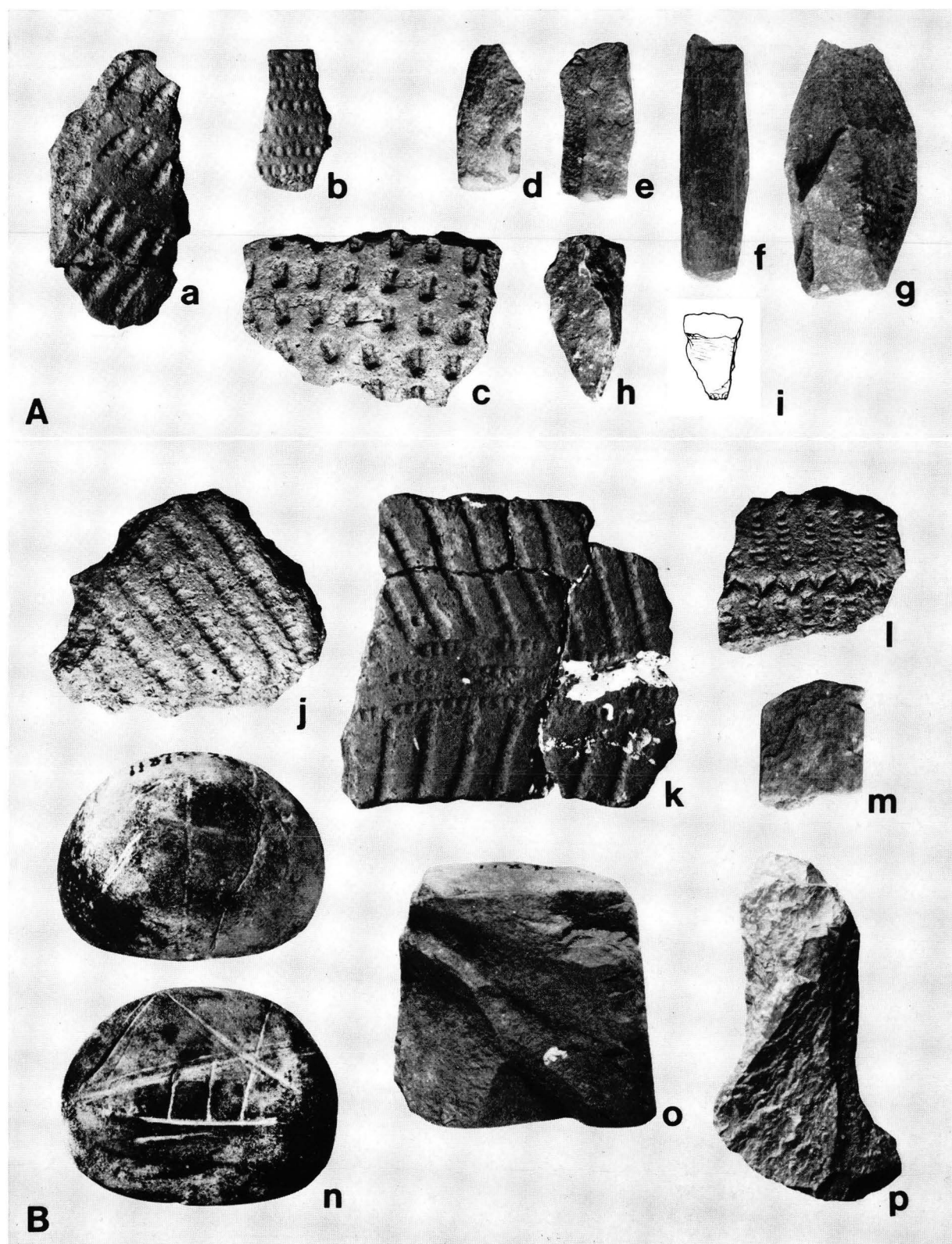
KOLMHAARA, A-område II, B-område III.

a—11196:514. b—11196:428. c—11196:168. d—11196:456. e—11196:51. f—11196:861. g—11196:9.
h—11196:597. i—11196:297. j—11196:18. k—11196:860. l—11196:33. m—11196:41. n—13943:42. Skala
a—d, g—n 2:3, e—f 2:1.

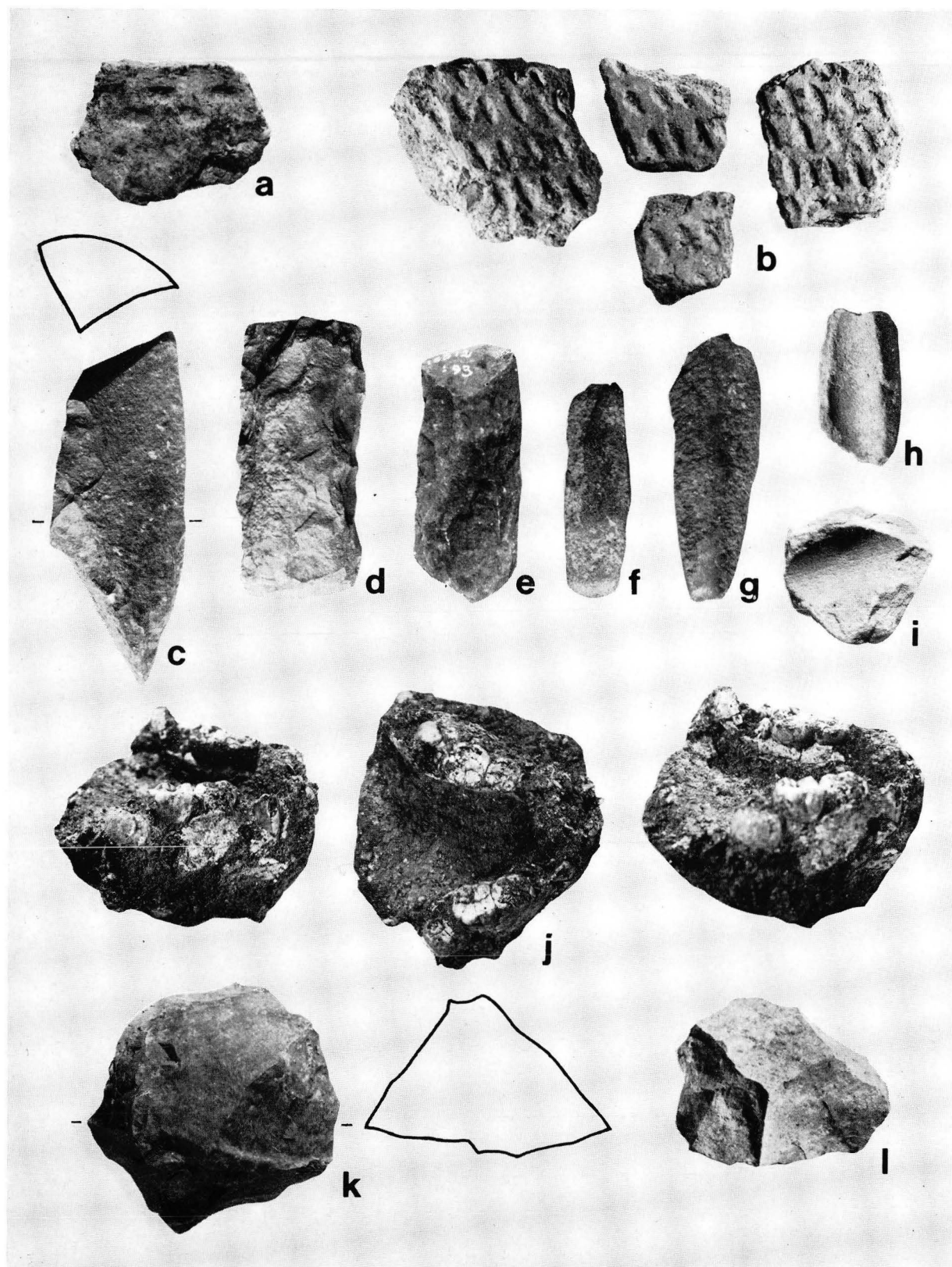
KOLMHAARA, A-område I, B-område IV.

a--13852:118. b--11872:208. Skala 1:2.

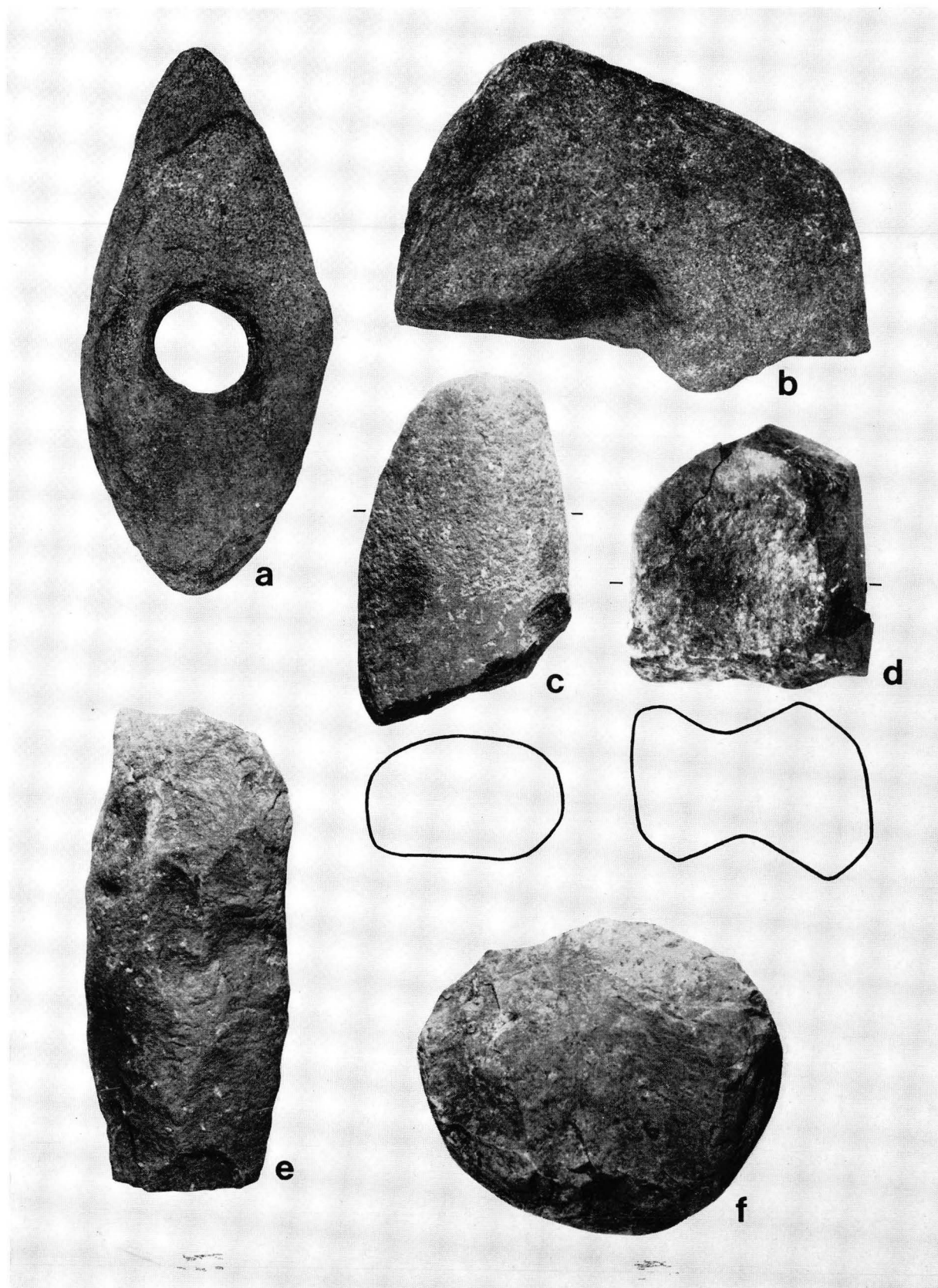
KOLMHAARA, A-område IV, B-område V.

a—11872:154. b—11872:76. c—11872:139. d—11872:129. e—11872:95. f—11872:1. g—11872:173. h—11872:130. i—11872:86. j—11873:15. k—11873:17. l—11873:9. m—11873:35. n—11873:28. o—11873:47. p—11873:42. Skala 2:3.

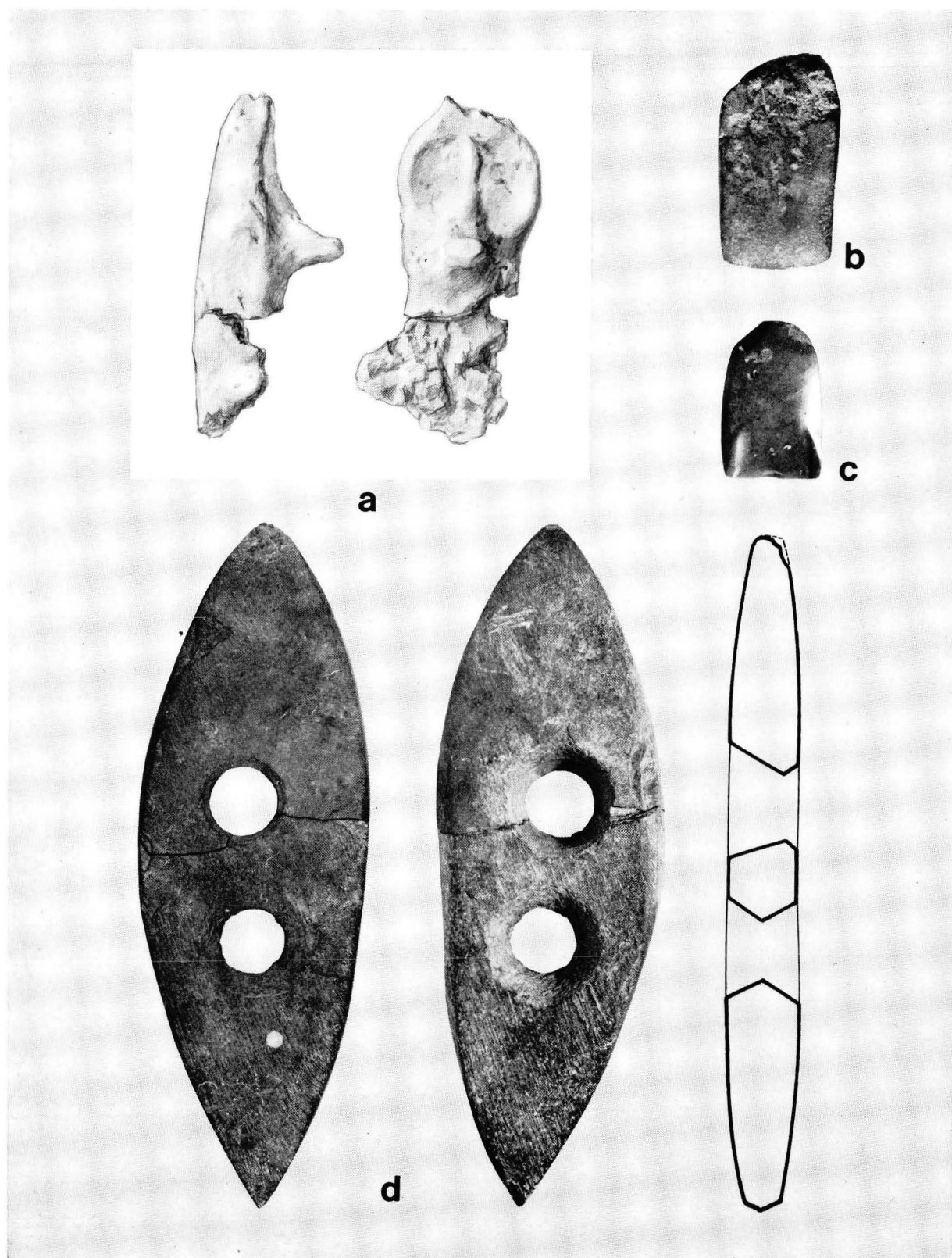
KOLMHAARA, område VI.

a—15512:90. b—15512:59. c—15512:12. d—14898:74. e—15512:93. f—15512:78. g—15512:49. h—15512:32. i—15512:103. j—14898:81. k—16077:228. l—16077:229. Skala 2:3.

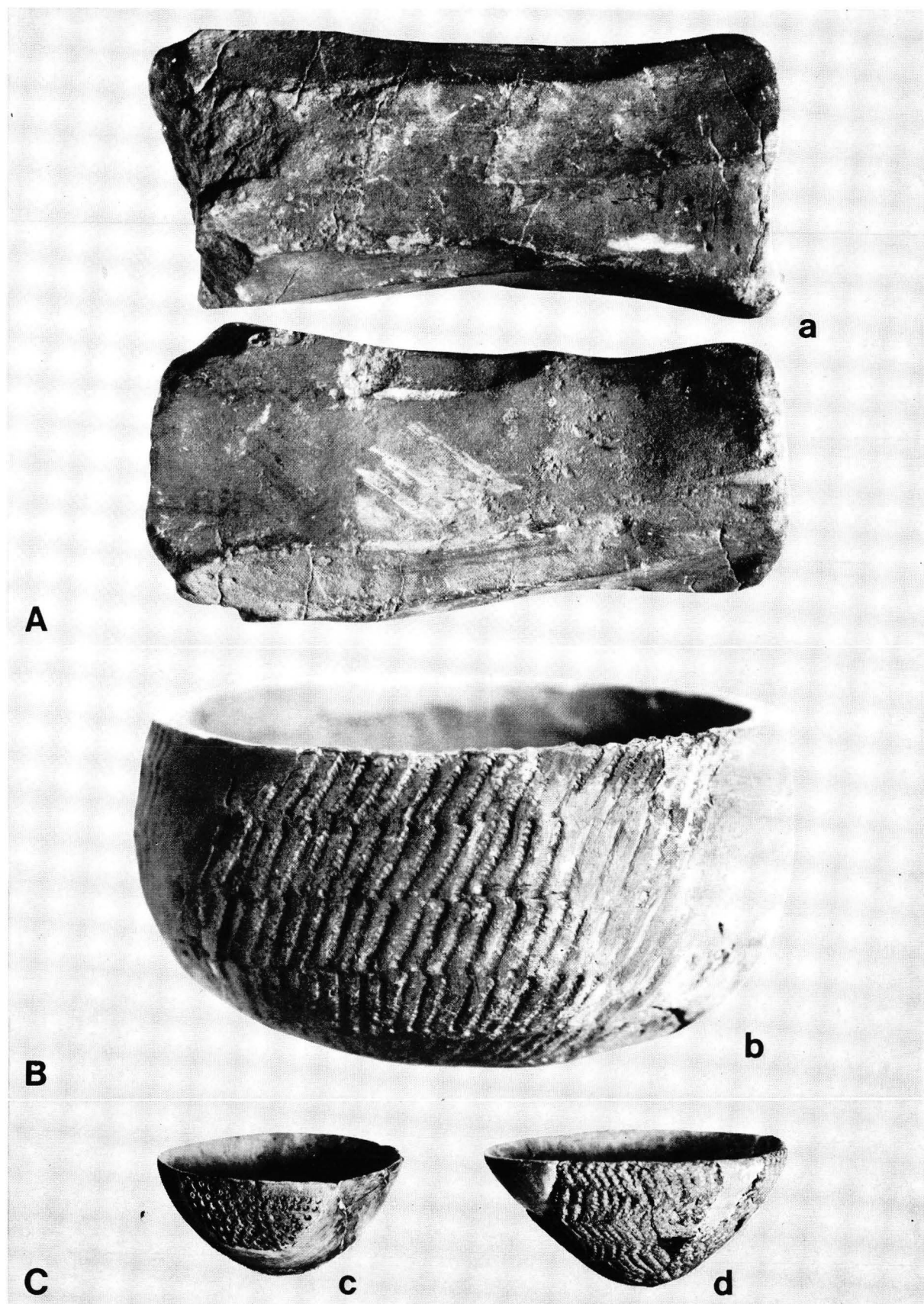
KOLMHAARA, område VI.

a—15512:36. b—15512:84. c—14898:69. d—16077:243. e—15512:70. f—16077:245. Skala 2:3.

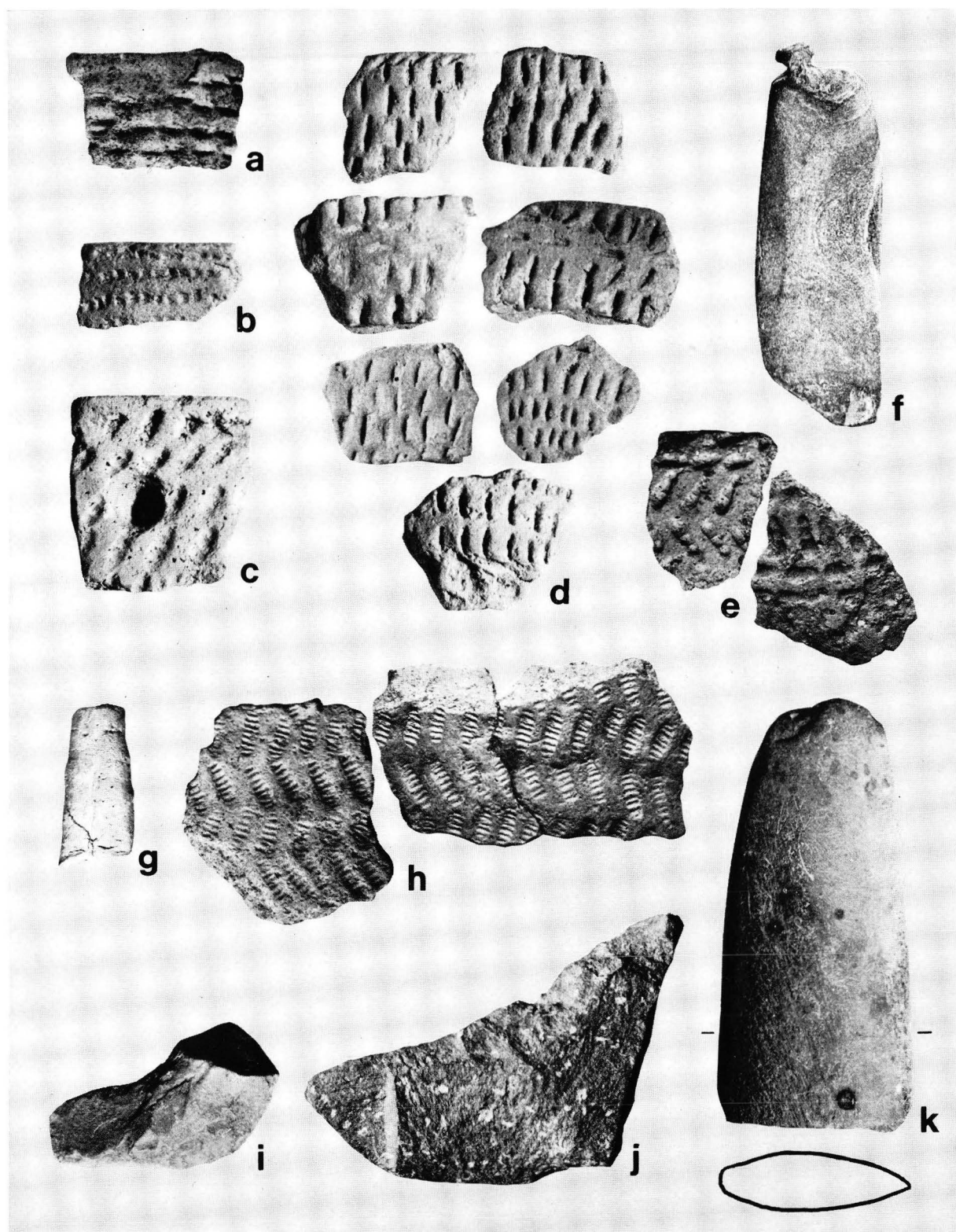
KOLMHAARA, Munasaari.

a—15512:194. b—15512:154. c—15512:126. d—15512:121, 132. Skala 2:3.

KOLMHAARA, A-ströfynd, B-område III, C-område II.

a—14670:2. b—13943:33. c—11196:539. d—11196:538. Skala a 1:2, b c:a 4:5, c—d c:a 1:3.

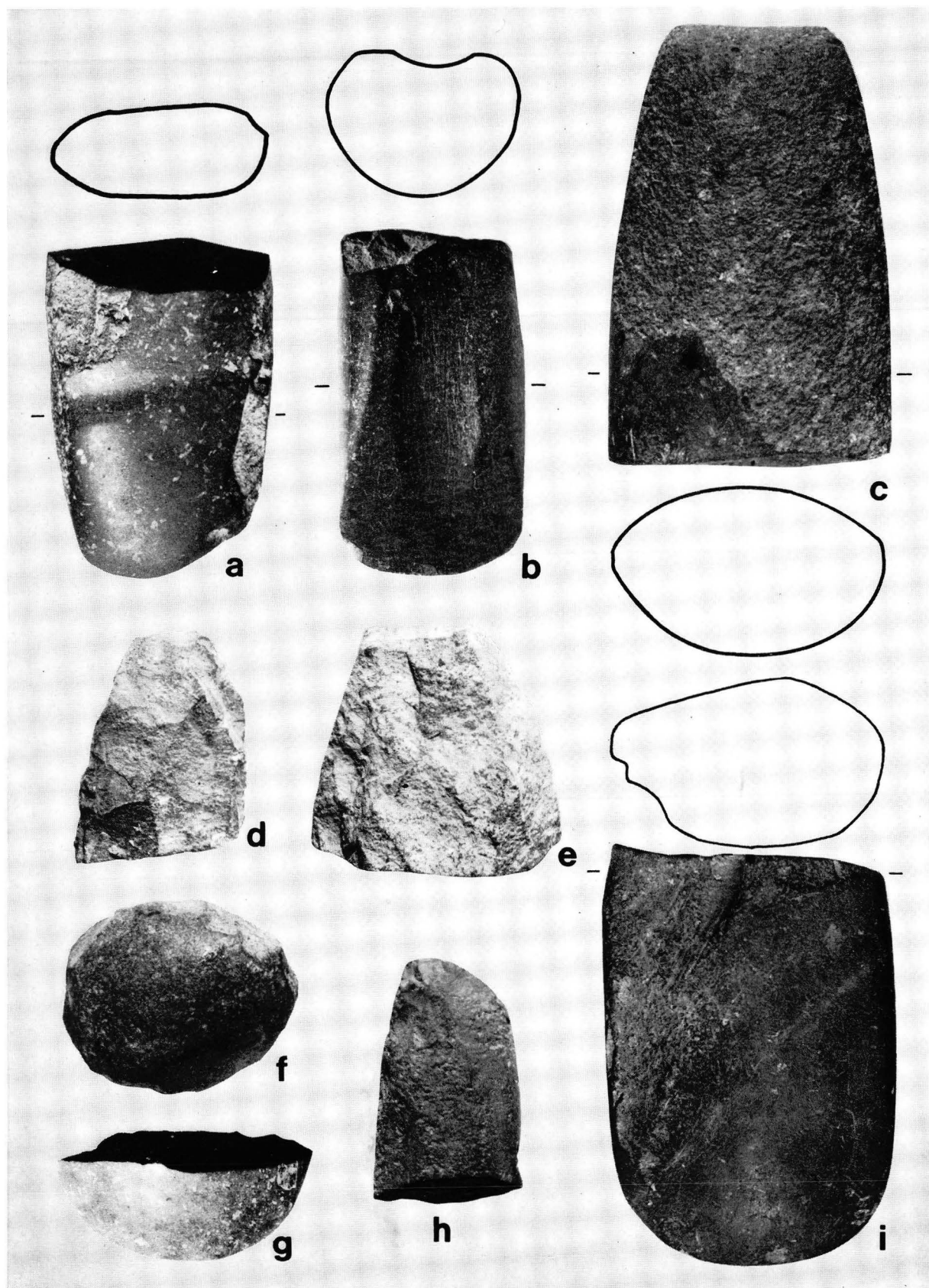
KOLMHAARA, ströfynd.

a—15218:271. b—14670:27. c—14670:21. d—16077:296. e—12827:1. f—16887. g—14742. h—12827:1.
i—12827:4. j—14670:10. k—13852:189. Skala 2:3.

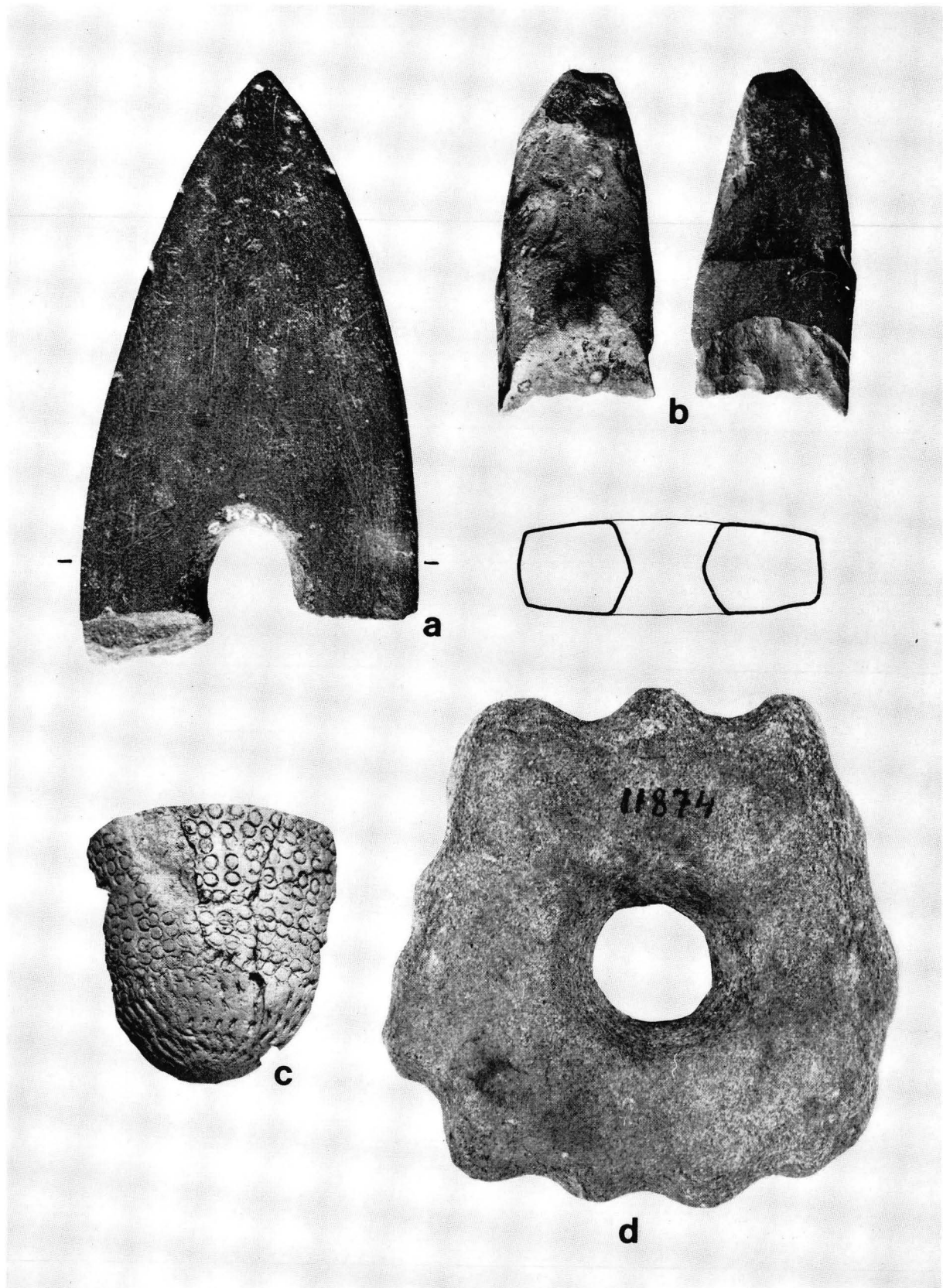
KOLMHAARA, ströfynd.

14670:32—33. Skala 2:3.

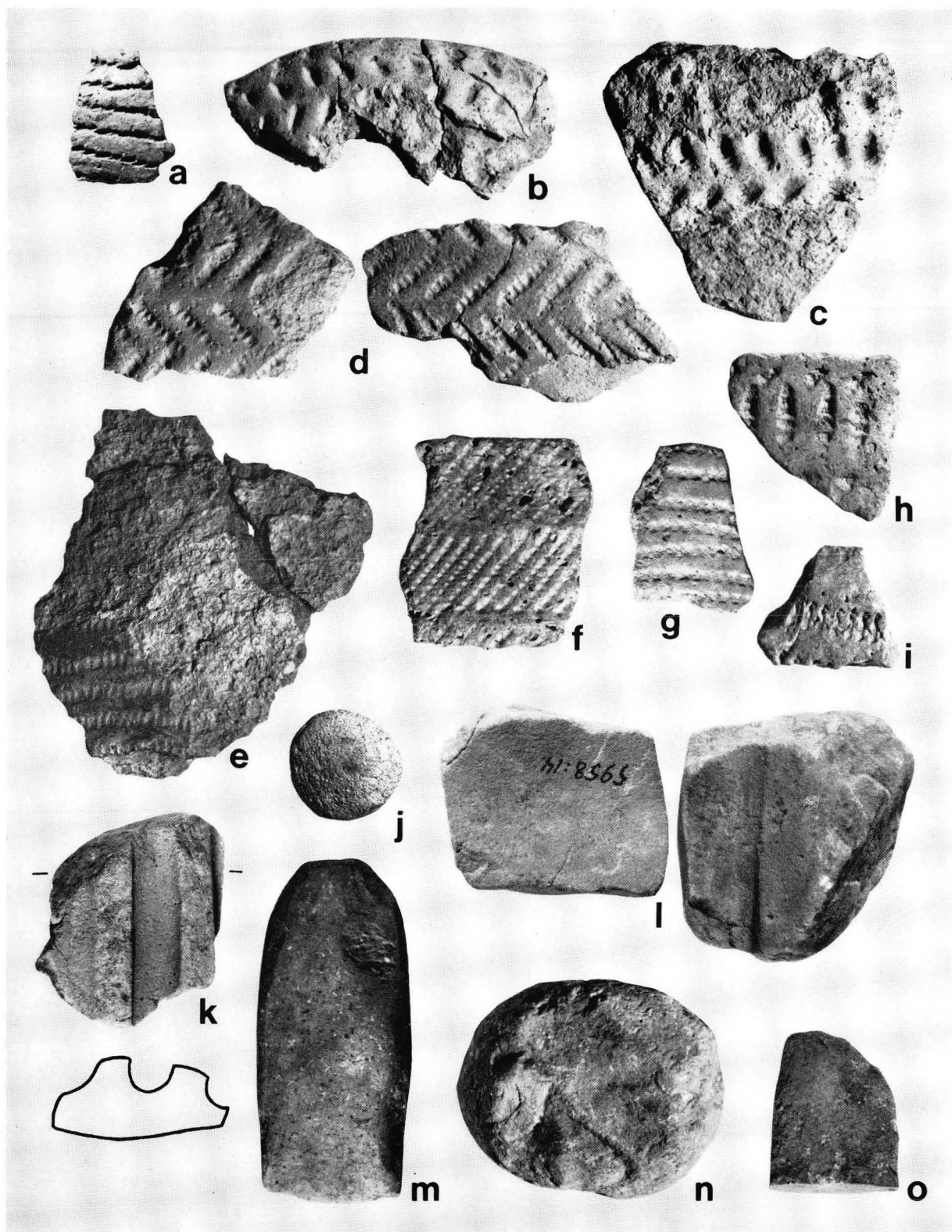
KOLMHAARA, ströfynd.

a—14670:1. b—13852:188. c—10837:1. d—14670:13. e—14670:11. f—14670:9. g—15218:261. h—16525.
i—13637:1. Skala 2:3.

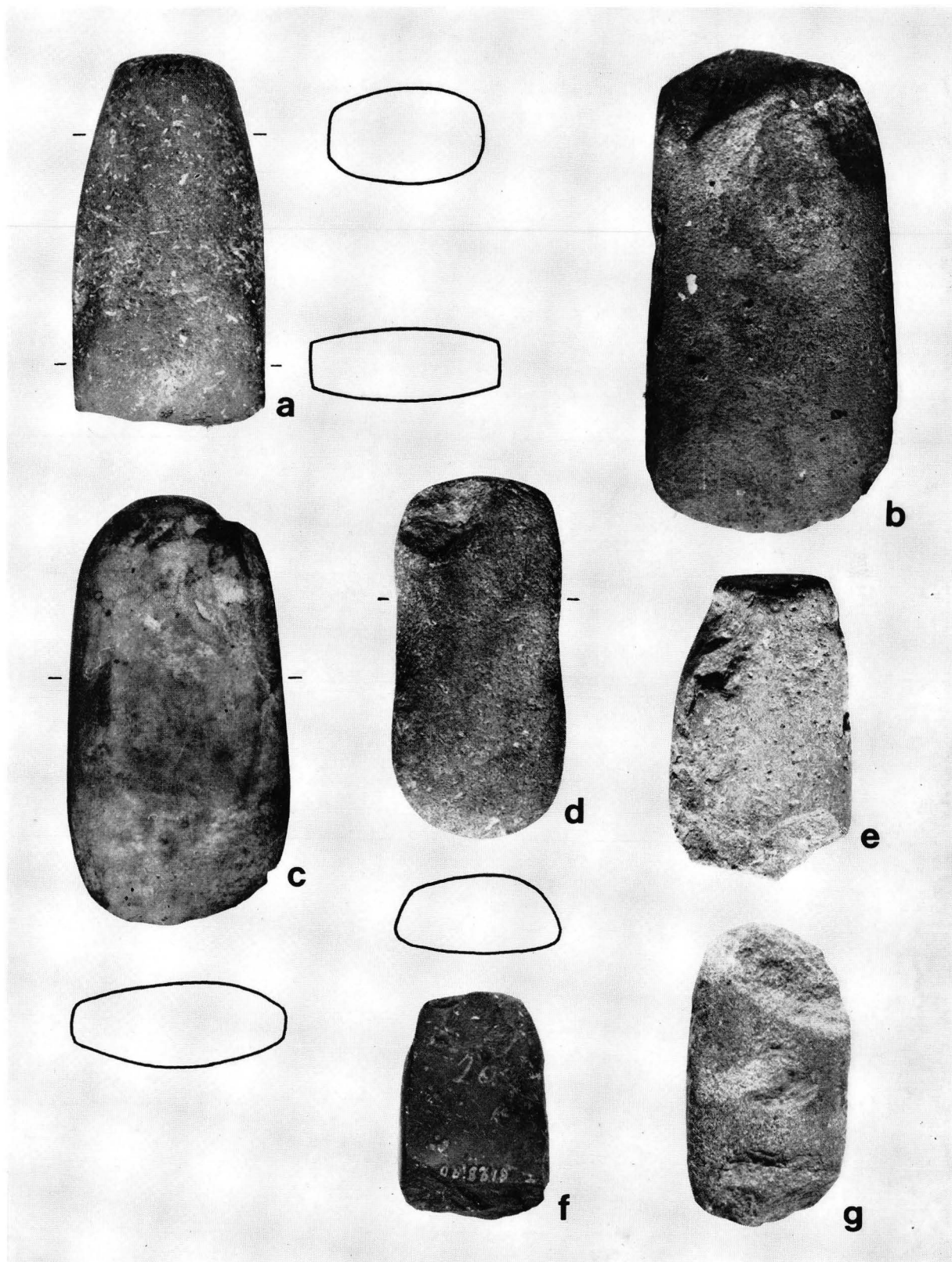
KOLMHAARA, ströfynd.

a—13643. b—14947. c—15116. d—11874. Skala 2:3.

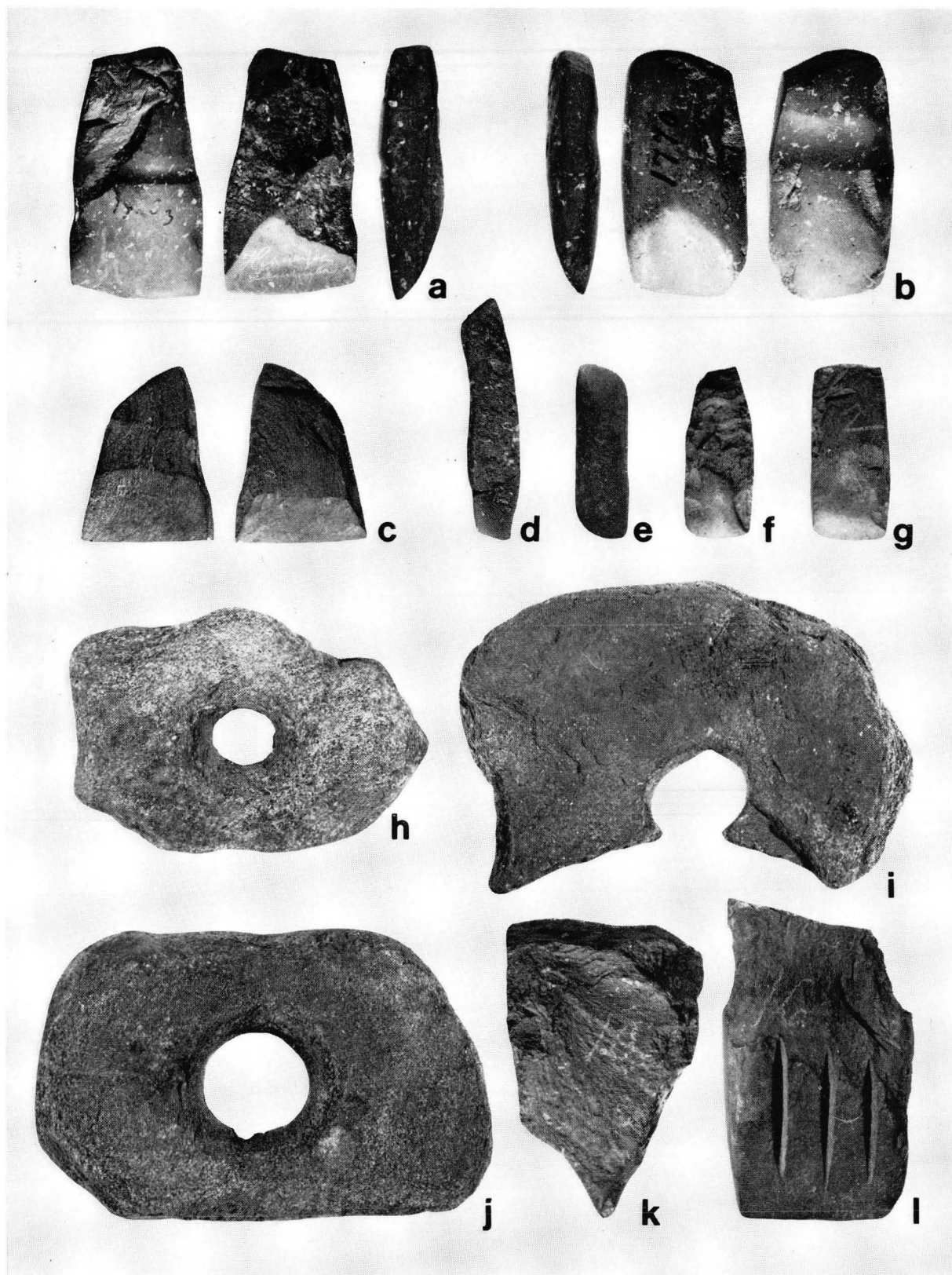
LAMMILA.

a—6128:29. b—6128:47. c—6128:32. d—6128:47. e—6128:48. f—6128:29. g—6128:47. h—6134:13. i—6134:18. j—6134:17. k—6134:5. l—5958:14. m—6134:6. n—6128:11. o—6128:25. Skala 2:3.

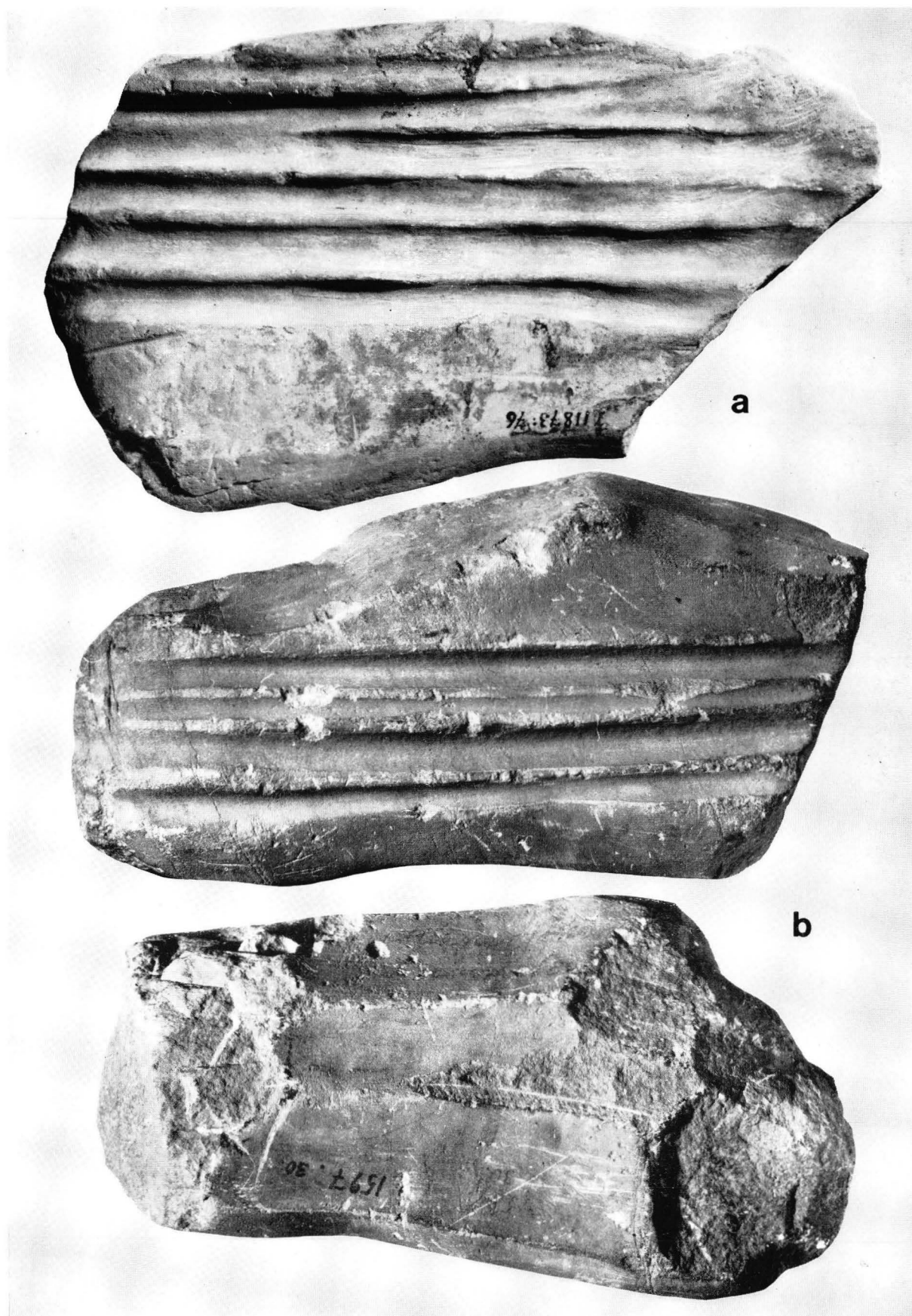
LAMMILA.

a—6422:1. b—5958:16. c—6422:2. d—6134:7. e—5958:17. f—6128:20. g—6134:13. Skala 2:3.

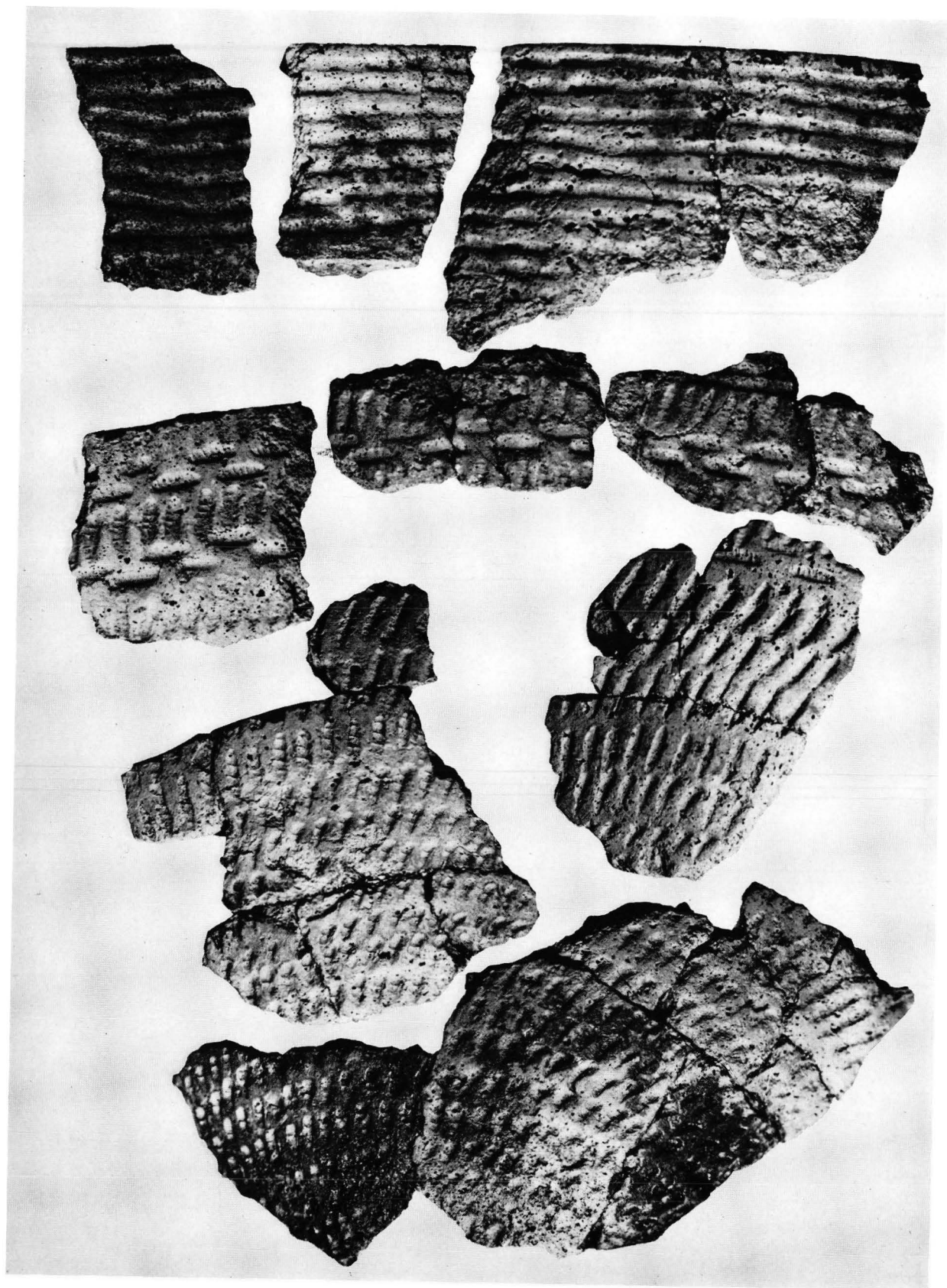
LAMMILA.

a—RM. 1720:3. b—RM. 1770. c—11197:8. d—5958:3. e—RM. 2815. f—10072. g—6128:2. h—6128:7. i—6134:3. j—6134:2. k—6128:10. l—6128:16. Skala 2:3.

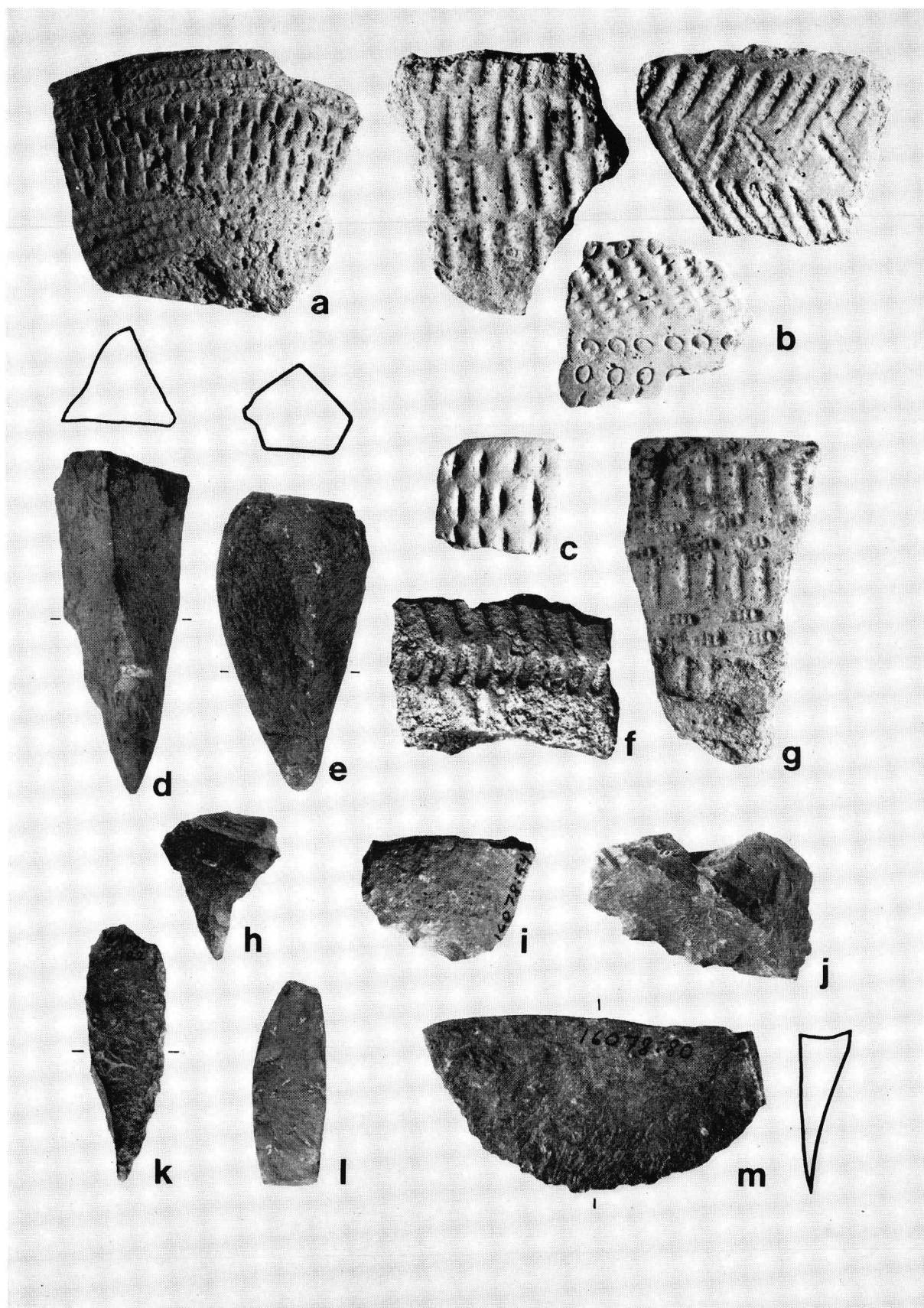
LAMMILA.

a—11873:76. b—RM. 1597:30. Skala 1:2.

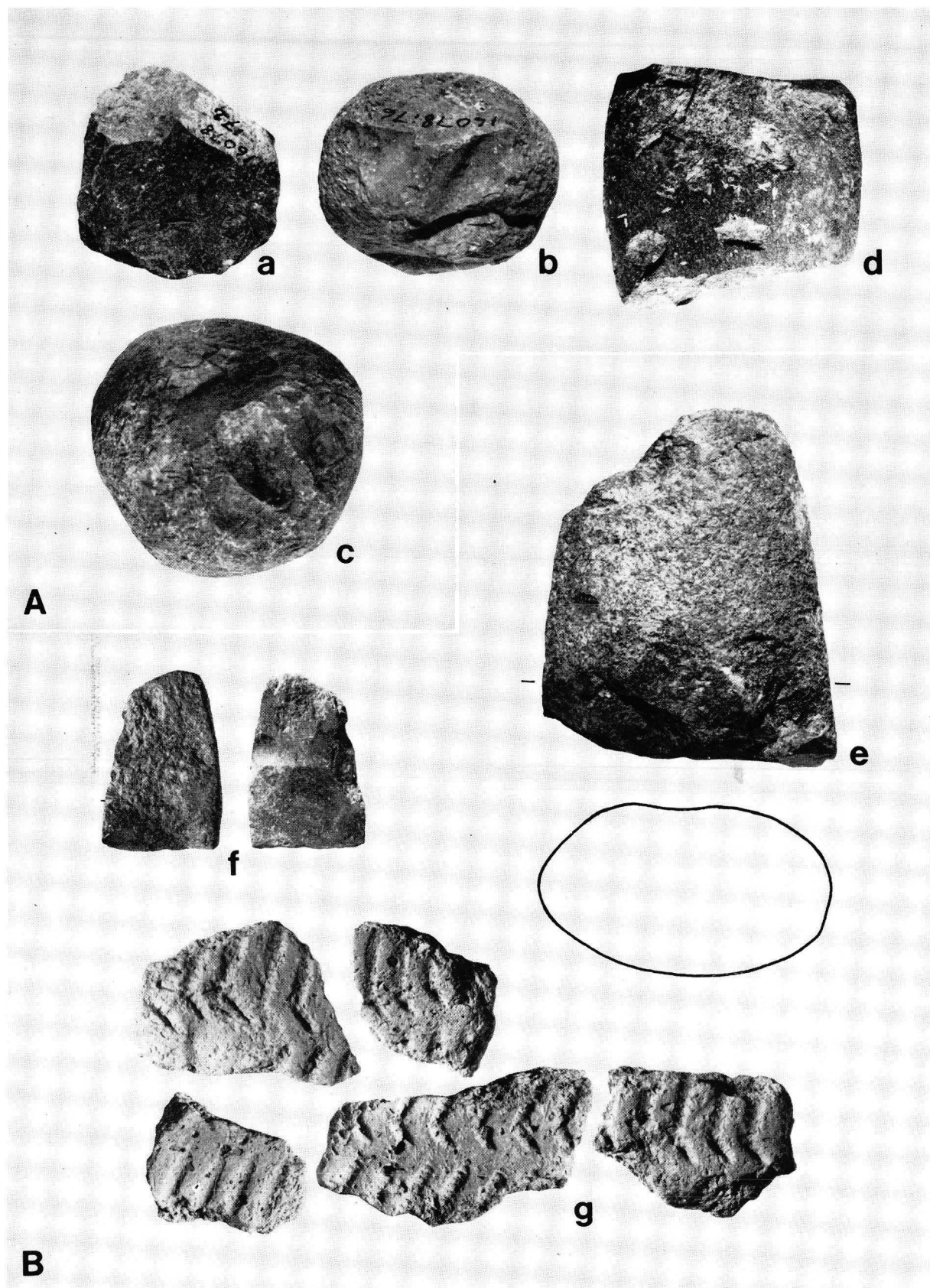
AISTI.

15133:5. Skala 2:3.

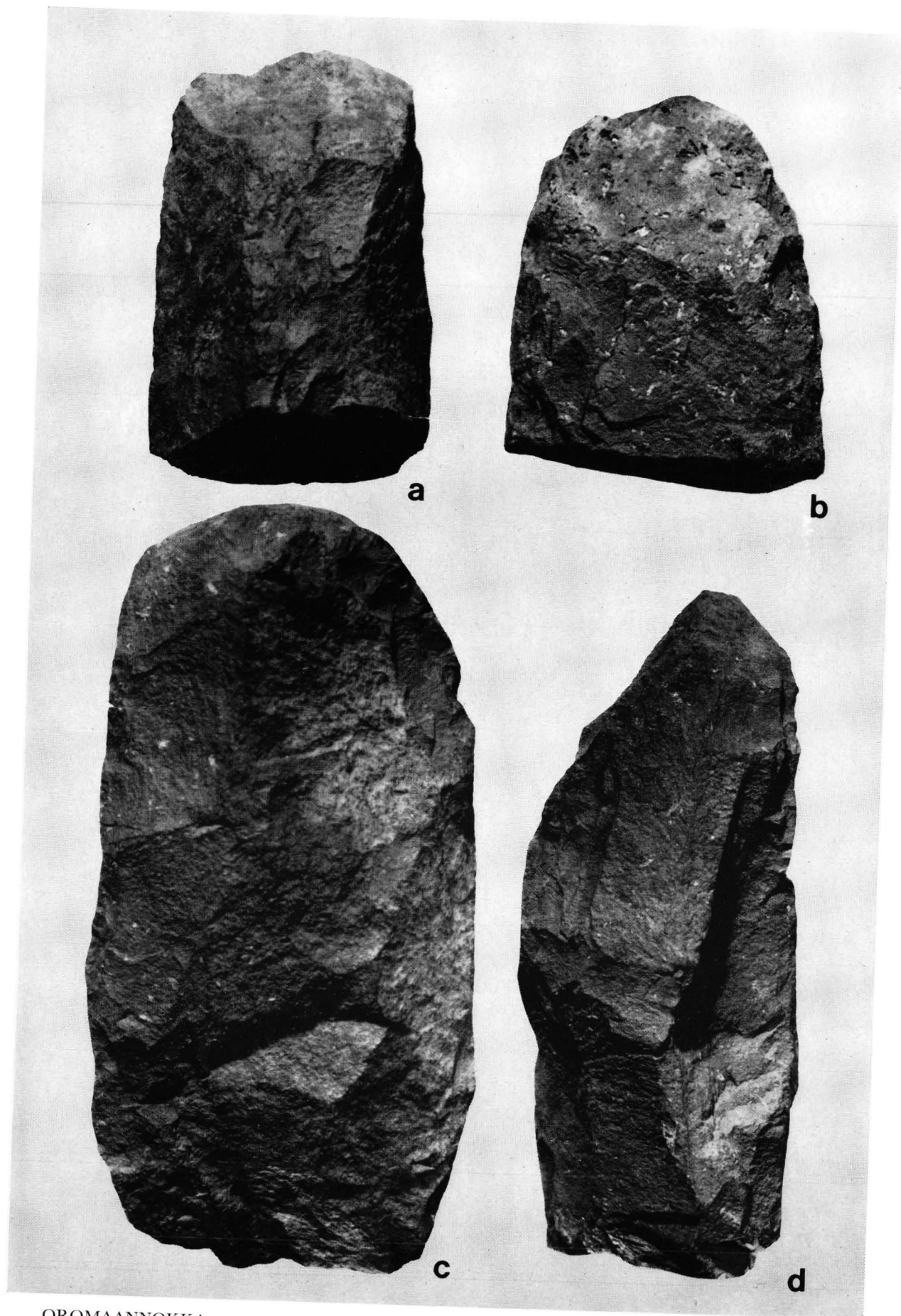
AISTL.

a—15133:5. b—16429:62. c—16429:56. d—15133:14. e—15133:16. f—15511:42. g—16078:55. h—15133:28.
 i—16078:54. j—16078:11. k—16429:122. l—15133:13. m—16078:80. Skala 2:3.

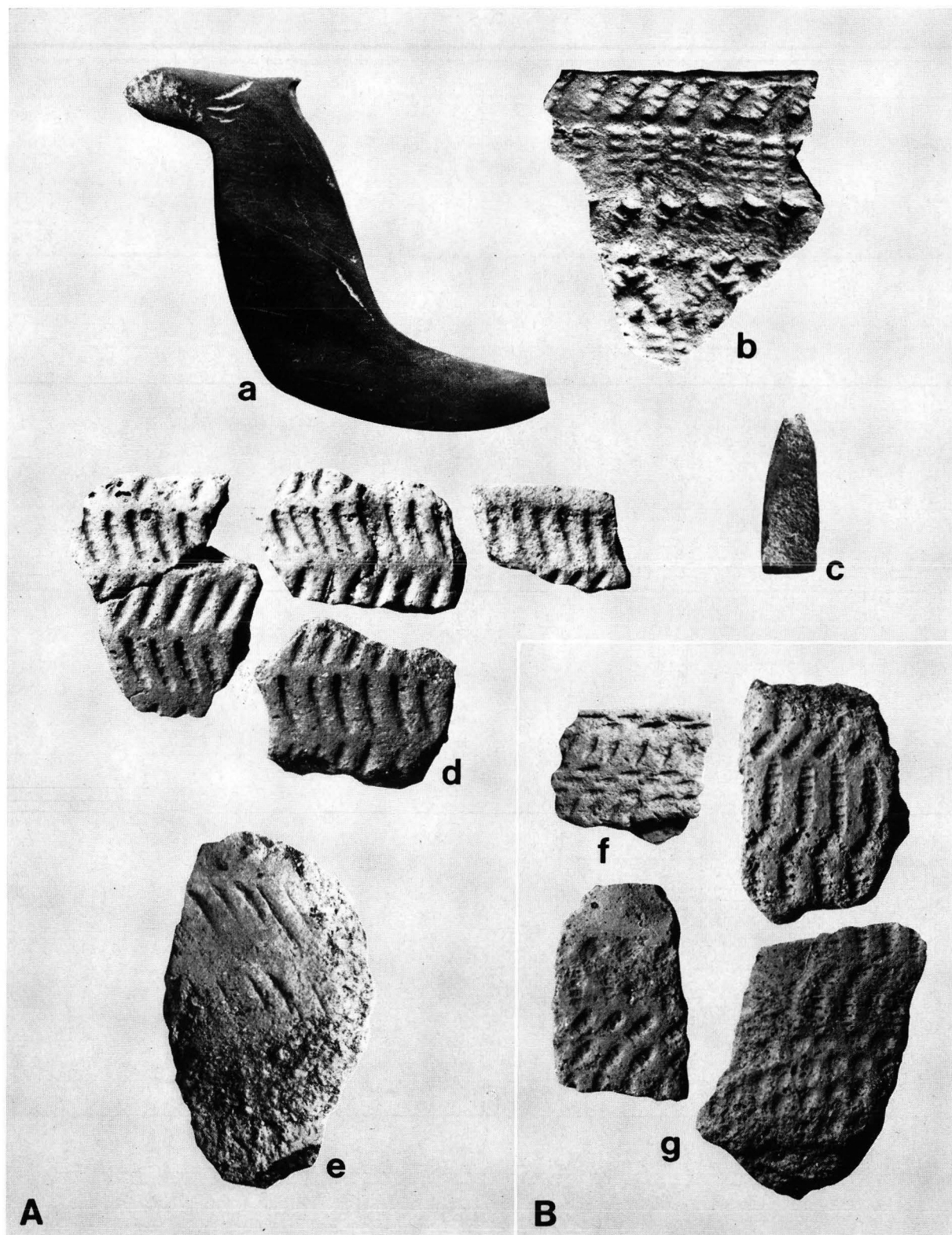
AISTI (A), KAUTTUA KANSAKOULU (B).

a—16078:72. b—16078:76. c—16078:66. d—15133:10. e—14976. f—14168:2. g—16813. Skala 2:3.

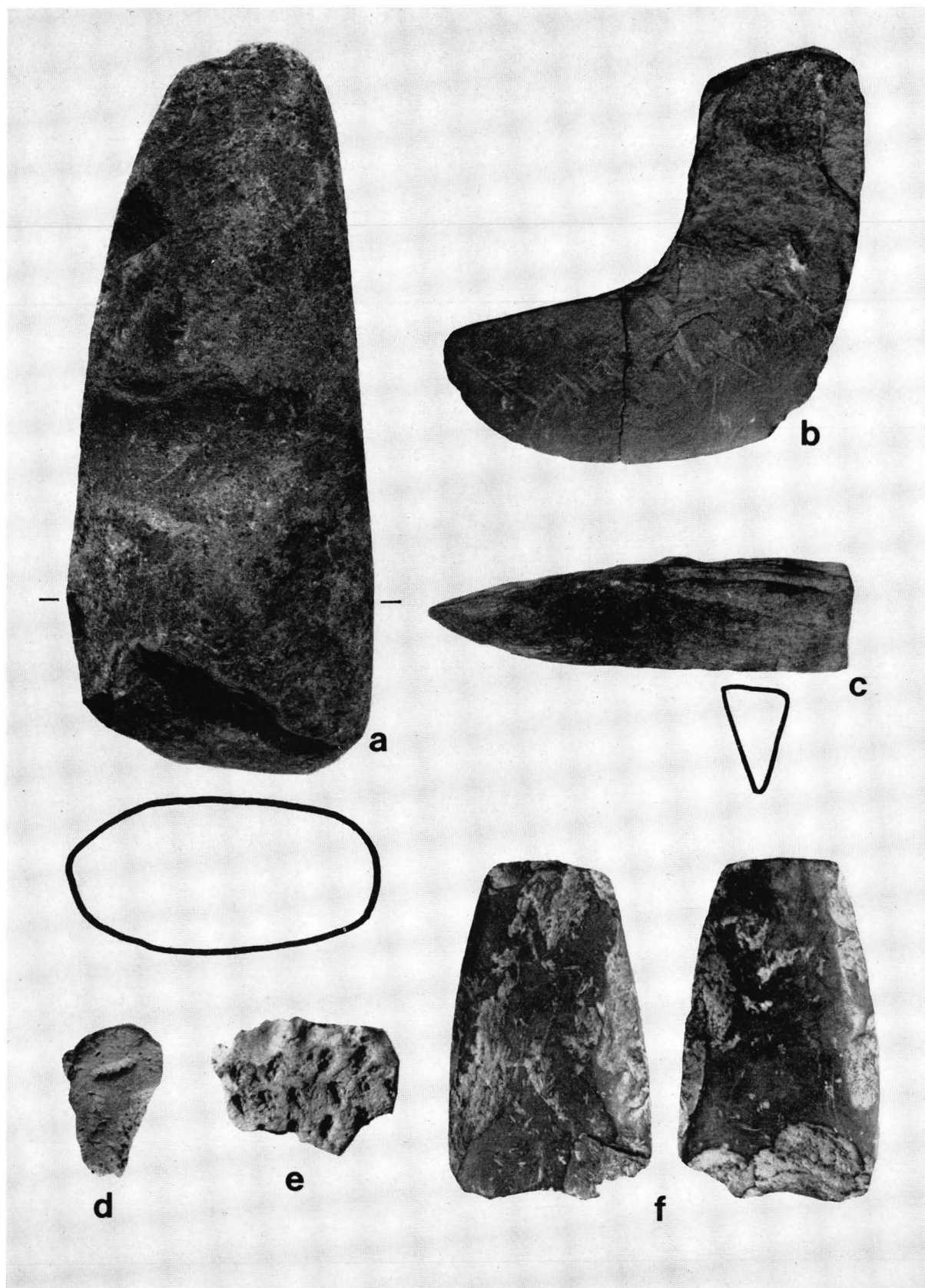
OROMAANNOKKA.

a—16258:37. b—16258:26. c—16258:1. d—16258:2. Skala 1:1.

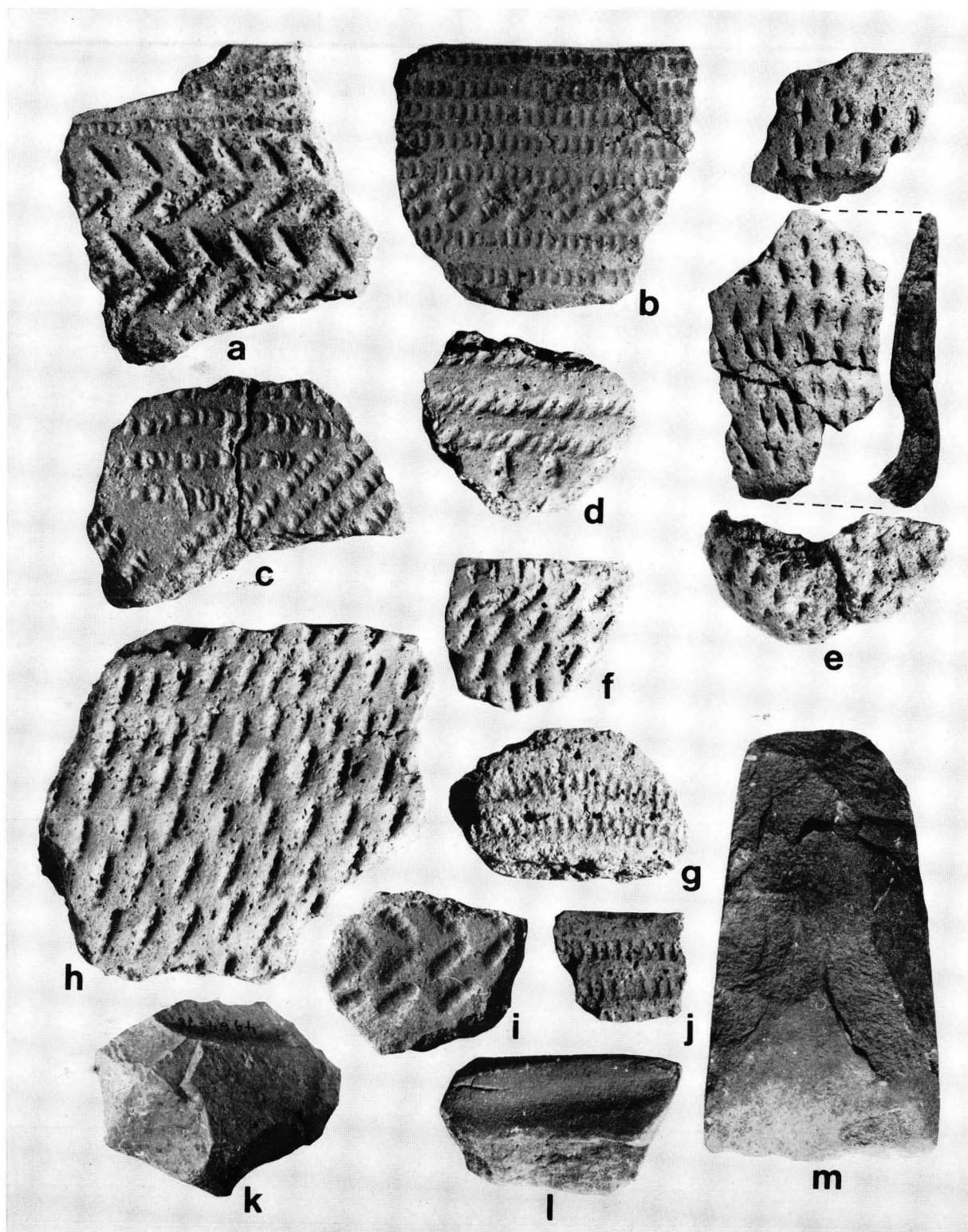
OROMAANNOKKA (A), ESKONKALLIO (B).

a—15269. b—16258:31. c—16258:20. d—16258:36. e—16258:9. f—13326:22. g—13326:22. Skala 2:3.

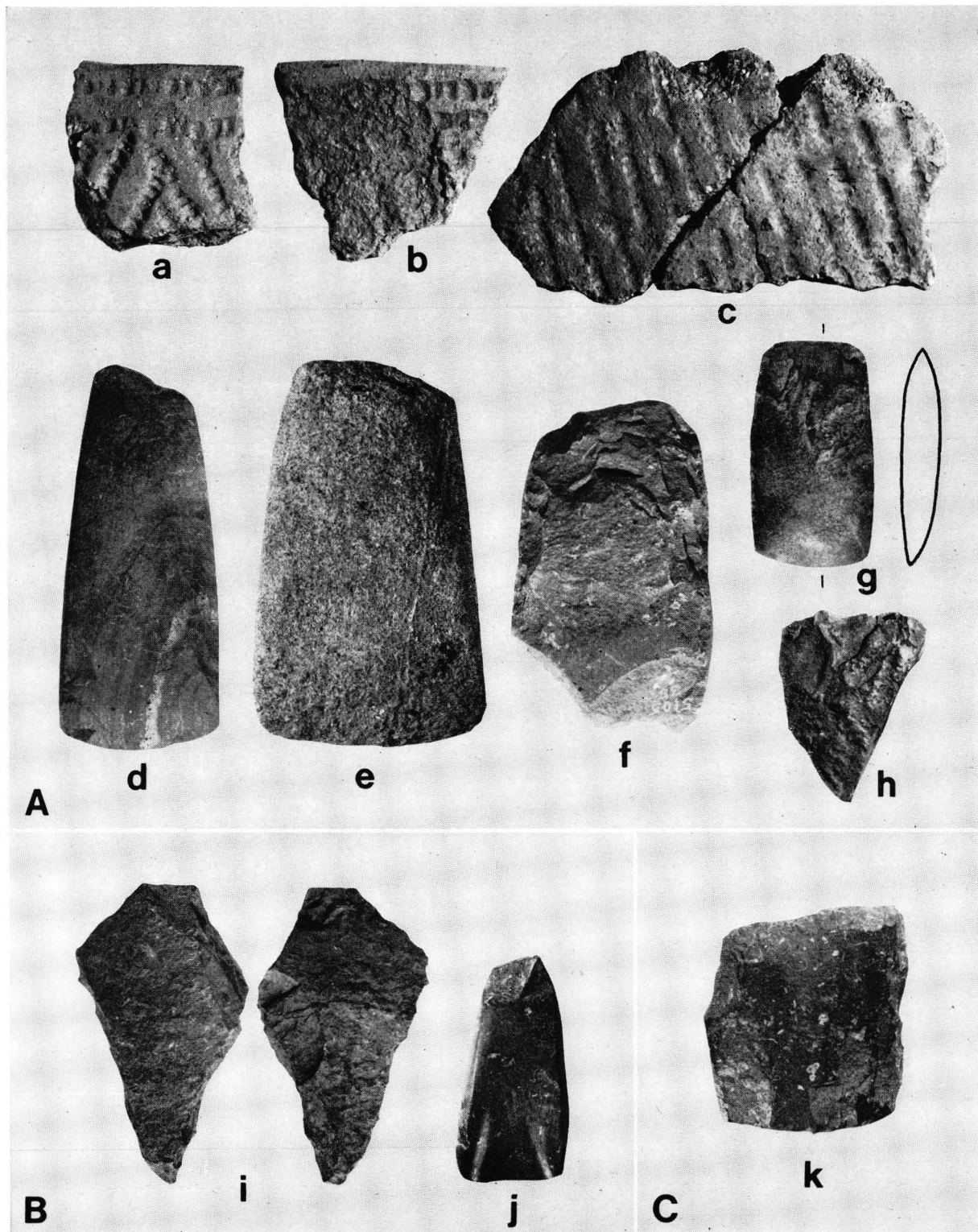
EHTAMO.

a—14955:1. b—14955:2. c—14955:5. d—14955:8. e—14955:8. f—14955:3. Skala 1:1.

JÄKÄRLÄ, område C 1907.

a—4964:144. b—4964:124. c—4964:188. d—4964:124. e—4964:187. f—4964:?. g—4964:169. h—4964:124. i—4964:107. j—4964:124. k—4964:78. l—4964:159. m—4964:109. Skala 2:3.

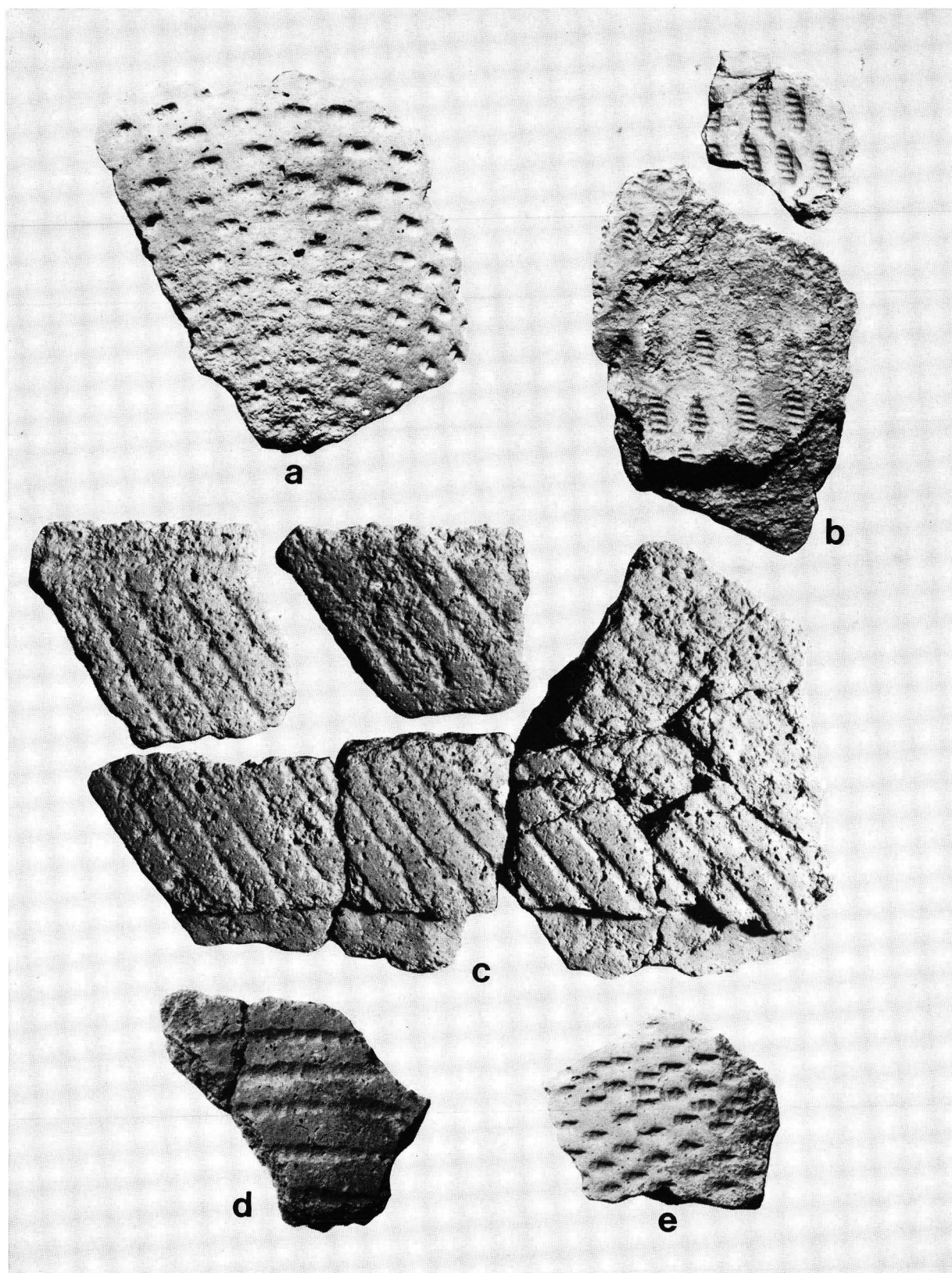

JÄKÄRLÄ, A-område T 1908, B-område C 1911, C-område T 1912.

a—5105:20e. b—5105:20e. c—5105:32. d—5105:21. e—5105:26. f—5105:35. g—5105:36. h—5105:30.
i—5910:10. j—5910:58. k—6124:1. Skala 2:3.

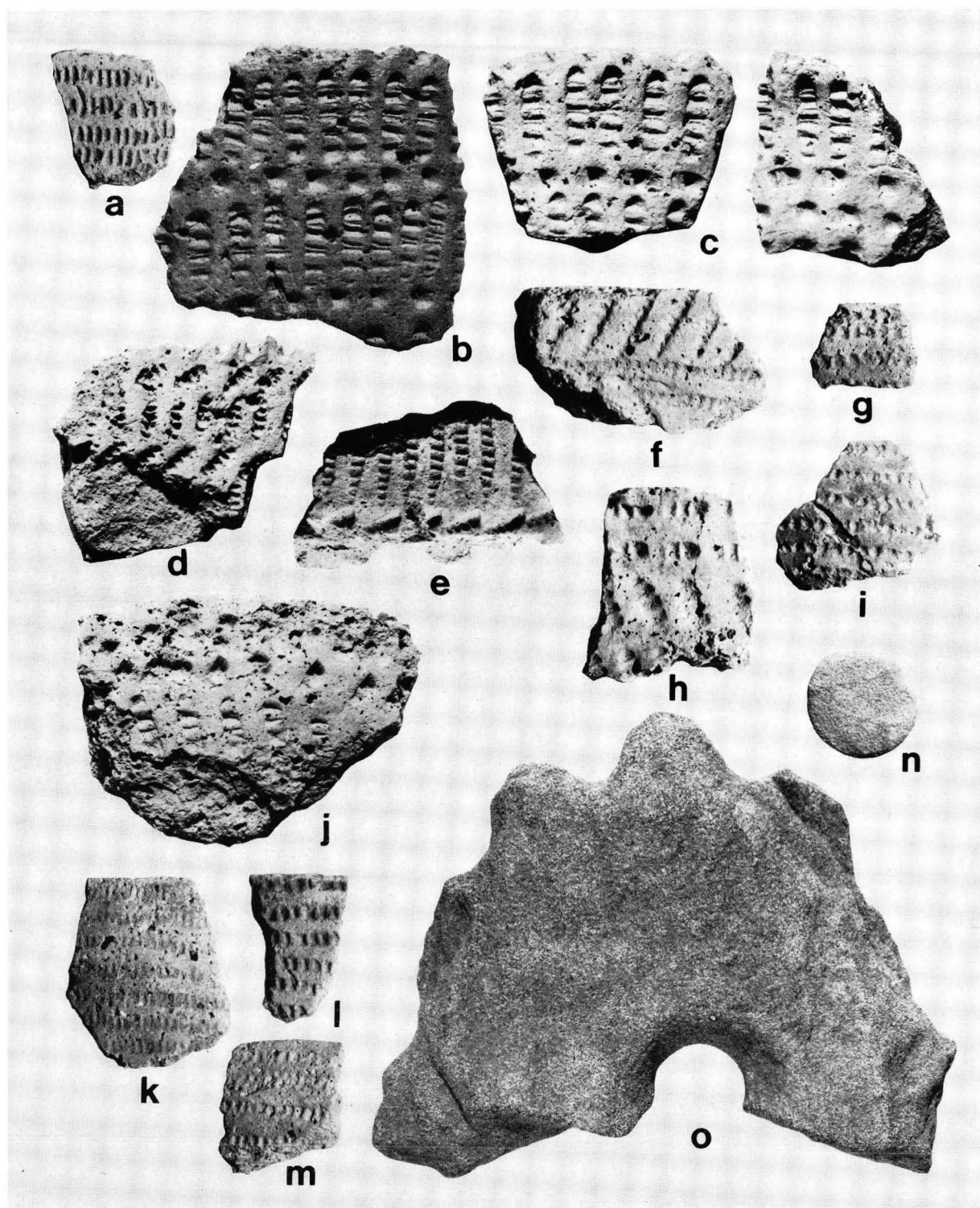

JÄKÄRLÄ, område E 1915.
a—b 6943:103. Skala b 1:1.

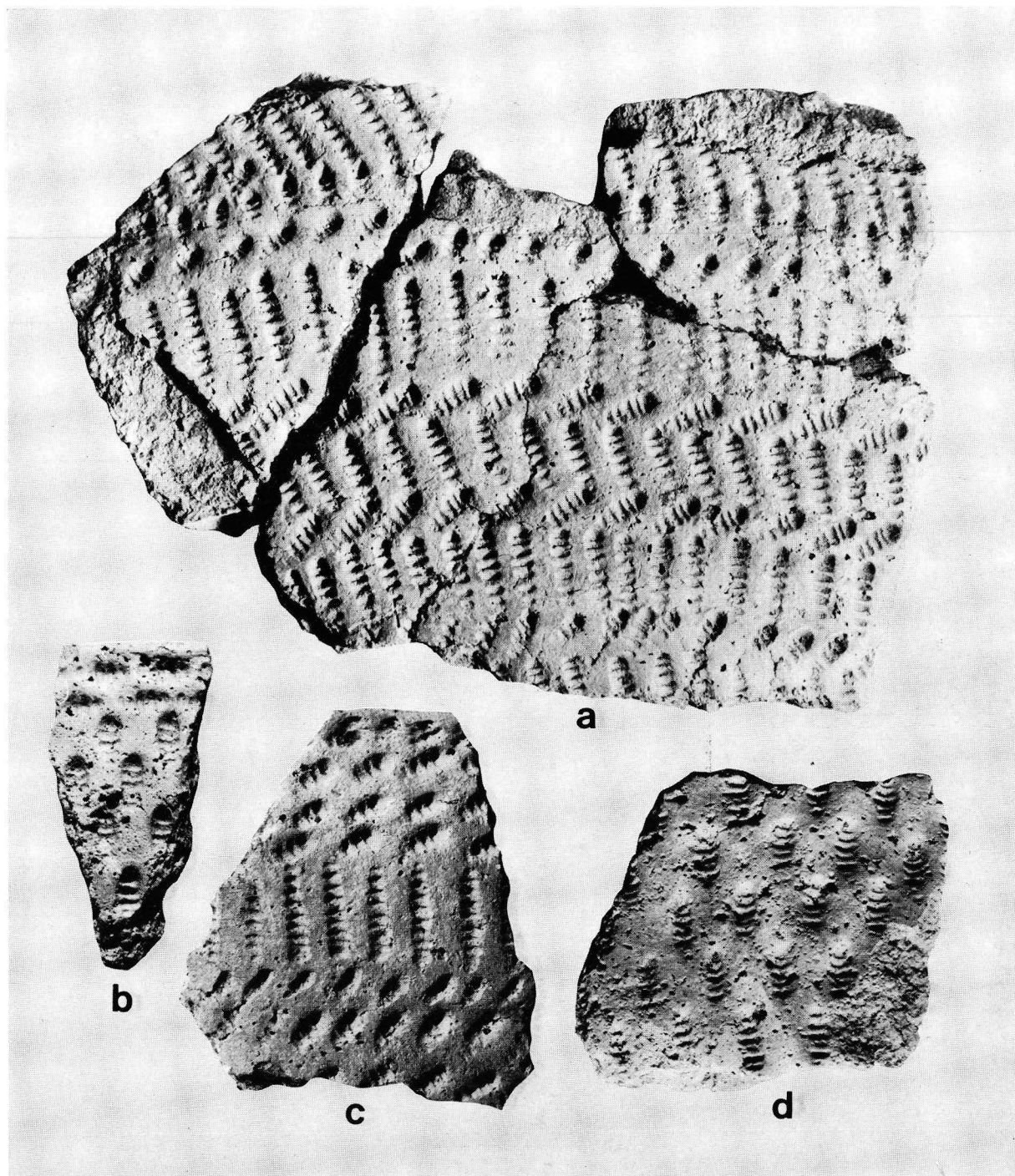
JÄKÄRLÄ, område E 1915.

a—6943:124. b—6943:52, 124. c—6943:120. d—6943:120. e—6943:115. Skala 2:3.

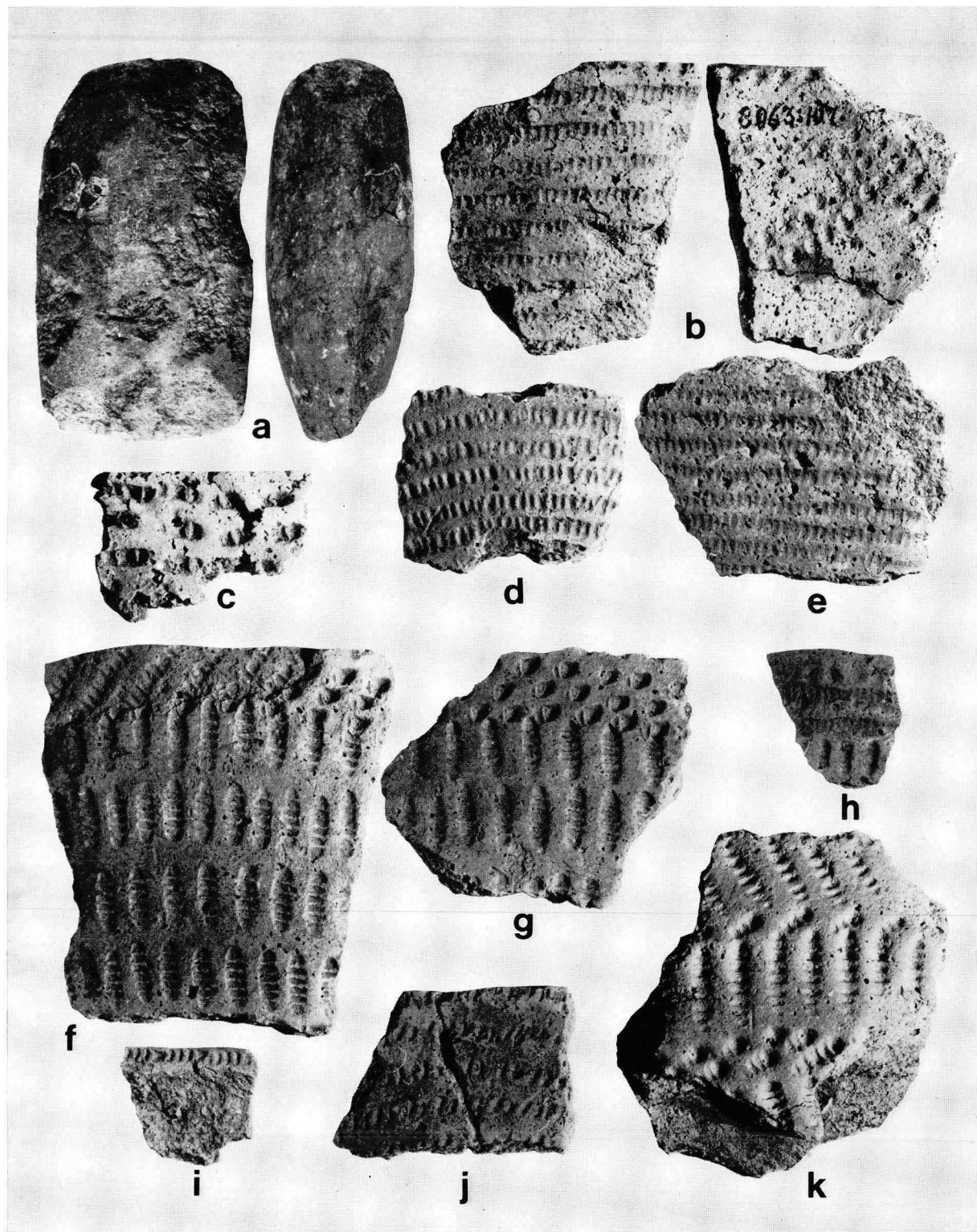
JÄKÄRLÄ, område E 1915.

a—6943:92. b—6943:81. c—6943:85. d—6943:77. e—6943:52. f—6943:56. g—6943:42. h—6943:55. i—6943:52. j—6943:49. k—6943:39. l—6943:39. m—6943:31. n—6943:46. o—6943:43. Skala 2:3.

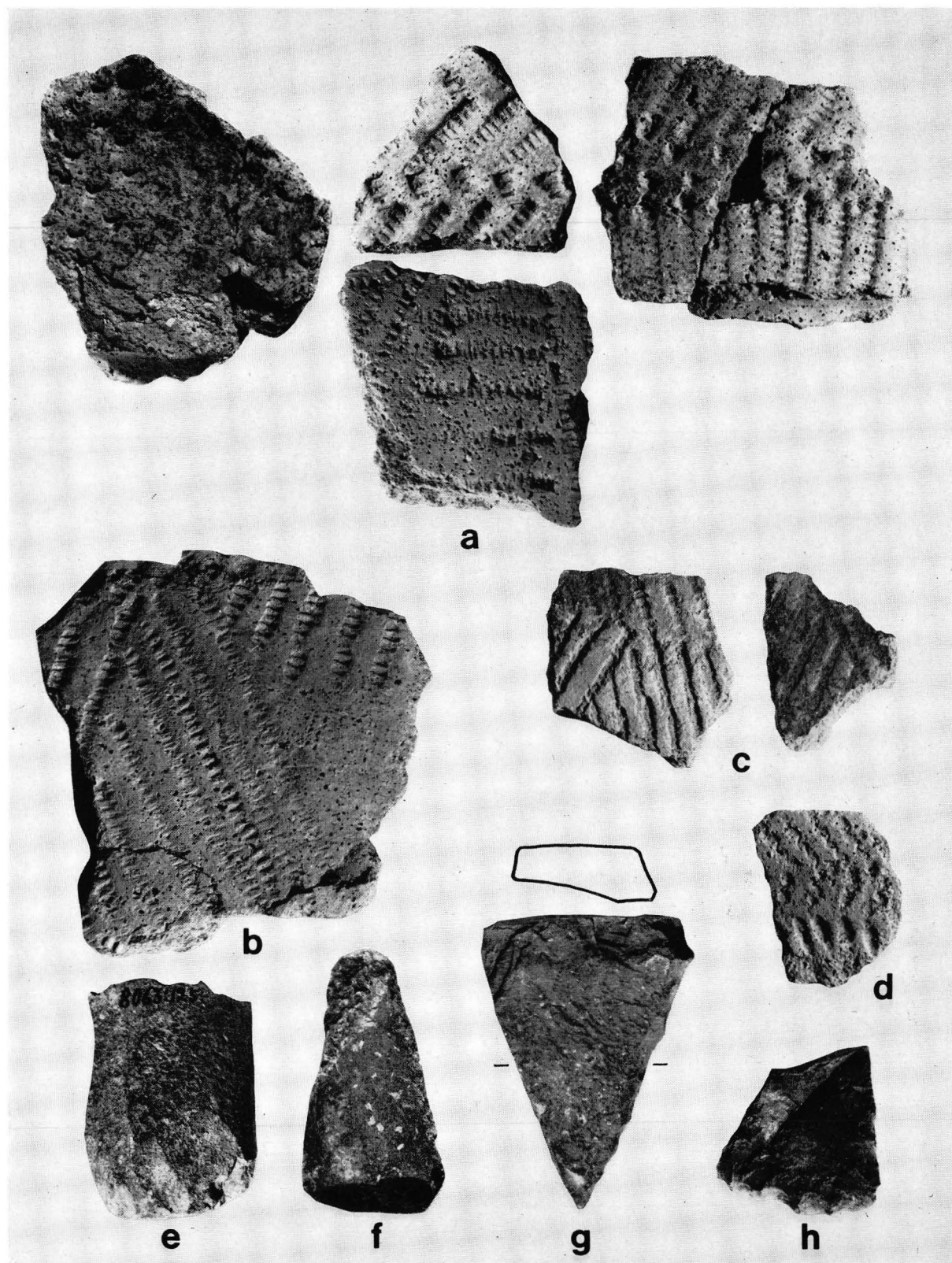
JÄKÄRLÄ, område E 1915.

a—c—6943:21. d—6943:13. Skala 2:3.

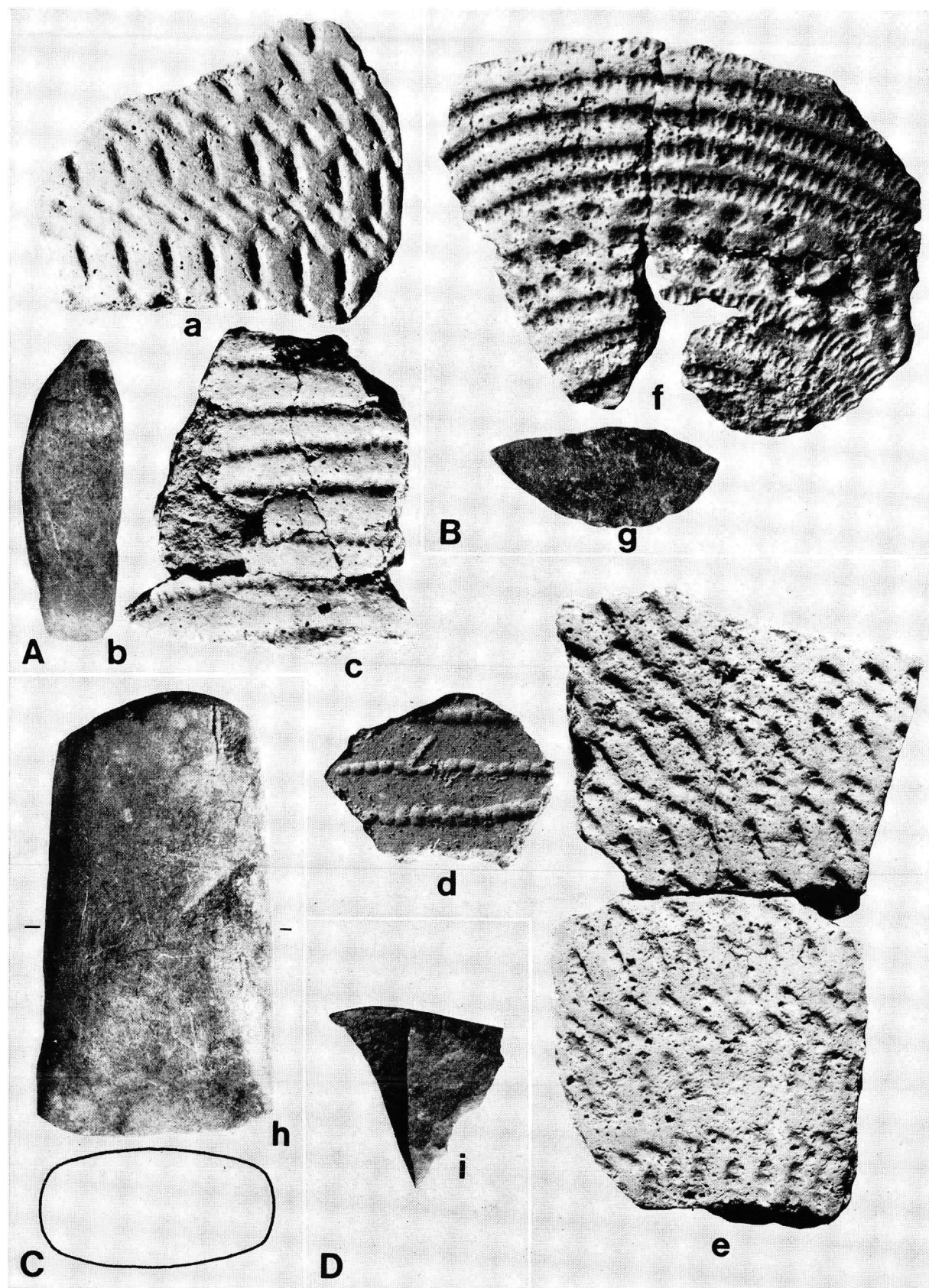
JÄKÄRLÄ, område E III:1a.

a—8063:181. b—8063:107. c—8063:65. d—8063:114. e—8063:108. f—8063:136. g—8063:152. h—8063:129.
i—8063:162. j—8063:57. k—8063:120. Skala 2:3.

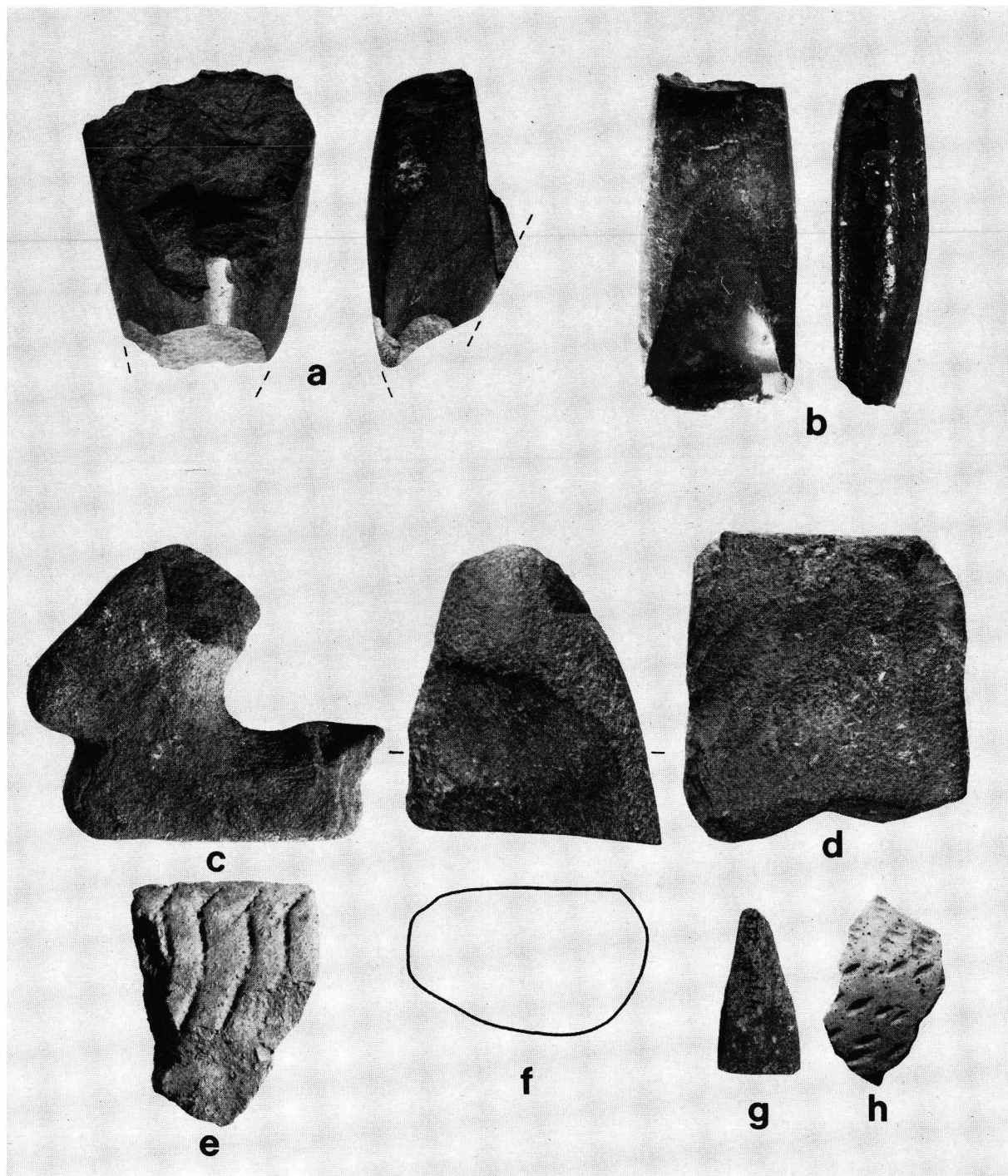
JÄKÄRLÄ, område E III:1a.

a—8063:136, 139, 159. b—8063:136. c—8063:167, 170. d—8063:103. e—8063:125. f—8063:202. g—8063:73.
h—8063:154. Skala 2:3.

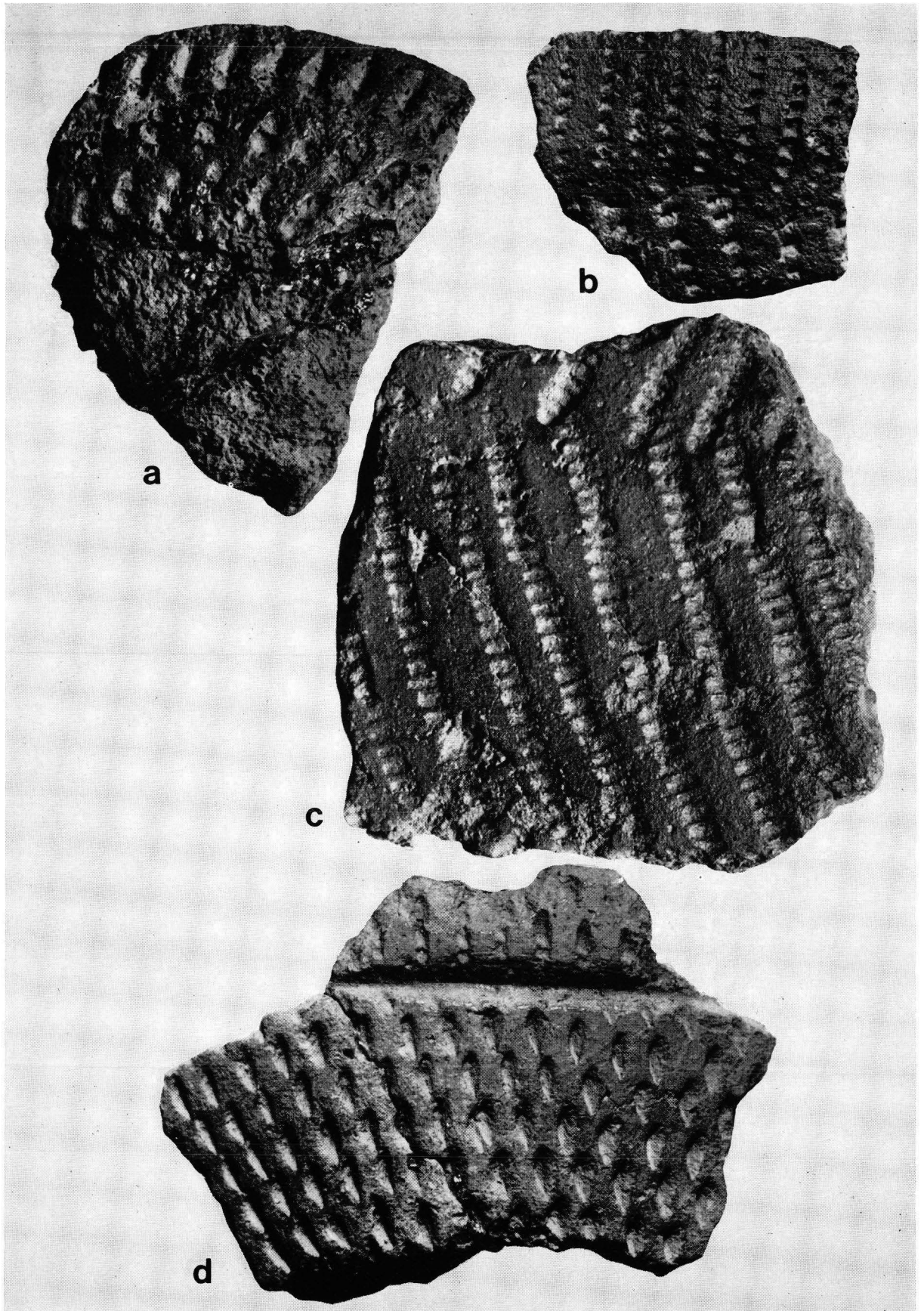
JÄKÄRLÄ, A-ströfynd, B-område P II, C-område P III, D-område T 1913.

a—6943:131. b—5105:2. c—6943:130. d—6943:132. e—6943:131. f—8060:17. g—8060:3. h—8060:56
i—6365:11. Skala 2:3.

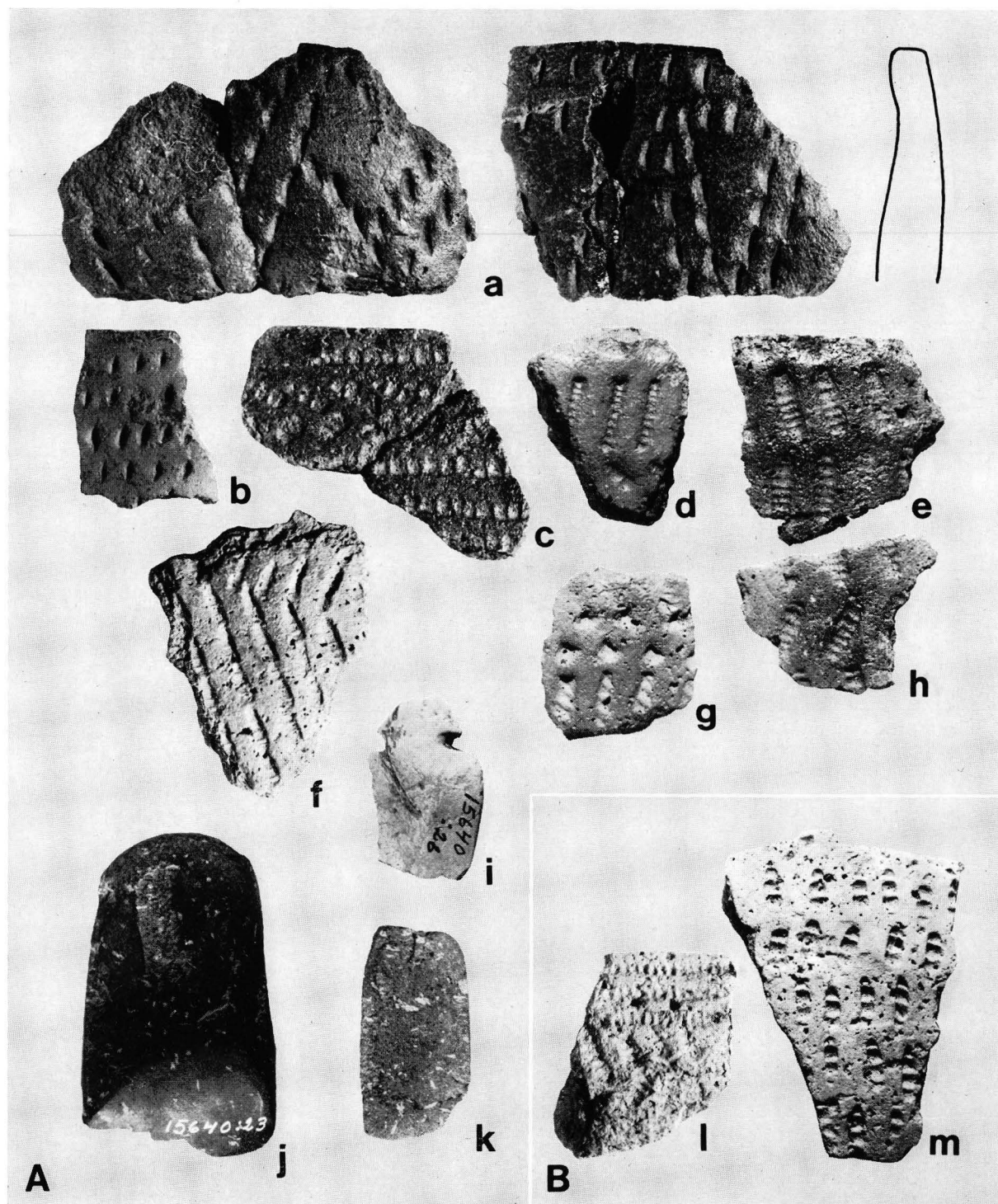
JÄKÄRLÄ, ströfynd.

a—4964:210. b—4964:238. c—4964:237. d—4964:214. e—4964:232. f—4964:204. g—4964:224. h—4964:225. Skala 2:3.

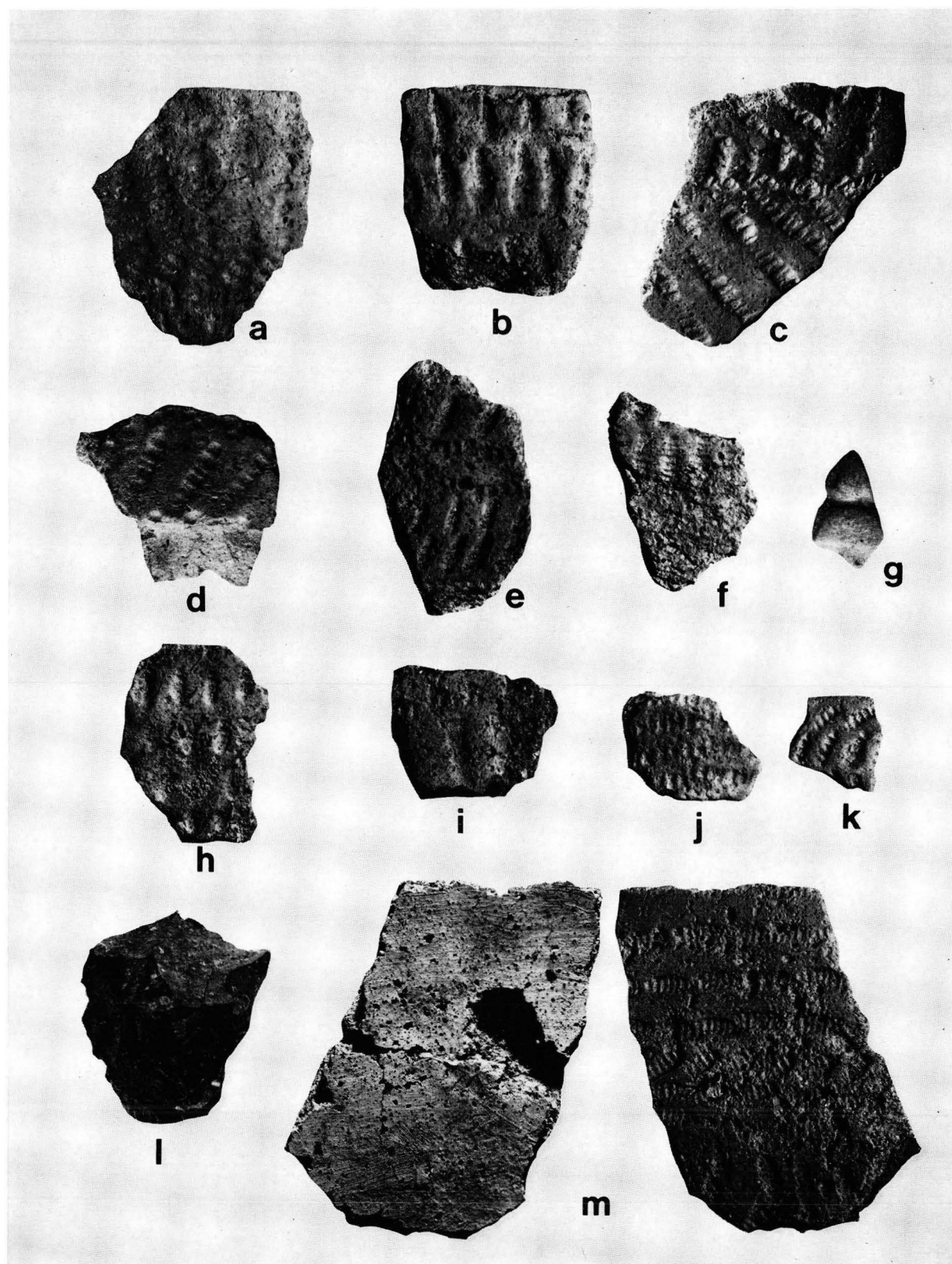
MEROLANMAA.

a—15641:3. b—15641:5. c—15641:1. d—15641:2. Skala 1:1.

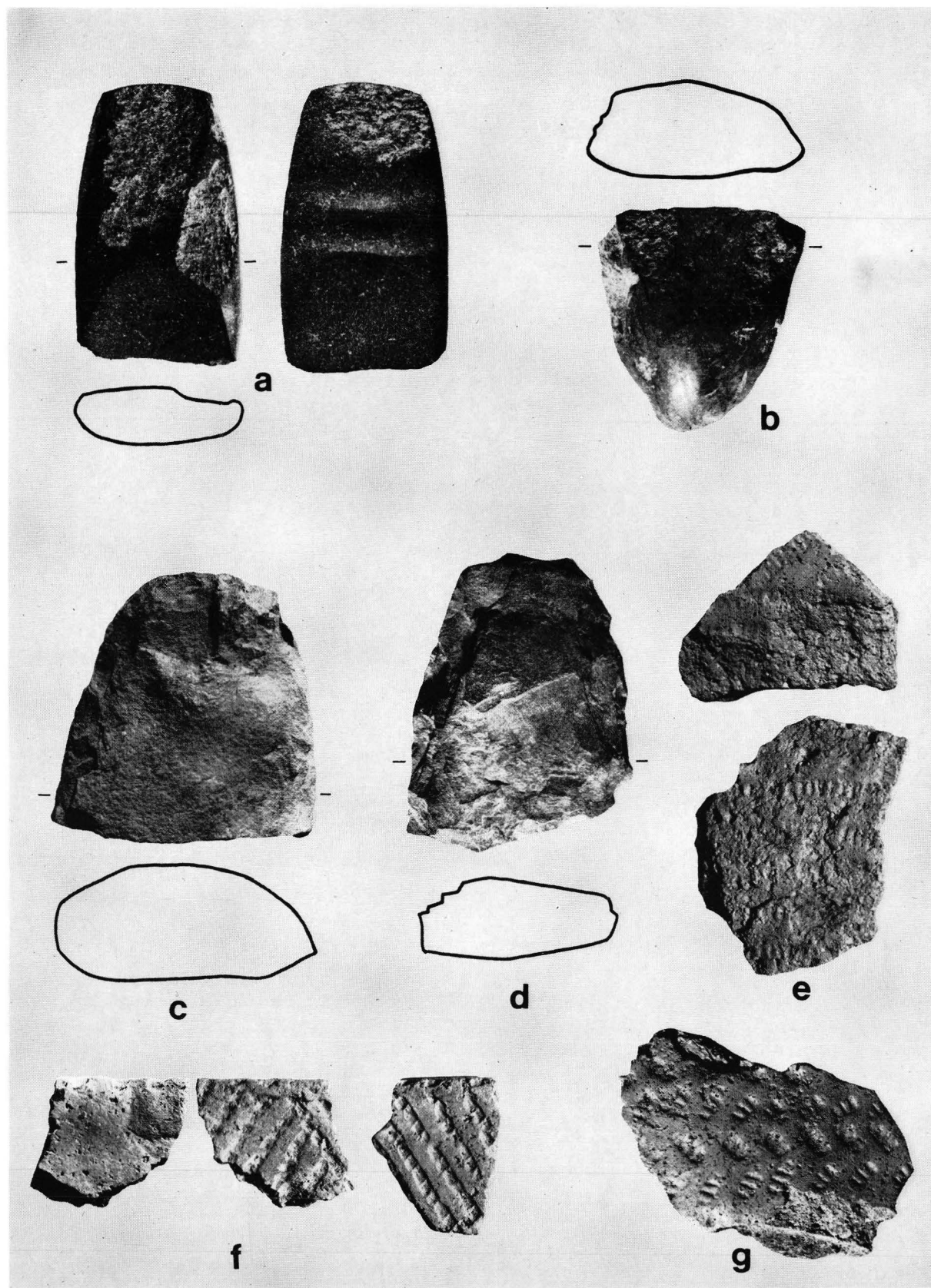
KUKKARKOSKI II (A), SÖDRA RÖDMYRA (B).

a—16879; 15640:1. b—16879. c—15640:4. d—15640:11. e—15640:2. f—15640:7. g—15640:10. h—15640:2.
i—15640:26. j—15640:23. k—15640:25. l—11509:26. m—11509:23. Skala 2:3.

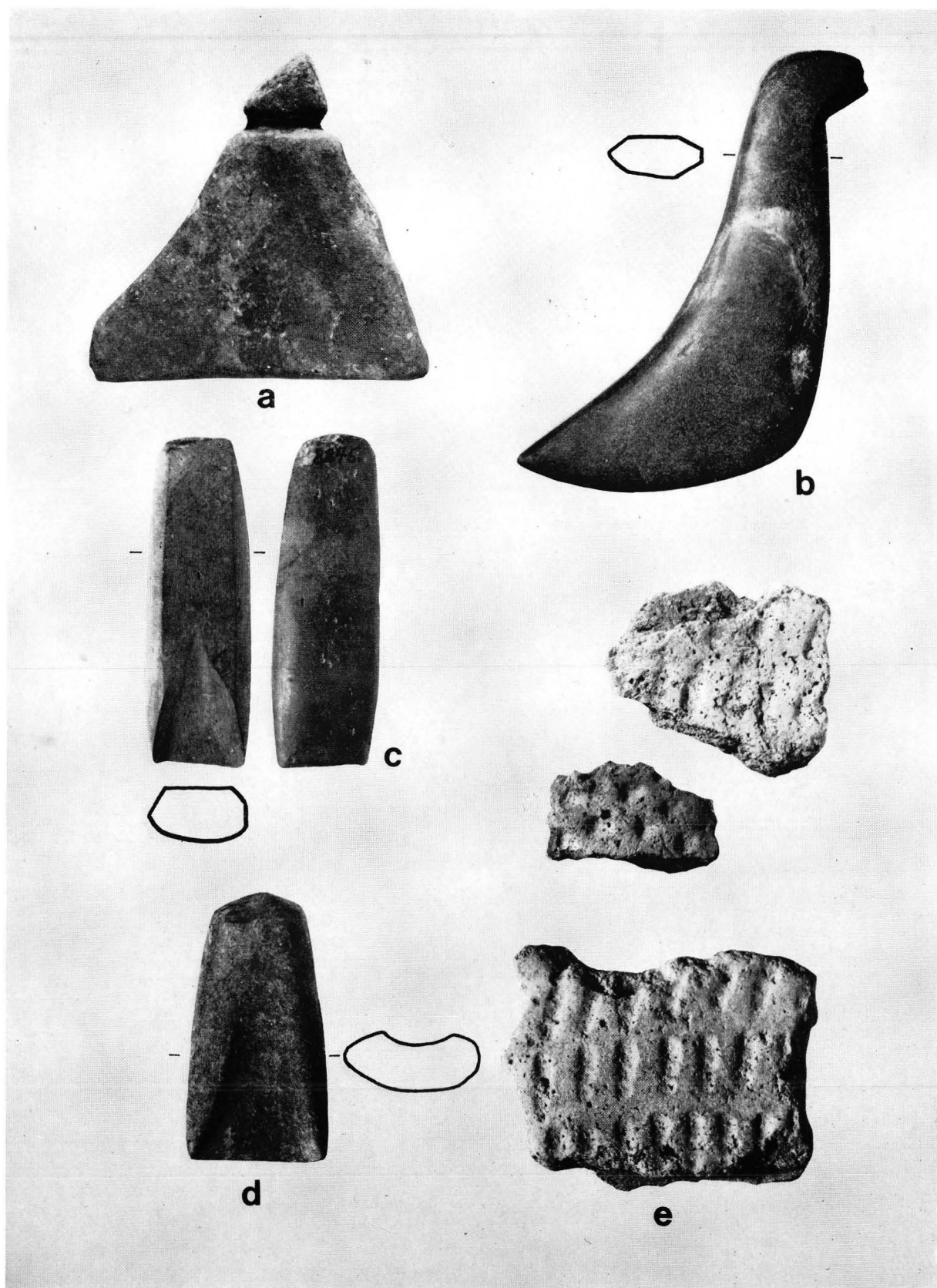
NUMMENHARJU.

a—16735:192. b—16735:185. c—16735:167. d—16735:36. e—16735:35. f—16735:167. g—16735:197.
h—16735:3. i—16735:59. j—16735:97. k—16735:133. l—16735:259. m—16735:3. Skala 2:3.

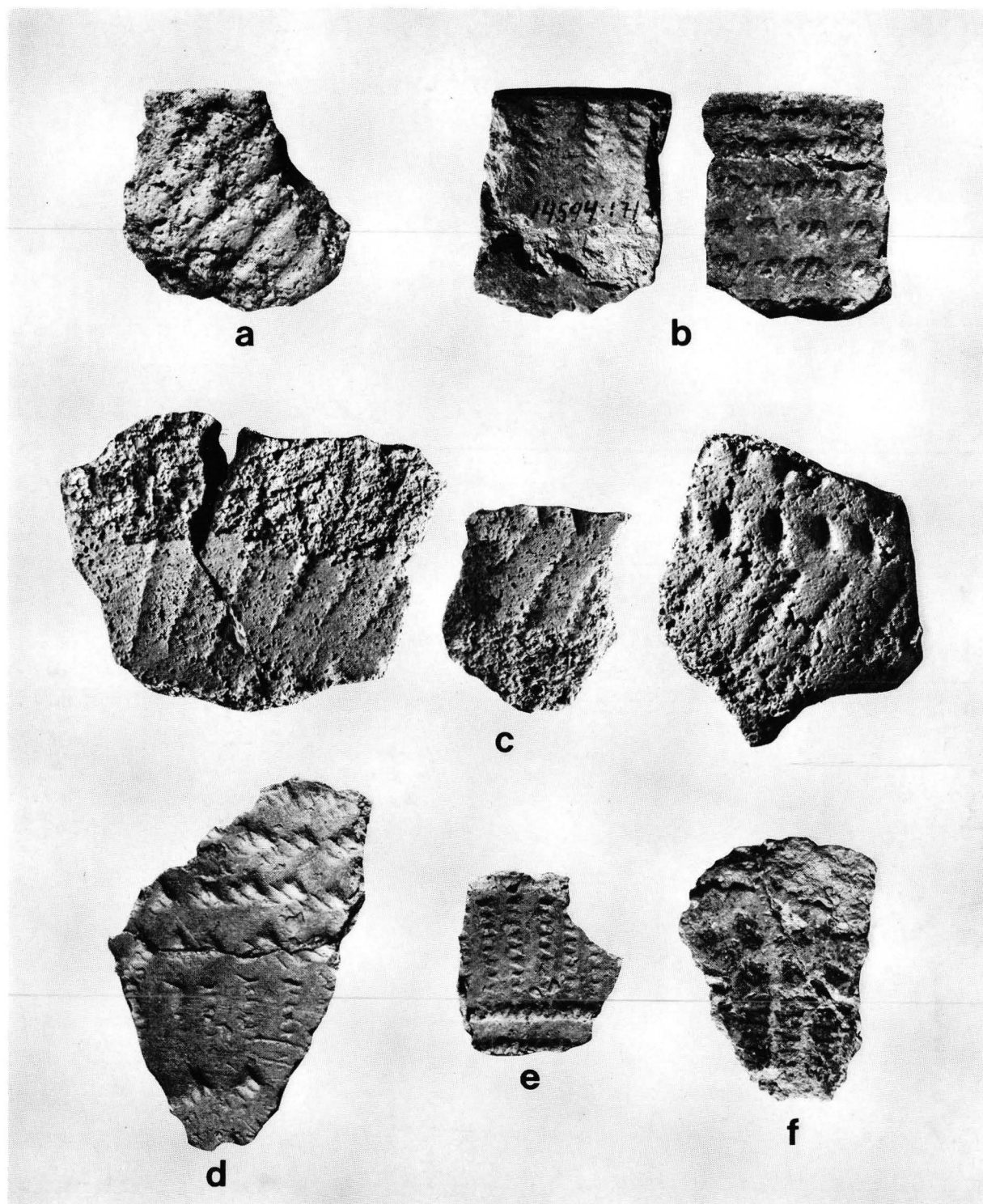
NUMMENHARJU.

a—16735:294. b—16735:31. c—16735:266. d—16735:203. e—16735:248. f—16735:35. g—16735:109.
Skala 2:3.

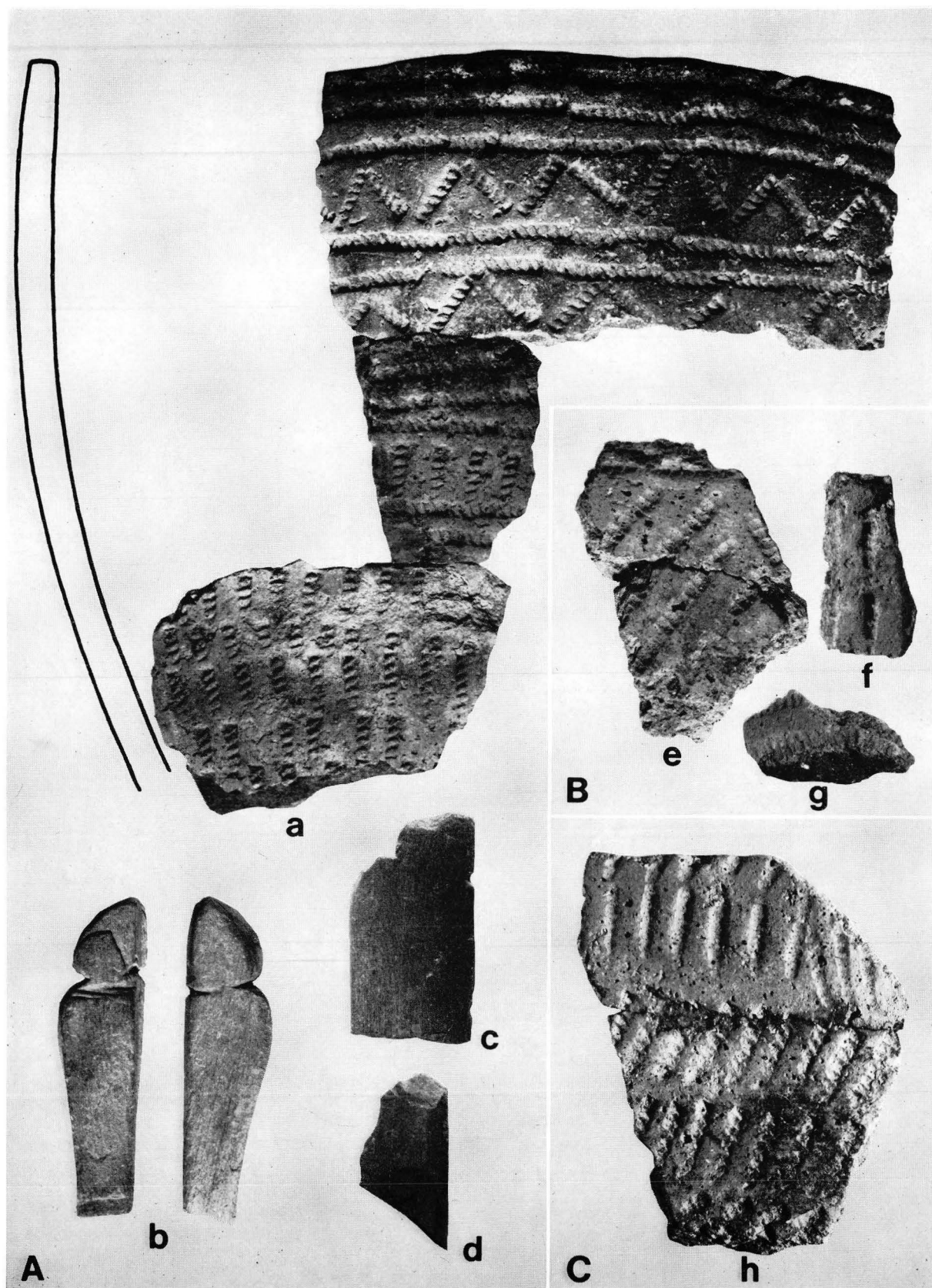
GÁLIBACKA.

a—16133:3. b—16686:1. c—8246. d—16133:1. e—16686:2. Skala 2:3.

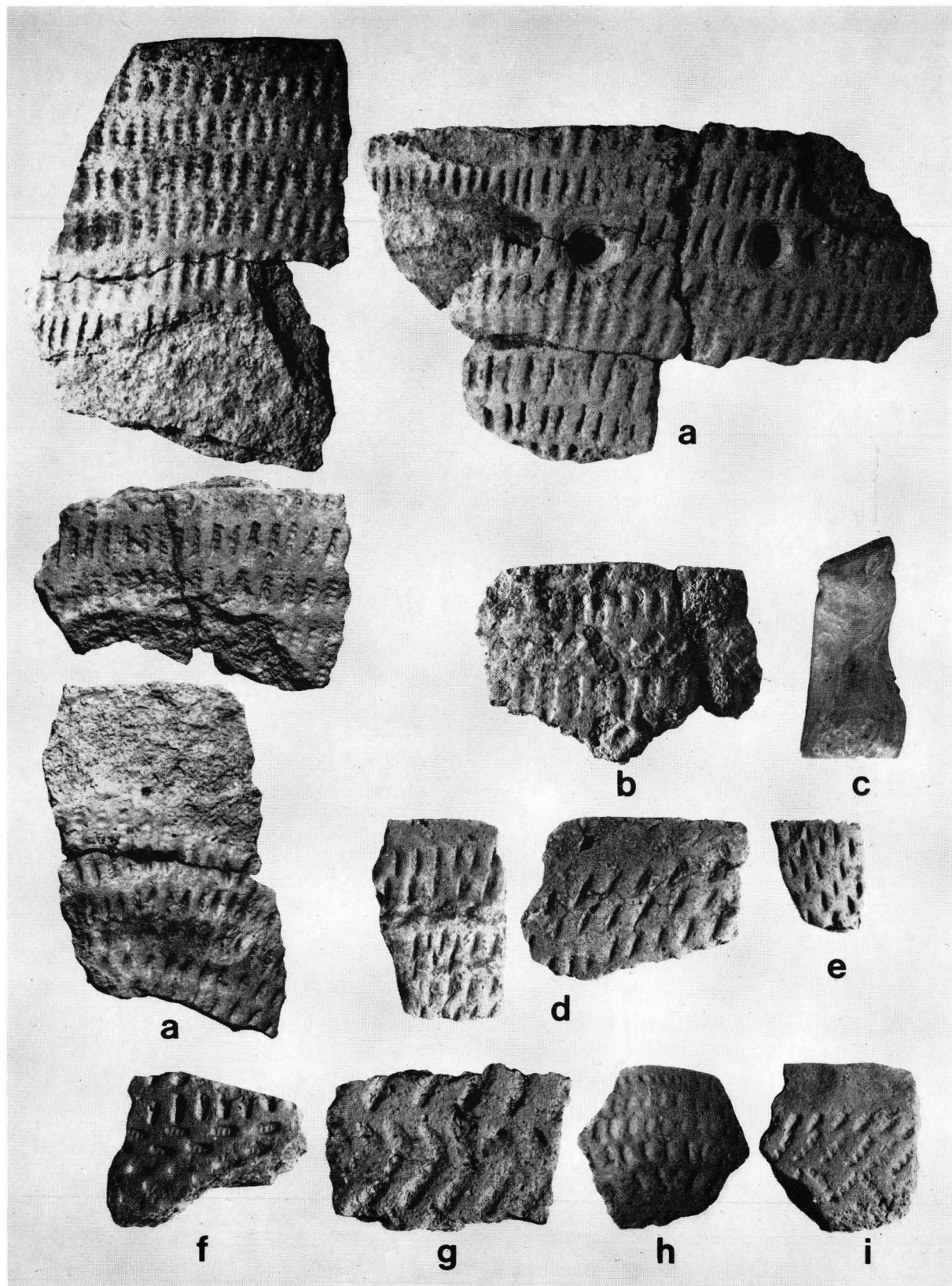
MYNT.

a—14594:58. b—14594:71. c—14594:594. d—14594:237. e—14594:611. f—14594:612. Skala 2:3.

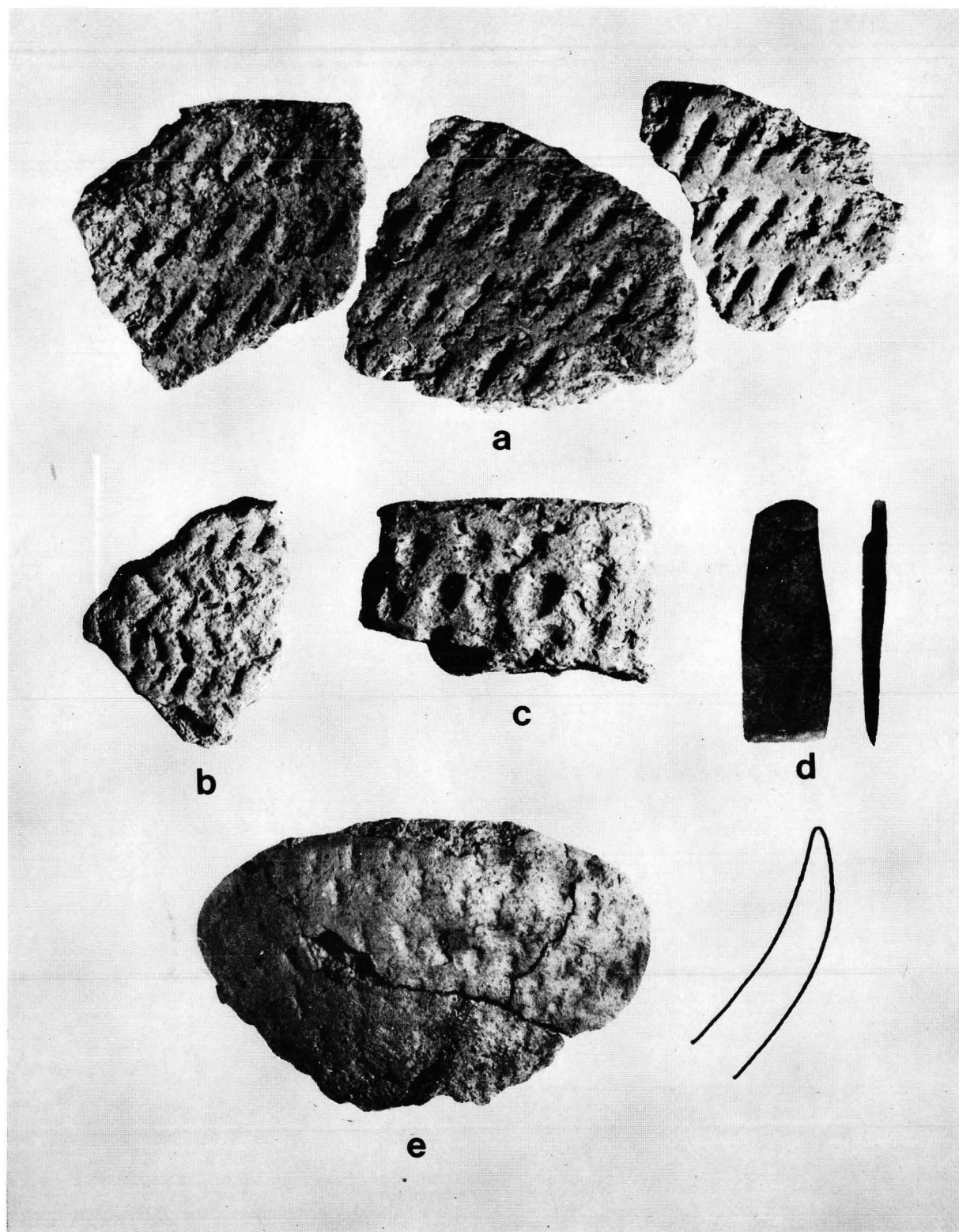
MYNT (A), TASTONRANTA (B), RYNKKIÖ (C).

a—14594:392. b—14594:568. c—14594:253. d—14594:178. e—g—15297:1. h—15588:1. Skala 2:3.

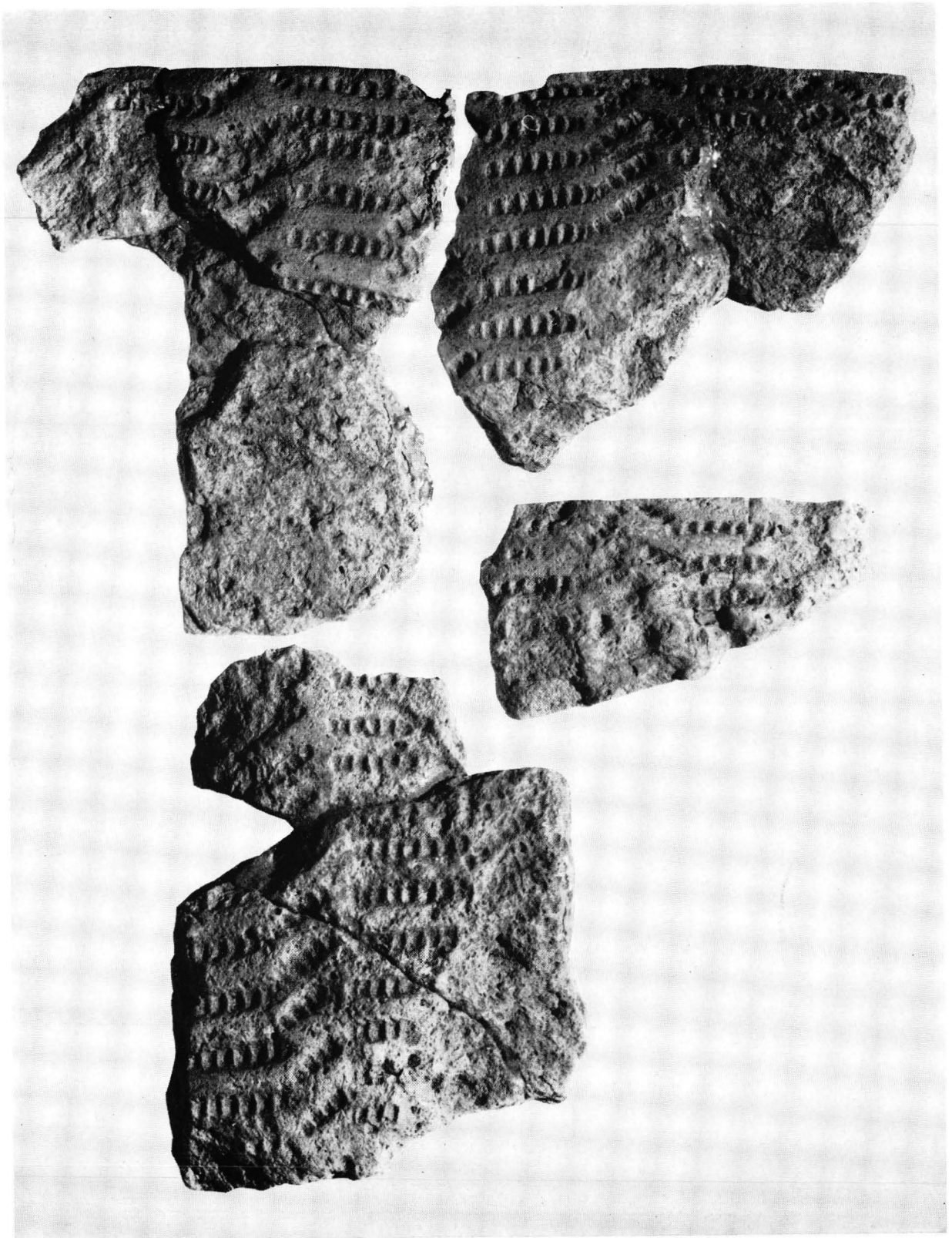
KOMSINKANGAS.

a—6673:5. b—6673:32. c—6673:45. d—6673:13, 32. e—6673:4. f—6673:48. g—6673:28. h—6673:12.
i—6673:48. Skala 2:3.

PAPPILANKANGAS.

a—16263:264, 281. b—16263:77. c—16263:76. d—16263:283. e—16263:271. Skala 1:1.

KOLMHAARA, område II.

11196:868. Skala 1:1.